

„„ATTĪSTĀS valoda,
tālāk izveidojoties
saskaņā ar savām normām
un pēc pašas veciem paraugiem,
bet ne citu valodu ietekmē”

JĀNIS ENDZELĪNS /1873 – 1961/

„Rīgas Latviešu biedrības
valodniecības nodaļas
protokoli
parāda
latviskas
latviešu valodas attīstību
pirmspadomju
Latvijā”

RŪDOLFS HOFMANIS

PROFESORA J. ENDZELĪNA ATBILDES

Rīgas Latviešu biedrības valodniecības
nodaļas sēžu protokoli
1933 – 1942

Pēteris Kļaviņš priekšvārdi un rādītāji

3., elektroniskais izdevums

Rīgas Latviešu biedrības
valodniecības nodaļa
© Pēteris Kļaviņš
© Eraksti 2008
ISBN 978-9984-806-24-2
188 lp / ~ 2,94 MB

Priekšvārdi

Rīgas Latviešu biedrības valodniecības nodaļu 1904. gadā nodibināja RLB Zinību komisija. Tās mērķis bija rūpēties par latviešu valodas izpētīšanu un pareizumu. Pirmais valodniecības nodaļas priekšnieks līdz mūža beigām bija K. Mūlenbachs (1853–1916). Pēc K. Mūlenbacha nāves valodniecības nodaļas priekšnieks bija prof. Jānis Endzelīns (1873–1961). Valodniecības nodaļas sēdēs prof. J. Endzelīns vāca un iztīrāja latviešu valodas materiālus K. Mūlenbacha aizsāktās Latviešu valodas vārdnīcas turpināšanai, kā arī citus latviešu valodas materiālus.

Ar 1933. gadu (1933. gada 10. janvāra sēdi – 310. sēdes protokols) valodniecības nodaļas sēdēs tika pārrunāti arī praktiski latviešu valodas jautājumi.

Valodniecības sēdes notikušas katru ceturtdienu RLB telpās, izņemot vasaras brīvdienas, kā arī Ziemsvētku un Lieldienu laiku. Visas valodniecības nodaļas sēdes vadījis prof. J. Endzelīns. Ik sēdē piedalījušies 35–45 dalībnieki. Par valodniecības nodaļas sēdēs iztīrātiem latviešu valodas jautājumiem rakstīti protokoli. Protokolos ir visu to personu uzvārdi, kas piedalījušās sēdēs. Protokolos minētas arī pašu sēžu dalībnieku dotās ziņas par viņu dzimtās puses vai dzīves (darba) vietas nosaukumu, kā arī izlokšni (tās nosaukumu), ko viņi pārzin resp. pārstāv. Daži min gan izlokšni, gan dzīves vai darba vietu, bet daži ne vietas, ne izlokšnes nosaukumu nav devuši. Valodniecības sēžu dalībnieki ir bijuši skolotāji, zinātnes darbinieki, dažādu nozaļu sabiedriskie un kultūras darbinieki, ierēdņi, studenti u.c. Valodniecības nodaļas sēdēs viņi ir piedalījušies, gan lai palīdzētu latviešu valodas materiālu vākšanā Latviešu valodas vārdnīcai un latviešu sinonīmu vārdnīcai, gan lai pārrunātu latviešu valodas prakses jautājumus (pēc 1933. gada).

Valodniecības nodaļas sēdēs ir piedalījušies arī ārzemju valodnieki, piem., P. Joniks (Lietuva), J. Kabelka (Lietuva), V. Kiparskis (Somija, Helsinki), latviešu valodnieki, piem., prof. A. Ābele, A. Augstkalns, prof. E. Blese, E. Hauzenberga-Šturma, prof. J. Kauliņš, V. Rūķe, prof. P. Šmits u.c., latviešu rakstnieki un dzejnieki, piem., A. Austrīņš, J. Grīns, J. Veselis u.c.

Tālāk dots to personu saraksts, kas piedalījušās valodniecības nodaļas sēdēs (no 310. sēdes līdz 518. sēdei) un valodniecības komisijas sēdēs (no 519. sēdes līdz 544. sēdei). Protokolos nav ziņu par sēžu dalībnieku speciālitāti vai nodarbošanos. Iekavās par to ir dotas piezīmes tajos gadījumos, ja ir izdevies to noskaidrot. (Tās var būt nepilnīgas un neprecīzas).

Sēžu dalībnieki

A(nna) Ābele – Valmiera (valodniece; LU profesore),
E(lla) Ābele – Rīga (filoloģe),
K(arls) Abens – (Igaunija) Tartu (filologs, tulkotājs),
A. Abermanis – Bukaiši (filologs, skolotājs),
N. Āboliņa – Aloja,
E. Adamovičs – Sesava,
Fr(icis) Adamovičs – Dundanga (rakstn., skolotājs),
M(ērija) Ādamsons – Rūjiena (studente),
E(duards) Ādamsons – Limbaži (filologs, skolot.),
A(rvīds) Aizsils – Kalsnava (filologs),
M. Akmentiņa – Katvari,
H(ermanis) Albats – Veļķi (LU doc., diplomāts, sūtnis Vatikānā),
P(aul[i]s) Albats – Koknese,
I. Alksne – Rīga,
M(iķēlis) Alksnis – Skulte (baltu filologs, skolotājs),

Kr(išjānis) Ancītis – Aknīste (baltu filologs),
V(aldemārs) Ancītis – Aknīste (baltu filoloģijas students),
E. Andersone – Skulte,
M. Andriksone – Rīga,
M. Antone – Rīga,
V. Apine – Umurga,
A Apmanis – Rīga (agronoms),
S. Apse – Ventspils,
Z. Āre – Rīga,
M(atīss) Ārons – Bērzaune (rakstnieks, skolotājs, žurnālists, Valdības Vēstneša atbildīgais redaktors),
J. Audriņš – Taurkalne,
V. Auzere – Rīga,
R. Auziņa – Burtnieku pagasts,
V. Auzere – Rīga,
A(lvils) Augstkalns – Cēsis (valodnieks),

A(uguste) Auniņa-Vīgante – Bauskas apk.
(skolotāja),
E. Ausekle – Rīga,
A(nton)s Austriņš – Vecpiebalga (rakstnieks),
R. Auziņa – Burtnieku pagasts,

A. Baltiņš – Tirza,
E. Bankava – Valmiera,
A(ntonija) Barkāne (skat. arī A. Millere) –
Zvirgzdene (baltu filoloģe),
Fr. Baumanis – Rīga,
Bebru Juris – Cesvaine (paidagogs, Tēvzemes
balvas laureāts),
M. Bebrupe – Rīga,
St. Bembere – Liepāja,
M. Benjamiņa – Rīga,
L. Bergmane – Penkule,
J. Berzinskis – Iecava,
A. Bērziņa – Rīga,
E. Bērziņa – Rūjiņa,
E. Bērziņa – Rīga,
V. Bērziņa – Rīga (filoloģe),
J. Bērziņš – Rīga,
J. Bērziņš – Saikava,
J. Bērziņš – Skulte,
K. Bērziņš – Ļaudona,
P. Bērziņš – Rīga,
V. Bērziņš – Ļaudona,
K. Bērziņš – Skaņkalne (students),
J(ānis) V. Bičolis – Birži un Krustpils (baltu
filologs),
M(ērija) Birkerte – (arī Sleine un Saule-Sleine) –
Zaube (skolotāja),
A. Birnbauma-Ratermane – Rīga,
Z. Birzniece – Džūkste (baltu filoloģe),
M(ilda) Bitīte – Rīga (filoloģe),
E(rnests) Blese – Lielzere (valodnieks, LU
profesors),
L. Bojārs – Bērzgale,
I. Brambate – Rīga,
M(argarita) Bratuška – Viļaka (studente),
Z. Brauere – Rīga,
J(ānis) Brēmanis – Āraiši (skolotājs),
V(izbulīte) Brence – Mālupe (studente),
B. Brikmane – Rīga,
E. Brilte – Mālupe (baltu filoloģe),
I. Broka – Rīga (skolotāja),
V. Brūvelis – Jaunroze,
A. Būce – Smiltene (filoloģe),

T. Cekuls – Rīga,
Ieva Celmiņa – Rīga (tulkotāja),
R. Celmiņa – Liepāja (studente),
A. Cillenberga – Sigulda (filoloģe),
A. Cīrule – Stopiņi (filoloģe),
Indr(iķis) Cīrulis – Drusti (skolotājs),

Atiņš Čakars – Ranka,
B. Čudare – Varakļānu pag.,
M(irdza) Čuibe – Rīga (dzejniece),

M. Dābola – Lielvārde,
T. Daktars – Rīga,

M. Dancmeistere – Talsi un Laidze,
M. Danēvičs – Plātere,
K. Dardzāne – Skujene (filoloģe),
M. Daugule – Mazsalaca,
H. Deksnis – Ventspils,
K(ārlis) Dēķens – Gulbene (skolotājs),
L. Dērmāne – Bukaiši,
L. Dimza – Ventspils,
L. Dolmane – Jaunpiebalga,
K. Dombrovska – Cēsis (skolotāja),
H(arijs) Draviņš – Ventspils (filologs),
K(ārlis) Draviņš – Stende (baltu filologs),
A. Dunkels – Uguņciems,
J. Dzedonis – Jaunlaicene (baltu filologs),
Ā. Dzeguze – Lejasciems (teologs),
I. Dzelzkalne – Rīga,
I. Dzelzkalns – Rīga,
Dziedātāja – Rīga,
R(asma) Dziļleja (vēlāk Sināte; skat. arī Tīfentāle)
– Talsi (baltu filoloģe),
D. Dzintare – Madona,

E. Egle – Rīga,
E. Eglītis – Rīga,
Z. Eichenbauma – Vecauce pag., Auce,
E. Eichvalde – Biksti (filoloģe),
Jēk. Ekmanis – Aizpute,
K(ārlis) Eliāss – Kauguru pag. (rakstnieks,
žurnālists),
E. Elksnīte – Prauliena (filoloģe),
A. Elksnītis – Sarkaņi (filologs),
V. Elsiņa – Gaujiena,
B. Eriņa – Varakļāni,
L. Ēvalde – Ventspils (filoloģe),
E(rna) Ezergaile – Lazdona (studente),
M(arija) Ezeriņa – Cesvaine (tulkotāja),

K. Fedosejeva – Rīga,
M. Flesnere,
O. Freibergs – Jūrmala,
K(ārlis) Freidenfelds – Dzirciems (mācītājs, Dr.
theol),
A. Freimane – Rīga,
L(idija) Freimane – Penkule (baltu filoloģe),
Z. Freimane – Rīga,
J(ānis) O(skars) Freimanis – Mēmele (filologs),

M. Gaidis – Cēsis,
E. Gaile – Trikāta (filoloģe, cand. phil.),
M. Gaile – Rīga,
Z. Gaile – Rīga,
A. Gaitlazda – Vecauce,
R(asma) Galeniece – Vecauce (dzejniece),
A. Galiņa – Veļķi,
E. Geske – Burtnieki,
T. Gīle – Rīga,
A(lma) Gobniece – Limbaži (rakstniece, tulkotāja),
D. Goldberga – Rīga,
S. Gormane – Daugavpils,
E. Gorste – Jaunroze,
S(tanislavs) Gorsvans – Rēzekne (students),
J. Grams,
K. Grants – Vandzene (skolotājs),

A. Grase – Rīga,
H(elga) Grase – Rīga (filoloģe),
Ž(anis) Grauds – Sabile (balto filologs, skolotājs),
E. Grava – Alūksne,
E. Gravelsine – Burtnieki,
Grencionu Gats – Rīga,
M(ilda) Grīnfelde – Koknese, Spārne (studente),
K. Grīnfelds – Spārne,
J(ānis) Grīns – Birži (Zemg.) (rakstnieks, literatūras kritiķis, publicists),
Rasma Grīse – Valmiera (balto filoloģijas studente),
H. Grundmane – Aduliena (filoloģe),
B. Grundule – Zaube,
V. Gruzāne – Rīga,
Z. Gusta – Rīga,
V. Gustava – Džūkste (filoloģe),

A. Ģērmanis – Ikšķile,

E(dīte) Hauzenberga (skat. arī E. Šturma) (valodniece),
R(ūdolfs) Hofmanis – Dobeles (students),

M. Igaune – Galgauska,

V(isvaldis) Janavs – Lielvārde (students),
A. Jansone – Cēsis,
A. Jansone – Rīga,
E. Jansone – Valka,
A. Jansons – Carnikava,
A. Jansons – Rīga,
M. Jansons – Rīga,
Jansons – Zaļenieki,
A. Jaunbērziņa – Lejasciems,
V. Jaunzeme – Rīga,
A. Jaunzemis – Rīga,
A. Jēgere – Rīga,
J. Jēkabsons – Rīga,
A. Jērums – Gulbene,
Andr(ejs) Johansons – Rīga (students),
P(etr)s Joniks – Lietuva (valodnieks),
M. Jursone – Rozēnu pag., Staicele,

J(ons) Kabelka – Lietuva (valodnieks),
J. Kaģis – Piltene,
V. Kaģis – Piltene,
L. Kājiņa – Jaunrauna,
E. Kaķe – Rīga,
E. Kalēja – Ilzene,
O(skars) Kalnciems – Rīga (tulkoātājs),
L. Kalniņa – Zaļenieki,
M. Kalniņa – Rīga,
Al(eksis) Kalniņš – Rīga (filologs),
P(aulis) Kalva – Sīpele (students, dzejnieks, tulkoātājs),
A. Kalvāne – Prode,
R. Kampe – Cēsis,
V(aldemārs) Kancāns – Kaldabruņa (students),
E. Kāposta – Saldus,
Kāpu Roberts – Kalncempji,
N. Karsa – Rūjiena (filoloģe),
B(ernhards) Kasars – Rīga (teologs, dzejnieks),

M. Kaspars – Lubeja,
J(ānis) Kauliņš – Sausnēja (valodnieks, LU profesors),
N. Kazaks – Aizkraukle,
N. Kazeka – Beļava,
N. Kazens – Skrīveri,
V. Kiparskis – Somija, Helsinki (valodnieks),
V. Kitenberga – Mālpils,
A(lvils) Klēbachs – Galgauska (skolotājs, vēlāk Kalnietis),
E. Kļaviņa – Mālpils,
L. Kļaviņa – Cesvaine,
E(rnests) Kļaviņš – Alūksne (filologs),
P(ēteris) Kļaviņš – More (students),
G. Knoble – Rīga,
J. Knope – Sausnēja,
K. Krakope – Šķilbēni,
V. Krakope – Šķilbēni,
L. Krautmane – Rīga (filoloģe),
D. Kreicberga – Rīga,
Z. Kreicberga – Džūkste,
T. Kreilis – Ērgeme,
D. Krieva – Rūjiena,
J. Krīģens – Rucava (farmaceits),
Z. Kriķe – Rīga,
Fr. Kristapsons – Stende,
L(i[dil]ja) Kronberga – Tukums (studente, dzejniece),
A. Krūmiņa – Vilzēni,
Z. Kubuliņa – Litene,
E. Kučinska – Vecclāicene,
K(ārlis) P(auls) Kundziņš – Talsi,
M. Kuple – Burtnieki (skolotāja),
E(lza) Kurcalte – Vecate (filoloģe, agrāk Ratniece),
K(ārlis) Kurcalts – Ērgļi (filologs, literāts),
Em. Kurme – Dzērbene,
M. Kušķe – Rīga,

A(ugusts) Ķešāns – Mālpils (ķīmiķis, LU profesors),
A. Ķiberis – Cēsis,
H. Ķiploka – Cēsis,
V. Ķīselis – Bebrene,
G. Ķuze – Rīga,

A(lma) Lācīte – Valmiera (studente),
R(einis) Laiviņš – Nītaure (rakstnieks – pseud. R. Dievkociņš),
E. Lamberte,
M. Lamberts – Katlakalns, Rīga,
E. Lāme – Līvberze, Rīga,
M. Lauka – Liepkalne,
I. Launaga – Rīga (filoloģe),
V. Laura – Ipiķi,
M. Lauža – Cirgaļi,
A. Lazdāne – Kalupe,
E(ižens) Leimanis – Kokmuižas (Kociņu) pag. (matēmatiķis, LU docents),
D. Leiškalne – Rīga,
A. Leja-Tabaka (skat. arī Tabaka) – Limbaži,
I. Lēnerte – Rīga,
M(ilda) Lepika – Rīga (valodniece, skolotāja),
J. Līdaka – Lielsalaca (ierēdnis),

O(svalds) Līdeks – Meirāni (filologs, folklorists),
 O. Lielā – Rīga,
 A. Liepiņa – Cēsis,
 E. Lindberga-Šenkevice (skat. arī Šenkevice) –
 Snēpele (filoloģe),
 H. Linde – Sigulda, Rīga,
 K. Līniņš – Nīkrāce,
 O. Lipe-Meimane – Līvberze (studente),
 O. Litenberga – Brenguļi,
 J(ānis) Loja – Mazsalaca (valodnieks),
 M(arta) Ludeka – Gaujiena, Cīrgaļi,
 A(rnolds) Lupmanis – Rīga (students),
 A. Lūse – Vecpiebalga (filoloģe),

P. Ļubkāns – Naurēni un Bērzpils,

M. Mackeviča – Rīga,
 Ā(dams) Mačulāns – Rīga (teologs, rakstnieks),
 L. Magaziņš – Lubāna,
 E. Māliņš – Lubāna (skolotājs),
 E. Malkava – Dzelzava,
 M. Mālmeistere – Talsi,
 A(ugusts) Malvesis – Gulbene (inženieris, LU
 docents),
 J. Maurāne – Varakļāni,
 V(alija?) Maurīte – Limbaži (filoloģe),
 A. Mazītis – Cēsis,
 A. Medne – Rīga,
 E. Medne – Rūjiena (filoloģe),
 Vilma Medne – Rīga,
 Ed(uards) Mednis – Mazsalaca (skolotājs),
 V. Mednis – Rīga,
 M. Meiere – Babīte,
 O. Meimane (skat. arī O. Lipe-Meimane) –
 Līvberze (studente),
 V. Meinerte – Rīga,
 V. Meņģele – Limbaži (baltu filoloģe),
 J. Mežsēta – Vietalva, Koknese,
 A. Miesniece – Jaunpiebalga (filoloģe),
 V. Miezīte – Mārciena,
 M. Miezone – Sarkaņi (baltu filoloģe),
 E. Miķelsone – Dzelzava (filoloģe),
 E. Mīlgrāve – Īslīce,
 A. Millere (skat. arī A. Barkāne) – Zvirgzdine (baltu
 filoloģe),
 M. Misiņa-Kalniņa – Rīga,

N. Namnieks – Rīga, Mēdzūla,
 N. Neikena – Daugavpils,
 E. Neimane – Rīga,
 M. Neimane – Ventspils,
 F. Nereta – Mežotne,
 J. Nīcgals – Krape,
 Z. Nīgals – Rīga,
 A. Niklase – Katrīna,
 Z. Niklase – Lizums,
 O(to) Nonācis – Bērzaune (žurnālists, publicists),

M. Oliņa – Jaunpils,
 E. Ose,
 V. Osis,
 M. Ozola – Rīga,
 M. Ozola – Gaujiena,

M. Ozoliņa – Ērgļu Katrīna (filoloģe),
 O. Ozoliņa – Rīga,
 A. Ozoliņš – Rīga,
 A. Ozoliņš – Lielplatone,
 Ed(uards) Ozoliņš – Zaube (skolotājs,
 leksikografs),
 J. Ozoliņš – Alūksne,
 K. Ozoliņš – Vecpiebalga,
 P(ēteris) Ozoliņš – Vecpiebalga (filologs, skolotājs,
 dzejnieks),
 O. Ozoliņš – Alūksne,
 S. Ozoliņš – Rīga,
 A. Ozols – Palsmane,
 A(rtūrs) Ozols – Rīga (baltu filologs),
 Ed. Ozols – Rīga,
 J. Ozols – Rīga,
 V. Ozols – Rīga,

A. Pauzule – Rīga,
 E. Pekareviča – Talsi,
 A(leksandrs) Pelēcis – Mālupe (students,
 dzejnieks),
 L(idija) Perlbacha – Rīga (filoloģe, rakstniece
 Pērļupe),
 E. Pētersone – Rīga,
 V. Pētersone – Cēsis,
 Z. Pētersone – Drusti,
 M. Pielēne – Piebalga,
 J. Pīlaps – Kauguru pagasts,
 J. Pīlaps – Smiltene,
 R. Pletenberga – Jelgava,
 E(lza) Plukša – Alūksne (filoloģe, literāte),
 K(ārlis) Plukšs – Veclaicene (filologs),
 A. Pone – Rīga,
 E. Priede – Lejasciems,
 E(mma) Prūse – Rīga (literāte),
 E. Pūķe – Rīga,
 M. Puriņa – Ventspils,
 A. Purviņš – Rīga,
 E. Putniņa – Svētciems,
 M(aiga) Putniņa – Sinole (dzejniece),
 E(duards) Putniņš – Svētciems (filologs),
 Z. Puzuka – Rīga,

E. Rācene – Rīga (studente),
 I(lga) Rācene – Jēkabpils (studente),
 J(ānis) Radāns – Rīga (rakstnieks, žurnālists),
 M. Raiskuma – Rīga (studente),
 A. Ratermane-Birnbauma – Rīga,
 E(lza) Ratniece – Vecate (filoloģe, skat. arī
 Kurcalte),
 H. Reichenbachs – Nīkrāce,
 I. Reinfelds – Ārlava,
 V. Reke – Rīga,
 M(inna) Ribaka – Aknīste,
 K(ārlis) Rinkužs – Saikava (skolotājs, cand. paed.),
 Indr(iķis) Rītiņš – Lutriņi (skolotājs),
 Fr(īcis) Rokpelnis – Rīga (dzejnieks),
 H. Rone – Rīga,
 Ilga Rugāja – Ārlava,
 P. Ruiga – Rīga,
 Velta Rūķe – Rīga (valodniece, vēlāk Rūķe-
 Draviņa),

I. Ruļikova – Rīga (filoloģe),
M. Ruskule – Višķi,
E. Rusteika – Rīga,
R. Rūtenberga – Rīga,

D. Saleniece – Daugavpils,
O. Saleniece – Kalupe un Preiļi,
E(gons) Saliņš – Rīga (students),
J(ānis) Sanders – Cēre (teologs, Dr. theol.),
M(ērija) Saule-Sleine (skat. arī M. Birkerte, M. Sleine) – Zaube (skolotāja),
A. Sekareviča – Talsi,
V. Siecenijs,
L. Sietiņa – Īvande,
L. Siliņš – Rīga,
M. Siliņš – Rīga,
M(atīss) Siliņš – Vīšiņķi (rakstnieks),
M. Siļķe – Rozēnu pagasts,
M. Siļķe-Jursone – Staicele,
S(kaidrīte) Sirsone – Mālpils (studente, literāte),
Z(elma) Sirsone – Mālpils (filoloģe),
M. Skaidrā – Rīga,
V. Skrastīņa – Rīga,
S. Skrinda – Jāsmuiža,
I. Skrodere – Rīga,
M(ērija) Sleine (skat. arī M. Birkerte un M. Saule-Sleine) – Zaube (skolotāja),
J. Smelteris – Varakļāni,
M. Smiltnece – Barkava,
O. Soikāne – Cibla,
L. Spīgule – Liepāja,
B(ronislaivs) Spūlis – Vārkava (baltu filologs, skolotājs),
K(ārlis) Stalšans – Jaunlaicene (vēsturnieks),
A. Stepāne – Rīga,
V. Stepe – Jaungulbene,
A. Starka – Ildzene,
T. Strašinska – Liepāja,
M. Strauja – Rūjiņa (studente),
E. Strause – Līgatne,
Z. Strauta – Platone,
A. Strazdiņa – Jaunpiebalga,
P(ēteris) Strods – Varakļāni un Barkava (teologs, LU prof.),
V. Sviestēns – Vecsaule,
V. Sviestiņš – Bauska,

Z. Šaberte – Rīga,
H. Šalkovska – Līksna,
E. Šenkevice (arī Šenkevice-Lindberga) – Snēpele (baltu filoloģe),
T. Škapare – Eglūna,
A(ustra) Šlesere – Rīga (baltu filoloģe),
H(elga) Šlipse – Rīga (tulkotāja, vēlāk Lapiņa),
E. Šmite – Ķieģeļi (baltu filoloģe),
V. Šmite – Augstroze,
V. Šmite – Umurga,
A. Šmitmanis – Rīga,
P(ēteris) Šmits – Rauna (valodnieks, folklorists, LU profesors),
E. Štarka – Rīga,
V. Štarka – Vilce,
H. Štraucha – Rīga,

E(dīte) Šturma – (skat. arī E. Hauzenberga) (valodniece),
E. Šulce – Straupe,
E. Šults – Rīga,
L. Švandere – Ludza,

A. Tabaka – Limbaži, Stiene,
J. Tambergs – Sēja (filologs),
A(ustra) Tamuža – Dunika (filoloģe),
M(iķelis) Tamužs – Dunika un Rucava (inženieris),
O(lga) Taube – Ventspils (dzejnieces vārdā Anna Dagda),
R. Taube – Ādaži,
L. Tauriņš – Rīga,
R(asma) Tēriņa – Rīga (studente),
H(eronīms) Tichovskis – Pilda (baltu filologs),
R(asma) Tīfentāle (skat. arī R. Dziļleja, vēlāk Sināte) – Talsi (baltu filoloģe),
Z. Tirzīte – Madona,
E. Tītmane – Rīga,
Ed(uards) Tomāss – Dzelzava (skolotājs, filologs un ģeogrāfs),
A. Tomaševičs – Ludza,
A. Treilands – Aizpute,
G. Trēziņa – Cēsis,
Ks. Trofīte – Madona (filoloģe),
E. Turauskis – Nītaure,

A. Upeslāce – Annenieki,

V(oldemārs) Vārpa – Rīga (skolotājs),
J(ūlijs) Vecozols – (rakstnieks, žurnālists),
B. Veide – Rīga,
G. Veilande – Svēte,
V. Veilands – Platone,
K. Veinberga – Rīga,
J. Veinbergs – Rīga,
V. Vērdiņa – Talsi,
J(ānis) Veselis – Sauka, Mēmele, Nereta (rakstnieks),
M. Veščuna – Rīgas Jūrmala,
A(ndrejs) Vičs – Kraukļi (skolotājs, skolu vēsturnieks),
L(udvigs) Vīks – Dobeles (skolotājs),
I(rma) Viksne – Sunākste (baltu filoloģe, vēlāk Indāne),
Vald. Vilnietis – Platone,
V. Vīnups – Valmiera,
P. Vītoliņš – Stelpe,
P. Vītoliņš – Vestiena,
M(ilda) Vītrunga – Dzērbene (baltu filoloģe, vēlāk Kārkliņa),
E. Vītuma – Gaujiņa,
Z. Vulfa – Platone,

N(ellija) Zālīte – Rīga (studente),
V. Zandberga – Rīga,
V(elta) Zante – Vecauce (filoloģe, vēlāk Šime),
V. Zariete – Kraukļi,
E. Zariņa – Rīga,
K(ārlis) Zariņš – Mēdzūla (filologs, dzejnieka vārdā Kārlis Klūga),
J(ānis) Zaube – Alsviķis (baltu filologs),

V. Zeltiņa – Rīga,
T(eodors) Zeltiņš – Rīga (rakstnieks),
A. Zemitāns – Vidsmuiža,
D(aina) Zemzare – Rīga, Allaži (filoloģe),
F. Ziemeļis – Līvberze,
H. Ziemeļis – Auce un Nīca (skolotājs),
L. Zilberte – Rīga,
E. Ziņģe – Mālupe,

K. Zirnis – Vaidava (students),
E(dmunds) Zirnītis – Lubāna (filologs, dzejnieks),
L(īlija) Zīverte – Rīga (studente),
A. Zuments – Rūjiena (students),
K(ārlis) Zvejnieks – Rīga (students, rakstnieks),

A. Žukovskis – Rīga.

Saglabājušies ir valodniecības nodaļas sēžu protokoli no 1927. gada 7. aprīļa (127. protokols) līdz 1940. gada 9. maijam (518. protokols)¹. Valodniecības nodaļas darbs tika pārtraukts 1940. gadā, kad Padomju Savienība okupēja Latviju un likvidēja Rīgas Latviešu biedrību un līdz ar to arī valodniecības nodaļu. Pēdējā valodniecības nodaļas sēde notikusi 1940. gada 9. maijā (518. protokols).

Padomju okupācijas laikā valodniecības nodaļas darbu ar prof. J. Endzelīna pūlēm un gādību turpināja Izglītības tautas komisāriāta (ITK) valodniecības komisija. Valodniecības komisiju vadīja prof. J. Endzelīns. Pirmā komisijas sēde notika 1940. gada 13. oktobrī. Valodniecības komisijas sēžu protokoliem ir divi numuri: pirmais (iekavās) turpina valodniecības nodaļas sēžu protokolu numerāciju (tas pierakstīts vēlāk ar zīmuli), bet otrs rāda valodniecības komisijas kārtējās sēdes numuru, piem., (519) 1. – valodniecības komisijas 1. sēdes protokols. Padomju okupācijas laikā notikušas 25 sēdes (519.–543. protokols).

Vācu okupācijas laikā valodniecības nodaļas darbu turpināja Latvijas universitātes valodniecības komisija. Notikušas 7 sēdes, bet uzglabājies tikai 1942. gada 18. marta (544) 1. protokols.

Valodniecības nodaļas (127.–518. prot.) un valodniecības komisijas (519.–544. prot.) protokolus saglabājis Pēteris Ozoliņš. P. Ozoliņš protokolus (oriģinālus) nodevis Ād. Dzeguzem, kas protokolus deponējis Latvijas valsts bibliotēkā (tagadējā Latvijas nacionālajā bibliotēkā).

To valodniecības nodaļas sēžu protokolu daļu, kuŗā pārrunāti praktiski latviešu valodas jautājumi (pirms protokolu nodošanas Latvijas valsts bibliotēkā), ar rakstammašīnu pārrakstījusi Zelma Sirsone. No šā pārrakstījuma ir sagatavots publicējamais manuskripts, neskaidrību gadījumā salīdzinot pārrakstījumu ar oriģinālu.

Protokoli (oriģināli) rakstīti iesietās kantorgrāmatās (saglabātas 5 šādas grāmatas).

Valodniecības nodaļas sēžu protokolus rakstījuši (te minēti tikai 310.–518. protokola rakstītāji, jo tikai ar 1933. gada 10. janvāri sāka pārrunāt sēdēs praktiskus latviešu valodas jautājumus; cipari aiz uzvārda norāda protokola numuru):

Fr. Adamovičs 311;
K. Draviņš 310; 312; 351–370;
J. Endzelīns 313;
V. Meņģele 445–474;
Ed. Ozoliņš 349; 371–375;
P. Ozoliņš 350; 376–400; 403; 443; 475–518;
K. Zariņš 314–348; 401; 402; 404–442; 444.

Valodniecības komisijas sēžu protokolus rakstījis P. Ozoliņš (519) 1–(543) 25.

No vācu okupācijas laikā notikušajām valodniecības komisijas sēdēm vienīgo saglabāto protokolu (1942. gada 18. marts) (544) 1. rakstījis P. Ozoliņš.

Tā kā protokolus (oriģinālus) rakstījušas dažādas personas, sēžu protokolu tekstā nav konsekvences dažu latviešu valodas formu lietošanā. Publicējamā manuskriptā protokolu

¹ K. Mūlenbacha laika Valodniecības nodaļas protokoli nav saglabājušies. (Valodniecības nodaļas darbs tika pārtraukts 1916. g. līdz ar K. Mūlenbacha nāvi). Valodniecības nodaļa atsāka darbu 1922. gadā prof. J. Endzelīna vadībā. Valodniecības nodaļas sēžu protokoli (1–126) saglabājušies Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā.

teksts atstāts nemainīts, saskaņojot tikai dažās vietās ortografiju un labojot pārrakstīšanās kļūdas.

Publicējamo manuskriptu iespiešanai sagatavojis Rūdolf Hofmanis un Astra Moora. Sēžu dalībniekus identificēt palīdzējis Valdemārs Ancītis.

Valodniecības nodaļas un valodniecības komisijas sēdēs pārrunāto praktisko latviešu valodas jautājumu rādītāju sagatavojis Pēteris Kļaviņš.

Daļa valodniecības nodaļas sēdēs apspriesto un pārrunāto latviešu valodas jautājumu jau publicēti P. Ozoliņa sakārtotajos un J. Endzelīna rediģētajos „Valodas prakses jautājumos” un V. Rūķes sakārtotajos un J. Endzelīna rediģētajos „Valodas un rakstības jautājumos”.

Šajā izdevumā tiek publicēti visi valodniecības nodaļas un valodniecības komisijas sēdēs pārrunātie latviešu valodas prakses jautājumi (no saglabātajiem protokoliem).

Protokolos minētie preses izdevumi un to saīsinājumi:

Atpūta (žurnāls);

Audzinātājs (žurnāls);

Br. Z., Br. Z-e, Brīvē Zeme (laikraksts);

Ceļš (žurnāls?);

Daug., Daugava (žurnāls);

FBR, Filologu biedrības raksti;

IMM, Izglīt. M. M., Izglītības ministrijas mēnešraksts (žurnāls);

J. Z., J. Ziņas, Jaun. Z., Jaun. Ziņas, Jaunākās Ziņas (laikraksts);

Latv. Kareivis, Latvijas Kareivis (laikraksts);

Latv. skola, Latvijas skola (žurnāls);

R., Rīts (laikraksts);

S., Sēj., Sējējs (žurnāls);

Stud., Students (laikraksts);

Tēv. S., Tēvijas Sargs (laikraksts);

Univ., Univers., Universitāte (laikraksts);

V. V., Valdības Vēstnesis (laikraksts).

Saīsinājums L. I. v. nozīmē Rasiņa apgādā iznākušo Latviešu literatūras vēsturi.

Pēteris Kļaviņš.

313. Valmieru sabiedrības nodarbu sēde 1993. g. 16. februārī no 6-8 vak. sēdi vada J. Endzelīns.
 Piedalās: A. Ābele - Valmieru, Fr. Adamovičs - Dunlanga, K. Grants - Vaidzene, A. Malvaci -
 Gubbene, J. Kauliņš - Lauvoneja, A. Amin-Vigante - Bauska, K. Freidenfelds - Dzirnieks, J.
 Cirulis - Drusti, P. Vitāliņš - Pēterpils, M. Tamulis - Dzirka, A. Ozols - Palsmanis, J. Līdaks -
 Lielkalca, K. Draviņš - Hende, E. Gaile - Triķāte, K. Rimkusis - Laisnava, A. Klebads -
 Galganskā, A. Austrinš - Vecpiebalga, J. Burzinskis - Jecava, E. Adamsons - Limbiči,
 V. Kancāns - Kaldabrupa, E. Bļesnīte - Prāulima, U. Poikāns - Cībla, L. Prandere -
 Lūza, E. Jēņevica - Pūšpils, E. Medne - Rājiņa, M. Mierone - Lārkāni, M. Oza-
 lina - Kabiņa, E. Brilke - Mālupe, E. Rātniece - Vecāte, E. Pūte - Kieģēli, A. Abert-
 manis - Bukaiši, E. Zirnītis - Lubāna, E. Putniņš - Svētciemā, P. Ozoliņš - Vecpiebalga,
 K. Ančiki - Arņkste, J. Vēksne - Sunākste, K. Kurcalbs - Ērgļi, J. Bičolins - Bērzi,
 L. Freimane - Pūskule, E. Andersone - Prūle, E. Mišelsone - Dzeltava, A. Grundmanis -
 Aduliena, parīdam 48 personas.

Konstatē, ka vācu „Kurort” latviski saucams — „kūrvieta”, kā „kūrums” ir vācu „Kuchusi”.

Samērķē priedēkļa aiz- salikumos ar šādiem verbīmi: brīzāt, brīdēt, brīst, brucināt, brūģēt, brūdināt, brūzāt, brūzāties, bučēt, budēt, budēt, burināt, buināt, buldurēt, buģēt, bumbāt, bulbēt, bungāt, bumburēt, burēt, burēt, burbulēt, burģēt, burģāt, burināt, burd, burhud, būbēt, būkšņināt, būdēt, būkšņēties, būrēt, būvēt, būvēties, būzēt, būstēt, būzēties.

Priekšnieks J. Endzelīns.

313. protokolu rakstījis prof. J. Endzelīns.

Rīgas Latviešu biedrības valodniecības nodaļas sēžu protokoli

(sēžu protokolu daļas par sēdēs pārrunātiem praktiskiem
latviešu valodas jautājumiem).

310. Valodniecības nodaļas sēde 1933. gada 19. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā tulkot „Öffnung”, „отверстие”? Jautājumu vēl neizšķīra.
2. Vai latviešu alfabētā gaŗie vokāļi, kā arī mīkstinātie konsonanti uzlūkojami par atsevišķiem burtiem? Atbilde pozitīva.
3. Vai saliktos iestāžu nosaukumos ar lielo burtu jāraksta tikai pirmais vārds, jeb vai arī subordinēto daļu resp. nodaļu nosaukuma pirmais vārds, piem., „Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības pārvalde”? Atzīst, ka lielais burts rakstāms tikai vienu reizi – visa nosaukuma sākumā.
4. Vai rakstos būtu pieļaujama arī forma „duris” (= durvis)? Atbilde pozitīva, jo šī forma veca, rada lš. dūrys. Kā vecam līdzskaņu celmam ģenit. ir „duru” (nevis „duŗu”).
5. Kā ieteicamāk: „skolēnu pārceļ uz nākošo klasi” vai „skolēnu pārceļ nākošā klasē”? Atzīst, ka labāk ar lokātīvu, analogi „mežā, pilsētā, Rīgā u.c. braukt”.

311. Valodniecības nodaļas sēde 1933. gada 2. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vārdu „Öffnung” prof. J. Endzelīns ieteic tulkot ar vārdu „atvars”. Doc. J. Malvesis lietā savā tehniskajā vārdnīcā tanī vietā „aila”. Nav ieteicams, tādēļ ka šim vārdam cita nozīme.
2. Vārdu „das Sollen” prof. J. Endzelīns ieteic tulkot ar vārdu „vajaga” vai „vajadze”.
3. Laikrakstos beidzamā laikā sāk lietāt izteicienu: gatavoties kam... Labāki: gatavoties uz ko.
4. „Piepēži” vai „piepeši”? Priekšroka dodama vārdam „piepeši”, jo uzglabājies vecs vārds „piepetība”, bet pielaižams arī „piepēži”.
5. „Madonas” vietā jālietā „Muoduona”, kā tautā runā. Tāpat „Spāres” vietā jālietā „Spārne”.
6. Prof. J. Endzelīns aizrāda, ka vārdnīcā kļūdainā vārda „glābenis” vietā jāielabo pareizā forma „glābene”.

312. Valodniecības nodaļas sēde 1933. gada 9. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kuŗš nosaukums veikaliem piemērotāks: „tirgotava” vai „pārdotava”? Atzinums – „pārdotava”, jo veikalos parasti pārdod preces, nevis arī uzpērk, t.i., tirgojas.
2. Vai pareizi, ja valsts un pašvaldību uzturamās skolas sauc par „publiskām skolām”? Atbilde pozitīva, jo latīņu „publicus” nozīmē: a) to, kas valstij pieder, b) to, ko valsts uztur. Tā „publisk” ir pretstats „privātam”.
3. Kā latviski rakstīt krieviskos īpašvārdus ar mīkstinātiem konsonantiem, piem., Никитин, Надежда? Atzinums: labāk atstāt nemīkstinātos konsonantus, lai neattālinātos no krievu rakstības ārējā ziņā, jo arī latviešu mīkstinātie konsonanti neatbilst krievu skaņām. Kur krievu valodā ir -я- vai -ю-, tur jāraksta -ja-, -ju-.

4. Vai pareizāki „akmeņu laikmets” jeb „akmens laikmets”? Atzinums – „akmens laikmets”, jo te domājam par „akmens ieroču laikmetu”.

5. Vai nevajadzētu šķirt: „akmens krāsa” un „akmeņa krāsa” (pirmā – kas pašam akmenim, otrā – ar ko akmeni krāso)? Atzinums negatīvs, kaut gan jaunākajā laikā pazīstamais ģenitīvs „-ņa” arī nebūtu apkarojams.

6. Vai nebūtu stingri jāšķiro divdabji ar gal. „-ot” un „-am”? Piem.: „mēs dzirdējām viņu staigājam” (runājot par objektu), bet „vīram staigājot...” (par subjektu). Atzinums: abas formas rakstu valodā pazīstamas, pārpratumus tās nerada, dažās izloksnēs, piem., tāmnieku, pazīst tikai vienu veidu, kādēļ nebūtu vēlams vienu formu uzspiest.

7. Kā ģenitīvs vārdiem „Boriss”, „Alfonss”? Atbilde – Borisa, Alfonsa, nevis Bora, Alfonsa, nevis Boņa, Alfona.

8. Vai šāda tipa teikumos: „nezināju, ko atbildēt”, „nav, ko ēst” „ko” priekšā vajadzīgs kommat? Atb.: tā kā „ko” te lietāts jautājamā nozīmē, tad kommat vajadzīgs.

9. Kā pareizāk: „Mateuss, Mateusa” vai „Matejs, Mateja”? Atbilde: pēdējā forma.

10. Kā locīt vārdus „Avenārius, Kerkovius, Verbātus, Jozuus” u.tml.? Atzinums – kā -u-cl.

11. Kā pareizāk: „Pestalocis” vai „Pestalocijs”? Atb. – „Pestalocijs, -cija”, nevis „-ča”.

12. Vai vārdā „Andrejs” otrā zilbe izrunājama īsi vai gaŗi? Atzinums: labāk ar īsu e.

13. Vai labāk lietāt „Andris” vai „Andrs”? Atb. – „Andris” (kā Apsīšu Jēkabam).

14. Pārrunājot par vārdu „aba” (= eben) lietāšanu, atzīst, ka šis vārds būtu lietājams.

15. Vai vārdos „abēji, divēji” -ē- gaŗš vai īss? Noskaidrojas, ka gaŗi izrunā Rūjienā, Trikātā, Palsmanē, Raunā, Iecavā, Bauskā, Bukaišos un Dunikā, bet īsi – Skujenē, Drustos, Piebalgā, Cesvainē un tālāk augšzemnieku apgabalos. Īsā izruna vecāka, bet praktisku iemeslu dēļ (gaŗums te jau ievests, citos vārdos -ēj- gaŗš) būtu jāatstāj gaŗā -ē- skaņa.

16. Vai paturami vārdi „abinieks” un „abulis” (bikšu stakle, etimoloģiski – „apbulis”)? Atbilde pozitīva.

17. Pārrunāja par vārdiem: „brilles, acenes, acaines, actenes”. Vārds „brilles” paturams: vecs, starptautisks. „Actenes” dažās izloksnēs nozīmē „nelāgas acis”; „acaines” maz pazīstams, kāpēc pieņemams būtu vārds „acenes” – kā runā Galgauskā un ap Bausku.

313. Valodniecības nodaļas sēde 1933. g. 16. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Konstatē, ka vācu „Kurort” latviski saucams – „kūrvieta”, kā „kūrnamis” ir vācu „Kurhaus”.

314. Valodniecības nodaļas sēde 1933. g. 2. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

I. Prof. J. Endzelīns atklāj sēdi un svinīgā uzrunā piemin mirušo darba biedru Frici Adamoviču, kas vēl pagājušā sēdē bija mūsu vidū. Fr. Adamovičs daudzus gadus nopietni strādājis vairākās nozarēs latviešu tautas kultūras laukos; mūsu vidū viņš čakli darbojies kā Valodniecības nodaļas rakstvedis – un it īpaši – kā ļoti labs savas dzimtās Dundangas izloksnes pazinējs. Kaut gan Fricis Adamovičs arī sarakstījis teicamu savas izloksnes aprakstu, kas allaž noderēs valodniekiem, taču turpmākajos Valodniecības nodaļas darbos dundandznieku pārstāvja trūkums būs visai jūtams.

Nelaiķi pazinām kā apzinīgu un noteiktu personību. Nekad viņš nav bijis lišķis...

Mirušā darba biedra piemiņu klātesošie godina pieceldamies.

II. Pāriedami pie darbiem, pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai „minimums” un „maksimums” vietā nebūtu jāliet „minims” un „maksims”? Atbilde pozitīva.

2. Konstatē, ka „technikums” jāatstāj (domātā „tehnika” vietā), jo ļoti ieviesies.

3. Konstatē, ka „plate” (fotografijā u.c.) jāatstāj: vārds, nākdams no franču val., kļuvis starptautisks, nav arī laba atbilstoša latviešu valodas vārda.

315. Valodniecības nodaļas sēde 1933. g. 9. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai pareizi – „studētie (latvieši u.c.)”? Atbilde negatīva – tas ir vācu „studierte” tulkojums. Pareizi – „studējušie latvieši”.

2. Kā tulkot vācu „Beitrag”? Vārdi „piedeva”, „devums”, „ārtava” neder. Prof. J. Endzelīns domā, ka varētu lietāt jaunu darinājumu „nesls”, jo latviešiem jau ir „mesls” un „nešļava” (un „Beitrag” ir tas, „ko es no savas puses pielieku, piensu klāt”).

3. Vai pareizi – „pārlatviskot (svešautiešus)”? Atzinums: vārdam „latviskot” ir cita nozīme, pareizi būtu „pārlatvjot” (kā „pārvācot”, „pārkrievot”), bet tā kā pēdējā forma ir grūta, tad labāk lietāt „pārlatvināt” (kā „pārvācināt”).

4. Vai pareizi, ja sakām: „Tīrīsim mūsu valodu!”? Vai nevajag: „Tīrīsim savu valodu!”? Atbilde: katram teikumam sava nozīme.

5. Vai pēc šāda tipa virsrakstiem: „Kas pašlaik darāms dārzkopībā” nav liekama jautājuma zīme? Atbilde pozitīva.

6. Kā pareizāk – „rakstu darbi” vai „rakstāmi darbi”? Atbilde – „rakstu darbi” (jo uzrakstīts darbs vairs nav „rakstāms”).

316. Valodniecības nodaļas sēde 1933. g. 16. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā izrunāt svešvārdus, kas beidzas ar -ors, piem., „direktors” vai „direktuors”? Noskaidrojas, ka ar galotni -ors šādus vārdus runā tikai Lielsalacā, Limbažos un Bukaišos, bet visur citur runā -uors. Tādēļ turpmāk izrunā būtu jāliet pēdējā forma. Turpretī zinātniskā grada nosaukumā „doktors” atstājams „ō”.

2. Kāds nosaukums būtu lietājams tagad izplatītā, bet nepareizi darinātā vārda „pildspalva” vietā? Atbilde – „pildāmspalva”.

3. Kā tulkot „Verlag”, kr. „издательство”? „Izdevniecība”, „izdeve”, „izdeva”, „apgādiens” – neder. Atzinums – labs ir jau pazīstamais vārds „apgāds” (ģen. -da), kurpretī „apgāde” nozīmē pašu darbību.

4. Kā pareizāk: „redaktuore” vai „redaktrise”? Atb. – formas „redaktrise”, „aktrise” radušās, sekojot svešiem paraugiem, labāk būtu lietāt „aktiere”, „redaktuore”. Taču šīs formas svešas, kādēļ nebūtu uzspiežamas.

5. Vai pareizi: „pretešķība”, „pretestība”? Atb. – „pretešķība” radusies kā vārdu „pretišķība” un „pretestība” jaukšanas rezultāts. Labāk lietāt: „pretišķība” (nozīmē – Gegensatzlichkeit) un „pretestība” (nozīmē – Widerstand).

317. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 23. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Iztirzā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā rakstīt „atvente”, „advente”, „advents”? Atb. – teologi piejēmuši „advents”, ģen. -ta, šī forma arī paturama.

2. Vai pareizi: „izejviela”, „jēlviela”, „sāku viela”? Atb. – „izejviela” un „jēlviela” ir pareizi darināti vārdi, kurpretī „sāku viela” neder. „Jēlviela” nozīmē vēl neapstrādātu vielu, bet „izejviela” ir tā, no kuŗas kaut ko pagatavo.

3. Vai pareizi darināti salikteņi: „lidmašīna”, „peldkostīms”, „skatlogs”? Atb. pozitīva, jo pazīstam vārdus: „lidas”, „pelde”, „skats”.

4. Kā pareizi: „savrup” vai „savrūp”? Atbilde – „savrup”, jo šis vārds cēlies no senākā „savur” (kā „citur”).

5. Kā pareizi: „Sede” vai „Sēda” (upe Ziemeļlatvijā)? Atb. – „Sēda”.

6. Vai pareizi, ja Jāņu dziesmās piedziedājumu dzied „līgō”? Atb. negatīva, jo tā ir izlokšņu savādība.

7. Kā pareizi: „sēmikuols”, „kuols” vai „kōls”? Atb. – „kōls”.

8. Vai vārdi „ēteris” un „aiters” savās nozīmēs dažādi? Atb. – „ēteris” būtu paturams pazīstamā šķidrums apzīmēšanai, bet „aiters” varētu apzīmēt augstos gaisa slāņus un hipotetisko vielu, kas piepilda kosma telpu.

9. Kā nozīmē izšķīras vārdi: „aila”, „aile”, „ailis”? Atb.: „aila” = Öffnung, „aile” = Gang, „ailis” – mietiņš pie murda.

10. Kā tulkot „Gleichung”, kr. „уравнение”? Atb.: pazīstamo „vienādojumu” un „nolīdzinājumu” vietā labāk lietāt „līdzuojums”, tāpat „līdzuot”, „pielīdzuot nullei” u.tml.

318. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 30. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Konstatē, ka nav ieteicams termins „aizbīdeklis”, bet gan: aizbāznis (der Stöpsel), aizbīdnis (der Riegel), aizlaidnis (der Schieber), bulta (der Pfeil), bults (ģen. -s) (der Riegel, arī der Bolzen, kr. болт).

2. Vārdu: „ķīla” (das Pfand, das Versetzte) un „ķīlāt” (verpfänden, versetzen) vietā varētu lietāt vecos vārdus, ko pazīstam no Stendera vārdnīcas: „aizcilas”, „aizcelt”.

3. Kā tulkot kr. „цвета побежалости”, „Anlauffarbe”? Konstatē, ka „Terminoloģijas vārdnīcā” ir vārds „kvēlkrāsa”, bet attiecīgās nozares speciālisti lietā terminu „atlaidināšanas krāsa”. Kaut gan pēdējais termins iesakņojies, tomēr izrunai neērts, kādēļ ieteicamāka forma būtu „atlaidu krāsa”.

4. Vai var lietāt: „metās bēgt”, „turpina kristies”? Atb.: šādi rusismi izskaužami.

5. Vai svētku nosaukumi rakstāmi ar lielo burtu? Atb.: ieteicams rakstīt ar mazo.

319. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 6. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā pareizāk: „praviešuot” vai „pravietuot”? „Praviešuojums” vai „pravietuojums”? Atb.: pareizāk ir „praviešuot”, „praviešuošana”, bet formas „pravietuot”, „pravietuošana” jau vecas un ļoti ieviesušās, kādēļ būtu atstājamas.

2. Vai vārdu „Andrejs” tais izlokšnēs, kur izšķīr piedēkļu gaŗumus, izrunā ar gaŗu vai īsu otro zilbi? Noskaidrojas, ka gaŗi izrunā Iecavā, bet pārsvarā izlokšnes, kur izrunā īsi (Ērgļi, Trikāta, Valmiera, Vecpiebalga u.c.). Tādēļ „Andrejs” rakstāms ar īsu e.

3. Vai pareizi, ja šāda tipa vārdu savienojumos kā „Kārlis un Eduards Veidenbaumi”, „Antons un Pēteris Birkerti” kopējais uzvārds stāv daudzskaitlī? Atbilde negatīva, jo latvieši saka: „Vecā un jaunā derība”, „Lielā un Mazā Jugla” u.tml.

4. Vai vārds „piemēram” teikumā jāatdala kommatiēm? Atbilde pozitīva, jo atdalot panākam lielāku skaidrību, kā arī tad nav iespējams sajaukt šā un vārda „piemērs” datīvu.

5. Vai pielaižami vārdi „iespiedluoksne”, „spiedluoksne”? Atbilde negatīva.

6. Kā pareizāk: „parašas” vai „paražas”? Atb. – labāk ar ž (paražas) (tāpat „smarža”, „garža”). Izšķīrjami: smarša = Duft, Wohlgeruch, smarža = odeur.

7. Kā ieteicamāk: „vainags”, „vainaks”, „vainags” vai „vainaks”? Atb.: vecā forma ir „vainuks” (salīdz. kr. „венок”) – bez n mīkstinājuma, kādēļ labāk lietāt formu „vainags”, arī „vainaguot”.

8. Vai pareizi, ja brāļu Kaudzīšu „Mērnieku laikos” sastopamo uzvārdu „Oļiniete” raksta ar ļ? Atb.: tamlīdzīgos gadījumos autora rakstību nevar grozīt.

320. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 27. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Dažos laikrakstos lasāms: „profesoram Zālītei”. Šādi datīvi runā pretī latviešu valodas garam; pareizi jāraksta: „profesoram Zālītem”.

2. Kā pareizi: „Atis” vai „Ats”? „Ata” vai „Aša”? Noskaidrojas, ka dažās izloksnēs (piem., Sausnējā) runā „Ats”, bet tas tāpēc, ka šais izloksnēs galotņu vokāļi līdzīgos gadījumos izzūd. No otras puses – ka kādās izloksnēs, rakstu valodas neietekmēti, runātu „Atis”, arī drošu ziņu nav. Tā kā pazīstamo darbinieku vārdus, piem., „Kronvaldu Atis”, „Doku Atis”, nevaram grozīt, par paturamo formu jāatzīst šī jau pazīstamā – „Atis” (ak. Ati, ģen. Aša). No šīs ģenitīva formas, ja tā nav patīkama, var izvairīties, to nelietājot, gluži kā tautā nerunā dažas locījumu formas, piem., Lestenē nav „pirts” daudzskaitļa ģenitīva.

3. Kā pareizi: „Pauls”, „Emīls” vai „Paulis, Emīlis”? Atb.: pareizāk „Pauls”, jo šis vārds nāk no gr. Παῦλος, turpretī bez „Emīla” var būt arī „Emīlis”, jo te nav vienas paradeigmas.

4. Kā latviski jāraksta vācu uzvārdi ar galotnēm -er un -el? Atb.: pareizi ir Šillers, Stenders, Herders un Hēgelis, Hēbelis, Gebelis u.tml.

5. Kā pareizāk: „Eduards” vai „Eduarts”? Atbilde: „Eduards”.

6. Vai pieļaujams rakstīt kā uzvārdu ne „Rupjais”, bet „Rupais”? Atb.: uzvārdi, ja tie latv. val. fōnētiski pretī nerunā, nebūtu grozāmi, kādēļ jāatstāj „Rupais”.

7. Kā pareizāk: „jutoņa” vai „jūtoņa”? Atb.: „jutoņa” (īss u), jo ar -oņa substantīvus darina no primāro verbu pagātnes celma.

8. Vai pareizi: „Jelgavas ģimnazijas pieaugušiem direktors”? Atb.: jāsaka: „Jelgavas pieaugušo ģimnazijas direktors”.

9. Vai pareizi: „pārkāpt sētu”, „iziet vārtus”, „pārbrist upi”? Atb.: gan var „pārkāpt likumu”, bet kāpjot „pārkāpj pār sētu”. „Izgāja vārtus” nozīmē, ka izgāja cauri daudziem vārtiem. „Pārbrist upi” ir pareizs izteiciens.

10. Kā pareizi: „Ķeistuts”, „Ķeistutis”, „Ķestuts” vai „Ķestutis”? Atb.: paši leiši agrāk rakstīja „Keistutis”, bet tagad noskaidrojuši, ka pareizā izruna ir „Ķestutis”. Latvieši varētu paturēt formu „Ķeistutis”, ģen. „Ķeistuša”.

11. „Vītauts”, „Līvāni”, „Jāsmuiža” – izrunājami ar gaŗu pirmās zilbes patskani.

12. Vai pareizi: „tas jau ir veca lieta” un „kas man gribētos novērst”? Atb.: pareizi ir: „tā jau veca lieta” un „ko man gribētos novērst”.

13. Kā pareizāk: „vērtība”, „vērte” vai „vērts”? Atbilde: „vērts” ir adjektīvs, ko lietā ar ģenitīvu, piem., „tas nav lata vērts”; substantīvs „vērte” ir tautas darināts (piem., „viņš savu māti netur nekādā vērtē”), kas tomēr nenozīmē to pašu, ko „vērtība”. Tādēļ atstājami visi trīs vārdi, jo katram sava nozīme.

321. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 4. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Radiofōna lekcijās un citur bieži dzird runājam „āruods”, kas nepareizi. Jāsaka „arods”.

2. M. Tamuŗs referē par terminiem „plāksne”, „plakne”, „plākne” un apskata arī citus radniecīgos vārdus. Izrādās, ka dažādu nozaŗu speciālisti un resori lietā ļoti dažādus terminus,

piemēram: die Ebene, die Fläche, плоскость tiek saukta gan par „plakni”, gan „plākni”, „plāksmu” vai „plāksni” (skat. klāt pievienotos referenta sarakstus!)

/M. Tamuža saraksti ir šādi:/

Jēdzieni.

- 1) плоскость, die Ebene, Fläche:
 - plakne – zemkop. un kaŗa min., Z. t. v., Malv.
 - plākne – zemkop. min., V. Liep. techn.
 - plāksma – MV
 - plāksne, -a – MV, kaŗa un sat. min., mat. fak., V. Liep. techn., Konv. vārdn.
- 2) пластинка, dünne Platte, Scheibe:
 - (raplāksne – mech. fak., Z. term. v.)
 - plate – kaŗa min. un citur
 - platne – zemkop. min.
 - (plāksnains – mech. fak., MV)
 - plāksne – Malv., kaŗa un sat. min., mech. fak., MV
 - (plāste – Z. term. v.)
 - plāte – MV
 - plātne – MV, Malv., Z. term. v.
 - (saplāksnis – mech. fak., Z. term. v.)
- 3) плита, Fliese, Tafel:
 - plāksne – MV, kaŗa un zemk. min.
 - plāte – MV
 - plātne – Malv., Z. term. v., mech. fak., kaŗa min.
- 4) фотограф. пластинка, photogr. Platte:
 - plate – visur
 - plāksne – MV
- 5) фанера, Furnier:
 - saplāksnis – mech. fak., Z. term. v.
- 6) шайба, Unterlagsscheibe:
 - raplāksne – Z. term. v., mech. fak., sat. min.
 - plāste – Z. term. v.

Radniecīgie vārdi.

raplāksne = шайба, die Scheibe – Zin. term. vārdn., 105; mechanikas fakultāte, satiksm. min. plakne = 1) плоскость, die Fläche, Ebene – zemkopības un (senāk) kaŗa ministrijā; Zin. term. v., 85, 84 („divplakņu kakts”); Malvesis, 496.

акмеņa vai ķieģeļa plakne = Fläche eines Steines oder Ziegels, плоскость /?/ камня или кирпича – Malvesis, 222; gultnes, pieres plakne = Lagerfläche, Stirnfläche, постельная плоскость, лицевая плоскость – Malvesis, 223.

plate – 1) fotografiska plate – visur lietots

2) stikla plates = Glasscheiben – kaŗa min.

platne = пластинка: pļaujammašīnas naŗa platnīte – zemkopības min.

plākne = плоскость, die Fläche – Valsts Liepājas teknik.; „vertikālā plākne” – (senāk) zemkopības min.

plāksma = die Fläche: lapas plāksma – MV III, 329 (Vēr. II, 412).

plāksnains = plāni slāņains – mechan. fak.; v. schichtenartig, schichtenweise: plāksnainais iezis = der Gneiss, MV III, 329.

plāksne, arī plāksna:

1) die Fläche: punkti atrodas vienā plāksnā – MV III, 329; плоскость: vertikālā plāksne – kaŗa un satiksm. min., matēmat. fak., V. Liepājas teknik., R. L. B. Z. k. konvers. vārdn., 3197;

2) dünne Platte, Lamelle; skārda, vizlas plāksne – Malvesis, 497;

3) dzelzs plāksnes, plākšņu dzelzs, azbesta plāksnes – kaŗa un satiksmes min., mechan. fak.;

4) die Platte, Tafel: stikla plāksnas, fotograf. plāksne, piemiņas plāksne – MV III, 329; cementa, betona, korŗa plāksnes – kaŗa un zemkop. min.

plāste = шайба, Unterlagsscheibe – Zin. term. v., 120.

plāte = eine Platte, Blechplatte, Fliese: dzelzs plāte, galda plāte – MV III, 331; skārda plātēs cep baltmaizi – Dunikā; „zviedru plāte” = paplāte ar zināmiem ēdieniem.

plātne:

1) lapas plātne („ar plankumiem, iegrimušiem lapas zaļajā plātnē”) die Blattfläche – MV III, 331;

2) eine Blechplatte vor dem Ofen – MV III, 332; plātņu dzelzs, dzelzs plātnēs = Kesselblech, толстое листовое железо – Malvesis, 141; пластинка, lamīna, Blattspreite – Zin. term. vārdn., 55; пластина, Platte – Zin. term. v., 101; полотно, Blatt (Säge) = zāģa plātne – Zin. term. v., 101;

3) Platte, Fliese, плита (biezāka par plāksni): akmeņa, betona plātne, plātņu bruģis – Malvesis, 497, mechan. fak.; лешадка, Fliese – Zin. term. v., 43; akmeņa, korŗa, betona, dzelzsbetona plātne – kaŗa min.

saplāksnis = фанера, Furnier – Zin. term. vārdn., 45, mechan. fak.

Pēc pārrunām vienojas, ka paturami sekošie termini:

a) plakne = die Fläche, Ebene, плоскость, piem., „ķieģeļa sānplakne”.

b) plate = die photographische Platte, фотографическая пластинка; arī – vēl neiestiklota rūts.

c) plāksne = dünne Platte, пластинка, piem.: „vizlas plāksnīte”. Sakarā ar to var lietāt: „plāksnaina struktūra”.

d) plāte = die Blechplatte, piem., „jumta skārda plāte”. Turpretī „das Blech” ir „skārds”.

e) paplāksne = die Scheibe, Unterlagsscheibe, шайба.

f) paplāte = das Teebrett, поднос.

Bez tam architektu aprindās pazīstami šādi termini:

a) plātne = die Fliese, Tafel, плита, piem.: „каŗa plātne”, „piemiņas plātne”.

b) saplāksnis = Furnier, фанера, finieris.

Visi pārējie termini nav lietājami.

3. Vai aviŗu un grāmatu nosaukumi liekami pēdiņās? Atb.: pazīstamo preses organu, grāmatu utt. nosaukumus var rakstīt bez pēdiņām. Pēdējās turpretī jāliek, ja citāda rakstība varētu radīt pārpratumus, piemēram, ja nosaukumu min pirmo reizi vai arī tad, ja nosaukums nav nōminātīva formā, piem.: „Pēdējā Brīdī”.

322. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 11. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Iztirzāja dažus praktiskus latvieŗu valodas jautājumus.

1. Vai pareizi: „saukt pie kārtības” un „kārtības sauciens”? Atb.: ņo nelatvisko izteicienu vietā labāk lietāt „apsaukt” un „apsauciens”.

2. Kā latviski tulkot „die Schiffer”, шифра? Dažās grāmatās nešifrēts teksts nosaukts par „atklātu valodu”, citur parasti runā par „šifrētiem” un „nešifrētiem” tekstiem. Atb.: paturama „šifra”, „šifrēts”, „nešifrēts teksts”, jo labu latvisku vārdu paŗreiz nav.

3. Vai pieļaujams izteiciens: „mazā latvieŗu tautiņa”? Atb.: „tautas” vietā lietāojot „tautiņu”, izteiksme kļūst intimāka, bet nepareizību ņe nav.

4. Kuŗi latvieŗu valodas vārdi būtu lietājami aizjemtās „bildes” vietā? Atb.: „glezna”, „aina”, „attēls”, piem.: „gleznu grāmata”.

5. Kā latviski nosaukt „kriņģeri” (der Kringel)? Atb.: attiecīga vārda trūkuma dēļ ņis vārds jāatstāj; vēlamākā forma būtu „kriņģelis”, jo tuvāk oriģinālvalodas izrunai.

6. Kā pareizāk: „skaitekļi”, „skaituļi”, „skaitīkļi”, „skaitīklas”? Atb.: tā kā dažādu rīku vārdus latvieši mēdz palaikam darināt ar piedēkļiem, kuņos ir skaņu kopa -kl-, tad par labākajām formām jāatzīst: „skaitīkļi”, „skaitīklas” vai „skaitekļi”. Tā kā par visizplatītāko jāatzīst „skaitekļi”, tad arī paturams šis vārds.

7. Vai „desmits” (десяток) jāloka kā -i-, -o- vai -ā- celms? Atb.: agrāk to locīja kā -i- celmu, bet tagad pazīst gandrīz vai vienīgi kā -o- celmu, kādēļ arī jāpieņem dzīvā -o- celma forma – desmits, desmita, -tam.

8. Vai „Kauņas pilsēta” latviski nebūtu jāsauc par „Kaunu” (nōm. „Kauns”)? Atb.: „Kauņas” vārds radies „Viļņas” ietekmē; ieteicamāka forma ir „Kauna”, kurpretī „Kauns” ir ļoti neparasts vārds, jo latviešiem gandrīz visi pilsētu nosaukumi ir sieviešu kārtā.

9. „Daiņa” vai „daina”? Atb.: „daina”, kas nāk no leišu valodas, sastopama galvenā kārtā grāmatās; „daiņa” ir parastāks vārds, kas arī paturams.

323. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 18. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Iztirzāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā pareizāk: „diafragma”, „schēma”, „poēma” vai – „diafragmats”, „schēmats”, „poēmats”? Atb.: grieķu valodā šo vārdu celmi beidzas ar -t, bet n. sg. ir -a. Latviešu valodas praksē ieviesušies vārdi gan ar -a, gan ar -ts, un to lietāšanā jāpieturas pie prakses (piem.: „drāma”, „schēma”, „poēma”, bet – „kommats”). Jaunus svešvārdus ievēdot, līdzīgos gadījumos gan būtu jāpieturas pie grieķu valodas celmiem.

2. „Numurs” vai „nummurs”? Atb.: latviešu valodā šis vārds jau ilgi pazīstams, to visur, atskaitot augšzemnieku izloksnes, izrunā ar -mm-, kādēļ ir pamats rakstīt „nummurs”.

3. Vai pareizi: „lietas savest kārtībā”? Atb.: tas ir vācu „die Sache in Ordnung bringen” tulkojums, latviski labāk – „lietas sakārtot”, „nokārtot”.

4. „Zakši” vai „sakši”? Atb.: paši šīs Vācijas daļas iedzīvotāji sevi sauc par „sakšiem” (Sachsen), bet vācu parastā izruna ir ar „z-”, arī latviešiem ieviesusies izruna ar „z-” („zakši”), ko arī varētu paturēt.

5. Kā pareizi: „pakraste” vai „piekraste”? Atb.: katram vārdam sava nozīme: „pakraste” ir „der Ort unter dem Ufer”, arī „der Abhang des Ufers”, bet „piekraste” ir „das Ufergebiet”.

6. Vai svešvārdi: „sters”, „serbs”, „verbs” u.tml. runājami ar „e” vai „ē”? Atb.: līdzīgos gadījumos „-er-” derētu izrunāt ar „ē”, t.i., „stērs”, „serbs”, „Hērdērs”, „Šillērs” u.tml. Turpretī šauri: „Stenders” (asimilācijas dēļ); „Serbija”, „adverbiāls” u.c. – pēc vispārējās rēģulas.

7. Vai „še”, „te” vietā drīkst sacīt „šeit”, „teit”? Atbilde pozitīva.

8. Vai pareizi: „pie visa kā var pierast”? Atbilde pozitīva, jo bez parastās lokālās nozīmes prepozīciju „pie” var lietāt arī šai gadījumā.

9. Vai pareizi: „atbildi manam jautājumam”? Atbilde negatīva, pareizi jāsaka: „atbildi uz manu jautājumu”.

324. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 21. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Sēdes vadītājs prof. Endzelīns piemiņas uzrunā piemin mūžībā aizgājušo mācītāju F. Mīlenbachu, kas ilgi darbojies Valodniecības nodaļā, piedalīdamies sēdēs kā Kandavas izloksnes pārstāvis. Nelaiķa piemiņu godina pieceļoties.

Sēdē pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Mežgailis no Valmieras lūdzis paskaidrojumu par pielaižamo vārdu kārtu teikumos, izteikdams domas, ka nav pareizi, ja saka:

„Vājas Rīgas kausa sacīkstes”;

„līkumainais laimes ceļš”;

„otrā tautas izglītības nedēļa”;
„stalti paceļas baltā karaļa pils”;
„abi vīri gāja pa pašu ielas vidu” u.c.

Pareizi esot: „Rīgas kausa vājas sacīkstes”, „laimes likumainais ceļš”, „tautas izglītības otrā nedēļa”, „stalti paceļas karaļa baltā pils”, „abi vīri gāja pa ielas pašu vidu” u.tml.

Noskaidro, ka te jāizšķir vairāki gadījumi. Citur var lietāt abējādi – vai nu gluži bez starpības vai ar stila niansi (skat. Mīlenbacha „Sintakse”, piem.: „pieci saimnieka dēli” un „saimnieka pieci dēli”).

Turpretī ir teikumi, kur pielaižama tikai viena noteikta vārdu kārta. Tā, ja teikumā blakus stāv posesīvās formas un adjekt. ar noteic. galotni, tad pirmās liek papriekš, piem.: „mans labais draugs” (nevis „labais mans draugs”), tāpat „tēva labais draugs”.

Ja teikumā stāv „daži” un „visi” ar adj., kam nenoteic. gal., tad arī iespējama tikai 1. kārtība, piem.: „visi lieli vīri” (nevis „lieli visi vīri” – tam jau ir cita nozīme). Tāpat: „visi mani draugi”, nevis „mani visi draugi”.

Ja teikumā stāv adj. ar nenoteic. gal. un lietas vārda ģenitīvs, tad pēdējais nāk aiz pirmā, piem.: „augsti baznīcu torņi” (nevis „baznīcu augsti torņi”). Turpretī, ja adj. ar noteic. gal., var būt arī otrādi, piem.: „baznīcu augstie torņi” un „augstie baznīcu torņi”.

Tāpat var sacīt vienīgi: „pa pašu ielas vidu” (nevis „pa ielas pašu vidu”).

Piemēri rāda, ka līdzīgos gadījumos teikumā vairāki vārdi savienojas par vairāk vai mazāk ciešiem kompleksiem, kas it kā neļaujas dalīties.

2. Vai pareizāk sacīt: „radīt kontaktu”, „atrast kontaktu”, „nodibināt k.”? Atb.: pareizi ir „radīt kont.”, jo atrast var tikai to, kas jau eksistē.

325. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 28. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai pareizi darināts vārds „lejums”, ko atrod Mantinieka ģeografijas kartē, un vai to varētu ieviest „zemuma” vietā? Atb.: „lejuma” vārds darināts pareizi (salīdz. „kļajs” un „kļajums”).

Otro jautājumu pagaidām atstāj neizšķirtu.

2. Kā gen. sg. uzvārdam „Stankus”? Atb.: ģenit. („Stankus” vai „Stankusa”) atkarīgs no tā, kā personu īstenībā sauc.

3. Vai „ābuoliņa” vietā var sacīt arī „amuols”? Atb.: pēdējais pieļaujams dzejiskā izteiksmē, „ābuoliņš” lietājams vispārīga rakstura valodā, lietāšana atkarājas no stila. Turpretī nav pielaižami tālāki šo vārdu sagrozījumi izloksnēs, kā, piem., „ēmuols” u.tml.

326. Valodniecības nodaļas sēde 1933. gada 5. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Lauva lūdzis paskaidrojumu, kā īsti jātulko „привычка”, „Gewohnheit” un „обычай”, „Sitte”, kāda ir šo vārdu precīzā nozīme un vai pieļaujams, ka Terminoloģijas komisijas darināta termina „parašu tiesības” vietā lietā „ieraduma tiesības”, kā to darot prof. A. Švābe.

Atbildes. Kaut gan tautas valodā tagad bieži vārdus „paraša”, „ieraša”, „paradums” un „ieradums” jauc, tomēr jāizšķir, ka „ieradums” jeb „paradums” (die Gewohnheit, привычка) ir viena cilvēka, bet „ieraša” jeb „paraša” (die Sitte, обычай) – masas īpatnība kādā darbībā vai uzskatā.

Tas izšķirams arī turpmāk, kāpēc jālietā Terminoloģijas komisijas pieņemtais apzīmējums „parašu tiesības”.

Īsti pareizā forma būtu ar -ž- (< *-dj-), t.i., „paraža” un „ieraža”, tomēr formas ar -š- tagad iesakņojušās (varbūt vecās ortogrāfijas iespaiduma dēļ), kāpēc būtu atstājamas.

2. Vai pareizi, ja grāmatu sākumā iespiež „ievadam”, nevis „ievads”? Atb.: katrai formai sava nozīme. Tā „ievads” norāda, ka te izteikts viss, kas sakāms, kurpretī datīva forma „ievadam” liecina, ka no tā, ko varētu sacīt, jemta tikai kāda daļa.

3. Vai pareizi: „daļa strādnieku parakstījuši līgumu”? Atb.: visās valodās atrodam līdzīgu saskaņošanu pēc nozīmes, atkāpjoties no formālās pareizības, kādēļ minētais nav jāuzlūko par nepielaižamu kļūdu.

327. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 12. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Konstatē, ka tagad briedi, ko krieviski sauc „лось”, dēvē par „alni”, bet briedi „олень” – par „briedi”, kamēr īstenībā par „alni” būtu jāsauc „олень” (salīdz. lš. ālnis, vācu Elentier).

2. Konstatē, ka „колебание” (одно) jātulko par „vēzienu” (n. sg. -ns).

3. „Balss saikļu” (Stimmbänder) vietā būtu labāk lietāt terminu „balsekļi”, n. sg. „balseklis”.

328. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 19. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Papildinot š. g. 21. septembra sēdes atzinumus par vārdu kārtu teikumā, konstatē, ka bez tam līdzīgas vārdu kārtas kā „tēva labais draugs” var būt arī „labais tēva draugs”. Iespējamās nozīmes nianse nosaka runas sakars.

2. Vai līdz šim lietātās „taļļas” vietā piejemt vārdu „taija” /< taille (sf)/? Atbilde negatīva.

3. Vai vārdā „publika” u īss vai gaŗš? Atb.: latv. valodā ieviesusies forma ar īsu u, kas arī paturama.

4. Kā locīt vārdu „omnibuss”? Atb.: kā o-celmu (n. sg. -uss, G. sg. -usa).

5. Kā pareizāk: „uzziņa” vai „izziņa”? Atb.: līdzšinējā praksē katram vārdam sava nozīme, kas arī turpmāk paturama.

6. Vai adjektīvu „dūrainis” un „starainis” vietā nebūtu jālietā „dūrainis” (cimds) un „starainis” (arkls)? Atbilde negatīva, jo tagad mums vairs nav senāko adjektīvu formu ar -is, bet šķīram substantīvus ar g. -nis no adj. ar -ns.

7. Vai vārdu „svīters” un „džempers” vietā nebūtu jālietā oriģinālvalodas (t.i., angļu) izrunai tuvākie „sveteris” un „džamperis”? Atbilde pozitīva.

329. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 26. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Konstatē, ka līdz šim lietāto: „kristīts vārds” un „krustāms vārds” (der Taufname) vietā labāk lietāt salikteni „kristībvārds”.

2. Konstatē, ka laikrakstos sastopami nepareizi lietāti svešvārdi, tā, piemēram, „provokātors” aplami lietāts ar nozīmi „nodevējs” u.tml.

330. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 2. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā praktiskus latviešu valodas jautājumus.

Kā pareizāk: „tōnuss”, -sa vai „tōns”, -na? Atb.: Tā kā „tōns” un „tuonis” savas celmu dažādības dēļ nejuok, ieteicama forma „tōns”, -na, kas arī atbilst grieķu vārdam ó τόνοϛ (chorda; impetus, vis, intentio).

331. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 9. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kāda starpība ir vārdu „iejūgs”, „pajūgs” un „aizjūgs” nozīmēs? Atb.: pajūgs ir zirgs, zirga lietas un rati (resp. kamanas, ragavas u.c.) kopā jēmti; iejūgs nozīmē tikai zirga lietas (visu to, ar ko zirgu iejūdz); aizjūgs ir zirga lietas un rati kopā.

2. Kā tulkot vācu vārdu „ausbleiben”? Atb.: ar „iztrūkt”, ko lietā ar nōminātīvu. Lietājami arī attiecīgie atvasinājumi, piem., „iztrūkšana” u.c.

3. Vai pareizs izteiciens „pielikt šķidru indi”? Atbilde negatīva – šķidru indi var tikai pieliet vai piepilināt.

4. Vai pieļaujami dēbitīva savienojumi ar akuzātīvu, piem., „man jāpļauj sienu”? Atb.: dēbitīvs lietājams vienīgi ar nōminātīvu, piem., „man jācērt malka”. Vienīgais izņēmums ir – ja objekts ir vietniekvārds „es” vai „tu”, kad lietā konstrukciju ar akuzātīvu, piem., „man tevi jāglabā”, „tevi mani jācienī”.

Tādos izteicienos kā: „man jāiet rudzu pļaut” gen. plur. lietāts tāpēc, ka to prasa supīns, kas formā tagad pielīdzinājies infinitīvam.

5. Vai pareizi: „pie vardēm novērots (tas un tas)...”? Atbilde pozitīva, jo šē izjūtama vietas nozīme.

332. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 16. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Pārrunā par vārdiem „štāts”, „štābs” un „kapteinis-leitnants”. „Štāts” pārņemts no svešām valodām, tanī ir skaņu kopa št, kas latviskos vārdos nav sastopama. Labāk lietāt „stats”, kas atbilst latīņu vārdam „status”.

Līdzīgu iemeslu dēļ līdz šim pazīstamā „štāba” vietā labāk būtu lietāt „stābs”.

Pavisam nelatviski ir tādi darinājumi kā „kapteinis-leitnants” un „pulkvedis-leitnants”. To vietā varētu lietāt salikteņus „kapteinleitnants” un „pulkvežleitnants”.

2. Pārrunā par juristiem vajadzīgiem radinieku nosaukumiem un konstatē, ka ieteicami šādi:

a) vectēvs un vecmāte = tēvtēvs, tēvmāte; mātes tēvs, mātes māte.

b) vecvectēvs un vecvecmāte = iepriekšējā punktā minēto vecāki.

c) tēvocis = tēvbrālis vai mātbrālis.

d) mazdēls un mazmeita = dēla dēls, dēla meita; meitas dēls, meitas meita.

e) mazmazdēls un mazmazmeita = iepriekšējā punktā minēto bērni.

f) diēveris = vīra brālis.

g) diēverēns un diēverene = diēveņa dēls vai meita.

h) svainis un svaine = sievas brālis vai māsa.

i) svainēns un svainene = svaiņa vai svaines dēls vai meita.

j) mārša = brāļa sieva.

k) znots = meitas vīrs.

l) vedekla = dēla sieva.

m) uōsvis = sievas tēvs; uōse = sievas māte.

n) mātīce = vīra māte.

o) iētere = vīra brāļa sieva.

p) brālēns = tēva vai mātes brāļa dēls.

q) brālenis un brālene = brāļa dēls vai meita.

r) māsēns = tēva vai mātes māsas dēls.

s) māsīca = tēva vai mātes brāļa vai māsas meita.

t) māsenis un māsene = māsas dēls vai meita.

u) divradu = двоюродный.

v) trejradu = троюродный.

3. Konstatē, ka nav iebildumu pret vārdu „sukrenes”, ko pēdējā laikā sastop rakstos „konfekšu” nozīmē.

4. Vai pareizi: „Nekad nebiju Līnas tik skaistas redzējis”? Atb.: pareizi ir: „Nekad nebiju Līnu tik skaistu redzējis”, turpretī tādos teikumos kā „neredzu neviena cilvēka” ģenitīvam jāstāv.

5. Konstatē, ka jēdziena „Geruchssinn” apzīmēšanai vislabāk lietāt vārdu „uosma” (nevis „uoša” vai „oža”).

6. Konstatē, ka jurisprudences apzīmējumam pareizāk ir lietāt „tiesību zinātni”, nevis „tieslietu zin.”, jo abi šie apzīmējumi nozīmē izšķiršas.

333. Valodniecības nodaļas sēde 1933. g. 23. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai blakus verbam „viļāt” ar šo pašu nozīmi der lietāt arī „viļināt”? Atb.: labāk lietāt tikai „viļāt”, jo dažās izloksnēs vārdam „viļināt” ir vilināšanas (locken) nozīme.

2. Kuŗas formas būtu ieteicamas lietāt: „lizds”, „ligzds”, „lizda” vai „ligzda”? „Lazds”, „ļezds”, „lagzds”, „lazda” vai „lagzda”? Atb.: labāk lietāt vecākās formas – „lizds” un „lazda”, pieļaujamas arī „ligzds” un „lagzda”.

3. „Kuŗieris” vai „kuŗieris”? Atb.: rakstu valodā parastāka ir pēdējā forma, t.i., kuŗieris.

4. Konstatē, ka nav iebildumu pret jēdziena „compagnon” apzīmēšanu ar vārdu „biedrinieks” (sievieŗu kārtā – „biedriniece”), jo latvieŗu valodā jau atrodam analogus darinājumus, piem., „brālis” un „brālnieks”.

5. Kā jāraksta – kopā vai atseviŗķi – vārdi „bojāēja”, „bojā iet”, „bezmaz”, „uz priekŗu”? Atb.: vai divi vārdi rakstāmi kopā vai atseviŗķi, to nosaka prakse un konvencija. Parasti ŗķirti vārdus raksta tad, ja ik vārds savienojumā patur savu nozīmi un savu formu. No augstāk minētajiem vārdiem substantīvu „bojāēja” var rakstīt kopā, bet verbu „bojā iet” ne, jo pagātnē saka „gāja bojā”. „Uz priekŗu” rakstāms ŗķirti, „bezmaz” kopā.

334. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 30. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latvieŗu valodas jautājumus.

1. Kā pareizāk: „acīs krist” vai „acīs durties”? Atb.: pareizi ir „acīs duŗas” (arī „ausīs duŗas”), nevis „krīt”.

2. Vai pareizi sacīt: „piekrist domām”? Atbilde negātīva, jāsaka: „domām (vai uzskatam) pievienoties”, arī „pieslieties”.

3. Kā jāraksta vārds „rūsgans” – ar ū vai u un ar z vai s saknē? Atbilde: ŗai vārdā jāraksta ū, jo tā ŗo vārdu izrunā izlokŗņu vairumā. Tā kā blakus ir vārdi „rūsa” un „rūsains”, bez tam līdz ŗim rakstības praksē lietāts s, jāraksta „rūsgans” (ar s).

4. Vai pareizi darināts saliktenis „spraudadata” (die Stecknadel)? Atbilde negātīva, jo kaut kāda „sprauda” latvieŗu valodā nav. Labāk lietāt vārdu „spraudene”.

5. Vai lietojamā „uzrēķina” vietā nevajadzētu ievest kādu latviskāku vārdu? Atb.: Terminoloŗijas komisija pieŗēmusi terminu „uzlēsums” (< lēst, leŗu, lēsu).

6. Vai „ne par ko” jāraksta kopā vai ŗķirtām sastāvdaļām, t.i., „ne par ko”? Atbilde – te jāizŗķir 2 gadījumi. Atseviŗķi, t.i., „ne par ko”, jāraksta tādos gadījumos kā, piemēram, „ne par ko citu nedomā kā tikai par...” utt. Turpretī „nedzerŗu neparko” – kopā.

7. Kā jāraksta „netikvien”? Atb.: ŗķirti divos vārdos, t.i., „ne tikvien”.

8. Kā pareizi: „kvīte” vai „kvīts”? „Kvitēt” vai „kvītēt”? Atb.: „kvīts” (ŗen. kvīts) un „kvītēt”.

9. „Testamente” vai „testaments”? Atb.: pareizāka ir pēdējā forma.
10. „Deva” vai „deve” (die Gabe)? Atb.: pareizāka ir ā-cl. forma, t.i., „deva”.
11. Vai jēdzienu „der Ausgangswert” var tulkot vārdiem „izejas vērtība”? Atbilde pozitīva.
12. Vai pareizi sacīt „apspriedīsim skolēnu lietas” (t.i., dažādus jautājumus par skolniekiem)? Atbilde pozitīva, jo vārds „lietas” bez pirmatnējās konkrētās nozīmes ieguvis arī abstraktu nozīmi.

335. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 7. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai pareizi: „organismu pārskanot” (umstimmen)? Atbilde pozitīva, jo blakus sastopam vārdu „noskanot”, ko arī bieži lietā ne vairs tiešā, t.i., skaņas nozīmē, piemēram, „noskaņoja pūli naidīgi” u.tml.
2. Vārdu „resgalis” tagad raksta gan ar z, gan ar s vārda pirmajā daļā. Kā pareizi? Atb.: tā kā šai vārdā jūtam sakaru ar „resnumu”, tad jāraksta s, t.i., „resgalis”. Līdzīgi visos atvasinājumos, kā, piem., „resgalīgs”, „resgalība” u.c.
3. Kā pareizi saukt „galvas plikumu” (die Glatze, плешь)? Atb.: Glika tekstā atrodams vārds „pleiķis”, bet tas ar savu -ķ- skaņu nav latvisks. Derētu ievest jaunu vārdu „pleiće”, kas atbilstu lš. „pleiké”.
4. Pēc sēdes dalībnieku sniegtām ziņām konstatē, ka pieguļa nav pļavās, bet parasti ganeklēs vai mežu izcirtumos.
5. Kā tulkot vācu „Entspannung”? Atb.: ar vārdu „atslābums”. Tāpat var sacīt: „atslābt”, „atslābšana” utt.
6. Vai vārdā „rupjš” (ģen. rupja) j jāraksta? Atbilde pozitīva, jo, kaut gan izrunā j nedzird, skaņa š radusies no svelpē aiz jōtas.
7. Kā darināt atvasinājumus ar galotni -ains no ē-cl.? Ar cietu vai mīkstinātu konsonantu? Atbilde: vispārīgi no ē-cl. vai i-celmiem atvasina ar mīkstinājumu, ja gen. plur. ir mīkstināts, piemēram: „sakne” – „sakņains”, „piedurkne” un „piedurkņains”, bet „acs” – „acains”, „auss” – „ausains”.
8. Vai var latviski saukt par „Latavu” organizāciju „Fraternitas Lataviensis”? Atbilde negatīva, jo tāda „Latavas” (vai „Latāvas”) vārda nav, pazīstama tikai „Latuva”, Alūksnes apkārtnē arī „Latva”.
9. Kā latviskā vārdā saukt „šķēres”? Atb.: varētu paturēt tagad armijā un citur lietāto vārdu „grieznes” vai arī pazīstamās „ziřklītes”.
10. Vai literātūras valodā blakus „paeglim” varētu lietāt arī „kadiķa” vārdu? Atbilde negatīva.
11. Vai pareizi sacīt: „lai varētu izslēgt tādus un tādus procesus”? Atb.: pareizi ir „lai varētu novērst to un to”.

336. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 14. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai pareizi šādi tulkojumi: „Vorkontrolle” = „priekškontrolle”, „Vorversuch” = „priekšmēģinājums”, „Nachversuch” = „pēc mēģinājums”? Atbilde pozitīva, jo latviešu valodā analogi „priekš-” un „pēc-” salikumi ar substantīviem sastopami, piem., „priekšpusdiena”, „pēcpusdiena” u.c.
2. Runā dažkārt dzird šādus izteicienus: „Es dabūju dāvināt to un to”, ar ko runātājs grib sacīt, ka viņš pats dāvanu sajēmis. Šādos gadījumos pareizi jāsaka: „Man iedāvināja to un to”, jo pirmais izteiciens izsaka, ka teicējs kādam citam ko dāvinājis.

3. Kā tulkot vācu „der Muff”? Atb.: īsti labs ir pazīstamais vārds „uzmava”.

4. Vai pareizi „Sāpīgās Dievmātes (matris dolorosae) baznīca”? Atb.: labāk sacīt „Cietējas Dievmātes baznīca”.

5. Vai pareizi „skandaliozs”? Atbilde negatīva, jo šāds darinājums ar galotni -iōzs aplams. Pareizāk ir „skandalōzs”, labāk tomēr sacīt „skandalisks” (kā „zvērīks”, „tautisks” u.c.). Skandala rīkotāja apzīmēšanai labs vārds ir „skandalnieks”.

6. Vai pareizi, ja nepareizi darinātā vārda „sirdsšķīsts” vietā saka „šķīstsirdīgs”? Atbilde pozitīva.

7. Vai pareizi, ja saka: „Tas un tas šai gadījumā izslēgts”? Atbilde negatīva. Pareizāk ir sacīt: „Šai gadījumā par to un to nav ko domāt”, „nevar būt runas” u.c.

8. Vai pareizi „Organisms atsaucas ar spēcīgu reakciju”? Atbilde negatīva, labāk sacīt: „Organisms spēcīgi reaģē”.

337. Valodniecības nodaļas sēde – 1933. g. 21. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai pareizi: „Tā un tā skaņa pāriet par to un to skaņu”? Atbilde negatīva. Pareizi: „pāriet skaņā” vai „pārvēršas par skaņu”.

2. (Ieteikums „rāmja” vietā sacīt „apskave” – svītrots. Z. S.)

3. Kā pareizāk: „literārisks” vai „literārs”? Atb.: labāk lietāt pēdējo formu, t.i., „literārs”, kas īsāka un tikai ar vienu piedēkli.

4. Vai pareizi tulkot vācu „Mitredakteur” ar vārdu „līdzredaktuors”? Atbilde negatīva; labāk runāt vai nu par „redaktuoriem” vai „otro, trešo redaktoru”, „redaktuora biedru” vai tamlīdzīgi.

5. Kāda starpība vārdu „šķīdums”, „šķīdinājums” un „atšķaidījums” nozīmēs? Atbilde: „šķīdums” ir tas, kas radies, vielām pašām izšķīstot; „šķīdinājums” rodas šķīdināšanas, t.i., kāda subjekta darbības rezultātā; par „atšķaidījumu” sauc šķīduma (vai kādas citas vielas, piem., spirta) sajaukumu ar ūdeni vai ko citu, kas rezultātā devis šķīdumu ar mazāku koncentrāciju.

6. Kā pareizāk: „attiece” vai „attiecība” („Beziehung”)? Atbilde: no abiem vārdiem vecāka un parastāka forma ir „attiecība”. Tā kā ar galotni -ība parasti atvasina vārdus, kas apzīmē dzīvu priekšmetu aktīvas īpašības, tad labāk šai nozīmē lietāt vārdu „attieksme”.

7. Vai pareizi – „esamība” (das Sein)? Atb.: šai nozīmē labāk sacīt „esme” (kā lš. esmē) un „ira”. Abu šo vārdu nozīmes varētu šķirt.

8. Vai pareizi – „savlaicīgi” (своевременно)? Atbilde negatīva, labāk „laikus”, „laikā”.

9. Vai pareizi: „Viņš atstāj pagrimuša cilvēka iespaidu”? Atb.: tas ir ģermānisms „Eindruck hinterlassen”, labāk sacīt: „Viņš atgādina pagrimušu cilvēku” u.tml.

10. Kā tulkot vācu „die Wirksamkeit”? Atbilde: vārds „iedarbība” neder, jo latviešiem nav verba „iedarboties”. Var lietāt Terminoloģijas komisijas pēc leišu valodas parauga darināto vārdu „iedirbība”, bet par vislabāko jāatzīst vārds „iedirbe”.

338. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 11. janv.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā pareizāk: „šai sakarā” vai „šai sakarībā” („in diesem Zusammenhang”)? Atb.: šai nozīmē pareizāk lietāt pirmo formu, t.i., „šai sakarā”.

2. Kā pareizāk: „Māra” vai „Māŗa” (ar ņ)? Atb.: šai vārdā, kas cēlies no kr. Марья, jāraksta ņ, kā senāk runājuši visos novados.

3. Kā pareizāk: „dzimtsarakstu” – vai „dzimtsarakstu” nodaļa? Atb.: te salikteņa pirmajā daļā stāv ģenitīvs, kādēļ vārds jāraksta ar diviem s vidū (t.i., – līdzīgs salikteņiem „dzelzsžāle”, „sirdsapziņa” u.c.).

4. Kā pareizāk: „pierakstīties pie lekcijām” vai – „uz lekcijām”? Atb.: pareizāk „uz lekcijām”.

5. Vai pareizi šāda tipa dēbitīva atstāstījumi: „man jāejot” un „man esot jāiet”? Atb.: pareizas ir abas formas, nesaistītā valodā varētu atstāt priekšroku „man esot jāiet”.

6. Kā latviski saukt Lietuvas upes, ko leitiski sauc „Nevēzis”, „Neris” un „Levuō” (-ens)? Atb.: Neris, -ņa, Nevēža un Lēvenis, -ņa.

7. Vai pareizi: „nostāties iepretim citām tautām”? Atbilde negatīva, jo „iepretim” lietājams vietas apzīmēšanai un nozīmē apmēram to pašu, ko „iešķērsām”. Pareizi ir: „nostāties pret citām tautām”.

339. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 18. janv.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai divi ar „un” saistīti teikumi, kam katram savs subjekts, atdalāmi ar kommatu, piem.: „Rati rit, un iela dārd”? Atbilde pozitīva, atskaitot vienu gadījumu – ja abi šie teikumi ir pakārtoti kādam trešajam, piem.: „Viņš saka, ka viens smejas un otrs raud”.

2. Ja precētas dāmas saucas divos uzvārdos, piem., „Apse-Saliņa”, kuŗš uzvārds – dzimtas vai vīra – liekams pirmajā vietā? Atb. – labāk pirmajā vietā likt dzimtas, otrajā – vīra uzvārdu.

3. Vai pareizi „iekšējās misijas” vietā sacīt „iekšmisija”? Atbilde pozitīva.

4. Vai verbam „pūlēties” un „precēties” var darināt tagadni „pūlos” un „precos”? Atb.: šīs formas pieļaujamas („pūlējos” un „precējos” vietā). Tādā ceļā iespējams atšķirt tagadni no pagātnes, piem., „pūlos” un „pūlējos”.

5. Vai pareizi: „Viņš strādāja kā mācītājs”? Atb. – labāk: „Viņš strādāja par mācītāju”.

6. Konstatē, ka „dzimtbūšanas” vietā labāk lietāt vārdu „dzimtbuve”.

340. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 25. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā tulkot krievu „замещать”? Atbilde: vārdi „aizvietot” un „atvietot” ir nelatviski darinājumi; ieteicams lietāt vārdu „aizstāt vietu”, piem., Janševskim: „Cilvēks nevar aizstāt zirga vietu”, līdzīgi arī citās izloksnēs.

2. Kā tulkot krievu „оседлый”? Atb.: varētu lietāt jauno darinājumu „nuosēdls”, pielaižams arī vārds „nometnieki”, piemēram, „nometnieku tautas”.

3. Kā tulkot „die Vorseehung”, „провидение”? Atb.: labs vārds ir „aizredze”. Vārdi „gādība” un „aizredzība” nav ieteicami.

4. Konstatē, ka pareizi jāsaka nevis „slēpuot” un „iezemuot”, bet gan „slēpjuot” (vai „slēpēt”) un „iezemjuot”.

5. Vai vācu „die Offenbarung” var tulkot ar vārdu „atklāsme”? Atbilde pozitīva.

6. Vai vācu „der Glanz” tulkošanai der vārdi: „spuoyme” un „spulgs”? Atbilde negatīva; mums ir vairāki labi vārdi šī jēdziena apzīmēšanai, piem.: „spuožums”, „spīdums”, „mirdzums” u.c.

7. Kā pareizāk tulkot vācu „das Knappheitsprinzip” – „ierobežotības princips” vai „šaurības princips”? Atb.: ieteicama ir pēdējā forma.

8. Vai vārdos „sahnājs” un „zālājs” jāraksta ņ vai n, ļ vai l? Atbilde: šais gadījumos pareizāk lietāt n un l (nemīkstīnāt).

9. Konstatē, ka alus darītavu apzīmēšanai jau „Pēterburgas Avīzēs” lietājuši vārdu „alvirtuves”.

341. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 1. febr.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā pareizāk: „iekams” vai „iekāms”? Atb.: plaši pazīstamas un pielaižamas ir abas formas; labāk lietāt formu ar ā (t.i., „iekāms”), kas vecāka.

2. Konstatē, ka var atļaut lietāt vārdu „mātišķi”, kas cēlies no vecākā „mātiski”.

3. Kā pareizi: „leiši”, „lietavji” vai „lietuvji”? „Lietava” vai „Lietuva”? Atb.: zinātniskos un prōzas rakstos lietājams „leišu” vārds, augsta stila valodā var runāt arī par „lietuvjiem” (kas atbilst leišu „lietuvys” un „lietuvīs”), bet forma „lietavis” atmetama. Tāpat jārunā par „Lietuvu”, kaut gan „Lietava” ir vecāka latv. val. forma. Nozīmē jāšķir „lietuvji” (t.i., leiši) un „lietuvieši” (t.i., Lietuvas valsts pilsoņi).

4. Vai pareizi: „Man bija jāiet dārzu ravēt”? Atb.: šādos teikumos, kur pie verba, kas apzīmē virzīšanos, stāv supīns, lietājams ģenitīvs, jo objekta locījums te atkarīgs no virzības verba.

Līdzīgos teikumos bez supīna arī ģenitīva konstrukcija, piem.: „viņš ies malkas” u.tml.

5. Vai pareizi imperatīvi: „sveicinait”, „kaitinait”? Atb.: verbus, kas infinitīvā beidzas ar -ināt, dialektu vairumā tagad loka kā vecus ā-celmus, bet lš. valoda rāda, ka tie sākumā bijuši o-celmi. Tādēļ pieļaujama imper. dsk. 2. pers. arī gal. -iniet, t.i., „sveiciniet”, „kaitiniet” u.tml.

6. Vai „apļa” un „apluoces” vietā nevarētu sacīt „gredzens”? Atbilde negatīva, jo visiem trim vārdiem katram sava nozīme.

7. Vai pieļaujams gen. plur. „kaimiņieņu” (ar -n-)? Atbilde pozitīva, jo te (analogi vārdam „dublaiņu” u.c.) izrunā izvairās no diviem blakus mīkstinājumiem.

8. Kā pareizāk: „Gōgoļš” vai „Gōgolis”? Atb. – ieteicama ir pēdējā forma.

9. „Resumēt” vai „rezumēt”? Atb.: labāk lietāt formu ar balsīgo svelpeni, t.i., „rezumēt”.

10. Vai pareizi: „ap(aiz)gādnieciskā organizācija”? Atbilde negatīva, pareizi jāsaka: „ap(aiz)gādnieku organizācija”.

11. Vai pareizi: „ievēlēt kopbalsīgi” (t.i., ar visām balsīm)? Atbilde negatīva, labāk sacīt „vienbalsīgi”.

12. Vai pareizi „Evaņģēlijs”? Atbilde pozitīva, jo grieķu val. nēkatrai kārtai atbilst latviešu val. vīriešu kārtā (gr. τό εὐαγγέλιον).

342. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 8. febr.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Pazīstami vārdi „būtne” un „būte”. Kuŗa forma ieteicama? Atb.: labāk lietāt vārdu „būte”, jo otrās formas skaņa -n- ir bez nozīmes. Tas pats jāsaka par salikteņiem, kā, piemēram, „prombūte”, „klātbūte” u.c.

2. Kā tulkot vācu „das Böse” un „die Bosheit”? Atbilde: „das Böse” ir „ļāunums”, „die Bosheit” – „ļāunība”.

343. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 15. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Rīgas Jūrmalas pilsētu sauc arī par „Rīgas Jūrmalu” un vienkārši par „Jūrmalu”. Vai visos šais gadījumos vārds „Jūrmala” rakstāms ar lielu burtu? Atbilde: „Rīgas jūrmala” (ar j!) apzīmē jūŗas piekrasti Rīgas tuvumā, tiklab Lielupes, kā Daugavas grīvas apkārtnē. Turpretī „Rīgas Jūrmala” (ar J!) apzīmē pilsētu resp. pilsētas terriŗoriju. „Rīgas Jūrmalas pilsēta” ir apzīmējums, kas analogs tādiem kā „Jelgavas pilsēta”, „Tukuma pilsēta” u.tml. „Rīgas

jūrmalas pilsēta” (ar j!) ir pilsēta, kas atrodas Rīgas jūrmalā, tas ir – tā pati augstāk pieminētā, jo Bolderāju vai Daugavgrīvu tā parasti neapzīmē.

2. Kā pareizāk: „pabērns” vai „pabērnis”? „Patēvs” vai „patēvis”? Atbilde: formas ar -is ir vecākas, bet o-celmu formas, kā noskaidrojas sēdes dalībnieku aptaujā, vairāk izplatītas (par „patēvu” runā Trikātā, Nītaurē, Cesvainē, Galgauskā, Drustos, Lubānā, Dzirciemā, Zaubē, Salacā, Saikavā, Rūjienā, Praulienā, Ļaudonā, Limbažos, Skultē, Mālpupē, Katriņā, Penkulē, Svētcimā, Bebreņē, Vecpiebalgā, Adulienā un Stendē; par „patēvi” – Svitenē, Galgauskā, Kaldabruņā un Vārkavā). Tāpēc šais vārdos pieļaujamas abas formas.

3. Vai vāciskā „šķiņķa” vietu nevarētu aizstāt kāds latviskāks vārds? Atbilde: varētu lietāt vārdu „kuņģis”, kas leišu valodā nozīmē tieši „šķiņķi”, bet dažās latviešu izloksnēs, piemēram, Bērzaunē, – lielu gaļas gabalu. Mazāk ieteicams dažkārt rakstos sastopamais „cūkgurnis”.

4. Jātulko: „das Gute” – ar vārdu labums, „die Güte” – attiecīgam latviešu valodas vārdam trūkstot – ar palīgteikumu; „die Allgegenwart” – ar vārdu „visuresme”. Dažkārt lietātie „visurklātesamība” un „visurklātbūtne” nav ieteicami.

344. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 22. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai vārdā „jūrmala” jāraksta r vai ņ? Atb.: līdz šim rakstu valodā lietāta forma ar r (jūrmala), bet lai nebūtu izņēmums, salīdzinot ar citiem šāda tipa salikteņiem, piem., „ceļmala”, var rakstīt arī ņ, t.i., „jūrmala”.

2. Vai no latviešu valodas nebūtu izskauzams vārds „slikts”? Atbilde negatīva, jo šis vārds jau ļoti ilgi latviešu valodā, bez tam – ne jau katrs patapinājums bojā valodu, bet gan mūsu valodas garam svešā aizjēmtā frazeoloģija.

3. Ja laika apzīmējumos piemin arī nedēļas dienu, tad kā pareizāki: „ceturtdien, 22. februārī 1934. gadā” – vai „ceturtdien, 1934. gada 22. februārī”? Atb.: ieteicama pēdējā forma.

4. Vai pareizi darināts tulkotais termins „līdzstrāva” (der Gleichstrom)? Atbilde pozitīva, jo latviešu valodā adjektīvus ar substantīviem (kā šai gadījumā) var salikt. Turpretī neder tāda tipa tulkojumi kā „līdzcilvēks”, „līdzbiedrs” u.tml., kur salikta prepozīcija līdz- (= mit) ar substantīvu.

345. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 1. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kādā vecā „Drauga un Biedra” (iznāca 1866.–1869. g.) nummurā atrodams vārds „laimests”, kā spriežams, ar „vinnesta” nozīmi. Šo vārdu varētu ievest „vinnesta” vietā, tāpat arī verbu „laimēt”, t.i., „vinnēt”, jo arī lš. laimēti nozīmē to pašu.

2. K. Bērziņš referē par vārdu kārtu skolu nosaukumos, kuŗos tagad vērojama nekoncekvence un dažādība. Tā raksta: „1. Rīgas valsts ģimnazija” un „Jelgavas 1. valsts ģimnazija”, „Cēsu valsts ģimnazija” un „Valsts Limbažu ģimnazija” u.tml. Uz šo nesaskaņu vērsis uzmanību arī Izglītības min. skolu departaments un 1930. gadā lūdzis Latv. universitātes filol. fakultātes atsaukumi. Tās atbildē, ko parakstījis profesors J. Plāķis, paskaidrots, ka tādos skolu nosaukumos, kā piem., „Rīgas valsts komercskola” pirmajā vietā jāliek īpašvārds, t.i., pilsētas nosaukums. Ja skolas nosaukumam pievienots kārtas skaitļa vārds, tad tas liekams 1. vietā, piem., „4. Rīgas pilsētas ģimnazija”.

Pēc šīs atbildes Izglītības ministrija izsūtījusi skolām rīkojumu par nosaukumu rakstīšanu, bet gan materiālu, gan citu iemeslu dēļ ne visur tie tiek izpildīti.

Jautājums: vai skolu nosaukumos būtu lietājama prof. Plāķa ieteiktā vārdu kārtā? Atbilde pozitīva, jo kaut gan uzsvērtais vārds šādos nosaukumos ne katru reizi būs viens un tas pats, bet var arī, atkarībā no konteksta, mainīties, piemēram – pasvītrājot pretstatus, tā: „Valsts Cēsu ģimnazijā” vairāk skolēnu nekā „Valsts Valmieras ģimnazijā”, tomēr vārdi „pilsētas ģimnazija”, „valsts ģimnazija”, „valsts komercskola” mūsu apziņā saistās diezgan cieši, it kā tuvodamies saliktniem, uz ko norāda arī pirmās daļas uzsvērums. Šie ciešāki savienojumi nav jāšķir, bet pilsētas nosaukums jāliek priekšā, t.i., jāsaka: „Rīgas valsts komercskola”, Rīgas pilsētas ģimnazija” u.tml.

Kārtas skaitļu vārdi skolu nosaukumiem bija jāliek klāt tad, kad vienā vietā atvēra vairākas līdzīgas skolas, piem., „Otro Jelgavas valsts ģimnaziju”. Uzsvērtais kārtas skaitļu vārds nostājas pirmajā vietā, tāpēc jāsaka: „1. Rīgas pils. ģimn.”, „II Rīgas pils. ģimn.” u.tml. Oficiālos nosaukumos, izkārtņēs un visur citur, kur valodai jābūt neatkarīgai no konteksta, paturama šī vārdu kārtā.

3. Kā latviski saukt igauņu pilsētas, t.i., – „Tallina” vai „Rēvele”? „Tartu” – vai „Tērbata”? Atbilde: vecos nosaukumos „Rēvele” un „Tērbata” grozīt, tāpat igauņus saukt par „ēstiem”, „Sāmu salu” par „Sāremā’u” (Saaremaa) utt. nav nekāda pamata, nedz arī vajadzības. Varbūt vienīgi „Rēveles” vietā varētu runāt par „Tallinu”.

4. Kā pareizi tulkot vācu „der Ursprung”, kr. происхождение? Vai labs vārds „sākotne”? Atbilde negatīva, labāk šai nozīmē lietāt vārdu „cēlums”.

346. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 8. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

1. Kā pareizāk: „ķilda” – vai „strīdus”? Atb.: abi šie vārdi, kaut gan tos daudz lietā, ir nelatviski. Nozīmēs tie šķiļas: par „strīdu” mēdz runāt, ja radusies domu starpība uzskatos, bet „ķildas” cēloņos mēdz būt materiālas intereses. Abu šo nelatvisko vārdu vietā varētu lietāt veco subst. „rāte”, piemēram: „rāti celt”, kas rada verbam „rāties”.

2. Vai pareizi, ja vārdu „ciena” lietā ar nozīmi „die Achtung” un vārdu „cieņa” ar nozīmi „die Bewirtung”? Atbilde negatīva, jo kā sēdē noskaidro, „cienu” „die Achtung” nozīmē lietā Cesvainē un Ciblā, bet „cieņu” šai pašā nozīmē Trikātā, Saikavā, Zaubē, Katriņā, Vecpiebalgā, Ķieģeļos, Smiltē un Svētciemā. Tāpēc „die Achtung” nozīmē var sacīt gan „ciena” (piem., „cienā un godā turēt”), gan „cieņa”, bet „die Bewirtung” var būt gan „cieņa” (= darbība „pacienāšana”), gan (konkrētā, t.i., mielasta nozīmē) Janševska lietātais vārds „cienasts”, ko pazīst Rucavā un Nīcā.

Vārdu „cienība” labāk lietāt pasīvā nozīmē, piem., „tev ir cienība” (t.i., „tu esi cienīgs”).

3. Vai konjugācijā šķiļas verbi „kaītēt” un „kàitēt”? Atbilde pozitīva: kas otram dara ļaunu, tas „kaitē”, bet otrā verba indikātvā tag. 3. persona viensk. ir „kait” („viņam tas un tas kait”), ko lietā intransitīvā nozīmē.

4. Kā konjugēt verbu „bedīt”? Atb.: tā kā šis verbs ir vārda „best” iteratīvā forma, tad to tagadnē loka kā ā-celmu: bedu, beda, bedām, bedāt. Tomēr, tā kā šīs formas maz parastas, tagadnes formas var darināt no verba „best”, t.i., bedu, bed, bedam, bedat (ar ā), bet pagātnes formas – no „bedīt” t.i., „bedīju”, „bedīja” utt.

5. Konstatē, ka pareizi ir „bērni iet skolā”, bet „skolu apmeklē” personas, kas tur ierodas epizodiski, piem., inspektori u.c.

6. Vai pareizi: „laid mierā”? Atb.: šī ģermānisma vietā labāk sacīt: „liec mierā”.

7. Konstatē, ka „laidelēties” nozīmē „flattern”, bet „lidināties” – „schweben”.

8. Vai pareizi: „sniegt paskaidrojumu”? Atbilde negatīva, jo vārdam „sniegt” ir konkrētu priekšmetu došanas nozīme. Labāk – „dot paskaidrojumu”.

9. Vai pareizi „pierast pie darba”? Atbilde pozitīva. Latviešu valodā ir vecs „darbam pierast”, bet šis izteiksmes veids jau novecojies un arī lieks.

10. Kā tulkot vācu „die Regel”? Atbilde: derētu ievest Dravnieka darināto substantīvu „kārtula”, jo „likums” nozīmē ko citu.

„Regelmäßig” ir „kārtīgs”, „rēgulārs”, grammatikas terminoloģijā – „kārtns”.

11. Kā tulkot vācu „Sehenswürdigkeiten”? Atb.: latviešu valodā attiecīga vārda nav, līdzīgos gadījumos jāizsakās ar veselu teikumu, piem., „kas ir Rīgā vērā liekams” u.tml.

347. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 15. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kas par teikuma locekli ir vārds „nesmēķēt” šādā izteicienā: „Lūgums nesmēķēt”? Atbilde: še tas, analogi tādiem teikumiem kā „Dieva lūgums” u.tml. ir objekts.

2. Vai izteiciens „uz laukiem dzīvot” nav nelatvisks? Vai tā vietā nevajadzētu sacīt „laukos dzīvot”? Atbilde: latv. valodā novērojams, ka dažkārt jauc „kur?” un „kurp?” jautājumus un arī atbildes, piemēram, „kurp iesi?” vietā saka „kur iesi?”. Tādēļ pēc tādu pilsētnieku izteicienu parauga kā „izbraukt uz laukiem” sāka runāt arī par „dzīvošanu uz laukiem”, kas tāpēc nebūtu jāuzlūko par rupju kļūdu. Formu „laukos dzīvot” var lietāt. Ieteicams ir vecais un plaši pazīstamais izteiciens „dzīvot uz zemēm”.

3. Vai pareizi: „paziņot kādam ko zem paraksta? pret parakstu”? Atbilde negatīva: „zem paraksta” – pavisam nepareizi; pret parakstu var izsniegt mantas vai izmaksāt naudu, bet šai gadījumā jāsaka: „paziņot, uzaicinot viņus parakstīties, liekot viņiem parakstīties” – vai tamlīdzīgi.

4. Vai pareizi: „uz priekšlikumu nolēma”, „uz pavēli izdarīja”? Atbilde negatīva. Latviski jāsaka: „pēc priekšlikuma”, „pēc pavēles”, analogi izteicienam „pēc otra prāta darīt”, kur arī „pēc” nav temporālā nozīmē.

348. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 22. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Presē sastopam Lietuvas pilsētas vārdu „Možaiķi”, kas gluži aplami rakstīts. Pareizi jāsaka „Mažeiki”.

2. Leišu valdnieka Vītauta vārds jāraksta ar gaŗu ī.

3. „Leitmotīva” vietā labāk sacīt „vadmotīvs”, jo latviešu valodā ir vārds „vadi”, ko varam lietāt salikteņa pirmajā daļā.

4. Nepareizi runā un raksta par „sprāgstvielām” (Sprengstoff) – vārdam „viela” priekšā pieliekot verba „sprāgt” tag. indik. viensk. 3. pers. formu! Šai nozīmē labāk lietāt vārdu „spridzeklis” – vai daudzskaitlī: „spridzekļi”, ko pazīst arī dažas Kurzemes izloknes.

Spridzināmo aparātu varētu apzīmēt ar vārdu „spridzīkla”.

5. Vācu „die Güte” nozīmē varētu lietāt jaunu darinājumu „labestība”. Vārdi „labība”, ko atrodam Manceļa rakstos, vai „labata” – nav ieteicami.

6. Vācu „bescheiden” dažos gadījumos var tulkot vārdiem „vienkāršs”, „pieticīgs”, bet, runājot par cilvēku, kas ir pretstats uzpūtīgam, labāk sacīt „necils” (t.i., – tāds, kas citam pāri neceļas). Tāpat varētu runāt par „necilību” un „necilumu”.

7. Vai pareizi „bēgļu laikmeta” vietā runāt par „bēguoņu laikmetu”? Atbilde negatīva, vārdu „bēguonis” lietāt nav vajadzības. Pazīstamie vārdi „bēglis” un „bēgulis” nozīmēs šķīras: par „bēgli” sauc to, kas kaut kur atbēg un tur dzīvo, „bēgulis” ir tas, kas pastāvīgi bēguļo no vienas vietas uz otru.

349. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 29. martā.

Sēdi vada profesors J. Endzelīns.

(Valodas prakses jautājumi netika pārrunāti. Z. S.)

350. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 5. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Rīgas Jūrmalas pilsētas viena vārda apzīmējumam minēti dažādi nosaukumi: Saulaine, Jūrpiļs, Dzintari, Baltjūre, Saulgoži, Dzintarjūre u.c. Par piemērotu atzīstams Jūrpiļs vārds (analogi kā Jēkabpiļs, Valdemārpils u.c. v., kur arī vietas nosaukums nebūt nav saistāms ar kādas tur īpašas piļs atrašanos).

2. Aspazijas vārds rakstāms pēc oriģinālvalodas (gr. Ασπασία) parauga ar īsiem „a”: Aspazija (ne Aspāzija, kā to daži žurnāli sākuši praktizēt).

3. Vācu „Messerbänkchen” apzīmējumam latv. valodā derīgs vārds „panazlis”, dsk. „panažļi”.

4. Kronvalda neveikli darinātā „auglenīcas” (gynaecium, Stempel, пестик) vārda vietā ieteicams lietāt v. „auglinieks” (sal. v. „sēklinieks”). Šis v. arī botaniķiem licies vairāk piemērots nekā valodnieku agrāk ieteiktais aizmata vārds.

5. Latviski pareizi runājot, nevar apšaubīt kāda cilvēka domas, bet var gan šaubīties par šā cilvēka domām. Tāpat nav mums apšaubāmu slēdzienu, bet var būt tikai secinājumi, par kā pareizību jāšaubās.

351. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 12. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Rakstos un runā sastop gan „šēras”, gan „skēras”, „schēras”, „šķēras” vai „šķēras”. Konstatē, ka literātūras valodā lietojama forma „šēras”; tā tuva arī zviedru valodas vārdam.

2. Kā pareizāk: „biedrs” – vai „biedris”? Atbilde: latviešu valodas dialektos sastopam abas formas, rakstu valodā jālietā vecākā o-cl. forma – „biedrs”.

352. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 19. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā praktisku latviešu valodas jautājumu: vai teikumā starp teikuma priekšmetu un ar infinitīvu izteiktu apzīmētāju jāliek kommats, piem.: „Viņam ir ļauns nodoms izsmiet savu draugu”? Atbilde negatīva.

353. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 26. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai nevajadzētu šķirt „nepatikšanu” kā darbību no otrās nozīmes, kas izteic nepatīkamu notikumu, pēdējam jēdzienam atrodot jaunu apzīmējumu? Atb.: tā kā runājam par „satiksmi”, tāpat var lietāt vārdu „nepatiksme”, piem.: „man šodien gadījās liela nepatiksme”.

2. Tā kā mums nav verba „priekšsēdēt”, tad formāli nepareizs ir vārds „priekšsēdētājs”. Tā vietā labāk sacīt „priekšsēdis” (t.i., tas, kas sēž priekšā). Atsevišķos gadījumos varēs sacīt arī „sēdes vadītājs” vai tamlīdzīgi.

3. Vai pareizi lietāt subst. „apkalpe” „die Bedienung” nozīmē? Atbilde pozitīva, jo šis vārds ir atvasināts no verba „apkalpot” analogi tādiem vārdiem kā „dzīvot” un „dzīve”.

4. Vai uzvārds „Neikens” nav jāraksta ar -ķ- un garu -ē-, t.i., „Neiķēns”? Atbilde: pareizi būtu ar -ķ- un īsu -e-, t.i., „Neiķens”, bet uzvārdu lietāšanā, ciktāl to atļauj latviešu valodas fōnētika, jārespektē paša uzvārda īpašnieka saukšanās, kāpēc nav vajadzīgs formu „Neiķēns” grozīt.

5. Pareizā latviešu valodā:

jautājums nevis „paceļas”, bet „rodas”,

jautājumu nevis „iekustina”, bet „ierosina”,

nevis „izglītību bauda”, bet „izglītojas”,

nevis „arodu, valodu pārvalda”, bet „arodu, valodu prot” vai „pamatīgi, pilnīgi pārzina”,

nevis „amatu iejem”, bet „ir amatā” vai „ir par to un to”,

nevis „sastāv organizācijā vai kasē”, bet „ir par biedru tur un tur”.

6. Blakus subst. „segnis”, kas nozīmē studentu cepuri (der Deckel), varētu lietāt subst. „segne” – studenšu galvas segas nozīmē.

354. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 3. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Konstatē, ka pēc vecā „Kursas” vārda parauga jaunākos laikos daži sākuši runāt arī par kādu „Sēļu” un „Lību”. Šie vārdi ir bez kaut kāda pamata latviešu valodas pagātnē un kā aplami, pat piedauzīgi darinājumi atmetami. Pareizi ir „Sēlija” un „Lībija”.

355. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 9. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā praktisku latviešu valodas jautājumu: vai pareizi sacīt „Janševskis”, „Ušerovskis”? Vai šādi slaviski uzvārdi, jemot vērā to viensk. ģen. formu, vienskaitļa nōminātīvā nebūtu jārunā ar skaņu kopu -sks galā, t.i., „Janševsks”, „Ušerovskis”? Atbilde: latviešu valodā sastopam arī nekārtnu jo-cl. substantīvu deklināciju, piem., „viesis”, „viesa”. Analogi tam, lai izvairītos no grūti izrunājamiem konsonantu sablīvējumiem, minētā tipa uzvārdiem n. sg. var būt „Janševskis”, „Ušerovskis”, bet gen. sg. – „Janševska”, „Ušerovska”.

356. Valodniecības nodaļas sēde – otrdien, 1934. g. 15. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai vāciskās „ķēkšas” vietā nebūtu sakāms cits latviskāks vārds? Atbilde: šai nozīmē varētu lietāt subst. „virēja”, kas dažkārt rakstos jau sastopams.

2. Vai pareizi, ja saka: „kļūdas ir pielaižamas”? Atbilde: tas īstenībā ir vācu „zulassen”, krievu допускать burtisks tulkojums, kas jau ilgi kamēr ieviesies mūsu valodā. Labāk būtu sacīt: „kļūdas atļaut”, „atzīt” vai „pieļaut”, piemēram: „tāda kļūda vēl atzīstama” u.tml.

3. Vai pareizi sacīt „uzskate” („uzskatāmības” nozīmē)? Atb.: jaunākā laikā ir radīts vārds „apskate”, analogi tam var būt arī „uzskate”, kas jāatzīst par labu vārdu.

4. Vai pareizi vācu „die Ahnung” tulkot ar vārdu „nojau~~da~~”? Atbilde negatīva – pareizāk ar substantīvu „nojauta”, kas atvasināts no verba „jaust”, kurpretī „nojau~~da~~” no „jaudāt”.

5. Vai substantīva „leņķis” vietā nebūtu labāk sacīt „stūris”? Tagad novērojam valodas nesaskaņu, piemēram: „Trīsstūri ir trīs leņķi”, kur „stūris” un „leņķis” īstenībā nozīmē vienu un to pašu. Atbilde: substantīvs „leņķis”, kaut gan tas jaunvārds, jau ilgāku laiku lietāts un tagad ļoti ieviesies. Tomēr šai nozīmē derētu lietāt latviskāko „stūra” vārdu.

357. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 20. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Konstatē, ka iestāžu nosaukumi jāuzskata par sugas vārdiem, kāpēc rakstāmi ar mazo burtu, piem., „izglītības ministrija”, „muitas departaments” u.c.

2. Pilsēta, ko leišu valodā sauc „Mažeikiai”, latviski saucama par „Mažeikiem”.
3. Izteiciens: „Liekas būt labs” nav lāgs, labāk sacīt: „liekas labs esam” (vai „liekas esam labs”).
4. Valodā sastop izteicienus: „Kas jūsu vārds?”, „Kāds jūsu vārds?” un „Kā jūsu vārds?” To vietā labāk sacīt: „Kā jūs sauc?”

358. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 27. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Konstatē, ka nav nekāda pamata nelietāt interpunkcijā vajadzīgo sēmikōla zīmi, no kuŗas daŗi izvairās. Ar sēmikōlu jāatdala viens no otra koordinēti teikumi, kas satura ziņā nav pārāk cieŗi, bet nav arī pārāk tāli.
2. „Ateljē” vārda vietā, kas ir bez latviskas galotnes, varētu lietāt vārdu „dirbīkla” (sal. ar lŗ. dirbyklā un Priekulē pazīstamo verbu „piedirbt” = pietaisīt).
3. „Apgaismības laikmeta” vietā pareizi jāsaka „apgaismotāju laikmets”.
4. Nelāgi darinātā „dzēŗlapas” vārda vietā der lietāt vārdu „sausēklis”, jo pazīstams ir verbs „sausēt”, bet Alūksnē arī substantīvs „sausēklis”.
5. „Plūdmale” (ar ū) ir pareizāk nekā „plūdmale” (ar ū).
6. Vārda „debeŗup” vietā jāsaka „debesīs”, piem.: „Skati vērŗas debesīs” vai „pret debesīm”, vai kā citādi.

359. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 4. oktōbrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latvieŗu valodas jautājumus.

1. Izteiciens: „Es dodu vārdu tam un tam” ir burtisks un nelatvisks krievu „предоставляю слово” vai vācu „ich erteile das Wort” tulkojums. Līdzīgi tam, kā latvieŗi saka: „Te nav nevienam staigāŗana”, ŗai gadījumā varētu teikt: „Tam un tam runāŗana” – vai vēl īsāk: „Runa ir tam un tam” vai „ŗauju runāt tam un tam”.
2. Kā latviski tulkot vācu „werben” ŗādā frazē: „Der öffentlichen Meinung geworben”? Atbilde: tā kā dzimtbuves laikos līdzīgs jēdziens latvieŗiem bija sveŗs, tad attiecīga vārda nav. Varētu no vecā verba „gaut” (= ŗert, gribēt ko iegūt), ko lietājis Rainis, darināt iterātīvu formu „gaudīt” (kā lŗ. „gāudyti” = ŗert, gūstīt). ŗo vārdu arī sastopam Raiņa darbos.
3. Konstatē, ka pareizi jāsaka: „dziedātāju pavada ar klavierēm”, nevis „uz klavierēm” vai vēl kā citādi.

360. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 11. oktōbrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunājot praktiskus latvieŗu valodas jautājumus, konstatē, ka mehanikas termina „zwangsläufig” tulkojums: „piespiedu” (domāta kustība) ir atzīstams par labu, tāpat ir pareizi sacīt: „piespiesta” vai „uzspiesta” kustība.

Konstatē, ka pavisam nepareizi ir „pirms trīsi gadi”, kā raksta A. Grīns „Dvēseļu putenī”.

361. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 18. oktōbrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latvieŗu valodas jautājumus.

1. Vai pareizi gaŗas ēdienu, ko pēc vācu valodas parauga sauc par „klopsi” (der Klops), dēvēt par „sitienu”? Atbilde negātīva; labs vārds ir „sitnis”, bet var sacīt arī „sitenis”.

2. Pārrunāja adjektīvu noteicamo un nenoteicamo galotņu lietāšanu. Kad jālietā viena vai otra, noteicamā vai nenoteicamā, to izšķir pašā runātāja izjūta. Noteicamo galotņu adjektīvi vīriešu kārtas vienskaitļa datīvā tagad var beigties tiklab ar „-ajam”, kā ar „-am”, piem.: „labajam” un „galējam”, abu kārtu vienskaitļa lokatīvā ar „-ajā” un „-ā”, piem.: „dziļajā” un „pēdējā”. Parasti lietā garākās formas, bet īsākās, kas līdzīgas nenoteicamajām, tad, ja vārds ir ļoti garš vai arī, ja iepriekšējā zilbē jau atrodas j. Tā izvairās no nedaiļskanīgām skaņu kopām, piem., „pretējajā” vietā saka „pretējā”.

Ja adjektīvs ar noteicamo galotni ir uzvārds, piem., „Stiprais”, tad jāargās lietāt īsākās galotņu formas, citādi uzvārda nōminātīva formu var iedomāties kā adjektīvu ar nenoteicamo galotni, piem., no datīva „Stipram” – nōm. „Stiprs”.

Amata apzīmējumam „vecākais” (pagasta, organizācijas utt.) viensk. datīvs varētu būt kā „vecākajam”, tā arī „vecākam”, jo te šis vārds jau substantīva nozīmē.

3. Kā tulkot vācu „der Arbeitsdienst”? Atbilde: „darba klausība” – kā „Kriegsdienst” = „kaŗa klausība”. „Darba klausas” nav derīgs tulkojums, jo „klausas” saistās ar spaidu jēdzienu.

4. Kā pareizāk: „augšā minētie” vai „augšminētie”? Vai pēdējā forma maz lietājama, jo tāda verba „augšminēt” nemaz nav? Atbilde: „augšminētie” ir pagātnes pasīvais divdabis, kas ar priekšā pieliktu adverbu var veidot salikteni, kāpēc uzskatāms par atļaujamu vārdu. Tomēr labāk lietāt vienkāršo formu „minētie”, kas arī izsaka, ka šai runā vai rakstā par nule teikto jau agrāk kaut kas sacīts.

362. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 1. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Presē sastopam vīriešu kārtas īpašvārdus, kam galotne -a, viensk. ģenitīvā aplam locītus, piem., nōm. „Katilīna”, ģen. arī „Katilīna”, tāpat „Gustava Vasa dēli” u.t.j. Pareizais ģenitīvs ir „Katilīnas”, „Vasas” u.tml.

2. Konstatē, ka vārdu „nometne” derīgi lietāt vācu „das Lager” nozīmē, „apmetne” varētu nozīmēt īsākas apstāšanās resp. apmešanās vietu, turpretī vārds „novietne” nav lāgs, labāk lietāt svešvārdu „situācija”, piem., „situācijas plāns”. Labs vārds ir „kalte” (= vācu Darre), piem., labības, ķieģeļu u.c. kaltes.

3. Konstatē, ka ir nozīmju starpība teikumos: „Kasē 1. septembrī ir...” un „Kasē uz 1. septembri ir...”, kādēļ lietājami abi, pie tam pēdējais ir naudas atlikuma konstatējums, t.i., rāda, cik liela summa kasē bija, 1. sept. atnākot. Turpretī „Kasē 1. septembrī ir...” apzīmē kādā 1. septembra stundā un minūtē kasē esošo, kas var būt atlikums + vai – dienas izdevumi un ienākumi.

4. Kā pareizāk: „francūzis” – vai „francis”? Atbilde: tā kā dzīvajā valodā „franču” vārds parasti sastopams tikai daudzskaitlī, pieļaujams vienskaitļa formās runāt arī par „francūzi”.

5. Vai tādos salikteņos kā „senlaiku”, „sengrieķu” u.c. pirmajā zilbē e izrunājams šauri vai plati? Atbilde: še jārunā platais e.

6. Kuŗa forma ieteicamāka: „pēcnācējs”, „pēcnācis” vai „pēcnieks”? Atbilde: pazīstami tautā un lietāti ir visi trīs vārdi; savas daiļskanības dēļ ieteicams ir „pēcnieks”.

7. Vai „nožēlošanas” vietā labāk nelietāt vārdu „nožēla”? Atbilde negatīva.

8. Vai verbs „iestājas”, kad runā par gada laiku sākšanos (piem.: „pavasaris iestājas”), nav barbarisms pēc krievu „настать” un vācu „eintreten” parauga? Atbilde: izteicienā „iestājas pavasaris” varam domāt par vācu valodas paraugu, tomēr tas darināts bez vainas un izklausās latvisks, kāpēc nav jāizskauž.

9. Vai pareizi, ja vietniekvārdu „viņš” lietā nedzīvu priekšmetu apzīmēšanai? Atbilde: kaut gan vienkāršā runā tā dažreiz dzirdam, tomēr labāk, par dzīviem radījumiem runājot, sacīt „viņš”, bet ar „tas” apzīmēt nedzīvās dabas priekšmetus.

363. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 8. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vai vārdos „skābeklis” un „slāpeklis” otrās zilbes e nav jāizrunā gaži? Atbilde negatīva, jo „skābekļa” vārds nav darināts no verba „skābēt”, bet gan no adjektīva „skābs”, kamēr „slāpekļa” vārds darināts analogi „skābeklim”.

2. Skatīja cauri kristībvārdu sarakstu (kalendāra janvāra un februāra mēnešos) un atzina, ka pareizas ir šādas formas: Tatjana, Antuons, Agnese, Krišs (vai Krišus) – o-cl. forma ērtāka, Kārlis, Kārlīna, Līdija, Valentīna, Zālamans, Melita, Valentīns, Paulīna, Līviņa, Ārija, Jūlianna un Jūlijs.

364. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 15. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā pareizāk: „Viņš dzīvo paša namā” – vai: „Viņš dzīvo savā namā”? Atbilde: šai gadījumā var sacīt abējādi, turpretim adresēs jāraksta „paša”, piem.: „N. N. Slokā, paša (nevis savā) namā”.

2. Skatīja cauri kristībvārdu sarakstu (kalendāra marta un aprīļa mēnešos) un atzina, ka pareizas ir šādas formas: Dagmara, Konstantīns, Matilde, Ģertrūde, Ilmars, Rafaels (arī Rafaēls), Valerija, Rūdolfs, Alīna, Līlija (arī Lillija) un Terēze.

3. Vai pareizi: „Šai namā apgrozās daudz ļaužu”? Atbilde negatīva; pareizi jāsaka: „šo namu apmeklē...”, „šai namā iegriežas daudz ļaužu”.

365. Valodniecības nodaļas sēde 1934. g. 22. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Skatīja cauri kristībvārdu sarakstu (kalendāra jūnija, jūlija, augusta un septembra mēnešos) un atzina, ka pareizas ir šādas formas: Biruta, Arturs, Viktuors, Pēteris, Ēdīte (turpretim Edīte ir Edes pamazināmā forma), Harrijs, Hermīna, Kamilla, Eliāss, Cecīlija, Rozālija, Romāns, Alfrēds, Elvīra, Edvīns (pareiza, bet mazāk parasta forma – Ēdvīns), Anastasija, Helena, Melanija, Benjamiņš, Bērtulis, Natalija, Ivars, Ilmars, Rēgīna un Magnus (ģen. Magnus, dat. Magnum).

2. Vācu „hiflos” tulkojums ir „nevarīgs”, bet „hoffnungslos” dažos gadījumos var tulkot ar adverbu „necerīgi”, dažos, ja vārds stāv atribūtīvā savienojumā, arī ar „bezcerības”, piem., „bezcerības stāvoklis”.

3. Slimība, ko tagad pēc vācu parauga dēvē par „šarlaku”, pareizi jāsauc par „skarlatīnu”, jo vārds nāk no franču „scarlatine”.

4. Dzejnieki savos darbos dažkārt „dvēseles” un „asiņu” vietā raksta „dvēs’le” un „as’nis”. Šādas formas var uzlūkot par atvasinātām ar citiem piedēkļiem un tāpēc rakstīt bez apostrofa vārda vidū.

5. Dzejā saiklis „ar” dažkārt sastopams ar apostrofu, tātad it kā saīsināts „arī”. Īstenībā tā ir patstāvīga forma un te nekad nav zudis -ī, kāpēc apostrofs tur lieks.

366. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 29. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Latviešu valodā izvairās no skaņu kopas sr: vecajos vārdos, kur tā bijusi, iesprausts abu šo skaņu starpā t, piem., „straume”, „strāva”. Tāpēc derētu izvairīties no „asaru” vārda saīsinātās formas „as’ras”, ko sastopam daudzu dzejnieku darbos.

2. Pavisam nepareizi darināti vārdi „kremātorēt” un „kremātorēšana”, ko atrodam laikrakstos, jo pamatā ir latīņu verbs „cremare”.

3. Bez vajadzības lietāts un neērts ir svešvārds „spīkers”, ko lasām ziņā, ka „radiofons meklē jaunu spīkeru”. Latviešu valodā ģermāņu tautu vārdu galotne -er pārveidojusies par -eris, piem., „līderis”, „skroderis”. Šai gadījumā rastos forma, kas tuva „spīķera”, t.i., „noliktavas” vārdam. Labāk tāpēc lietāt latvisko „vēstītāja” vārdu un runāt par „radiofona vēstītāju”.

4. Lai latviski izteiktu jēdzienu „перенаселение”, varētu lietāt (pēc tādu vārdu parauga kā „pārākskaits”) salikteni „pārākapdzīvojums”. Bet vēl labāk derētu runāt (pēc „bezgala”, „bezmēra” u.c. parauga) par „pārmērapdzīvojumu”.

5. Nav pareizi krievu „данные” tulkot ar vārdu „duotības”, jo vārdi, kas beidzas ar -ība, parasti apzīmē kādam dzīvam objektam ilgāk piemītošu īpašību, piem., „veselība”, „gudrība”.

Pēc leišu „duomenys” parauga darināts „duomeņu” vārds pārāk atgādinātu domēņu muižu nosaukumu, kāpēc nederēs, turpretim iespējamie „dēvēkli” īsti nozīmētu „dēvumus”, kam cita nozīme.

Vislabāk kr. „данные” nozīmē lietāt jaunvārdu „duotumi” (tā alūksniešiem līdzīgā kārtā no pirktas drānas pagatavotas drēbes ir „pirtumi”).

Jēdziena „данность” vācu „Gegebenheit” apzīmēšanai labs vārds ir „duotība”.

6. Svešvārdos, kur ē skaņa nav tautosillabiskā savienojumā ar sekojošu r, tā jāizrunā šauri, piem., sērums (nevis „sērums”).

7. Krievu „быт” varētu tulkot ar līdzīgas saknes jaunvārdu „būtva”.

8. Bez vārdiem „klausītājiem” (siev. kārtā -jās) dzird tai pašā nozīmē lietājam formas „klausītāji” (siev. k. -jas). Pareizas ir abas formas, bet vārdiem, kas beidzas ar -jies un -jās, nav datīva, kāpēc priekšroku varētu dot formām ar -ji, -jas.

9. Pareizi jāsaka „līdzteku” (nevis -kus) un „aplinku” (nevis -kus) ceļi u.c. – vispārīgi, ja „līdzteku” ir atribūtīvā funkcijā.

10. „Ploškas” vietā varam sacīt labu latvisku vārdu „skutuliņš”.

11. Pareizi un bez nozīmes starpības var runāt gan par „svabadu”, gan par „brīvu enerģiju”.

12. Pareizs darinājums ir tiklab „liduona”, kā „liduotāja” vārds. Nozīmes ziņā der tos šķirt: „lidonis” – kas profesionāls aviātors, „liduotājs” – kas patlaban lido.

13. Ne katrs svešvārds, kas beidzas ar -e, daudzsk. ģenitīvā jāmīkstina, bet te katrs gadījums jāapsver individuāli, jo dažkārt var rasties nepatīkami skaņu sakopojumi, no kādiem mūsu valoda pat latviskos vārdos dažkārt izvairās, piem., „zuosu”, „Cēsu” u.c. Analogi tam svešvārdos drīkstam sacīt, piemēram, arī „kasu” (ne vien „kašu”), „pasu” (ne vien „pašu”), „rasu” (ne vien „rašu”) – u. analogi v. c. gadījumos.

367. Valodniecības nodaļas sēde – 1934. g. 13. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunāja dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Mirušo „kremācijas” vietā varētu runāt par „sadedzināšanu” – vai, pēc vācu „einäschern” parauga, par „pārpelnuošanu” (verbs „pārpelnuot”).

2. Skatīja cauri kristībvārdu sarakstu (kalendāra oktōbŗa, novembŗa un decembŗa mēnešos) un atzina, ka pareizas ir šādas formas: Amālija, Mōnika, Arvīds, Leōnīds, Renāta, Anlīze,

Ērika, Otomārs, Elīzabete, Katrīna, Konrāds, Andrējs, Jūdīte (bet, pēc lš. parauga, arī Judīte), Valdemārs (bet labāk Valdmiers), Otilija, Atis, Lūcija, Ābrams, Jonatāns un Dāvīds.

Savas pejoratīvās nozīmes dēļ nav ieteicams vārds „Ojars”.

3. Konstatē, ka Valtera un Rapas izdotajā „Daugavas gada grāmatā” ļoti daudz gan nelatvisku, gan aplam darinātu, gan nozīmē pārprastu kristībvārdu. Citu vārdu īstā nozīme nelāga, citi vārdi ir patvarīgi vecos dokumentos sastopamo sagrozījumi. Piemēri: Kangars, Anšlavs, Zemlika, Virza, Pramšans, Jukums, Ptkols u. d. c.

369.* Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 10. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Teikumā „visiem bijuši jāiegādā karogi”, no loģikas viedokļa raugoties, labāk sacīt „bijuši”, nevis „bijis”, kaut gan arī pēdējais izteiksmes veids nav nepareizs. Citos analogos teikumos, kur subjekts daudzskaitlī stāv priekš predikāta, pēdējais jāliet daudzskaitlī, piem., „karogi bijuši jāiegādā katram”.

2. Krievu „чёлка” (nozīmē zirga krēpju šķipsnu, kas starp ausīm nokarājas uz leju pār pieri) latviski var tulkot ar vārdu „cekuls” vai „cegums”.

3. Pareizi ir: „mani sauc Kārli” un „mani sauc par Kārli”; ļoti retos gadījumos sastop arī „man ir Kārlim vārds”. Turpretim nepareizi (un pavisam citādi var saprast), ja saka „mani sauc Kārlis”.

4. Pareizi jāsaka „ziest”, nevis „smērēt”, „ziede” (nevis „smēre”), pie kam šais vārds intonācija ir krītoša.

5. Ieteicami šādi kāršu spēles termini: „krusts”, „pīķis”, „sirds”, „kāravš”, „suga” (die Farbe, масть) un „kaviens” (der Stich).

370. Valodniecības nodaļas sēde – 1935. g. 17. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Nelatviskā verba „vāķēt” vietā labāk lietāt vārdu „budāt” (sal. ar lš. „būdēti”, ltv. „budināt”), ko sastopam Janševska darbos.

2. Pareizi jāsaka: „fābula” un „drāma”, nevis „fabūla”, „drāma”.

3. Pēc nozīmes jāšķir: „dzērējs” (kas pašreiz dzeļ) un „dzērājs” (kas aizvien mēdz dzert), „ēdējs” (kas pašreiz ēd) un „ēdājs” (= 1) kas mēdz daudz ēst, 2) kāda kaite).

Pareizi jārunā par „cilvēku ēdāju” (kanibal), nevis „c. ēdēju”.

4. Teikumā ar kommatu jāatdala apstākļu divdabis (ja pie tā stāv vēl kāds apzīmētājs vārds), nevis divdabis, kas atribūtīvā stāvoklī, piem.: „Grūti saslimis, viņš ilgi vairs nedzīvos” (ar kommatu); „Grūti saslimis cilvēks nespēj strādāt” (bez kommata).

5. Vārda „respektīvi” priekšā teikumā kommat nav jāliek.

371. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 24. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kā rakstāmi vārdi: lielā-māte, mīļā-māte, kas apzīmē vienu jēdzienu (tēva māti)? Atbilde: šie vārdi nav rakstāmi kopā, bet savienojami ar svītriņu.

2. Saliktie uzvārdi uzskatāmi kā viens vārds, un tādos vārdos jāloka tikai beidzamā daļa, piem., Zaļaiskalns, Zaļaiskalna utt.

* Numerācijas kļūda, vajadzēja būt „368”.

3. Lokāmiem svešvārdiem (to starpā arī īpašvārdiem) uzsvērama pirmā zilbe, piem., Tūrgeņevs (bet ne Turgēņevs), Ādamovičs, Jānševskis u.c., nelokāmiem svešvārdiem un īpašvārdiem var uzsvērt arī citas zilbes, piem., dekoltè, Rusò u.c.

4. Vārdus der Ursprung, die Herkunft latviski var tulkot ar vārdu cēlums; der Streber – censlis, censulis.

372. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 31. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Praktiski latviešu valodas jautājumi nav pārrunāti.

373. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 7. februārī.

Sēdi vada profesors J. Endzelīns.

Praktiski latviešu valodas jautājumi nav pārrunāti.

374. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 14. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Daži gluži nevajadzīgi ignorē īpašvārdos „p” „f” priekšā, piem., uzvārdu „Pfeifere” raksta – Feifere; šādi īpašvārdi, kā Pfeifere, Pfalce u.tml., latviešu valodā rakstāmi ar „Pf”, un arī izrunā te „p” nav izlaižams.

2. Vārds cemme nāk no lībiešu „tsemm”; īsti latviski šis vārds skan (Kursā) „cembe” = lei. kembē.

3. Pēc transitīvu verbu dēbitīva objekts liekams nōminātīvā, bet, ja no dēbitīva ir atkarīgs verbs infīnītīvā, tad tā objekts var būt gan nōminātīvā, gan akuzātīvā, piem.: jāsāk rudzi kult, jāsāk rudzus kult. Ja no intransitīvu verbu dēbitīva ir atkarīgs verbs infīnītīvā, tad tā objekts liekams akuzātīvā, piem.: mums jācenšas to darīt; jāsteidzas novākt rudzus; jābrauc apciemot māti u.c.

4. Pēc adjektīva „lepns” liekams jautājums „ar ko?”, tāpēc nelatviska ir fraze „mākslinieks, uz kuŗu tauta var būt lepna”; pareizi: „mākslinieks, ar kuŗu tauta var lepoties”.

5. Vai pareizi: „vairīties dzērājus”? Atbilde negātīva; var gan sacīt: vairīties dzērāju (ģenit.) vai arī vairīties no dzērājiem.

6. Vai lietājams adjektīvs „īpatns”? Atbilde negātīva. Ir gan substantīvs īpatnis (das Individuum), bet adjektīva „īpatns” nav.

7. Konstatē, ka nelatviska ir fraze „vai sievietēm izpildāms nāves sods”; var gan sacīt „vai sievietes sodāmas ar nāvi”.

8. „Nodarbošanās” vietā sastopam neparastu formu „nodarbe”; pēdējā nav ieteicama, jo nav laba parauga šādai formai.

9. Atzīst, ka adjektīvs „saturīgs” (saturā bagāts) lietājams.

10. Kādā laikrakstā bijusi fraze: „kartupeļu audzētāju padomēšana”; vārds padomēšana tikpat nederīgs kā jau pārrunātais kremātor(iz)ēšana.

11. Vai pareizi izteicieni: „jautājumu uzstādīt”, „jautājumu tā nevar nostādīt”? Vārdi „uzstādīt” un „nostādīt” še lietāti pārnestā nozīmē un vajadzības gadījumā attaisnojami; ieteicams gan no šādām frazēm izvairīties un „jautājuma uzstādīšanas” vietā lietāt „jautājumu uzdot”, „jautāt”; „jautājumu tā nevar nostādīt” – labāk lietāt: „ar tādiem noteikumiem šī lieta nav saistāma” vai „tā jautājums nav pareizi apgaismots”.

375. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 21. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Laikrakstos bijusi fraze: „pārdos armijai nederīgos zirgus”; lai nerastos pārpratums, tad labāk teikt „pārdos armijas nederīgos zirgus”.

2. Nepareiza ir fraze „iekams ka tie sapūst”; pareizi – „pirms tie sapūst”. Nepareiza ir fraze „piedzērušā stāvoklī”; pareizi – „piedzēris”.

3. Vai pareizs darinājums „iederīgs”? Atbilde pozitīva (piem., lūdzu pierakstīt mani tādā grupā, kur es esmu iederīgs).

4. Jālietā „gadskārtējs”, ne gadkārtējs; „gadskārtējs tirgus”, labāk „gada tirgus”.

5. Nav latvisks izteiciens „mācies pazīt”, jāsaka „iepazīsties”.

6. Kā latviski tulkot приёмная комната? Atbilde: pieņemamā istaba vai arī piejemamā istaba, piejemtava.

7. Vai teikumā „pēc tam kad zibens iespēra, rija nodega” pēc „tam” jāliek kommats? Šai teikumā pēc „tam” kommats nav jāliek, jo, šo teikumu lasot, mēs pēc „tam” pausi neievērojam; līdzīgi „tāpēc ka...”.

8. Vai teikumā „pilsoņi klausā savus valdniekus, un tādēļ viņi var dzīvot nesodīti” pēc vārda valdniekus liekams kommats? Kommats te liekams, jo te katram teikumam savs subjekts.

9. „Bet, rādīdams cilvēcīgās vājības, Dickens prot lasītāju iekustināt” – vai šai teikumā pēc vārda „bet” liekams kommats? Atbilde pozitīva; arī tad šo liekams kommats, ja „bet” vietā stāvētu „un”.

10. Kāpēc vārdu „dzelzszāle” raksta ar „s”, bet „dzelzceļu” bez „s”? Forma „dzelzscelš” (ar „s”) nav nepareiza, bet tā kā dažās izloksnēs sastopam „dzelzu ceļu”, „dzelzasu ratus”, tad laika ietaupījuma dēļ ieteicama šī īsākā forma „dzelzceļš” (daudzskaitļa ģenitīva savienojums), bet vārdā „dzelzszāle” šaurais e rāda, ka te vienskaitļa ģenitīvs.

11. Vai teikumā „te jāmin Indrānu tēvs, kā arī Kauķēns” pēc vārda tēvs liekams kommats? Atbilde pozitīva.

376. Valodniecības nodaļas sēde – 1935. g. 28. februārī.

Sēdi vada profesors J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Sakarā ar lugas Nameja gredzens izrādī nepareizi min lugas varoņa Nameja vārdu. Atskaņu chronikā gan ir minēts vārds Nameise, kur aiz s vēl seko e, bet jau leišu valodn. K. Būga savā laikā aizrādīja, ka latviski šis v. pareizi skan Nameisis, kur ģenit. Nameiša, tātad arī Nameiša gredzens, kā pareizi jārunā. Šai sakarā vēl minams, ka arī vēsturnieku famozā Tālavas vārda izplatīšanos sekmēja rakstnieku darbi, piem., R. Blaumaņa „Tālavas taurētājs”. (Pareizi būtu Telva, iedzīvotāji: telvieši.)

2. Salikteni „privātdocents” saīsinot, nepareizi ir rakstīt: priv. doc. Jāvelk vai nu svītriņa starpā: priv.-doc., vai punkts jāliek beigās: privdoc.

3. Ielūgumos un afišās bieži sastop šādus nepareizus izteicienus: koris izpildīs dziesmas, orķestris izpildīs simfōniju. Labāk teikt: koris dziedās vai nodziedās dziesmas, orķestris spēlēs vai nospēlēs simfōniju.

4. Tādus ā-c. vārdus, kas apzīmē vīriešus, loka tāpat kā siev. k. ā-c., tikai vsk. datīvā tie beidzas ar -m, piem.: puika – puikam; tāpēc jāraksta arī, piem.: pilsētas galvam (ne: galvai!).

5. Nepareizi teikt: lūgums iesniegts zem Kalniņa vārda; pareizi: lūgums iesniegts ar Kalniņa vārdu vai vienkārši: lūgumu iesniedzis Kalniņš.

6. Vārdā „obligātorisks” ir latīņu un latviešu (tātad 2) piedēkļi. Labāk teikt: obligāts, piem.: obligāts rīkojums, obligāts noteikums, obligāta revīzija.

7. Saikli „kā” var lietāt salīdzinājuma nozīmē, piem.: cilvēks niknāks nekā zvērs; tāpēc teikums: „viņš strādā kā skolotājs, kā mācītājs” jāsaprot tā, ka minētā persona strādā tā, kā skolotājam, mācītājam klājas, pienākas strādāt. Atzīmējot, ka kāds ir skolotāja vai mācītāja darbā, jāsaka: viņš strādā par skolotāju, par mācītāju. Pareiza ir fraze: viņš dzimis kā saimnieka dēls (ne: dzimis par s. d.).

8. Teikumu „viens starp pirmajiem latviešu rakstniekiem” var saprast tā, ka pārējie rakstnieki bijuši citas dabas ļaudis un minētā viena persona atradies izolētā stāvoklī; tāpēc labāk teikt: viens no pirmajiem latv. rakstniekiem.

9. Fraze „lieta pastāv iekš tam” ir kr. дело в том, дело состоит в том verdzisks tulkojums. Latviski pareizi jāsaka: lieta tā...

10. Ja negācija „nav” atrodas teikumā priekš subst., tad subst. liekams ģenitīvā, piem.: „nav laimes bez nelaimes”; ja, turpretim, negācija seko subst., tad subst. var likt arī nōminātīvā, piem., katrreiz laime nav bez nelaimes.

11. Teikumā „beidzot jāsaka kāds vārds arī par autoru” pēc v. „beidzot” nav jāliek kommas.

12. Verbu sokties parasti lietā tikai tagadnē un infinītīvā: darbs labi sokas (socas), darbs nemaz negribēja sokties. Citas šā v. formas nav parastas.

377. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 7. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Latviešu valodā ir gan substantīvs īpatnis individa nozīmē, bet nav adjektīva īpatns. Kā leišu platūs ir latviski plats, plašs, tā arī adjektīvs, kas leišu valodā skan ypatūs, ir latviski īpats, īpašs. Vārds īpats sastopams jau Fūrekera pazīstamajā grēku sūdzēšanas dziesmā: „Ak, to bij Jēzum matīt, kas ir tavs īpats bērns”, un šī forma atzīstama arī tagad literārā valodā par derīgu.

2. Krievu быт (dzīves veids, dzīves iekārta) var tulkot ar līdzīgas saknes vārdu būtva, piem.: kāzu būtva (свадебный быт), saimnieciskā būtva (хозяйственный быт), mājas būtva (домашний б.).

3. Vācu Stichwort (vārdnīcā) var būt latviski šķirklis (šķīrāmais vārds).

4. Vācu die Zucht, die Rüge var latviski tulkot vārdiem drausme un drūksts (i-c.) Tā kā drausmes vārds piesienas tuvu drausmas vārdam, kas nozīmē bailes, briesmas, tad par labāku praksē atzīstama f. drūksts, piem., vajaga bērniem dot drūksti.

5. Latviešu valodā no transitīviem verbiem nav parasts darināt divdabjus, kas beidzas ar -ošs, tāpēc nepareizi runāt par attaisnojošiem dokumentiem. Līdzīgi tādiem vārdiem kā ēdamā kaņote (k., ar ko var ēst), pļaujamā mašīna (m., ar ko var pļaut), mums var gan būt arī attaisnojāmie dokumenti, t.i., dokumenti, ar ko var kādu darījumu attaisnot.

378. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 14. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. A. Niedras rakstos sastopams teikums: „Ja jūs gribat dabūt zināt skaidrības, tad teikšu.” Pēc verba gribēt gan lietājams ģenitīvs, bet šai gadījumā objekts atkarīgs ne no verba gribēt, bet no verba zināt, kas biedrojas ar akuzātīvu, tāpēc labāk teikt: „Ja jūs gribat dabūt zināt skaidrību, tad teikšu.”

2. Adjektīvs krāpīgs labi darināts vārds, piem.: krāpīgs cilvēks, t.i., cilvēks, kas mīl, mēdz krāpt.

3. Austrumizloksnēs sastopamas vīr. k. f. upis, upītis, piem.: strautiņi un upīši urdzēja; citādi latv. val. pazīstama tikai siev. k. f. upe, upīte. Arī gandrīz visi upju nosaukumi mums ir siev. k. vārdi (Daugava, Gauja, Lielupe, Venta), kāpēc esam paraduši arī svešzemju upju

nosaukumus likt siev. kārtā: Dona, Nīla, Reina. Kas pazīst oriģinālvalodas, tam tā nevedas runāt, bet gan: Dons, Nīls, Reins.

4. Labāk runāt par teikumu un vārdu pareizumu, ne pareizību, pareizīgumu vai nepareizīgumu.

5. „Man tas ir svarīgs dokuments” – šādā teikumā adj. svarīgs lietāts pareizi.

6. Adresēs ielas un dzīvokļa numuriem ir kārtas skaitļa nozīme, tāpēc nevar rakstīt: Marijas ielā Nr. 66 (№ 66) dz. 12, kas būtu jālasa: numurs sešdesmit seši, dzīvoklis divpadsmit, bet latviski tas neskan labi. Pareizi jāraksta, piem.: Rīgā, Āgenskalnā, Meža ielā 5. n. 3. dz. (jālasa: piektā nama trešajā dzīvoklī) vai: 5. Nr. (5. №) 3. dzīv. (piektā numura trešajā dzīv.). Var rakstīt arī saīsinātā veidā: Meža ielā 5–3.

7. Tā kā savienojums galda tālrunis parastāks nekā galda aparāts, tad labāk teikt: galda tālruna aparāts (ne tālruna galda aparāts).

8. Кр. оптом и в розницу var tulkot latviski: vairumā un mazumā (piem., pārdodot preces). Кр. в розницу īstā nozīme gan būtu vienatā, bet blakus vairuma vārdam arī mazuma vārds skan labi.

9. Vairuma vārdu var lietāt tādā pat nozīmē kā daudzuma vārdu.

10. Vārdi izsole, sacensība, konkurence savā nozīmē šķīriami. Izsole ir atklātas pārdošanas veids vairāksolīšanā, bet sacensība un konkurence var būt arī ārpus izsoles, t.i., nesaistīties ar vairāksolīšanu. Savukārt ir starpība arī starp konkurenci un sacensību. Bieži konkurencei egoistisks raksturs, kur līdzekļu izvēle ne katreiz atbilst morāles prasībām (negodīga konkurence). Sacensības jēdziens ietver sevī arī prasību pēc principu skaidrības un tikumiska cēluma (zinātnes jautājumos, piem., var būt tikai sacensība, ne konkurence).

11. Nelatviskā rēķina v. vietu var aizstāt tagad jau vispār pazīstamais v. lēse. Tāpat varam runāt par lēšanu, par laika lēsumiem, aplēšanu, aplēsumiem. – Frazē „ar to mums jāreķinās” latviski pareizi skan: tas mums jāiegaumē, tas mums jāievēro.

12. Lai izvairītos no nelatviskā rēķina vārda, tad labāk teikt: dēls dzeņ uz tēva maka (modernā izteiksmē: d. dzeņ uz tēva konta).

13. Teikumā: „Man uzdots svarīgs uzdevums, un tas tāpēc nekavējoties jāpadara” (ne: jāizpilda!) – adj. svarīgs pareizi lietāts.

14. Teikumā: „Viņš to tā svarīgi (nachdrucksvoll) piezīmēja” adverba svarīgi vietā labāk teikt: ar uzsvaru (mit Nachdruck) vai zīmīgi, piem.: ar uzsvaru piezīmēja, zīmīgi teica.

15. Teikumā: „Uz to es esmu lepns” prepoz. „uz” nevietā. Pareizi jāsaka: ar to es esmu lepns, ar to es lepojos.

16. Frazē „viņš atstāja labu (sliktu) iespaidu” darināta pēc svešiem paraugiem. Pareizi jāsaka: no viņa palika vai radās labs (slikts) iespajds.

17. Sufliera vārda latviskajam tulkojumam neder kāda autora proponētais subst. čukstis, jo 1) darītāja vārdus, kas beidzas ar -is, atvasina no verbiem tikai tad, ja priekšā kāds nōmens (piem.: labdaris, rokpelnis), bet ne no verbiem vien (nav subst. daris, pelnis); 2) rodas nelāga locījumu f.: čukšļa, čukšļu.

18. Vācu beliebig ir latv. jebkuŗš, kaut kuŗš; der Grund, der Boden – zeme; verwehren – neļaut, liegt, kavēt; das Grundstück – zemes gabals (ne gruntsgabals!); Nachteil erleiden – būt, nokļūt neizdevīgā stāvoklī; veräussern – pārdot, atsavināt; die Einwirkung – iedarbe (ne iedarbe!); gepanzerter Geldschrank – bruņots naudas skapis.

379. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 21. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Varam gan runāt par to, kā kumeļi pareizi audzējami, bet ne par to, kā pareizi nostādāma kumeļu audzēšana.

2. Čehoslovākijas prezidenta prof. Masarika vārds rakstāms ar nebalsīgu svelpeni (ne Mazariks!).

3. Sengrieķu episkais dzejnieks (Īliādes un Odisejas autors) saucas Homērs, ne Hōmērs.
4. Tā kā adjektīviem, kas beidzas ar -ējs, ir vairāk konkrēta nozīme, bet ar -īgs abstrakta daba, tad pareizi ir runāt par zivs vispārīgo (ne vispārējo) raksturojumu.
5. Кr. мочалка (der Waschlappen, der Wisch) ir latviski mazgulis.
6. Ja biedrību, laikrakstu, lugu, rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu utt. nosaukumi likti pēdīnās, tad tos var uzlūkot par nelokāmiem īpašvārdiem, kad to priekšā likts viņu tuvākais apzīmējums, bet sevišķi tad, ja šie nosaukumi nav nōminātīvā vai ir vairāku vārdu sakopojums, piem.: Sūtījums adresēts sukreņu fabrikai „Latvijas saldums”; šis rindas jemtas no dzejoļu krājuma „Amora dārzā”. Ja turpretim šo nosaukumu priekšā nav apzīmējuma, tad šos nosaukumus, kad tie nav gaŗi, var arī locīt, rakstot ar vai bez pēdīnām, piem.: klasē lasījām „Zemnieka dēlu”; teātrī izrādīja Nameiša gredzenu; Austrumam piesūtīta telegramma; ar savu „Spārnoto armādu” viņš pievienojas ekspresionistiem utt.
7. Svītrots.
8. Latv. val. nav adj. trokšņs (ir gan v. trokšņains), tāpēc izteiciens „ļoti trokšņa iela” ir aplams.
9. Agrākajā Krievijā piešķirtais zinātniskais grāds инженер-архитектор ir latviski inženiera arhitekts (ne: inženieris un arhitekts vai inženieris-arhitekts). Un kā runājam: palīga skolotājs (ne skolotājs palīgs), tāpat jāsaka: adjunkta skolotājs (ne skolotājs adjunkts).
10. Кr. губка (der Schwamm) ir latviski sūklis.
11. Kā runājam: brālis – brāļoties, tā varam teikt arī: dumpis – dumpjoties.
12. Starp Krustpili un Daugavpili atrodas piestātne Nīcgale (gaŗš ī), ne Nicgale, kā tas vilcienu sarakstos nepareizi minēts.

380. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 28. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. „Klaipēdas” vārds runājams ar platu „e” (vārds radies no savienojuma klaja pēda vai klaipēdājs).
2. Runāt par kāda sprieduma kasacēšanu ir tikpat nepareizi kā runāt par krematorēšanu, krematorizēšanu, kotācēšanu. Pareizi: kremācija, kasācija, kotācija.
3. Valodas praksē ieviesies paradums, ka atvasinot substant. ar piedēkli -tavā- un -tuvē-, no vienzilbīgiem vārdiem darina visbiežāk subst. ar piedēkli -tuvē-, piem., aust – austuve, malt – maltuve, bet no div- un vairākzilbīgiem vārdiem (to skaitā arī no salikteņiem) ar -tavā-, piem.: tirgot – tirgotava, pārdot – pārdotava, nolikt – noliktava. Pret šo paradumu iebildumu nav, tik tautas valodā šīs rēģulas nav.
4. Кr. отопление, отопка (die Beheizung) ir latviski apkure (no verba apkurt).
5. Aprīkot var ļaudis un darbiniekus uz darbu. Par lokomotīvi jāsaka, ka tā apgādāta (ne aprīkota) vajadzīgām ierīcēm.
6. Ritošo sastāvu (das Fahrzeug), kā lokomotīvi, tenderi uz dzelzceļiem, var saukt īsākā vārdā par ritekļiem (vsk. ritekļis), bet ritošās daļas par gaitas daļām.
7. Bībeles vārdu Plūdōnis savā literātūras vēsturē raksta ar mazo, Zeiferts savā ar lielo burtu. Bībele ir sugas vārds (gr. biblion = grāmata), un nav vajadzības to rakstīt ar lielo burtu; burts vien nepiešķirs grāmatai lielāku cieņu.
8. Jāvairās no pārāk gaŗu jēdzienu apzīmējumiem, ja to pašu domu var izteikt īsākiem vārdiem. Vācu Sachstil (tirdzniecībā) ir lietiskais stils (ne objektīvā paziņojuma stils), persönlicher Stil – personiskais stils (ne suģestējošās ietekmes stils).
9. Verbs „pāriet” ir ar intransitīvu nozīmi (piem.: lietus pāriet, ir pārgājis); tāpēc no tā var atvasināt tagadnes divdabi, kas beidzas ar -ošs. Tātad varam gan runāt par pārejoša rakstura parādībām, par pārejošu vai nepārejošu nozīmi utt.
10. Var palikt pie idilles vārda, jo tas jau praksē ieviesies; bez tam ar oidilli tomēr oriģinālvalodas izruna nav sasniegta.

11. Fraze „uzsacīt (uzteikt) dzejoli” darināta pēc vācu Gedichte aufsagen parauga. Latviski pareizi runājot, mēs varam dzejoļus un uzdevumus atsacīt, tāpat kā varam kam ko atstāstīt.

12. Prepozīcija „uz” ir vecs latviešu vārds, un nav iemesla no tās vairīties; tāpēc it mierīgi varam „atbildēt uz kairekļiem”, „reaģēt uz ārpusaules iespaidiem”.

13. Verbam atiet (= aiziet) ir arī atnākšanas, atgriešanās nozīme (sal. lš. ateīti); tāpēc labāk teikt, ka vilciens aiziet (ne atiet) no stacijas.

14. Prepozīcija „no” nozīmē ne tikai virzienu no augšas uz zemi, bet arī attālināšanos; tāpēc varam runāt arī par vilciena nolaišanu no stacijas. Vilcienu no stacijas var arī aizlaist.

381. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 4. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Radiofōnā, ziņojot par zivju tirgus apstākļiem, min nelatvisko brekša vārdu, kaut gan latviešiem pašiem ir savs vecs labs vārds plaudis – plauži; tāpēc tad arī mācības grāmatās klājas runāt tikai par plaužu (ne brekšu) dzimtu. Nevar būt mums arī nekādu doršu (vācu der Dorsch), bet ir tikai mencas (plats e).

2. Tēlegrafs un tēlegramma ir starptautiski vārdi, ko visi jau pazīst, un pēc kaut kāda „tālraksta” nav nekādas vajadzības.

3. Kāds medicīnas profesors raksta: „aizdomīgās uz tuberkulōzi personas”. Šai teikumā vispirms jau vārdu kārta jāgroza (uz tuberkulōzi aizdomīgās personas), otrkārt, arī adj. aizdomīgs te neder, jo tas lietājams nevis pasīvā, bet aktīvā nozīmē (kā vācu argwöhnisch, Verdacht hegend). Aizdomīga persona ir īsteni persona, kas citus tur aizdomās, citiem neuzticas. Minētais teikums tāpēc jāizteic šādi: „personas, kas turamas aizdomās par tuberkulōzi” vai: „personas, kas, šķiet, saslimušas ar tuberkulōzi”.

4. Mēs varam gan kādu romānu, noveli, dzeju no svešas valodas tulkot, pārtulkot, bet ne attulkot. Tāpat varam runāt par tulkošanu, ne attulkošanu.

5. Mazas pilsētiņas nozīmē var lietāt miesta un miestīņa vārdu, jo nav cita nosaukuma, ko likt vietā. Apzīmējums „bieži apdzīvota vieta” ir pārāk gaŗš un ar izplūdušu jēdzienu, kas var radīt pārpratumu (piem.: Vaiņodes bieži apdzīvotā vieta var būt arī vieta tuvākā vai tālākā V. apkārtnē).

6. Pēc sveša parauga darinātā fraze „uz to labāko” (aufs Beste, zum Besten) ir latviski: labi jo labi, pēc iespējas labi, vislabāk.

7. Rakstu valodā kā ņjo-celmi lokāmi: 1) verbi, kas izteic kristīgās baznīcas kulta jēgumus, piem.: kristīt, pestīt, svētīt, šķīstīt, arī cienīt, un kam tagadnes f. ir: kristīju, pestīju, svētīju, šķīstīju, cienīju (sakām taču: cienījamie, ne cienāmie viesi!); 2) verbi ar „e” skaņu saknē: medīt, vētīt, vēstīt, pētīt, zeltīt, ķēzīt, mērīt; arī te tagadnes f. ir: medīju (ne medu!), vētīju, zeltīju (ne zeltu!), mērīju utt. Pēc tāda pat parauga loka reti sastopamo verbu rocīt, arī nārstīt, sunīt, piem., tagadnē: es rocīju, nārstīju, sunīju (ne sunu!). Dažu verbu konjugācijā turpretim novērojama svārstīšanās, un tos var locīt kā ņjo- vai kā ā-celmus. Tādi verbi ir: tīrīt, sālīt, mīstīt, pelnīt, lielīt, lielīties; te tagadnē sastopamas parallēlformas: tīrīju un tīru, sālīju – sālu, mīstīju – mīstu, pelnīju – pelnu, lielīju – lielu, lielījos – lielos. Šais verbos svārstība legālizējama un nav vēlams uzspiest vienu kādu formu. Turpretim tikai kā ā-celmi lokāmi šādi verbi: sodīt, zvanīt, dēstīt; tagadnē: es sodu, zvanu, dēstu (ir arī subst. dēsts!). Lokot verbus precēties, pūlēties, sirdīties, arī ieteicamas tagadnē īsākās formas: es precos, pūlos, sirdos.

8. Teikumā „gudrie no austrumu zemes gāja uz jūdu zemi” vārdi „austrumu” un „jūdu” rakstāmi ar mazo burtu, jo tie ir sugas vārdi. Tāpat ar mazo burtu rakstāms antantes v., ja tas lietāts tikai saprašanās, vienošanās nozīmē; turpretim ja v. Antante apzīmē zināmu valšķu savienību, tad kā īpašvārds tas rakstāms ar lielo burtu.

9. Vācu Werbebriefe ir latviski reklāmvēstules; unverlangte Warenangebote – nepieprasīti preču piedāvājumi; das Unternehmen – uzņēmums, Heissfläche – sildāmā virsa, sildāmvirsa.

10. Pēc krievu несем ответственность parauga arī pie mums daži mēdz „nest atbildību par zaudējumiem”. Latviski pareizi runājot, jāsaka: par zaudējumiem atbildam, esam atbildīgi.

382. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 11. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Dažādos darba atceres, tāpat piemiņas svētkos gadās dzirdēt runājam par jubilāra „zumināšanu”, taču šis vārds lietājams tikai ar nebalsīgu svelpeni: sumināt, sumināšana.

2. Izteicienos: „slēgt mieru, draudzību, slēgt tirdzniecisku darījumu” (sal. vācu Frieden, Freundschaft, Handel schliessen, krievu заключить мир, договор) verbs slēgt nav īsti latviski lietāts, un kur vien iespējams, der teikumu citādi pārkārtot. Sacīdami, ka „Rīga grib slēgt aizjēnumu Anglijā”, mēs taču domājam tikai to, ka „Rīga grib Anglijā aizņemties naudu”, un „valstis slēdz mieru” ir tas pats, kas „valstis līgst jeb sader mieru”.

Šo pašu verbu, tikai ar citu nozīmi, sastopam teikumā: „sabiedrība slēdz kreditu maksātspējīgām personām”, t.i., liedz kreditu, pārtrauc aizdevumu izsniegšanu. Te verbs slēgt nav skaužams, jo lietāts ne pirmatnējā, bet pārnestā nozīmē uz analogijas pamata: kā varam slēgt durvis, tā varam slēgt arī kreditu.

3. Terminoloģijas komisija savā laikā vienojās nosaukt „paju” (kr. пај, vācu Teil, Anteil) par dali (vsk. dalis, dsk. daļi). Dažreiz tomēr var rasties grūtības, lietājot daļa vārdu, jo dažos locījumos tas sakrīt ar daļas vārdu daļskaitļa nozīmē. Tādos gadījumos nākas teikumu citādi pārveidot, piem., teikumu „paju daļas nevar izmaksāt” var izteikt tā: daļi nav izmaksājami pa daļām. Runāt par daļu daivām nevarēs, jo ikdienas valodā daivas nepazīst.

4. No dividendes vārda pareiza daudzskaitļa ģenitīva forma ir dividenžu (ne dividendu), piem.: jānoteic termiņš dividenžu izmaksai.

5. Vērtslietas glabājas seiḡā (angļu izruna), ne sēḡā.

6. Pēc sveša parauga darināts teikums „valde sastāv no trim locekļiem”. Pareizi: valdē trīs locekļi.

7. Teikumā „rezerves kapitāls sastādās no tīras peļņas” lietāta verba nepareiza refleksiḡa forma pasīḡā nozīmē. Latviski pareizi šis teikums skan: rezerves kapitāls rodas no tīras peļņas.

8. Prepozīciju „caur” lieto līdzekļa apzīmēšanai tikai tad, ja šis līdzeklis ir persona vai domāts kā dzīvs radījums; tāpēc var gan gada pārskatu iesniegt caur padomi pilnai sapulcei, bet nevar teikt, ka labība cietusi caur sausumu (pareizi: labība cietusi no sausuma, zāle nokalst ūdens trūkuma dēļ).

9. Ja nelokāmiem pamata skaitļa vārdiem piebiedrojas substantīvs, tad tas nōminātīḡā pieņem daudzskaitļa ģenitīḡa galotni: desmit latu (ne desmit lati), simt aitu (ne simt aitas), tūkstoš vīru (ne tūkstoš vīri).

10. Ja saliktie pamata skaitļa vārdi patur galotnes, tad tos raksta šķirti: četri simti, deviņi simti latu; turpretim ja tos saīsina, tad raksta kopā ar „i” vai bez „i” vārda vidū: četrīsimt un četrīsimt latu, astoņīsimt un astoņīsimt kareivju.

11. Pēc sveša parauga darinātajā frazē „vest grāmatas pēc amerikāņu sistēmas” (sal. v. die Bücher fūhren, kr. вести книги) verbs vest nav lietāts īstajā nozīmē, bet to vairs nevarēs izskaust, jo esam pie tā jau stipri pieraduši; bez tam legalizēti jau arī darbveži, rakstveži, grāmatveži un pati grāmatvedība. Visos citos gadījumos līdzīgā nozīmē lietātais verbs vest izskaužams, jo, piemēram, vest miera sarunas ir tas pats, kas runāt par mieru, un vest izšķērdīgu dzīvi ir, latviski izsakoties, dzīvot izšķērdīgi.

12. Krēditora un dēbitora vārda attiecīgās latīņu formas ir ar gaŗu pirmās zilbes patskani (crēditor, dēbitor), un arī latv. valodā šie vārdi būtu tā rakstāmi; bet tā kā kredita vārds (ar īsu „e”) jau stipri ieviesies (saka pat kredīts!), tad var atstāt arī kreditora v. ar īsu pirmās zilbes kvantitāti.

13. Prepozīcija „uz” un „aiz” lietāta pareizi šādā teikumā: „uz jūsu rakstu es tik drīz nevaru atbildēt aiz laika trūkuma”.

14. Var teikt, ka nodokļu liste izsniegta Klotildei Bēriņai (ne Bēriņš Klotildei!).

15. Labojams šāds teikums: „š. g. 30. martā manam papildu rakstam Nr. 2665 ziņoju, ka brīvo profesiju darbiniekiem bezdarba apkaņošanas fonda iemaksas par 1934. gadu aprēķinātas Ls 1015,—”. Pareizi: „papildus manam š. g. 30. marta 2665. numura rakstam ziņoju, ka iemaksas bezdarba apkaņošanas fondam no brīvo profesiju darbiniekiem par 1934. gadu aplēstas Ls 1015,—”.

16. Studentu organizācijas atšķirības viena no otras ar ārējām zīmēm, ko sauc gan par nozīmēm, gan pazīmēm, gan zīmotnēm. Šai gadījumā labāk runāt par pazīmēm, jo šis vārds norāda uz atšķirību (das Kennzeichen), turpretim nozīmes v-u var iztulkot arī citādi un tā radīt pārpratumu, piem., jautājumā: kāda jūsu organizācijas nozīme? Arī zīmotnes nosaukums neder, jo šai vārdā piedēklis nekā neizteic.

17. Frazē „es pa vasaru braukāšu uz jūrmaļu” izteiciens „pa vasaru” lietāts pareizi un nozīmē, ka kāda akcija vairākkārt atkārtosies, kas arī atbilst šai teikumā minētā verba iteratīvai formai. Var arī teikt: es vasaru vai vasarā braukšu vai braukāšu uz jūrmaļu.

18. Kaudzīte lietā dienas grāmatas vietā salikteni diengrāmata. Šis v. derīgs.

19. Der Sicherheitsgrad ir aizsardzības pakāpe; die Verdrängung – izspiedums; die Doppelzüngigkeit – divmēlība; vācu wirksam tulkošanai der celt godā jau Stendera lietāto adj. darīgs (labs vārds!).

20. Labā valodā neklājas lietāt tādus vārdus kā smēre, smērēt (no vlv. smeren), smērēšana. Latviešiem pašiem ir attiecīgo jēgumu apzīmēšanai labi vārdi: ziest (ziežu, ziedu), ziede, ziešana: maizi apziež, sviestu uz maizes ziež, uzziež, seju var noziest, piem., ar sodrējiem utt.; un tāpat varam runāt arī par ziežamo eļļu (ne smēreļļu!). Kā baznīcas terminu var atstāt svaidīšanu (миропомазание, die Salbung), lai gan arī šī darbība ir īsteni tikai ziešana. Un tā varam runāt par pieres svaidīšanu ar eļļu, par dievu svaidīto, bet nevarēs gan atzīt sviesta svaidīšanu uz maizes.

383. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 2. maijā.

Sēdi vada profesors J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Aplama ir mācība, ka no mātes vārda nav lietājams daudzskaitļa ģenitīvs māšu; tā, piemēram, dravniecībā pazīstamas māšu kanniņas, pilsētās darbojas vecmāšu skolas, provincē sarīko vecmāšu kursus, un tieši no tautas mutes dzirdēts teikums: kaņa laikā bija daudz māšu, kuņu dēli svešumā. Tātad arī rakstu valodā nav nekāda iemesla vairīties no šā vārda.

2. Valsts papīru spiestuve ir iestāde, kuņā spiež valsts papīrus, tā kā nosaukuma pirmais vārds ar otro nozīmes ziņā ciešāk saistīts nekā otrais ar trešo, tad jēdziena skaidrības dēļ labāk divi pirmos vārdus lietāt kā salikteni: valstspapīru spiestuve.

3. Līdzīgā nozīmē dzird runājam par reizes rēķinu, reizināšanas tabulu un vienreizvienu. Pirmā forma neder svešā rēķina vārda dēļ, otrais apzīmējums neērts ar savu gaņumu (2 vārdi), tāpēc par derīgāku atzīstams nosaukums vienreizviens (ar uzsvāru beidzamajā zilbē).

4. Izteiciens „jemt vērā”, ko lietā jau Glūks savā bībeles tulkojumā, nenāk no svešas valodas, kā tas var likties (vācu wahrnehmen izteic ko citu), tāpēc to var lietāt arī tagad. Ir tikai stila jautājums, vai teikt „jemt vērā” vai „ievērot”, jo abi izteicieni pareizi. Un tāpat var sacīt arī: likt vērā, paturēt vērā, paturēt prātā, paturēt galvā, atrisināt galvā.

5. Teikums „neskatoties (neraugoties) uz saviem 60 gadiem, viņš vēl bija diezgan vingrs” darināts pēc kr. valodas parauga (sal. несмотря на...). Latviski pareizi tas būtu: lai gan (kaut gan) viņam bija 60 gadu, viņš jutās vēl diezgan vingrs. Izteiciens „par spīti” vai „spītēdams” ir ar citu nokrāsu, piem.: spītēdams tēva aizliegumam, dēls nocirta kokus (ja aizlieguma nebūtu, dēls kokus varbūt nebūtu cirtis).

6. Uz grāmatām un notīm sastop atzīmi „tiesības aizturētas”. Labāk teikt: tiesības paturētas.

7. Mūsu gramatikas māca, ka salikts teikums „sastāv” no diviem vai vairāk vienkāršiem teikumiem. Latviešu valodā verbu „sastāvēt” šādā nozīmē nevar lietāt, un minētais teikums darināts pēc kr. valodas parauga (sal. kr. состоит из...). Pareizi jāsaka: saliktā teikumā ir divi vai vairāk vienkārši teikumi.

8. Kā no verba nodalīt var atvasināt substantīvu nodaļa, tā no verba sadalīt – sadaļa; tāpēc nav labojams šāds teikums: 10. sadaļā aprādīto kreditiestāžu likvidēšana. Tāpat formāli pareizi darināts arī subst. piedziņa (no verba piedzīt).

9. Teikums „lielvalstis ieņem stāvokli Klaipēdas jautājumā” gan radies svešu valodu ietekmē, bet nav prefīgs latviešu val. garam. Bez tam nav viegli to pašu izteikt citiem vārdiem, tāpēc šo frazi var atstāt negrozītu, un arī rakstu valodā tā ciešama.

10. Kā runājam par pelņu (no verba pelnīt), tā varam runāt par izpeļņu (no verba izpelnīt); tāpēc pareizs ir teikums: katrā izdevīgā gadījumā (ne: pie katras izdevības!) jāpaceļ izpeļņa.

11. Tā kā refleksīvās substantīva f. var lietāt tikai dažos locījumos (sūdzētājiem, smējējiem, vēlējumies), ar ko rodas izteiksmē grūtības, tad izdevīgāk atvasināt no aktīvām verba formām darītāju vārdus ar -(t)ājs, -ējs un darīšanas v. ar -ums, kā to tautā bieži vien dzird runājam. Pareizs tāpēc arī teikums: atzinumi un vēļējumi (kā vēļējumies) valdības darbā.

12. Kādā laikrakstā bija ziņots, ka radiofons noraida divas sacensībai pielaistas raidlugas. Tā kā latv. valodā verba sakni ar sekojošu substantīvu nevar savienot saliktenī, tad jaunvārds „raidluga” jāatzīst par nepareizi darinātu; tā vietā mums var būt raidu lugas vai raidāmlugas. Verbs „pielaist” minētajā teikumā lietāts pareizā nozīmē.

13. Matēmatisko zinātņu darbinieku kongress piejēmis terminus: nolīdzināt vai vienādot, nolīdzinājums vai vienādojums. Valodniecības nodaļas sēdēs jau savā laikā aizrādīts, ka pareizās formas ir līdzot, pielīdzot, nolīdzot, līdzojums. Vārdi vienādot, vienādojums ir gan formāli pareizi darināti (vienāds, vienādot, vienādojums), bet pēc savas nozīmes tie neatbilst īstajam jēgumam, jo adj. vienāds atgādina vācu „ähnlich”, ne „gleich”.

14. Prepozīciju „caur” vai „cauri” nevar savienot ar verbiem, kam personas galotnes (verbum finitum), tāpēc nepareizs ir teikums: viņš caurskata iesniegumus (pareizi: skata cauri iesnieg.). Var gan prepoz. „caur” savienot ar verba formām, kas nav noteiktas personas ziņā (verbum infinitum), piem., ar divdabi; tāpēc nevainojami valodas pareizuma ziņā ir tādi savienojumi kā caurausta drēbe, caurskatāmie papīri. Uz vākiem var būt arī uzraksts: caurskatīšanai.

15. Adjektīvi ar piedēkli -īga- norāda, ka priekšmetam piemīt kā īpašība substantīva nojēgums: grēcīgs – kam grēki, naidīgs – kam naids pret ko; tāpēc var gan runāt par privātu, bet ne personīgu auto vai arī teikt, piemēram, ka „Amerikā katram pašam savs auto”, bet ne „savs personīgs auto”.

16. Pēc tādu vārdu parauga kā brīvestība, labestība, ļaunestība, var runāt arī par dievestību, kas nozīmētu to, ko vācu Göttlichkeit; dievība tad būtu die Gottheit. Lietāt dievestības vārdu reliģijas nozīmē nav ieteicams.

17. Personisko pronōmenu instrumentāļa formas manim, tevīm, sevīm senāk nostājās tikai pēc instrumentāļa prepozīcijas „ar”: ar manim, ar tevīm, ar sevīm. Tikai vēlāk, kad instrumentāļi panīka un formas ziņā sakrita ar akuzātīvu, arī šīs pronōmena formas (manim, tevīm, sevīm) nesajuta vairs kā instrumentāļus un tās varēja likt pēc visām prepozīcijām: ar, pie, ap, pēc, gar, līdz, starp, bez, zem, apakš utt. manim, tevīm, sevīm blakus akuzātīva formām: ar, ap, par, pār, caur, gar, pret, starp mani, tevi, sevi un ģenitīva formām: aiz, bez, no, pēc, uz, apakš manis, tevis, sevis. Tagad rakstu valodā abas formas atzīstamas par pilntiesīgām, tā ka var teikt: ar manim (vai: ar mani) tu nejoko! bez tevīm (vai: bez tevis) man nebūs dzīves! viņš uz sevīm (vai: viņš uz sevi) vien lūkojas.

384. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 9. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Uzsaukumā „ziedojet pret nāvi no gaisa kaŗa aviācijas fondam” gan gramatisku kļūdu īsteni nav, tomēr šis teikums neērts un neskan labi. Pareizāk būs, ja teiksim: „ziedojet k. av. f-am aizsardzībai pret gaisa uzbrukumiem”, kur tad ģenit. „gaisa” aizstāj lokatīva „gaisā” vietu.

2. Vulgārais izteiciens „es neiešu tevis dēļ rokas smērēt” latviski pareizi skan: „es neiešu tevis dēļ rokas triept (vai rokas traipīt)”.

3. Kā ir darbs, darba ļaudis, tā var būt arī bezdarbs un bezdarba ļaudis. No pēdējā savienojuma savukārt var izveidoties saliktenis bezdarbnieki, kas tāpat jāuzskata kā legāli darināts vārds. Pareizs tāpēc ir teikums: pie līnijas būves darbiem paredz nodarbināt ap 3000 bezdarbnieku.

4. Ja kāds jautājums vairākkārt pārrunāts, tad, izsakoties figūrāli, var arī teikt, ka, piem., šis jautājums jau cilāts vairāk gadus. Verbs cilāt te tad lietāts metaforiskā nozīmē.

5. Prepozīciju „zem” mēs parasti lietājam lokālā nozīmē (zem pūriņa, zem krēsliņa, zem savām kājiņām). Citā nozīmē „zem” sastopam ļoti reti. Neskan labi arī šāds teikums: iegādāties dzelzceļa biļetes viņi uzskata zem sava goda; pareizi: uzskata sev par negodu vai: iegādājoties dzelzceļa biļetes, viņi jūtoties godā aizkarti.

6. Prepozīcija „līdz” lokālā nozīmē noteic virziena beigu vietu: nobridies līdz ceļiem, nosarka līdz matu galiem, iestidzis parādos līdz ausīm; tāpēc nekā nelatviska nejūtām izteicienā „līdz kaklam apnicis uz viņu klausīties”, lai gan tas atgādina svešus paraugus (sal. kr. по горло). Vai labāk teikt: uz viņiem klausīties vai: viņos klausīties, to izšķir individuāli pats runātājs, jo pareizi ir abējādi.

7. Teikumā „viņš tirgojas ar kungu, dāmu jaunu un lietātu veļu” atribūts „kungu” un „dāmu” ciešāk saistās ar veļas vārdu, tāpēc jānostāda tam priekšā: viņš tirgojas gan ar jaunu, gan lietātu kungu un dāmu veļu.

8. Par Ķemeŗiem runā rīdzinieki un svešu novadu ļaudis, turpretim paši dzimtie turienieši sauc šo vietu par Ķemerēm (nōmināt. Ķemeses), un arī mums šis vecais un pareizais nosaukums respektējams.

9. Pret frazi „izkulties visām likstām cauri” no valodas viedokļa nav nekādu iebildumu.

10. Vērmaņa dārzam tā nosaukums dots, godinot personu, kas šo dārzu nodibinājusi (1816./17. g.) un dāvinājusi pilsētai. Zinot, ka šī filantropē bijusi pilsētas vecākā kdze Vērmane, mums tad ar klājas runāt par Vērmanes dārzu (plats pirmās zilbes „e”), jo, minot Vērmaņa dārzu, var likties, ka ziedotājs bijis vīrietis.

11. Vērmanes dārzā lasāms uzraksts: „pilsoņi, sargājiet savus apstādījumus!” Posesīvais pronōmens „savus” te pareizi lietāts, jo dārzs ir publisks un apstādījumi tad arī it kā pieder pašiem pilsoņiem un nodoti viņu apsardzībā. Verbs sargāt pieder pie ā-celmiem, un pareizā imperatīva forma skan: sargait!

12. Lūgums ir die Bitte, lūgumraksts die Bittschrift. Un tā kādai iestādei vai personai varam rakstīt lūgumu un iesniegt uzrakstīto lūgumrakstu, kuŗā izteikts mūsu lūgums.

13. Parastā vārdu kārtā latviešu valodā tāda, ka apzīmētājs nostājas apzīmējamā vārda priekšā. Tas zīmējas arī uz divdabi: ja tas tuvāk noteikts ar kādu adverbu (piem., vietas, laika, kārtas), tad pēdējais nostājas divdabja priekšā: Liepājā novietotais (ne: novietotais Liepājā) pulks, vakar publicētais (ne: publicētais vakar) lēmums. Nepareizs tāpēc šāds teikums: pilsoņa Alkšņa Jāņa, dzīvojoša Rīgā, Akmeņu ielā Nr. 13 dz. 20 lūgums. Pareizi: Rīgā, Akmeņu ielā 13. Nr. 20. dz. (13. numura 20. dzīvoklī) dzīvojošā pilsoņa Jāņa Alkšņa lūgums.

14. Kā runājam par pateicīgu cilvēku, tā, figūrāli izsakoties, varam runāt arī par pateicīgu vielu, piem.: konferences pirmā diena ar oficiālām vizītēm nav pateicīga viela žurnālistam.

15. Pēdējā laikā esam paraduši pārāk daudz ko sniegt: sniedzam pamācības (pareizi: pamācām), sniedzam paskaidrojumus (pareizi: paskaidrojam), pasniedzam latviešu valodu

(pareizi: mĀcām latv. valodu). Arī teikums „pēcpusdienas sēdē sniegts ziņojums par kases stāvokli” izsaka tikai to, ka pēcpusdienas sēdē ziņots par kases stāvokli. Atreferējot kādas konferences darba gaitu, var arī, piem., rakstīt tā: pēcpusdienas sēdē noklausījās prezidija ziņojumus (ne: prezidijs sniedza ziņojumus).

16. Ar piedēkli -iska- var atvasināt adjektīvus arī no adjektīviem, piem.: liels – lielisks, garens – garenisks, zems – zemisks. Pēc šo vārdu parauga varam darināt adj. arī no svešvārdiem ar īsākām galotnēm: reāls – reālistisks (ne reālistisks), ideāls – ideālistisks (ne ideālistisks). Un tā varam arī runāt, piemēram, par reālistisku virzienu literātūrā un par ideālistiskās (ne ideālistiskās, arī ne ideālās) filozofijas attīstību.

17. Jaunākajā laikā no tagadnes un pagātnes pasīviem divdabjiem vieglu roku darina substantīvus, ko tautā gan nedzird runājam un kas bez vajadzības arī nebūtu kultivējami, piem.: neapmierināts – neapmierinātība, necaurskatāms – necaurskatāmība, neaprakstāms – neaprakstāmība utt. Dažreiz gan bez šāda veida atvasinājumiem būs diezgan grūti iztikt, varbūt pat neiespējami, tomēr, kur vien konteksts to atļauj, jāmēģina citādi izteikties. Tā, piem., teikums „viņā mīt liela neapmierinātība” izteic to, ka „viņš ir ar daudz ko neapmierināts” vai „ar daudz ko mēdz būt neapmierināts” un ja kāds saka, ka „tāda dēla neapdāvinātība ļoti apbēdināja vecākus”, tad to var izteikt arī citādi, piem.: ka dēls tik neapdāvināts, tas ļoti apbēdināja vecākus.

18. Adjektīvs dziedīgs labs vārds (= heilsam), piem.: dziedīgas zāles (Sudrabu E.).

19. Verbu „uzkrist” nevar lietāt tādā nozīmē kā durties acīs (auffallen), tāpēc „darīt ko neuzkrītoši” rakstu valodā varētu būt: darīt ko paklusām, darīt ko, citiem nemanot, darīt tā, lai nevienam neduļas acīs.

385. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 19. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Latviešu valodā parasti apzīmētājs stāv apzīmējamā vārda priekšā un tikai retumis aiz tā, piem., kad tas izteikts lokātīvā (sal. taut. dz.: nesmej meitu vainagā). Nav tāpēc kļūda, ja teikumu „mūsu Berlīnes sūtniecība mainījusi adresi” izteic šādi: mūsu sūtniecība Berlīnē mainījusi adresi (abējādi pareizi). Turpretim neskan labi teikums „mūsu sūtņa Berlīnē Krieviņa aizceļojums”. Te lokātīvā izteiktais apzīmējums „Berlīnē” liekams ģenitīvā un nostādāms pēc vispārējās rēģulas substantīva priekšā: mūsu Berlīnes sūtņa Krieviņa aizceļojums.

2. Dažkārt (piem., pagājušajā vasarā Ķemerēs) afišās sastopam ziņojumus par sarīkojamiem „elīte koncertiem”, ar ko reklāmētāji grib pasvītrot programmā uzņemto mūzikas gabalu vērtīgo izlasi. Taču franču élite (ar *accent aigu* uz pirmā e) latviskajā transkripcijā skan ne elītē, bet elite, kāpēc pareizi jārunā par elites koncertu.

3. Pagātnes vārds jau valodas praksē iegājies, kāpēc ir pareizi, ja saka, ka viela jemta no pagātnes, ne no pagājības. Atvasinājums pagājība ir nepareizs, jo ar pied. -ībā- izteic dzīvam radījumam piemītošu aktīvu un ilgstošu īpašību, bet tādas nozīmes te nav.

4. J. Lapiņš kādā vietā raksta: simtgadējās cīņas ir izbeigtas. No vietas un laika adverbjiem ar piedēkli -ēja- var atvasināt adjektīvus, piem.: augšā – augšējs, virsū – virsējs, vakar – vakarējs, pērngad – pērngadējs. Adjektīvi ar laika nozīmi šai gadījumā norāda, kad notikums vai parādība norisinājusies, piem.: pērngadējā (= pērn ievāktā) raža, vakarējais (= vakar bijušais) koncerts. Turpretī teikumā „simtgadējās cīņas ir izbeigtas” nav runa par to, kad, bet gan cik ilgi cīņas risinājušās, tāpēc te var lietāt tikai adjektīvu ar piedēkli -īga-: simtgadīgās cīņas ir izbeigtas. Var teikt vēl labāk: simtgadu cīņas ir izbeigtas.

5. Vārdos savstarpējs un savstarpīgs grūti noteikt spilgtu nozīmes starpību, un abas šīs formas var lietāt vienādā nozīmē (prōmiscuē). Taču, tā kā adjektīvus ar piedēkli -ēja- atvasina no vietas un laika adverbjiem, tad vārdam savstarpējs tomēr varētu piešķirt vairāk lokālu, bet

ar -īga- (savstarpīgs) – vairāk abstraktu nozīmi (cilšu savstarpējās cīņas vājina valsti; savstarpīga domu izmaiņa veicina saprašanos).

6. Dzird sakām abējādi: „atvaļinājums slimības dēļ” un „slimības atvaļinājums”. Pēdējā forma ir latviskāka, un tās attaisnojumam atrodam paraugus arī tautas gara mantās: sievas bēdas (sievass dēļ izbēdātas), saulītes pakrēslis (kur paslēpties no saules); tāpat: bērna līksts, Rīgas ceļš. Labāk tāpēc teikt „slimības atvaļinājums”, jo arī atribūts te tad apzīmējamā vārda priekšā, ne aiz tā.

7. Daudzi neizjūt starpības starp dažāda stila vārdiem, jo ir, piemēram, vārdi ar vulgāru nokrāsu, un ir vārdi, kas iederas tikai augstā stilā. Ar vulgāru nokrāsu, dažkārt pat labu dzejnieku darbos, sastop lietātu „ir” vietā „i”: (piem., Raiņa dzejolī „Kaķenīte”: i ne skaņas, i ne smakas, i ne tuvu istabai). Šis „i” radies vai nu krievu „i” (= ir, un, pat) ietekmē, vai kā „ir” (= vācu auch) strupinājums, ko dabū, atmetot „r” (līdzīgi kā izteicienā: ku’ tu bijī?). Jāieņem, ka labā valodā „i” nevar aizstāt „ir” vietu, bet ka, raugoties pēc vajadzības, šai nozīmē lietājami vārdi: ir, un, gan, pat (pat ne skaņas, pat ne smakas, pat ne tuvu istabai).

8. Stila izjūtas trūkst arī tiem laikrakstiem, kas raksta, ka atklāts piemineklis pirmam valsts prezidentam. Datīvu pirmam lietā ikdienišķā sarunu valodā, turpretim minētajā gadījumā jāsaka, ka atklāts piemineklis pirmajam valsts prezidentam.

9. Pareizi jārunā par sezonas (ne sesonas) atklāšanu.

10. Aktīvos verbos pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personā izrunā ar gaļu pēdējās zilbes kvantitāti, un šīs zilbes gaņums paturams arī pagātnes refleksīvajās formās: sitām, sitāt – sitāmies, sitāties (ne sitamies, sitaties, ka runā dažās izloksnēs, kas atrod sekotājus arī presē, piem., „Rītā”).

11. Uz kāda tūrisma propagandai domāta plakāta bija lasāms uzsaukums: Skaistā Latvija jūs aicinā (ar gaļu pēdējās zilbes a)! Verbs aicināt pieder pie 3. lokāmās šķiras, un aktīvā tagadnes 3. pers. forma ir aicina (līdzīgi kā: zina, sarga, asina, audzina).

12. No refleksīvā verba „plēsties” (sich ausbreiten, расширяться) 1. pers. forma tagadnē ir plēšos, pag. plētos (akt. f.: plēst, plēšu, plētu kā lēkt, lecu, lēcu).

386. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 26. septembrī.

Sēdi vada profesors J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vispārējā rēgula par vārdu kārtu un apzīmētāja vietu nav ievērota šādā teikumā, kas nodrukāts „Rītā”: pirmā Latvijā radiobāka. Pareizi: pirmā radiobāka Latvijā vai: pirmā Latvijas radiobāka.

2. „Rītā” minētas kādas „Dodekānu” salas, ar ko domāts Grieķijas 12 salu puduris Dōdekanēss. Šo salu nosaukums cēlies no grieķu dōdeka (= 12) + nēsos (= sala). Pareizais nosaukums latv. valodā tāpat ir Dōdekanēss (ģen. Dōdekanēsa), un tāpēc varam runāt nevis par Dodekānu, bet par Dōdekanēsa salām.

3. Sakarā ar leišu lidotāja Vaitkus okeana pārlidojumu laikrakstos sastopam nepareizu minētā vārda locīšanu. Tā blakus nōminātīvam „Vaitkus” laikraksts „Rīts” min ģenitīva formu Vaitka, dat. Vaitkam (tad nōmināt. varētu būt vai nu Vaitks, vai Vaitkis), bet „Jaunākās Ziņas” un „Pēdējā Brīdī” – Vaitkusa, Vaitkusam (tā varētu teikt tad, ja nōmin. f. būtu Vaitkuss). Pareizi šis vārds lokāms kā -u- c.: nōm. Vaitkus, ģenit. Vaitkus, dat. Vaitkum utt.

4. Adverbs „divatā” rakstāms ar īsu otrās zilbes a; ne „divātā”, kā to drukā „Rītā”.

5. Latv. valodā nevar lietāt refleksīvās verba formas ar pasīvu nozīmi, tāpēc nepareizs ir „Rītā” nodrukātais teikums „divas karavānas, kuņām arī nemanījās šo miesas sargu”. Te vārds nemanījās darināts pēc kr. не замечалось parauga, un pareizi bija jāraksta: d. k., kuņām nemanīja šo miesas sargu.

6. „Rīts”, ziņodams par ūniversitātes padomes lēmumiem, raksta, ka Anna Bergmane un Elza Vasariņa beigušas filoloģijas un filozofijas fakultāti ar baltu filoloģes kandidāta gradu, „Jaunākajās Ziņās” turpretim teikts, ka minētās personas fakultāti beigušas ar baltu filologa

gradu. Abos laikrakstos zinātniskā grada apzīmējums minēts nepareizi, un vajadzēja teikt: beigušas fak. ar baltu filoloģijas kandidāta gradu.

7. Ja kāda valdnieka vārdam seko kārtas skaitļa vārds kā pielikums, tad tas apzīmējams ar romiešu ciparu (bez punkta!), jo, liekot arābu ciparu (ar punktu), šo vārdu var saprast kā apzīmētāju, kas stāv apzīmējamā vārda priekšā, kāpēc var rasties pāpratumi. Tā, piem., „Jaun. Ziņas” raksta, ka 26. sept. ir Dānijas karaļa Kristiāna 10. dzimšanas diena, ko var saprast tā, ka karalis šai dienā kļūst 10 g. vecs (bet viņš dzimis 1870. g.!). Pareizi tāpēc jāraksta: Kristiāna X dzimšanas diena. Tāpat nozīmes starpība ir vārdu savienojumos: Pēteris I Krievijas ķeizars un Pēteris 1. Krievijas ķeizars.

8. Latviešu valodā dominē svešvārdu transkripcija pēc izrunas un nav ieteicams visur sekot oriģinālvalodas rakstības veidam. Tā, piem., latv. valodā arī svešos vārdus loka: Rasins, Rasina; ja nu šo vārdu mēs rakstītu Rasine (kā franču valodā Racine), tad ģenitīvs būtu Rasinea, kas neskan labi; tāpēc svešie vārdi jāraksta pēc izrunas un pēc mūsu skaņu likumiem: Rasins, tāpat Lamašs (ne Lamache, kā nepareizi raksta „Rīts”). Minams arī, ka pazīstamā angļu politiķa Īdena vārds rakstāms ar gaŗu pirmās zilbes i: Īdens, ne Idens.

9. Daŗi skolotāŗi vairās no verba prasīt, jo viņiem liekas, ka tas aizgūts no krievu valodas. Taču tas nav kr. vārds, jo arī lŗ. ir verbs praŗyti un kr. просить nozīmē lūgt, bet mūsu prasīt izteic to, ko vācu fordern.

10. Angļu drāmatiķa Œķespīra (Shakespeare) vārds rakstāms ar gaŗu „e” pirmajā un gaŗu „i” otrajā zilbē.

11. Rakstot iterātīvo verbu drāstīt ar „z” (drāztīt), gan vieglāk saskatāms sakars ar pamatverbu drāzt, taču nav ieteicams rakstīt skaņu, kas izrunā zudusi, jo verbs drāstīt darināts ar piedēkli -stā-: drāz+stīt, kur tad z sekojošā s priekšā zudis, tāpat kā verba lūzt tagadnes formā lūstu (no lūzstu). Līdzīgi iterātīvai formai drāstīt ar „s” jāraksta arī subst. drāslis (no drāz+slis); šādēŗadi veidotas formas saskan ar ortogr. rēŗulu.

12. Salīdzinājumos priekŗ „kā” liekams kommats tikai tad, ja tas iesāk veselu teikumu. Visos tais gadījumos, kad saiklim kā neseko teikums vai v. savienojums, kommats nav liekams. Piemēri: debesis bija pilnas zvaigŗņu kā nobērtas; skrien kā vējŗ; runā kā bez galvas; lasa grāmatu kā pa celmiem; tādus bērņus kā Jānis un Anņiņa var meklēt. Tāpat nav jāliek kommats priekŗ „nekā” (kā) pēc komparātīva: labāk manu galvu jēma nekā manu tēŗu zemi. Kommats turpretim liekams tad, ja aiz „kā” seko teikums, piem.: bet tomēr nebija tā, kā vajaga (vajaga ir teikums); parādi, kā tas darāms; es zinu, kā rozes plaukst; man neveicās tā, kā biju cerējis; gulētājs izlikās, it kā nekā nedzirdētu.

Ir tomēr gadījumi, kad „kā” priekŗā nav liekams kommats, kaut arī seko teikums, piem.: neizdarīju (,) kā biju solījis; neveicās (,) kā biju cerējis. Ja te liek kommatu, tad var iznākt cits saturs. Nav jāliek kommats priekŗ kā arī šādā teikumā: tādus kokus kā egle, priede un bērzs var sastapt daudzās valstīs.

387. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 3. oktōbrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā daŗus praktiskus latvieŗu valodas jautājumus.

1. Fraze „jemt vārdu” darināta pēc vācu „das Wort nehmen” parauga. Latviski to paŗu var izteikt ar verbu „runāt”, piem.: „tad ņēma vārdu Īdens” latviski pareizi skan: tad runāja Īdens.

2. Ar transitīviem verbiem biedrojas akuzātīvs; tāpēc nepareizs ir šāds („Rītā” nodrukāts) teikums: kam valdzina zvejniecība (pareizi: ko valdzina zvejniecība), tas izstādē var iepazīties utt.

3. Latvieŗu valodā pasīvo divdabi nevar lietāt tad, ja minēts arī darītāja vārds. Tā, piemēram, nepareizi teikt, ka „tīrumi tika uzarti no arāja”. Turpretim ja darītājs nav minēts, tad cieŗamā kārta iespējama; tāpēc bez vainas darināts šāds teikums: „tīrumi tika ar arklu uzplēsti”, un velti kāda recenzente te mēģina autoram uzteipt kļūdu (I. M. M.). Protams, minētajā gadījumā var lietāt arī darāmo kārta: tīrumus uzplēsa ar arklu.

4. Teikumā „nav ko ēst” priekš nenoteicamā vietnieka vārda „ko” nav liekams kommate.
5. Verbs izsekot nozīmē neilgstošu, pabeigtu darbību; tāpēc var gan, piemēram, teikt, ka policija izsekoja zagļus vai zagļu pēdas, bet nevar teikt, ka policija sāka izsekot zagļus vai zagļu pēdas. Var teikt arī: sāka sekot zagļiem.
6. Ērtāka ir īsākā datīva forma: senāta administratīvam departamentam, ne: senāta administratīvajam departamentam.
7. Krievu земляк latviski var tulkot, raugoties pēc vajadzības, ar vārdiem: vienvalstietis, tautietis (ārzemēs satiku tautieti), vienvidnieks (no viena vidus), vienzemietis; arī vienpagastnieks, viennovadnieks.
8. Jaunvārds viesdiriģents (= diriģents, kas ir viesis) pareizi veidots vārds.

388. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 10. oktobrī. *Sēdi vada prof. J. Endzelīns.*

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Rakstnieks Stērstu Andrejs gan arī pats rakstīja savu uzvārdu ar īsu „e”: Sterstu Andrejs, jo tos laikos bija modē rakstīt bez gaŗuma zīmēm; taču tagad, kad patskaŗu gaŗumu visur atzīmējam, šāds rakstības veids nav vairs ciešams un pareizi jāraksta Stērstu Andrejs (ar gaŗu e), jo šā uzvārda pamatā ir putna vārds stērste. Tas bija jāņem vērā arī minētā rakstnieka kopoto rakstu izdevējiem.
2. „Rītā” lasāms par angli Smisu (Smith), „Brīvajā Zemē” par Smitu. Angļu th ir nebalsīgs zobu berzenis, kas izrunājams, turot mēles galu starp zobiem, un tā kā šīs skaņas latv. valodā nav, tad tā jāapzīmē ar tuvāko mūsu valodas skaŗu, t.i., ar „t”. Tātad pareizāk runāt par Smitu, ne Smisu.
3. „Rītā” ir fraze: kaŗaspēks iegājis Adujā zem mūzikas skaŗām. Pareizi jāsaka: ar mūzikas skaŗām.
4. „Rīts” lietā nepareizu lokāmā divdabja darotnes formu ar -ošs šādā frazē: lietāšanai nodeva blakus atrodošo namu. Pareizi: blakus atrodošos vai blakus esošo namu.
5. Nepareizs ir šāds „Rītā” nodrukāts teikums: uzstādīto darba kārtību nav izdevies izsmelt (ko nozīmē: kārtību izsmelt?). Tai vietā bija jāsaka: nav izdevies veikt paredzētos darbus.
6. Nav nepareizi, ja saka, ka vēstule uzrakstīta ar mātes palīdzību (t.i., mātei palīdzot). Izmeklētā valodā var teikt arī: ar mātes palīgu (kā saka ar Dieva palīgu). Par trīsstūri turpretim jāsaka, ka tas uzvilks ar līnēalu, ne ar līnēala palīdzību.
7. Ēdnīca ir nederīgs un kropļs vārds un tāpēc nav kultivējams.
8. Kā pareizi sakām: idille – idillisks, algebra – algebrisks, prōza – prōzisks, tā varam atvasināt adjektīvu ar īsāko galotni arī no humora vārda un teikt: humors – humorisks (arī humorīgs kā jocīgs, bēdīgs). Šī forma arī ērtāka, jo tai ir tikai viens piedēklis, kamēr vārdā humoristisks – divi.
9. Sarakstīšanās apzīmē ilgstošu parādību, kāpēc šo vārdu nevar aizstāt jaundarinātais substantīvs sarakste. Bet varētu gan varbūt šo sarakstes vārdu lietāt tai gadījumā, kad nav apzīmējama kāda akcija, t.i., likt to kā zināmu materiālu, dokumentu un sarakstu kopēju nosaukumu.
10. Krievu valodas ietekmē radies izteiciens „izpilda dienesta pienākumus” (исполняет обязанности службы). Latviskāk te varētu teikt, ka kāds veic, dara vai izdara savus dienesta pienākumus.
11. Loga rāmja vietā nav ieteicams lietāt vārdu ietvere, jo tas atgādina darbību (kā apcere). Šai nozīmē labāk likt vārdu ietvars.
12. Blakus augstienes vārdam (no adj. augsts) pareizi darināts pretējā nozīmē arī zemienes vārds (no adj. zems).
13. Substantīvs piekritība (die Zugehörigkeit) derīgs vārds, un pret tā lietāšanu iebildumu nav, piem.: lietu piekritību un varas robežas nosaka katra valsts par sevi. Līdzīgā nozīmē lietā arī piederības vārdu, bet tam tomēr plašāks jēgums.

14. Tādus no franču valodas pārņemtos vārdus kā bagāža, garāža, furāža, ekipāža latviski parasts runāt ar gaļu „a”.

389. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 17. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Blakus siev. kārtas nōminātīvam un akuzātīvam divi (piem., nōmin. un akuzāt.: divi sievas) šo pašu formu minētajos locījumos lietā arī vīriešu kārtai (divi vīri, divi vīrus). Lokātīvā turpretim vīr. kārtā atšķirās no siev. k. formām, piem., vīr. k.: divos galos, siev. k.: divās daļās. Tāpat kā divi loka arī abi, tāpēc pareizi jāraksta: abās pusēs (ne: abi pusēs, kā drukā „Rīts”).

2. Pēc krievu val. parauga darināts teikums („Rītā”) „viņi man netraucē” (они мне не мешают). Latviski tā nerunā, jo traucēt ir transitīvs verbs, kas tātad biedrojas ar akuzātīvu. Pareizi šis teikums skan: viņi mani jeb manis netraucē.

3. Varbūt kāds dzejnieks no verba plandīt kādreiz rituma dēļ ir lietājis nepareizu tagadnes indikātīva formu pland. Tagad nu kā valodas modes sērga šī nepareizā forma guvusi piekritējus arī presē. Tā, piem., „Rīts” raksta: karogi pland. Tā varētu gan teikt tad, ja mums būtu vārds plandēt, bet tāda nezinām, un no verba plandīt, kas lietājams ar transitīvu nozīmi, tagadne skan: plandu, plandi, planda (kā daru, dari, dara), piem.: vējš planda karogus. Lietājamās arī refleksīvās formas: karogi plandās (plandījās, plandīsies) vējā.

4. Dažkārt redzam, ka vārdos nevietā iesprauž lieku jōtu, piem., tagadnes formā cepju (pareizi: cepu); no otras puses, kur vajadzīga jōta, tur tās neliek, piem., ģenitīva formā Juma (pareizi: Jumja, jo nōmin. ir Jumis).

5. Pareiza forma ir ešelons (no franču vārda échelon), ne ešalons, kā raksta „Rīts”.

6. Novērots, ka kurpnieki it kā vairās no sava amata nosaukuma un raksta uz izkārtnēm: apavu darbnīca, apavu rūpniecība, apavu labošana un citādi. Taču nav nekāda iemesla vairīties no šā nosaukuma un, līdzīgi drēbnieka vārdam, kas vēl turas, arī kurpnieka vārds lietājams.

7. Vācu die Klopffmassage apzīmējumam latviešu valodā prof. J. Endzelīns ieteic jaunvārdu dauzienmasāža, jo te pamatā verbs dauzt.

8. a) Teikumā „tur jau viņš ir piestiprināts, tas daļģis” pēdējie divi vārdi kā apozīcija atdalāmi ar kommatu.

b) Teikumā „un tad ir pieci zari, tādi plakani un līki, iekalti iekšā” starp teikuma subjektu „pieci zari” un predikātu „iekalti iekšā” iesprausts vēl paskaidrojums „tādi plakani un līki”, kas jāatdala ar kommatiem.

c) Teikumā „zemi – to tik tā labi saecē” pēc vārda „zemi” var likt vai nu kommatu, vai vēl labāk – domu zīmi.

d) Teikumā „viņš jem iesmeļ ūdeni” aiz vārda „jem” kommatas nav jāliek, jo te tēlota tikai viena akcija: jem iesmeļ, ne divi šķirtas darbības.

9. (Svītrots.)

10. Par vērtībām runājot, var, piemēram, teikt, ka tās reliģiskas, bet par cilvēku – ka tas reliģiōzs.

11. Tīram divdabim nav salīdzināmo pakāpienu (piem., darāms darbs, apgaismota istaba), bet ja divdabi lietā ar adjektīva nozīmi, tad var būt arī gradācijas pakāpieni, piem.: tīkams, tīkamāks (bet ne: tekošs – tekošāks!).

12. Izteiciens „viņš kalpo uz Latvijas dzelzceļiem” gan atgādina kr. он служит на железной дороге, tomēr nav kļūda. Šai gadījumā var lietāt arī lokātīva formu: viņš kalpo Latvijas dzelzceļos. Pēdējā forma pat vēl labāka, jo, sakot „uz dzelzceļiem”, var likties, ka darbs norit ārpus telpām, zem klajas debess.

13. Pēc kr. val. parauga (он исполняет обязанности службы) radusies fraze „viņš izpilda dienesta pienākumus”. Latviski pareizi te jāsaka: veic vai dara savus dienesta pienākumus.

Tāpat, latviski runājot, nevar „izpildīt noteikumus”, bet gan „ievērot noteikumus” (ja kas nav izdarīts, tad noteikumi nav ievēroti).

14. Formas miglains un miglots abas pareizas, piem.: miglainā rītā, miglotā rudens vakarā (līdzīgi sakāmi: rasotā zālē, dūmotā istabā).

15. Labāk teikt, ka biedrībai nodomāti (ne: paredzēti) statūtu grozījumi.

16. Pret izteicienu gaidāmais laiks nav iebildumu, jo kas par laiku interesējas, tas arī gaida (piem.: rīt gaidāms lietus, pēc nedēļas gaidāms labs laiks).

17. Mēness, zeme, saule ir sugas vārdi un rakstāmi ar mazu, bet Lauvas zvaigznājs kā īpašvārds – ar lielu burtu.

18. Kursā (Kurzemes rietumos) kādas vietas apdzīvotāju nosaukumus atvasina ar piedēkli -nieka- (siev. k. -niece-), tāpēc pareizi jārunā par nīceniekiem un nīceniecēm (ne nīcietēm!). Sastop arī nīceniētes.

390. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 24. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. „Ploškas” vietā ieteicams lietāt vārdu „spulga” (-ā- c.).

2. Teikumā „šie soļi ievada Japānas jaunu aktīvītāti Ҷīnā” nav ievērota pareiza vārdu kārtā, jo piederuma ģenitīvs „Japānas” te ciešāk saistās ar aktīvītātes vārdu un tuvāk to precizē, kāpēc jānostāda tam priekšā: ievada jaunu Japānas aktīvītāti Ҷīnā. Ja turpretim grib paturēt sākumā minēto vārdu kārtu, tad atribūts jāliek ar noteicamo galotni: ievada Japānas jauno aktīvītāti Ҷīnā, kam cita nozīme. Un tāpat jāsaka: „ieradies Berlīnē Latvijas jaunais (ne: jauns) sūtnis Celmiņš”, „ziņas sniedza 70 gadus vecā (ne: veca) Lata Kroja”. Šais gadījumos nenoteicamā galotne nav lietājama. Arī pēc norādāmā vietnieka vārda sekojošais atribūts var būt tikai ar noteicamo galotni, piem.: „tas klibais (ne: klibs) vīrs ar to lielo (ne: lielu) apkakli”, „šai skaistajā (ne: skaistā) grāmatā”.

3. Vēl nav izskausts jau sen vajātais ģermānisms „pie izdevības” (bei Gelegenheit). Tā, piem., „Rīts” raksta: pie nākošās izdevības viņi atgūšot Viļņu. Pareizi šis teikums skan: „rodoties izdevībai” vai „nākošā izdevīgā brīdī viņi atgūšot Viļņu”.

4. Teikumā „agrāk, līdz 1925. gadam, abi pagasti bija apvienoti” paskaidrojums „līdz 1925. gadam” jāatdala ar kommatiem.

5. Aizgūtā smēdes (no vidus lejsvācu smede) vārda vietu var aizstāt vecs, labs vārds „kalve”, kam sakars ar verbu kalt un ko jau pazīst dažos Latvijas apvidos. Pazīstams arī kalvis (= kalējs), piem., taut. dziesmā: dod, māmiņa, kam dodama, nedod kalvja dēliņam!

6. Teikumā „tas nenozīmē šo sankciju nekavējošu spēkā stāšanos” lietāta nepareiza, no transitīva verba atvasināta tagadnes lokāmā divdabja forma ar -ošs (nekavējošs), kas apzīmē nereflēksīvu darbību (it kā ko nekavējot). Taču pēc satura jaušams, ka te pamatā reflēksīvais verbs „nekavēties”, kāpēc teorētiski pareizi būtu sacīt: „tas nenozīmē šo sankciju nekavējošos spēkā stāšanos”. Bet vēl labāk šai gadījumā runāt par sankciju tūlītēju spēkā stāšanos.

7. Ir nepareizi, ja, savienojot divi koordinētus substantīvus, saikļa „un” vietā liek kopojamo zīmi (skat. J. Endzelīna „Daž. val. kļūdas”); tāpēc pareizi jāsaka, ka atklāta satiksme starp Rīgu un Suntažiem (ne: Rīgu-Suntažiem), starp Modonu un Lubānu (ne: Modonu-Lubānu).

8. „J. Ziņas” nodrukātais teikums „visas šīs operācijas norisinājās, neskatoties uz straumēm līstošo lietu” darināts pēc kr. val. parauga (sal. несмотря на...). Latviski pareizi jāsaka: „visas šīs operācijas norisinājās, lai gan (arī: kaut gan) lietus lija straumēm” vai „lietum straumēm līstot”.

9. Neskan labi šāds „J. Z.” nodrukāts teikums: „ieroču eksporta aizlieguma atcelšanai piekritis liels iespaids arī psiholoģiskā ziņā”. Pareizi jāsaka: bijusi liela ietekme arī psiholoģiskā ziņā.

10. Teikumā „aizsargu organizācijām piekrīt izcilus vieta” adverbs „izcilus” nepareizi lietāts adjektīva izcils vietā. Pareizi šis teikums skan: aizsargu organizācijām ierādāma, piešķirama vai ir izcila vieta.

11. Teikumā „jaunavas dēļ pretžidu ekscesi Telšos” saliktenis „pretžidu” kā atribūts lietājams.

12. Gadās, ka pēc krievu числиться parauga arī latviešu „skaitīties” lietā ar nozīmi „ir”, piemēram, šādā teikumā: „minētās personas skaitās mana iecirkņa maksātāju sarakstos”. Pareizi šai gadījumā jāsaka: minētās personas ir mana iecirkņa maksātāju sarakstos (neskaitās sarakstos – nav sarakstos).

13. Substantīvs „žēlas” sastopams tikai daudzskaitlī, tāpēc nepareizi teikt: sirdī iešāvās savāda žēla (pareizi: žēlas).

14. Verbu „pavadīt” parasti lietā tādā nozīmē kā vācu begleiten. Figūrālā izteiksmē turpretim var šo vārdu lietāt arī ar nozīmi verbringen tādās frazēs kā, piem., pavadīt vasaru, pavadīt svētkus (sal. taut. dz.: bez maizītes nevarēju ne dieniņas pavadīt).

15. Līdzīgi vārdiem mīlabas, žēlabas lietāšanai derīgs arī subst. gaidabas ar nozīmi sehnsuchtsvolles Erwarten un adjektīvs gaidīgs (erwartungsvoll), piem.: priekšnieces stāvēja ar gaidīgiem ģimjiem.

391. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 7. novembrī.

Sēdi vada profesors J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Var rasties grūtumi teksta izpratnē, ja grafiski neatšķir vietniekvārdus kā, tā, šā (vīr. k. vsk. ģen.) un tā (siev. k. vsk. nōmin.) no adverbjiem kā, tā, šā, sevišķi teikuma sākumā, kur vēl nelasītais teksts neļauj lasītājam uztvert turpmāko saturu, piem.: Kā apzinīgas gribas izpaudumies... (kā vai kā?). Lai novērstu šādas neērtības, ieteicams minētos vietniekvārdus rakstīt ar svītriņu (kā, tā, šā), bet adverbjus ar laužas intonācijas zīmi (kā, tā, šā), piem.: kā maizi ēd, tā dziesmu dzied. Kā dzen, tā lien. Šā notika, tā notika man jaunam dzīvojot. Ar jumtiņu (laužas inton. zīmi) jāraksta arī tā kā (weil), tāpat, kā nekā.

2. A. Ģiezens savas latviešu gramatikas jaunākā izdevuma titullapā raksta „trīspadsmītais pārlabots iespiedums”, ko lasot var domāt, ka arī pirmais iespiedums ir parādījies atklātībā jau kā pārlabots. Latviski pareizi jāsaka: pārlabots trīspadsmītais izdevums (tāpat arī, piem.: pārlabots un papildināts otrs, trešais utt. izdevums).

3. Radiofōna programmā nodrukāts šāds nepareizs teikums: „kas spēj veicināt interesi praktiskam darbam”. Pareizi runājot, var veicināt interesi „par praktisku darbu”.

4. Pazīstamā grieķu filozofa Sōkrata (gr. Sōkratēs) vārds rakstāms ar gaŗu pirmās zilbes kvantitāti: Sōkrats (ne: Sokrāts vai Sokrats).

5. Vidus Grieķijas Boiōtijas apgabala iedzīvotāji saucami par boiōtiešiem (vsk. nōmin. boiōtietis), ne boiōciešiem (radiof. progr.) vai beociēšiem, jo arī grieķu valodā šais vārds ir t, ne c (sal. apgab. nos. Boiōtía).

6. Šur tur mēģina izteikt vācu „sieh”, pēc kuŗa nāk citējamā autora vārds, ar imperātīva formu skaties vai skatais (saīsināti skat.), liekot nepareizi pēc tā autora vārdu nōminātīvā, piem.: skat. Kalniņš. Var gan pēc vārda skaties sekot objekts akuzātīvā: skat. Kalniņu, bet arī tas neskan labi. Izlīdzēties te var tā, ka pieliek vēl vienu vārdu: skaties (skatais) Kalniņa darbu vai: par ko Kalniņš.

7. Laikrakstā „Rīts” bija lasāms teikums, kuŗā minēts kāds „ūdeni necaurlaidošs mētelis”. Šis saliktenis „necaurlaidošs” nav labs, vienkārt, jau tāpēc, ka tagadnes darāmās kārtas divdabi ar -oš atvasina no tagadnes daudzsk. pirmās personas, atmetot -am un piekaŗot -ošs, tā ka pareizā divdabja forma būtu laižošs; otrkārt, tāpēc, ka negācija jāliek verba priekšā, un tad rastos forma „cauri nelaižošs”. Bez tam šai frazē no divdabja (nelaižošs) atkarīgs objekts (ūdeni), kas latv. valodā neiespējams. Šā nepareizi darinātā salikteņa vietā ieteicams prof. Endzelīna jau agrāk proponētais vārds „nemirkstams”, piem.: nemirkstams mētelis,

nemirkstama drēbe, t.i., mētelis, drēbe, kas nemirst, nevar mirkt, jo nelaiž ūdeni cauri. Līdzīgā kārtā atvasināti ir jau arī tādi vispār pazīstami vārdi kā nākamie (= nākošie) laiki, mirstami cilvēki (cilvēki, kam lemts mirt), mirstamas drēbes u. d. c.

8. Pazīstamais čehu mūziķis saucas Smetana, ne Smētana, kā viņš mūsu radiofōnā nokrustīts.

9. Čehu valodnieka prof. J. Zubatija vārds rakstāms ar balsīgu svelpeni sākumā: Zubatijs (ne: Subatijs), jo arī pats viņš tā parakstās (Zubatý).

10. Blakus nōmin. f. „ministrs” akuzātīvs var būt tikai „ministru” (ne: ministri).

11. No krievu valodas patapinātā „prosas” vārda (vācu die Hirse) vietu var aizstāt Elgera vārdnīcā (Dictionarium 1683.) minētais vārds „sāre”, kas arī tagad ieteicams par derīgu (sal. lš. sōra vai sorā tādā pat nozīmē).

12. „Rītā” nodrukāts šāds teikums, kur nepareizi darītāja vārda priekšā likta prepozīcija „no”: „Kārtības uzturēšana neutrālā zonā no japāņu kaŗaspēka”. Latviski pareizāk šo teikumu var izteikt, piem.: Kā Japānas kaŗaspēks uztur kārtību neutrālā zonā.

13. Savā nozīmē šķījami tādi vārdi kā autarķija (gr. autárkeia) – pašpīeticība un autarchija – pašvaldība, valdīšana par sevi.

14. Vēl nav izskausta peļamā paraža atstāt uzvārdus nelocītus. Tā, piem., „Rīts” blakus kristībvārda akuzātīvam liek uzvārdu nōminātīvā un raksta, ka Tautas labklājības ministrs iecēlis par veselības valdes locekli Arvīdu Kēse (pareizi: Arvīdu Ūēsi!).

15. Latviešu valodā no dažiem substantīviem var atvasināt arī adjektīvus ar piedēkli –iska-, piem.: tauta – tautisks, dzeja – dzejisks. Līdzīgi var atvasināt adjektīvus arī no svešvārdu substantīviem. Un kā runājam: prōza – prōzisks, algebra – algebrisks, tā varam teikt arī: Roma – romisks, Eiropa – eiropisks (ne: europeisks).

16. Daudzi rakstnieki, kas ikdienišķā valodā gan runā par uguni, dzejā tomēr, dzīdamies vai nu pēc atskaņām vai īsākas vārda formas, lai nejauktu ritma, lietā augšzemnieku izlokšņu vārdu guns (arī deminūtīva f. guntiņa, guntiņš, piem., Raiņa „Zelta zirgā”: Nākat! Guntiņš! Še ir guntiņš!). Bet šis vārds rakstu val. skan tikpat nepareizi, kā kad teiktu: grūdi, gods, mīgs, kur jāsaka: graudi, gads, miegs. Un var jau vajadzības gadījumos īsāku formu atrast arī citādi. Uguns vārds radies no vecākas formas ugnis (ar zilbisku n), kas līdzīga lš. formai ugnis, tāpēc arī tagad varam runāt par ugni (bez apostrofa), piem.: iededz ugni, neļauj izdzist ugnij! Tikai viensk. nōmin. forma šim vārdam nav ērta.

17. „Rītā” bija ziņots, ka kādā izrīkojumā dziedāšot dziesmas „uz Aspazijas tekstiem”. Pareizi jāsaaka: dziedās dziesmas „ar Aspazijas vārdiem”.

18. Filoloģijas kandidāta grada apzīmējums latīniski ir cand. phil. (candidatus philologiae), ne kand. phil., kā raksta „J. Z.”.

19. Poļu dziedonis, Varšavas operas baritons Ježis (= Juris) Čapļickis (Jerzy Czaplicki) saucams nevis par Jerši, kā minēts Izgl. Min. Mēn. vai Džersi, kā viņš nokrustīts Nacionālās operas afišās, bet par Ježi (nōmin. Ježis), jo poļu grafikā r + z izrunājams kā latviešu ž.

20. Nav ievērota pareiza vārdu kārtā šādā teikumā: „Īdens aiziešot no ministra tautu savienības lietās posteņa”, kur starp apzīmētāju ministra un apzīmējamo vārdu posteņa iesprausti vēl 3 vārdi. Pareizi jāsaaka: „Īdens aiziešot no tautu savienības lietu ministra posteņa” vai, lai izvairītos no daudzajiem ģenitīviem, „Īdens vairs nebūšot ministrs tautu savienību lietās”.

21. Kādā skatu logā, reklāmējot preces, nepareizi rakstīts: pa ievērojami lētām cenām. Pareizi: par ievēroj. lēt. c.

22. Nevietā atmesta prepozīcija šādā („Rītā” nodrukātā) teikumā: bumbu sprādzieniem (pareizi: ar bumbu sprādzieniem) nogalināti 500 cilvēku.

23. Substantīvi ar piedēkli -ībā- izteic dzīva radījuma pastāvīgu un aktīvu īpašību, kāpēc kr. извилистость labāk tulkot ar vārdu līkumainums, ne līkumotība.

24. Prepozīciju „pie” parasti lietā lokālā nozīmē, citos gadījumos no tās jāizvairās. Neskan labi arī šāds teikums: „pie tuberkulōzes slimniekiem novērojama temperātūras celšanās”. Šai gadījumā labāk teikt: novērots, ka tuberkulōzes slimniekiem ceļas temperātūra.

392. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 14. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kommentējot K. Sen-Sansa skaņdarbu „Nāves deja”, radio programmā minēts teikums „Nāve pieklauvē kapiem”. Šai teikumā bez kāda pamata atnesta prepozīcija „pie” (pieklauvē pie kapiem), un arī verbs klauvēt nav laikam latvisks, kāpēc labāk teikt: nāve piedauza (vai klauzdina) pie kapiem.

2. Vai tādos savienojumos kā vāczemes rieksti, vāczemes egle (= lapegle, *larix europaea*) atribūtu „vāczemes” uzskatīt par īpašvārdu vai par sugas vārdu (t.i., vai to rakstīt ar lielu vai mazu burtu)? Šai jautājumā domas dalās.

3. „Rīts” raksta: „Miertiesnesis Zvaigznīte apsūdzēto sodīja katrā lietā ar 4 mēnešiem cietumā”. Pareizāk te lokātīva (cietumā) vietā likt ģenitīvu: sodīja ar četriem mēnešiem cietuma.

4. Verbs „piejemt” lietāts nepareizi šādā („Rītā” nodrukātā) teikumā: „Valdības maiņa Spānijā pieņēmusi tagad joņojošu raksturu”. Izteiciens „pieņēmusi raksturu” darināts pēc vācu valodas (sal. *Charakter angenommen*) parauga. Latviski var teikt: valdības maiņai Spānijā tagad ir joņojošs raksturs.

5. Labojams šāds „Rītā” nodrukāts teikums: Viņš aizrāvēs „no fotografēšanas” un apņēmis „uzņemt visus”. Latviski pareizāk būs, ja teiksim: viņš sajūsminājies par fotografēšanu un apjēmis visus nofotografēt.

6. Peļama ir mūsu dienās novērojamā tendence bez vajadzības skaust prepozīcijas, ar ko dažkārt teksts kļūst pārprotams, pat nesaprotams. Tā, piem., „Rīts” raksta: pārējiem eksemplāriem vajadzēja iepriekš parakstīties. Pareizi: uz pārējiem eksemplāriem vajadzēja iepriekš parakstīties.

7. Objekts nekad nevar būt nōminātīvā; tāpēc aplams ir „Rītā” nodrukātais teikums „arī Budas vārds nebūšot grūti atcerēties”. Šai gadījumā objekts jāliek akuzātīvā, un pareizi šis teikums skan: arī Budas vārdu nebūšot grūti atcerēties.

8. Kristībvārds Vallija rakstāms ar divi „l”: Vallija, ne Valija.

9. Adjektīvs „drošs” nav savienojams ar iepriekšēju ģenitīvu, tāpēc nepareizs ir apzīmējums „vēja drošas (pareizi: vējā nedziestošas vai nenopūšamas) spulgas”.

10. Gadās lasīt sludinājumus, kur pircējiem sola pārdot lētus „pianos” (gluži kā vācu valodā!). Latviski pareizi jāsaka: pārdodu lētus pianīnus vai pārdodami lēti pianīni (viensk. pianīns).

11. „Rītā” nodrukāts teikums: K. Jēkabsons te parāda sevi kā labs lauku dzīves vērotājs. Te labāk teikt: parāda sevi kā labu (arī: par labu) lauku dzīves vērotāju vai parādās kā labs lauku dz. vērotājs, arī: parādās par labu lauku dz. vērotāju.

12. Labojams šāds „Rītā” nodrukāts teikums: Rantas tēlu autoram vajadzēja gan izsmeļošāk paskaidrot. Pareizi: pamatīgāk, pilnīgāk paskaidrot.

13. Svešvārds „dialogs” un adjektīvs „saprātīgs” (sal. verbu *saprast*) rakstāmi ar īsu a (ne: diālogs, saprātīgs).

14. Svītrots.

15. Kā rakstām kopā tādus vārdus kā „turpat”, „tāpat”, tā jāraksta kopā arī „tadpat” ar nozīmi tai pašā laikā, piem.: tadpat ieradās arī pārējie pulki. Turpretim kompon. pat jāraksta šķirti tais gadījumos, kad to lietā tādā nozīmē kā vācu *sogar*, piem., aiz bailēm viņš tad pat atbildēt nevarēja.

393. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 21. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Vietniekvārds „šis” ar nekatras kārtas nozīmi sastopams tikai retos gadījumos („ne šis, ne tas”, „līdz šim”, „šo to”), turpretim „tas” labi der nekatras kārtas apzīmēšanai. Nepareizs tāpēc ir radiofona laika vēstītāja izteiciens „sakarā ar šo” (sal. kr. в связи с этим), un latviski labāk teikt „sakarā ar to”.

2. „Rītā” nodrukāts teikums ar šādu nepareizu vārdu savienojumu: Dombrovska atceres nāves diena. Pareizi: Dombrovska nāves dienas atcere.

3. Piespiestas, negrozāmi izpildāmas darbības apzīmēšanai latviešu valodā lietā dēbitīvu; tāpēc ir lieki likt šīs formas priekšā vēl svešvārdu „obligātoriski” un teikt, piemēram, ka „visiem biedriem obligātoriski jāierodas” (kā tas lasāms Preses biedr. priekšnieka uzaicinājumā par 18. nov. svinībām); ja jau jāierodas, tad, protams, obligāti. Labāk tāpēc teikt: „katrā ziņā visiem jāierodas” vai „ierašanās visiem obligāta”.

4. „Rītā” nodrukāta fraze: atlikušo ceļu viņš turpināja zirgā. Šis teikums ir pārprotams: tā, piem., grieķi savā laikā iekļuva Trojā, paslēpušies pēc Odiseja padoma koka zirgā. Šai gadījumā labāk teikt: „atlikušo ceļu viņš turpināja uz zirga” vai „jāšus”.

5. „Rītā” nodrukātā teikumā nepareizi likts substantīvs adjektīva vietā: Budas spēks esot gigants; pareizi: gigantisks.

6. Ārstniecības līdzekli pret drudzi sauc par chinīnu, ne hinīnu, kā raksta „Rīts”.

7. Radiofona programmā minēts teikums „Vaḗkalis tic sava dēla pārvērtībai” tādā nozīmē, ka dēls it kā pārvērties. Šis jaunvārds „pārvērtība” nav laimīgi darināts, jo citi substantīvi, kas atvasināti no verbiem ar piedēkli -ībā-, nav lietājami šādā nozīmē. Tā, piemēram, tiepība nozīmē tieksmi tiepties, censība – censties, skaudība – skaust, izšķērdība – izšķērdēt. Un tā arī „pārvērtība” īsteni varētu nozīmēt tikai tieksmi vai spēju pārvērsties (šo vārdu varētu lietāt, piem., runājot par chameleonu). Būs pareizāk, ja minēto teikumu izteiksim šādi: „Vaḗkalis tic, ka dēls pārvērties” vai „Vaḗkalis tic savu dēlu pārvērtušos”.

8. Kādā sludinājumā minēts teikums „izgatavoti uz pasūtījumu”. Šai nozīmē pasūtījuma vārds neder, un arī prepozīcija „uz” te lietāta kā ģermānisms (auf Bestellung). Pareizi te jāsaka: izgatavoti pēc pasūtīnājuma.

9. Kāds artelis sludinājumā ieteic darbiniekus ar arteļa „neaprobežotu drošību”. Bet drošība ir aktīva, pastāvīga īpašība, un tāda nozīme šai gadījumā neder. Pareizi bija jāraksta: ar arteļa pilnīgu garantiju, pilnīgu nodrošinājumu.

10. Pēc kr. val. parauga (делать заключение) arī „Jaun. Ziņas” „taisa slēdzienu”. Latviski tai vietā jāsaka: secina, spriež.

11. Poļu grafikā „l” izrunājams kā latviešu mīkstinātais l (ł), bet l ar šķērsām vilktu svītriņu ł kā latviešu cietais l (l); tāpēc poļu Lublin latviski jāraksta ar mīkstinātu l: Ļubļina (ne: Lublina, kā nodrukāts Latv. konvers. vārdn. 97. b.), bet Łuck – ar cieto l: Lucka.

12. Formāli pareizs un bez vainas darināts ir jaunvārds pliknis kaila ķermeņa gleznojuma nozīmē (Latv. val. vārdnīcā minēta arī plikne – kails apgabals).

13. Ar -e beidzas substantīvi, kas nozīmē akciju, piem.: apskate, apgāde, uzskate (piem., uzskates līdzekļi). Arī pret vārdu „iegāde” (kā iegādāšana) nav iebildumu.

14. Blakus kārtējam remontam, kas notiek pēc zināmiem laika sprīžiem, var būt arī ārkārtas remonts, kas izdarāms vajadzības gadījumos, kad radies bojājums.

15. Jaunvārdu piegrieztne, -nes (выкройка, der Schnitt) var lietāt.

394. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 28. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Radiofona programmā nodrukāts šāds nepareizs vārdu savienojums: „Tolstoja 25 gadu aizmūža atcerei” (virsraksts). Gadiem nav aizmūža, un arī par Tolstoja aizmūžu te nedomāja runāt; bez tam atcerēšanās domāta ne par 25 gadiem, bet par Tolstoju pašu. Te labāk, teikumu pārveidojot, teikt: „Tolstoja 25. nāves dienā”. Līdzīgi jāsaka: Krišjāņa Valdemāra 110. dzimšanas dienā (ne: Kr. Valdemāra 110. dzimšanas dienas atcerei).

2. Pazīstamais daudzo Vācijas ķeizaru vārds ir Heinrichs, latviskajā pārveidojumā Indriķis, bet ne Henrijs, kā drukā „Rīts”.

3. Verbam „izpildīt” daži piešķir pārāk daudz dažādas nozīmes, liekot, piemēram, kādam izpildīt gan pienākumus, amatu, pavēles, solījumus, gan dziesmas, mūziku un vēl daudz ko citu. Taču, latviski pareizi runājot, var izpildīt, piemēram, tikai alu no mucas; nepareizi tāpēc arī „Rīts” raksta, ka „visi zemes darbi izpildīti.” Te jāsaka: visi zemes darbi pabeigti.

4. Par kādu kustību var teikt, ka tā nevis „cieta neveiksmi”, kā raksta „Rīts” (sal. kr. потерпело неудачу), bet gan „neizdevās” vai „beidzās ar neveiksmi” (skat. J. Endzelīna „Daž. val. kļūdas”).

5. Izglītības ministrijas vēstures programmā minēts substantīvs apgaismo vācu die Aufklärung nozīmē. Salīdzinot līdzīgi darinātus vārdus, redzam, ka, piem., apdārs ir dārzs ap ko (dārzs ap mēnesi), aprobe – kaut kas ap roku; un tā arī apgaismo būtu jāsaprot kā gaisma, kas ir ap ko apkārt, kāpēc šis vārds minētajā nozīmē neder. Tā vietā liekams substantīvs apgaisme, kas darināts no verba apgaismot (līdzīgi kā subst. iekāre no verba iekārot).

6. Arī Izglīt. min. vēstures programmā nodrukāts nepareizi gr. filozofa Sōkrata vārds: Sokrāts (pareizi: Sōkrats).

7. Radiofona programmā minēts teikums „elpa, kas caurstrāvo šo darbu”. Taču prepoz. „caur” nevar savienot ar verbiem, kam personas galotne, tāpēc te jāsaka: „elpa, kas strāvo caur šo darbu”.

8. Radiofona programmā rakstīts Vāgners (ar gaŗu a), bet Šuberts (ar īsu u). Pareizi arī pēdējā vārdā ir gaŗa pirmā zilbe: Šūberts (arī Šūmanis).

9. „Rīts” negrib atnest nevajadzīgus dubultniekus un raksta Italijas pilsētu Mesinu ar divi „s”. Pareizi: Mesina, ne Messina. (Blesse, kur prof. pats Blese).

10. Pazīstamās franču rakstnieces George Sand vārds latviskajā transkripcijā rakstāms Žorža Sanda (ne: Žorža-Zanda).

11. Nepareizs ir šāds „Br. Z.” nodrukāts teikums: „Viņi neļāvās ļaunā Koša apzagties”. Arī savienojums „no ļaunā Koša apzagties” ir aplams, jo blakus refleksiīvai formai (apzagties) nevar darītāja vārda priekšā likt prepoz. „no” (no Koša). Te var tikai teikt: viņi neļāvās ļaunajam Košam apzagties. Jāievēro arī, ka cita nozīme būs, ja teiksim: neļāva ļaunajam Košam apzagties.

12. Teikumā „nodibināta neatkarīga no Nankinas valdības valsts” nav ievērots noteikums, ka apzīmētājs liekams substantīva priekšā. Pareizi jāsaka: nodibināta no Nankinas valdības neatkarīga valsts.

13. Adverbu „augšup” nevar likt prepoz. „augšpus” vietā; tāpēc labojams šāds teikums („Rītā”): augšup (pareizi: augšpus) dzelzs tilta radies sastrēgums.

14. Teikums „grūti pārvarams bezceļa kalnains apgabals” jāpārlabo šādi: „grūti pārvarams kalnains bezceļa apgabals” (бездорожье).

15. Latviešu valodā neiespējami tādi vārdu savienojumi kā dzensiksna, šujmašīna (skat. J. Endzelīna „Daž. val. kļūdas”), tāpēc ir aplams, ja vācu die Rutschbahn tulko ar salikteni slīdkalniņš, kur verba saknei „slīd” pievienots substantīvs (kalniņš). Bet var gan latviešu valodā atvasināt vārdus, kas apzīmē vietu, kur ko dara, ar savienojumu -kl- piedēkļos, piem.: ganīkla (tāpat: pereklis, mitekļis), un līdzīgi šim vārdam varam tāpēc kalniņu, no kā slidināties, nosaukt par slīdekli (nōmināt. slīdekle).

16. Ka var nonākt līdz absurdam, atmetot bez vajadzības prepozīcijas, rāda šāds „Rītā” nodrukāts teikums: „nelaiķis piederēja biedrības dibinātājiem”. Pareizi: „piederēja pie biedrības dibinātājiem”.

17. Salīdzināmos teikumos saiklis jo (– jo) liekams komparatīva priekšā; tāpēc nepareizs ir šāds teikums („Rītā”): jo lielāku honorāru tam maksāja, jo ar (pareizi: ar jo) lielāku nodokli viņu aplika.

18. No transitīviem verbiem nav darināmi divdabji ar -ošs, un vajadzības gadījumos te jāizteicas citādi (ar kādu verba formu, subst. vai adjekt.). Arī teikums „darbam saturā un formā jābūt tautas dzīvi ceļošam un audzinošam” jālabo šādi: „darbam ar saturu un formu (arī: saturā un formā) tautas dzīve jāceļ un jāaudzina”.

19. Kāda persona ar sludinājumu meklē pirmklasīgu kungu piegriezēju. Pareizi: pirmklasīgu piegriezēju kungu uzvalkiem.

20. „Uzreiz” (ar uzsvaru 2. zilbē) rakstāms kopā, jo „reiz” ir saīsinājums, turpretim par to, kā rakstīt „uzreizi”, domas var dalīties (konvencijas lieta).

21. Vārdā „līdzko” komponentam „līdz” nav prepozīcijas nozīmes; abi vārdi apvienojušies saliktenī, tāpēc tos var rakstīt kopā.

22. Ja savienojums „ne reti” lietāts ar tādu nozīmi kā nevis reti, bet bieži, tad abi vārdi jāraksta šķirti; turpretim kopā („nereti”, ar uzsvaru otrajā zilbē) šis vārds rakstāms tad, ja saliktenim piešķir nozīmi: diezgan bieži, šad tad.

23. Tādi no verbiem atvasināti substantīvi kā lēkme, cirsme (-a) darināti no verba pagātnes celma. Pēc šo vārdu parauga kr. тяга, vācu der Zug (im Ofen) tulkošanai latv. valodā atvasināms jauns vārds vilkme (labāk kā velkme), piem.: krāsniļ laba vilkme, t.i., krāsns labi velk.

24. Tādi vārdu savienojumi kā „brīnum jauks”, „brīnum labs”, „milzum bagāts”, „milzum daudz”, kur pirmajā daļā ir adverbs (brīnum, milzum), rakstāmi šķirti.

25. Ar eksplikatīvu /Endzelīns ar zīmuli pierakstījis: ne tik, bet arī citos gad./ nozīmi vairāk parasts lietāt „jeb” /Endzelīna piezīme: robeža paplašināj./ (gramatika jeb valodas mācība), taču šī prasība nav obligāta, un šādā pašā nozīmē var lietāt arī „vai” (viens metrs vai /Endzelīns svītrojais vai un virsū uzrakstījis: tikai jeb/ desmit decimetru).

26. Kommata lietāšana. Ja kāda substantīva priekšā ir vismaz divi adjektīvi, tad rodas jautājums, vai starp tiem liekams vai nav liekams kommats. Te iespējami vairāki gadījumi:

1) Var droši teikt, ka kommats nav liekams tad, ja substantīvam pievienotie atribūti ir ar dažādām galotnēm (piem., ar noteicamo un nenoteicamo); tāpēc teikumā „sanākuši daži vecie draugi” starp vārdiem „daži” (adj. ar nenot. gal.) un „vecie” (adj. ar not. gal.) kommats nav jāliek. Tāpat bez kommata jāraksta „mīksts rupjās maizes gabaliņš”. /Šis piemērs ir pārsvītrots./

2) Kommats nav liekams starp adjektīviem arī tad, ja otrs adjektīvs tiek savienots ar nākamo substantīvu ciešākā vienībā, pēc nozīmes it kā tuvodamies saliktenim, piem.: „viņi izdzēruši gardo sarkano vīnu”: „dzīvā zaļā varde bija ielikta stikla traukā”.

3) Ja pirmais vai pirmie adjektīvi apzīmē ne tikai substantīvu vienu pašu, bet to kopjēgumu, ko rada substantīva un tam tuvākā adjektīva savienojums, tad kommats nav liekams. Piemēri: „ārziemju jaunākie politiskie notikumi”; „jauni filoloģiski pētījumi”; „daudzie neattaisnojamie rīkojumi”. Un tāpat bez kommata jāraksta: „es nopirku lēto nebalināto audeklu”, jo te pirmais atribūts (lēto) apzīmē substant. tā apvienojumā ar tuvāko atribūtu (nebalināto).

Gadījumos, kur par kommata vajadzību rodas šaubas, der iegaumēt šādu praktiskas dabas rēgulu: ja atribūtu kārtu var grozīt, tad kommats starp tiem liekams, piem.: „gaŗš, resns ozols” un „resns, gaŗš ozols” vai „viņš gāja gurdiem, smagiem soļiem” un „gāja smagiem, gurdiem soļiem” (starp atribūtiem kommats jāliek).

4) Krāsa ir puslīdz pastāvīga īpaŗība, un mūsu apziņā krāsu adjektīvs, kas substantīva priekŗā, saistās ar pēdējo diezgan cieŗā vienībā; tāpēc kommats, kad seko vairāki atribūti,

krāsu adjektīva priekšā nav liekams, piem.: „jauns brūns zirgs” (jaunums var mainīties, brūnums paliek); tāpat „smagi melni padebeši”; „skaistās zilās acis” (visur bez kom.).

395. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 5. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. „Rītā” minēts dziednīcas vārds sanātorijas nozīmē. Bet piedēklis -nīcā- ir kaut kas krievisks; bez tam šis vārds pārprotams un to var uztvert kā apzīmējumu vietai, kur dzied. Drīzāk varētu šā dziednīcas vārda vietā likt jaunvārdu dziedētava, lai gan nav ieteicams bez vajadzības darināt jaunus vārdus.

2. Radiofōna programmā minēts upes nosaukums Salace. Pareizi: Salaca.

3. „Rīts” vēl raksta par pletdzelzi (vācu das Plätteisen), kad mums jau ieviesies labs vārds gludeklis.

4. Kādā sludinājumā lasāms teikums: pazeminājām cenas uz baterijām. Pareizi: pazeminājām cenas (kam?) baterijām.

5. Skolas ielā uz kādiem vārtiem izlikts sludinājums: „izdodas istaba” (pēc kr. сдается комната parauga). Tā kā latviešu valodā refleksīvās formas ar pasīvu nozīmi nevar lietāt, tad te jāsaka: izīrējama istaba.

6. Laikrakstā „Students” somu rakstnieks Kivi (= akmens) nosaukts gan par Kivī (ar svītriņu uz beidzamā i), gan Kīvī (svītr. uz abiem i). Pareizi šis vārds jāraksta ar īsu i abās zīlbēs: Kivi.

7. Labojams šāds „Studentā” nodrukāts teikums: „Kristofors Devsons, angļu rakstnieks, sarakstījis kristiānisma vēsturi, vadoties no attīstības viedokļa”. Pareizi bija jāsaka: raugoties no attīstības viedokļa.

8. Studentu žurnāls „Universitas” lietā nepareizu imperatīva formu „neciešiet”. Tā ir rupja kļūda, jo -iet priekšā „j” zudusi. Te bija jāraksta „necietiet”.

9. Lietuvas valsts prezidents saucas A. Smetōna (-ā- c.), kāpēc ģenitīvs var būt tikai Smetōnas, ne Smetōna.

10. Žurnālā „Universitas” ievietots kāds apcerējums ar šādu nepareizu virsrakstu: „Trīs nāciju integrējošie faktori – valoda, kultūra un centrālā vara”. Te, pirmkārt, no divdabja ar -ošs atkarīgs objekts (nāciju), kas latv. valodā neiespējams; otrkārt, arī svešvārdu nozīme nav pareizi izprasta, jo integrēt (no lat. integrāre) nozīmē kaut ko sabojātu padarīt par neaizkartu, restaurēt, papildināt, atjaunot. Te bija jāsaka: trīs faktori (vai: trīs pamatfaktori), kas rada nāciju.

Līdzīgi labojams arī teikums tekstā: „Kas ir šie immateriālie valsti integrējošie faktori?” Turpretim pareiza ir tai pašā rakstā nodrukātā fraze „trūkst šeit zināmu integrējošu faktoru”, jo šai teikumā nav no divdabja atkarīga objekta.

11. Latv. valodā nav iespējami tādi atvasinājumi kā lūzīgs vai lūstīgs, tāpēc vajadzības gadījumos, piem., tulkojot vācu rotbrūchig, kr. красноломкий, jāizsakās citādi. Var teikt: metalli vai māls, kas karstumā plaisā; arī: karstumā plaisājošs metalls, māls. Jāievēro, ka ne katru svešas valodas vārdu var tulkot latviešu valodā ar vienu vārdu.

Nav latviešu valodā arī tādu formu kā mircīgs (= kas mirkst), jo adjektīvus ar piedēkli -īga- atvasina no verbu pagātnes celma (tikai retumis no tagadnes c., piem., formu mirstīgs, kas vācu mācītāju darināta; tai vietā var teikt: mirstams). Adj. milzīgs turpretim atvasināts no substant. milzis, ne no verba miltz.

12. Formas garenisks un garens neizteic vienu un to pašu jēgumu: garens (länglich) ir vairāk garš nekā plats, piem., garens ezers; garenisks (der Länge nach) nozīmē virzienu paralēli garajai malai, piem.: segā ieaustas gareniskas svītras. Tāpat nozīmes starpība ir vārdos līmeņš un līmenisks: līmeņš nozīmē „pilns līdz malām”, piem., spainis gluži līmeņš; līmenisks ir horizontāls, piem., plakņu līmenisko stāvokli noteic līmeņrādis.

13. Līdzīgi apkaŗojamām dzensiksnām un slīdkalniņiem, latvieŗu valodā nav vajadzīgi arī tādi salikteņi kā celtspēja, pirkstspēja (tikai ēstgribas vārdu nākas legalizēt, jo tas jau ieviesies). Labojams tāpēc teikums „zemnieku pirkstspēja tagad uzlabojusies”. Pareizi ŗo paŗu domu var izteikt ŗādi: zemnieki tagad spēj vairāk pirkt.

14. Vārdos bērtne un ierakne piedēklis -n- nekā neizteic, tāpēc teikumu „augstu bērtņu un dziļu ierakņu samērā maz” labāk izteikt ŗādi: augstu bērumu un dziļu ierakumu samērā maz.

15. Formai „teiksma” nav labu paraugu latv. valodā, tāpēc tā nevar aizstāt teikas vārda vietu. Turpretim parastais adj. teiksmains lietājams.

16. Kommata lietāŗana. Ja divdabis viens pats, tad to neatdala ar kommatu; bet teikumā „viņŗ cērt mīlamās meitenes tēlu, neprasiŗdams, cik tas maksā” divdabja (neprasiŗdams) priekŗā jāliek kommata, jo te divdabim blakus ir atkarīgs teikums (cik tas maksā).

Kommats kā priekŗā nav liekams ŗādā teikumā: „ŗrāŗdnieks cienī tos, kas tāpat kā viņi ar grūtībām pelnī”.

Teikumā „rotaļai nav nekāda mēŗķa, nedz nolūka” nedz priekŗā jāliek kommata.

Bez kommata kā priekŗā un bez kōla rakstāms ŗāds teikums: „Tanī laikā mēs redzam tādus vīrus kā Kr. Valdemārs, Fr. Brīvzemnieks un Kr. Barons” (ne: tādus vīrus, kā:).

Citādas pieturas zīmes liekamas ŗādā teikumā: „No visām dabas parādībām, kā: vējŗ, pērkons, ūdens plūdi, es gribētu izcelt zemes trīci”. Te var izlīdzēties ar domu zīmi, uzskatot paskaidrojumu, sākot ar „kā”, par iespraustu teikumu: „No visām dabas parādībām – piem., vējŗ, pērkons, ūdens plūdi – es gribētu izcelt zemes trīci”.

396. Valodniecības nodaļas sēde 1935. g. 12. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā daŗus praktiskus latvieŗu valodas jautājumus.

1. Līliju dzimtas pazīstamo smarŗīgu ziedu sīpolaugu sauc par hiacinti, vsk. nōm. hiacinte, ne par jacinti, kā raksta „Rīts”, bet kas skan pārāk vulgāri.

2. Daŗi laikraksti, piem., „Rīts”, joprojām ietiepīgi lietā nepareizo formu „patreiz” pareizā vārda „paŗreiz” jeb „patlaban” vietā.

3. Pareizi varam runāt par buŗu (mīkstiniāts r) laivu, ne būŗu vai būru laivu.

4. Nepareizs ir teikums „turpinot pielikt pūles konflikta atrisināŗanai”. Pirmkārt, pēc verba „turpināt” nevar likt infīnītiŗu, bet gan objektu akuzātiŗā (var turpināt, piem., darbu, apspriedi, kāda nodoma reālizēŗanu). Otrkārt, latviski runājot, nevar „pielikt pūles” (darināts pēc kr. приложить усилия parauga), bet var gan pūlēties, censties ko panākt, censties ko padarīt. Minēto teikumu latviski pareizi var izteikt ŗādi: joprojām pūloties (arī: cenŗoties) konfliktu atrisināt.

5. Neērts vārdu sakopojums ir ŗādā teikumā: „iesūtīti kāds 1000 nosaukumu”. Te jāŗaka „iesūtīti kāds tūkstotis nosaukumu” vai „iesūtīti kādi tūkstoŗ nosaukumi”.

6. Burtu nosaukumi, lietājot tos matēmatiskās un citās zinātnēs daŗādiem apzīmējumiem: g – ga (ne ŗe un ne: ge, jo nemīkstiniāts ge latvieŗu valodā neparasts; turpretim ģ saucams par ģe), h – ha (ne: aŗ), j – jōta, skolāŗ var teikt arī je (ne: ŗe!), k – ka, q – kū (latvieŗu alfabētā nav, tāpat nav w skaņas apzīmējuma), y – ipsils (ne: ipsīlons), x – ikss (ar diviem s, jo tad var locīt: ikss, iksa, iksam), z (zētas burts) – ze (ne: zed).

7. Radiofōna vēŗtītaŗis runā joprojām nepareizi par „ārodu”. Pareizi ŗis v. runājams ar īsu pirmās zilbes „a”: „arods”.

8. Labojams ŗāds teikums: „Lūdzu uzrādīt rūpniecības zīmi autolīnijai tekoŗam gadam Vec-Mīlgrāvis – Iļģeciems”. Pirmkārt, īpaŗvārds Mīlgrāvis rakstāms ar gaŗu pirmās zilbes „i” (ne: Mīlgrāvis) un pareizais vietas nosaukums ir nevis Iļģeciems, bet Iļģuciems. Otrkārt, kopojamā zīme starp subst. Vec-Mīlgrāvis un Iļģu-ciems izmetama. Minēto teikumu var pareizi izteikt ŗādi: „Lūdzu uzrādīt tekoŗā gada rūpniecības zīmi autolīnijai starp Vecmīlgrāvi un Iļģuciemu”. Ja lūgumu izteic viena persona, tad var atstāt pirmās personas formu „lūdzu”, ja nezināmas personas, tad pareizāk likt bezpersonas formu „lūdz” (lūdz uzrādīt).

9. Verbs „dibināt” (pēc kr. основать parauga) ar nozīmi „likt pamatu” radies, domājams, tautiskās atmodas laikā, kad nācās daudz runāt par skolu un biedrību dibināšanu. Šādā nozīmē šis verbs lietājams arī tagad (var dibināt jaunas valstis, skolas, biedrības, sekcijas, kameras). Turpretim cita nozīme šim verbam ir teikumā „sūdzība bija dibināta”; te pareizi jāsaka: sūdzība bija pamatota. Tāpat labojams arī šāds teikums: „lai ar draudiem modinātām bailēm būtu tiesiska nozīme, tām jābūt pietiekoši dibinātām”. Pareizi: jābūt pietiekoši pamatotām.

10. Teikumā „līdz ar to atkrīt otrs pamats lietas izbeigšanai” verbs „atkrīt” lietāts svešu (vācu, krievu) valodu ietekmē, lai gan tā nozīmi arī te varam saprast. Latviskāk tomēr būs, ja teiksim „līdz ar to zūd otrs pamats lietas izbeigšanai”. Līdzīgos gadījumos atkarībā no konteksta verbu „atkrīt” var aizstāt arī citi vārdu savienojumi. Tā, piem., teikumu „tad atkrīt arī indosanta atbildība” var pareizāk izteikt šādi: tad izbeidzas arī indosanta atbildība. Un tāpat teikumu „līdz ar to atkrīt prasītājas paskaidrojumi” varam šādi izlabot: „līdz ar to nav vajadzīgi prasītājas paskaidrojumi” vai „var iztikt bez prasītājas paskaidrojumiem”.

11. Labojams teikums „sodīt ar naudas sodu līdz Ls 500,- apmērā”. Pareizi jāsaka: „līdz 500,- (piecīsimt) latu apmēram”.

12. Izplatīts un peļams ir ģermānisms „ņemt (neņemt) ko nopietni” (pēc vācu ernst nehmen parauga), piem., teikumā „arī prasītāja uzturētā konstrukcija par aizdevumu nav ņemama nopietni”. Te pareizi jāsaka: nav uzskatāma par nopietnu.

13. Teikumā „apgabaltiesa atņēmusi prasītājai iespējamību pierādīt savu prasību” pareizāk teikt „iespēju”, ne iespējamību.

14. Labāk teikt aizņemtais (ne: ieņemtais) dzīvoklis, apdzīvotās (ne: ieņemtas) telpas.

15. Latviski runājot, var gan „izsmelt”, piemēram, kādu trauku, aku, dīķi, bet nevar „izsmelt jautājumu”, „izsmelt darba gaitu”. Un tāpat nevar mums būt „izsmeļošu atbilžu”, „izsmeļošu paskaidrojumu”, bet var būt tikai pamatīgas vai pilnīgas atbildes, paskaidrojumi; tāpēc labojams arī šāds teikums: „tiesa atrod, ka ekspertīze izsmēlusi (pareizi: pilnīgi noskaidrojusi) šīs lietas materiālus”.

16. Izteiciens „kā tāds” gan atgādina svešus (vācu, krievu) paraugus, bet nav pretīgs latviešu valodas garam, un tāpēc to var lietāt, piem., „šis objekts uzskatāms par kūrijas īpašumu un kā tāds nav padots pilsētu zemju likumam”. Šai gadījumā var gan teikt arī „un tāpēc nav padots”, bet šai nozīmē „tāpēc” katreiz nevarēs lietāt.

17. Latviski runājot, var gan slēgt, piem., durvis un, figūrāli izsakoties, izslēgt (t.i., izstumt) kādu personu no sabiedrības, kādu skolēnu izslēgt no skolas, bet nevar pēc zināmām premisām ko „slēgt”, „taisīt slēdzienu” vai „nākt pie slēdziena”. Tai vietā jāsaka: secināt, atzīt; bet „slēdziens” ir pareizi secinājums, atzinums. Tāpēc attiecīgi jālabo arī šādi teikumi: apgabaltiesa nākusi pie slēdziena (pareizi: atzinusi), ka šāds priekšnoteikums pamatots. Tas ir par maz, lai no tā izrietinātu kādu slēdzienu (pareizi: lai ko secinātu). Tiesu palātas slēdziens (pareizi: atzinums) šāds. Gan no liecības būtu izslēdzami bērni (pareizi: gan bērni nav pielaižami par lieciniekiem).

18. Jāvairās arī no tādiem izteicieniem kā „nav izslēgts, -ti”, „ir izslēgts, -ti”. Latviski šai nozīmē saka: „ir iespējams, -mi”, „nav iespējams, -mi”, piemēram: nav izslēgts (pareizi: ir iespējams), ka par Vidzemes zemnieka testamenta liecinieku varētu būt arī nepilngadīgs. Ir izslēgti (pareizi: nav iespējami) arī sūdzībā minētie gadījumi.

19. „Krist svarā” (pēc vācu ins Gewicht fallen parauga) latviski varētu gan saprast figūrālā nozīmē (it kā svaru kausā krist), tomēr labāk šā savienojuma vietā likt kādu citu vārdu un, piem., teikumu „nekrīt svarā, ka prasītājas dēls piedalās mātes uzturēšanā” izlabojot, teikt: nav svarīgi (vai: nav nozīmes tam), ka prasītājas dēls piedalās mātes uzturēšanā.

20. Savienojums „tādā kārtā” (auf solche Weise, таким образом) arī latviešu valodā iespējams un tāpēc nav apkaļojams.

21. „Iekš” latviešu valodā ir reti lietājama prepozīcija, un tā pieļaujama tikai nedaudz gadījumos (piem., svešo nelokāmo v. lokātīva formās); tāpēc labā valodā jāizvairās no tādiem savienojumiem kā „iekš kā:”, „iekš tā” un vajadzības gadījumos atkarībā no konteksta teikumi pārveidojami citādi. Tāpēc nevar, piem., teikt: „ko īsti tiesu palāta saprot zem vārda

„bufetčiks” un iekš kā pastāv viņa darbība”, bet „ko īsti tiesu palāta saprot ar vārdu „bufetčiks” un kas viņam darāms” vai „un kā izpaužas viņa darbība”. Tāpat labojams teikums „taisni iekš tā pastāvēja” (pareizi: „taisni tā” vai „tādējādi” izpaužas) tiesu izpildītāja nepareizā rīcība.

22. Protokolos un lēmumos, aizrādot uz vietu, kur pārliecināties par motīvu pareizumu, daži lietā jaunu vārda darinājumu „pārliksme”. Šo jaunvārdu nu nevar atzīt par derīgu, jo tam saknē konsonants k, bet verbos „liecināt”, „pārliecināt”, „pārliecināties” nav k skaņas.

23. Kā sakām „pārkrievot”, „pārvācot” (par krieviem, vāciešiem padarīt), tā varam teikt arī: pārigaunot.

24. Filoloģija ir zinātne, ne grads (zinātniska pakāpe), tāpēc aplam ir rakstīt (kā to dara „Rīts”, arī „Universitas”), ka kāda persona beigusi augstskolu ar „romāņu filoloģes gradu”. Pareizi bija jāsaka: beigusi augstskolu ar romāņu filoloģijas kandidāta gradu.

25. Labāk teikt sarocīties (rokas sadot) nekā sarokoties.

26. Blakus formai „pietiekošs” (genügend) lietājama arī divdabja forma „pietiekams”, piemēram, pietiekamā daudzumā; pietiekami liels gabals.

27. Verba (ie)tilpt tagadnes indikātīva forma ir (ie)telpu, (ie)telp (vecākā) vai (ie)tilpstu, (ie)tilpst (jaunākā). Abas paralēlformas pareizas un lietājamas arī rakstu valodā (tāpat kā tagadnes formas: delu, del vai dilstu, dilst un dzemu, dzem vai dzimstu, dzimst).

397. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 9. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Līdzīgi tādiem jau pazīstamiem savienojumiem kā „pretstraumes zāle”, „pretdrudža līdzeklis” mums var būt arī „pretuguns krāsas” (krāsas, kas pasargā no uguns), bet ne „ugunsaiszargājošas krāsas”, kā raksta „Rīts”.

2. Lokāmi arī tādi -ā- celmu substantīvi, kas apzīmē vīriešus, tāpēc ir aplam rakstīt („Rītā”) „dabūju dzirdēt no sava paziņa” (pareizi: no sava paziņas). Un tāpat, minot pazīstamo somu epu, var gan runāt par Kalevalas, bet ne Kalevala dzimteni, kā nepareizi vēstī radiofōns.

3. Labojams šāds („Rītā” nodr.) teikums: „Strādnieki vestu nošķirtu no pārējās tautas dzīvi”. Latviski runājot, nevar „vest dzīvi” (sal. kr. вести жизнь, vācu Leben führen), bet dzīvot, un arī apzīmētājs liekams substantīva priekšā (vajadzētu teikt: nošķirtu dzīvi). Pareizi šo teikumu var izteikt šādi: „Strādnieki dzīvotu no pārējās tautas nošķirti”.

4. Nepareizs vārdu sakārtojums ir arī šādā teikumā: „iecelts par sūtniecības Berlīnē padomnieku”. Pareizi jāsaka: „iecelts par sūtniecības padomnieku Berlīnē” vai „iecelts par Berlīnes sūtniecības padomnieku”.

5. Labojams šāds teikums („Straumēnos”): „kuŗai bieza matu pīne kā resns zalktis bija apvijies ap kaklu” (pareizi: pīne ... bija apvijusies ap kaklu). Turpat citādi izteicams teikums „un ko vectēvs arī sarunāja”. Pareizi: „lai ko vectēvs sarunāja” vai „lai vectēvs runāja ko runādams”.

6. Varam gan runāt par aku urbšanu, bet ne par aku borēšanu (!), kā raksta „Rīts”.

7. Ap Nīla augšgalu atrodošās tropu zemes (Abesiniju, Nūbiju u.c.) sauc par Etiopiju vai Aitiopiju (gr. Aithiopia), ne par Etiopi (nōmin. Etiope), kā vēstī radiofōns.

8. Itālijas sūtnis Parīzē saucas Čeruti (īss „i”), ne: Čerutī, kā raksta „Rīts”.

9. Lietuvas upe „Nemunas” nav saucama latviski pēc kr. „Neman” parauga par „Nemani” („Rītā”), bet par Nemunu (nōmin. Nemuns; plats „e”).

10. Vai dzelzceļa sliežu balstu (ļeŗeņ, špala, die Schwelle) saukt par gulsni vai gulzni, t.i., vai to izrunāt ar balsīgu vai nebalsīgu svelpeni? Latviešu val. vārdnīcā attiecīgu vārdu formas vairāk sastopamas ar nebalsīgu svelpeni (gulsāt, gulsnāt, gulsnīties u.c.), tāpēc arī subst. gulsni labāk lietāt ar nebalsīgu svelpeni: gulsnis, gulšņi.

11. Varam gan runāt par pagātnes varu, bet ne par pagājības (die Vergānglichkeit) varu, kā rakstīts „Straumēnos”.

12. Var gan saprast un attaisnot salikteni mērķtiecīgs (kas tiecas pēc mērķa), bet pavisam nelogisks ir savienojums „bezmērķtiecīgs”; tāpēc labojams arī šāds „Rītā” nodrukāts vārdu sakopojums: „bezmērķtiecīga stichija”. Arī caur kr. valodu ienākušā svešvārda „stichija” vietā labāk likt nosaukumu „elements”. Minēto izteicienu izlabojot, tad varam teikt: „bezmērķa elements”.

13. Var latviski teikt par kādu cilvēku, ka viņš ir auksts vai gluži auksts, arī ledaini auksts kalkulētājs, bet ne „ledus auksts aprēķinātājs”, kā raksta „Rīts”.

14. Teikumā („Straumēnos”) „saistīti pie rokām un kājām” prepozīcija „pie” ir lietāta kā ģermānisms (an Händen und Füßen). Pareizi jāsaka: saistītām rokām un kājām. Un tāpat, latviski runājot, nevar teikt: „pie labākās gribas” („Rītā”), bet „ar labāko gribu”.

15. Prepozīcija „no” lietāta nepareizi šādā teikumā, kas nodrukāts „Rītā”: „vadoties no domas izcelt hasonu cilts deģenerāciju”. Pareizi un bez prepozīcijas „no” to var izteikt šādi: „cenzdamies izcelt hasonu cilts deģenerāciju”.

16. Dombrovskis-Dumbrājs kādā recenzijā („Rītā”) žēlojas par to, ka „lugā pavīd daži rusismi”, bet pats turpat raksta: „izrādīja lugu zem nosaukuma (sal. kr. pod zaglavijem) „Nauda valda pasauli”. Pareizi bija jāraksta: izrādīja lugu ar nosaukumu „Nauda v. p.”.

17. Kā sakām mētropole (galvenā pilsēta, galvas pilsēta), tā jāsaka arī mētropolīts (galvenais bīskaps), ne: mitropolīts, kā ikdienišķā valodā bieži dzird runājam.

18. Pēc vācu staatsbürgerliche Erziehung parauga arī skolotāja Oliņa „Rītā” raksta: „Latviešu valsts pilsoniskā audzināšana.” Te labāk teikt: „Latviešu valstiskā audzināšana”.

19. Pareizi varam runāt par skrienamo ceļu, ne skrējceļu, kā raksta „Rīts”.

20. Pēc kr. сменить parauga „Rīts” raksta: „Hors nomainīja Saimonu.” Tai vietā jāsaka: Hors stājās Saimona vietā.

21. Nevar rakstīt (kā to dara „Rīts”) „viņš ar savu dzīves biedru”, jo te domāta sieva, t.i., dzīves biedre. Pareizi jāsaka: viņš ar savu dzīves biedri.

22. Interpunkcija.

a) Teikumā „Pienāca vairāki kuģi šai brīdī no bagātās Lemnas, pilni ar tumšsārtu vīnu” pēc īpašvārda „Lemnas” liekams kommat, jo atlikušo teikuma daļu (pilni ar tumšsārtu vīnu) var uzskatīt par apozīciju.

b) Parasti kailu divdabi neatdala ar kommatu, bet teikumā „Teicis, šos (obj.) atstāja tur” divdabi „teicis” varam iedomāties paplašinātu ar iepriekšējiem vārdiem (piem.: „šādus vārdus teicis”), un tāpēc skaidrības labad /ar zīmulī pierakstīts: lai šos neiedomātos par obj./ kommat pēc tā liekams.

398. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 16. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Jaunlatgales apriņķī ir miestiņš Liepna (arī Liepnas upe, Liepnas pagasts, Liepnas draudze), ne Līpna, kā raksta „Rīts”, un ne Līpna, kā runā paši turienieši, kuŗu izlokšnē rakstu valodas „ie” ir pārvērties par gaŗu „i”.

2. Prepozīcija „pie” lietāta kā ģermānisms šādā („Rītā” nodr.) teikumā: „pie sievas aizturēšanas atrasta arī grāmatiņa”. Pareizi jāsaka: sievu aizturot, atrasta arī grāmatiņa.

3. Saturā pretrunīgs un ar neērtu vārdu kārtu ir šāds teikums („Rītā”): „mazinājies arī pārkāpumu skaits par satiksmes noteikumu neievērošanu, par ko sastādīti ... protokoli”. Kā gan lai saprot apgalvojumu, ka par satiksmes noteikumu neievērošanu mazinājies pārkāpumu skaits? Un vai par to, ka mazinājies pārkāpumu skaits, sastāda protokolus? Pareizi te bija jāsaka: „mazinājies arī satiksmes noteikumu pārkāpumu skaits” vai „mazumā gājusī arī satiksmes noteikumu neievērošana”.

4. Labā valodā neklājas lietāt tādus vārdus kā rīvēt, ierīvēt (no vidus lejsvācu riven). Attiecīgā jēguma apzīmēšanai pašiem ir labs verbs berzt, berzēt, ieberzēt.

5. Padzirdējuši, ka vārdu savienojumi „kāds arī ne”, „cik arī ne”, „kas arī ne” ir nelatviski un pareizi teikums jāsāk ar neuzsvērtu lai: lai kas, lai kāds, lai cik (skat. J. Endzelīna „Daž. val. kļūdas”), daži tomēr verba formas šādos teikumos lietā ar negāciju, kas arī ir nepareizi. Tā, piemēram, nevar rakstīt (kā to dara „Rīts”): „lai kāds arī nebūtu iznākums”, bet gan tikai „lai kāds būtu iznākums”.

6. Lasot („Rītā”) vārdu sakopojumu „Vīnes dabas vēsturiskais muzejs” (das naturgeschichtliche Museum), varam domāt, ka te runa par dabas muzeju, kas ir vēsturisks. Bez tam latviešu valodā nav iespējami tādi savienojumi kā „dabas vēsturisks”, kur ģenitīvs (dabas) atkarīgs no adjektīva (vēsturisks). Tāpēc labāk, šo teikumu pārveidojot, teikt: Vīnes dabas vēstures muzejs.

7. Līdzīgi tādiem vārdiem kā „piedegas” varam lietāt arī subst. „izdegas” (= izdegusi vieta), kas ir pareizi atvasināts vārds.

8. Izmeklēšanas cietuma (die Untersuchungshaft) vārda vietu var aizstāt Kaudzītes Matīsa „Jaunajos mērn. laikos” lietātais savienojums „izmekles cietums”. Labs vārds.

399. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 23. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Rīgas pilsētas izglītības valdes skolu nodaļas vadītājs J. Broka referē par saikļu „tāpēc ka”, „tādēļ ka” un „jo” lietāšanu. Zināmos gadījumos (piem., sniegs kūst, tāpēc ka saule silda) palīga teikums var sākties gan ar „ka” (virsteikumā „tāpēc”, „tādēļ”), gan ar „tāpēc”, „tādēļ” jeb „tamdēļ”. Rakstot tad nu var rasties šaubas par to, vai „tāpēc”, „tādēļ” pieder pie virs- vai palīga teikuma, t.i., vai kommats jāliek saikļa „tāpēc”, „tādēļ” vai „ka” priekšā. Svarīgi arī zināt, kādos gadījumos saiklis „jo” un „tāpēc ka” var aizstāt viens otru. Pēc prof. J. Endzelīna korektīviem un papildinājumiem pieņem šādus atzinumus:

Saiklis „tāpēc, ka” („tādēļ, ka”, „tamdēļ, ka”) lietājams tad, kad gribam izcelt vai uzsvērt kādu iemeslu (cēloni, pamatu), piemēram: „siens nežūst tāpēc, ka maz saules” (kommats pēc tāpēc, jo uzsvērts iemesls). Iemesla svarīgumu var pastiprināt ar vārdiem: tikai, tik, vienīgi, it sevišķi, īpaši, pa lielākai daļai, jo vairāk, vienkārt, ne vien u.c., piemēram: zēns neieradās skolā vienīgi tāpēc, ka bija saslimis (ne nolaidības vai slinkuma dēļ!). Man nepatīkami, ja jūs kā dēls pietvertos man tikai tāpēc, ka esmu bagāta.

Ja turpretim gribam uzsvērt pašu faktu, ne tā iemeslu (cēloni, pamatu), tad jāliet saiklis „tāpēc ka” („tādēļ ka”), piem.: visas druvas izkaltušas, tāpēc ka lietus ilgi nav lijis.

Daudzreiz saiklis „jo” un „tāpēc ka” var aizstāt viens otra vietu, piem.: „tēvs nevarēja uz pilsētu braukt, tāpēc ka viņam saslima zirgs” un „tēvs nevarēja uz pilsētu braukt, jo viņam saslima zirgs”. Tomēr arī te saskatāma zināma nokrāsas starpība: saiklis „tāpēc ka” („tādēļ ka”) izsaka ciešāku sakaru, saiklis „jo” – vaļīgāku, saiklis „tāpēc ka” tiecas sakaram piešķirt cēlonības, nenovēršamības nozīmi, saiklis „jo” – iespējamības (paskaidroj., eksplik.).

Tikai saiklis „jo” (ne tāpēc ka) jāliet tad, kad motīvā iepriekšējo apgalvojumu, bet nevis to, kāpēc kāda akcija notiek, tas ir, tad, kad spriedumu pamato ar faktiem, kam nav kauzālas nozīmes, piemēram: „Vecais Cubuks laikam gribēja lēkt ūdenī, jo dēls ar to cīnījās un saturēja viņu cieti.” Te palīga teikums min faktus (dēls ar to cīnījās un saturēja), kas pamato virsteikuma apgalvojumu (gribēja lēkt ūdenī), bet tas, ka dēls ar tēvu cīnījās, nebūt nav iemesls pēdējā nodomam lēkt ūdenī. Ja te saikļa „jo” vietā liktu „tāpēc ka”, tad teikuma saturs iegūtu gluži citu nozīmi.

Saiklis „jo” lietājams tādos pamatojumos, kas izsaka iemeslu vai cēloni jautājuma veidā, piem.: es šai lietā neteikšu nekā, jo kāda man tur daļa?

Lietājams saiklis „jo”, kad sprieduma pareizumu pierāda ar sakāmvārdiem vai citiem izteicieniem un citātiem, piem.: pēc tautas tiesiskās pārliecības solījumi jāpilda, jo „ko soli, to turi”.

Saiklis „jo” liekams nodibināmā teikuma sākumā pēc punkta, piem.: Milzis varēja dzīvot tikai tad, kad tam bija kas ko nest. Jo tā nu milži radīti.

Saikli „jo” var likt arī vārdu „lai”, „nedz”, „kad” priekšā, piem.: jo kad vienam bija muižu, otram – māju nedēja.

2. Uzrakstu (tramvaja vagonā) „aizliegts iekāpt un izkāpt, vagonam kustoties” var saprast tā, ka, vagonam kustoties kāpt iekšā (bet neiekāpt) un kāpt ārā (bez neizkāpt) tomēr atļauts. Pareizi te bija jāraksta: kāpt iekšā un kāpt ārā, vagonam kustoties, aizliegts.

3. Nav ievērota pareiza vārdu kārtā šādā teikumā („Rītā”): „Kāds etnisku problēmu mūsu zemē apcerējums”, kur starp apzīmētāju „problēmu” un apzīmējamo vārdu „apcerējums” iesprausti vēl divi vārdi (mūsu zemē). Pareizi jāsaka: kāds mūsu zemes etnisku problēmu apcerējums.

4. Vietas vārds Lizums (Apsīšu Jēk. dzimtene) rakstāms un runājams ar īsu „i” (ne Līzums, kā raksta „Rīts”, atkārtodams Ulmaņa vārdnīcā (1872) minēto nepareizo formu).

5. Maldīgs ir uzskats, ka adjektīva superlātīva formas var būt tikai ar noteicamo galotni. Lietājama arī nenoteicamā galotne, piem.: avotos ūdens ir vistīrāks.

6. Latviskāk ir teikt sešvietu lidmašīna nekā sešvietīga lidmašīna.

7. Pareizi jāsaka ungaru līgava, ne ungariete-līgava.

8. Sengrieķu personas vārds ir Hipokrāts (bez gaŗuma zīmes!), ne Hipokrātes, kā raksta „Rīts”.

9. Latviešu valodā visi substantīvi, tātad arī īpašvārdi (piem., biedrību nosaukumi) lokāmi: tāpēc jāsaka Zaļās vārnas rakstnieku sekcija, ne: Zaļā vārna rakstn. sekcija, kā raksta „Rīts”.

10. Žurnālā „Universitas” rakstīts: „sirdis ir vēl pārpilnas atceri”. Te nedrīkst atnest prepozīciju un pareizi jāsaka: sirdis ir vēl pārpilnas ar atceri.

11. Žurnāls „Universitas” min uzvārdu Seebergs, ar ko laikam gan domāts Zēbergs.

12. Žurn. „Universitas” neloka uzvārdus un raksta: „Tamsāre romāns.” Pareizi: Tamsāres romāns.

13. Vācu das Maserholz ir latviski svēdrains koks (plats „e”).

14. Īsa stāstiņa nozīmē var lietāt jaunvārdu „pastāsts”, kas darināts līdzīgi tādiem subst. kā pabēzsis, paeglis.

15. Kā no verba medīt atvasina subst. medības, kristīt – kristības, tā no verba gaudīt (vācu werben) – gaūdības (lietājams tikai daudzskaitlī ar stieptu pirmās zilbes intonāciju).

16. Vācu adjektīvu feuersicher, feuerfest varam latviski izteikt ar vārdu nedegams (ne: ugunsdrošs!), bet adjektīvu feuerbeständig, kr. огнеупорный ar vārdu savienojumu „ugunī izturīgs” (t.i., spējīgs izturēt liesmas, augstu temperātūru) vai, izsakot vienā vārdā, „ugunturīgs” (ne: uguns izturīgs!). Un tā varam runāt par nedegamu mūri, nedegamu skapi (kas ugunī nedeg) un par ugunturīgiem ķieģeļiem (kas karstumā iztur, karstumā nesadrūp).

400. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 30. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Kurzemes ziemeļos ir vietas nosaukumi Dižirve, Mazirve, ne Dižirbe, Mazirbe, kā pēc vācu parauga raksta „Rīts”. (Minams, ka arī vidus laiku dokumentos sastopama forma Irwen.)

2. Latviski pareizi pirmajā vietā jāraksta kristībavārds, tad uzvārds, piem.: Jānis Grauds, Elza Dūmiņa. Šī vārdu kārtā paturama arī dažādos sarakstos (piem., klases žurnālos), kur uzvārdi rakstāmi alfabēta kārt(īb)ā.

3. Sveši īpašvārdi (personu vārdi) latviešu valodā jāraksta ar galotni: Vofls, Šopēns, Čaikovskis, ne: Wolf, Schopen, Tschaikowsky, kā minēts konservātorijas audzēkņu mūzikālā vakara programmā.

4. Pareizi jāraksta: katras (ne: visas) izdošanās atslēga.

5. Teikumā: „sestdien, 8. februārī, būs izrīkojums” vārdi „8. februārī” uzskatāmi par pielikumu un tāpēc atdalāmi ar kommatu.

6. Ir daži tādi no adjektīviem darināti adverbji, kas vārda beigās var būt arī bez „i”, piem.: drīz, labāk; tāpēc blakus formai „cieti” šo vārdu dažos gadījumos atļauts rakstīt un runāt arī bez „i”: ciet, piemēram: „kāposti cieti noslodzīti” un „taisi duris ciet!” (Taču var teikt arī: taisi d. cieti!)

7. Blakus nekārtņā verba (būt) pagātnes formai „bija” var lietāt arī īsāko f. „bij”.

8. Adverbji tikpat, turpat rakstāmi kopā, bet ne visai – tikai šķirti.

9. Vācu der Fundort tulkojumam latviešu valodā derīgs vārds „rastuve” (ne: atrodne, arī ne: atradne, jo nāsenis n šai vārdā nekā neizteic).

10. Jaunvārds „izrakteņi” formāli pareizi darināts, un to var lietāt.

11. Šādā teikumā otrā „un” priekšā nav jāliek kommatas: Kad pēdējais siens bija savākts mājās un vēji bija aizpūtuši projām sakaltušo zāļu smaržu un tā plūda ārā tikai pa šķūņu un gubeņu šķirbām, sākās āboliņa plauja.

12. Pareizais vietas vārds ir Līvāni (ar gaŗu pirmās zilbes „i”), ne Livāni, kā runā radiofōna vēstītāja.

13. Vācu verdrāngen (kr. вытеснять) nozīmē var lietāt latviešu valodā verbu izvietot, kas darināts līdzīgi tādiem vārdiem kā novietot, ievietot.

401. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 6. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Īpašvārdi. Īpašvārdi latviešu valodā transkribējami pēc izrunas oriģinālvalodā (Šēkspīrs). Precīzākai šīs izrunas attēlošanai latviešu alfabētā lietājami arī ö, õ (Göte), ü (Jürgens), ū (Mühlenbachs). Angļu īpašvārds Wilde, paliekot vistuvāk oriģinālvalodas izrunai, transkribējams ar vienzilbīgu vārdu – Vailds (līdz šim parastais rakstījuma veids – Uailds). – Presē turpretim, neturoties pie kādas vienas normas, īpašvārdus raksta gan pēc izrunas, gan pēc rakstības („Universitas” – Uailds, bet Macdonalds).

Lokāmiem īpašvārdiem izrunā uzsverama pirmā zilbe, nelokāmiem atstājams oriģinālvalodas akcents; lokot galotne piekārāma vārda celmam (Venizels, Venizela; Čaldaris, Čaldaŗa), ne oriģinālvalodas nōminātīvam (Venizeloss, Venizelosa). Viegli deklinējamus vārdus nekādā ziņā nevar atstāt nelocītus („Sakalas” telpas; „Rīts” turpretim drukā – „Sakala” telpas).

Nelokāmajiem īpašvārdiem oriģinālvalodās neuzsvērtas īsas galazilbes latviešu valodā nav nekāda iemesla pagarināt; piem.: Tartu, Nurmi, Čeruti („Rīts” turpretim lieto šādas nepareizas formas: Tartū, Nurmī, Čerutī, pat de jurē, pareizi – de jūre).

„Rīts” arvien vēl īpašvārdos lieto nevajadzīgi dubultniekus; tā vārdiem Messīna, Mussolīni u.c. nācis klāt vēl Husss. Husa vārdu paši čechi raksta ar s; arī mums šis vārds rakstāms – Huss, Husa. Turpretim kur dubultnieki būtu rakstāmi, tur „Rīts” tos nelieto, piem.: kollektīvs, grammofōns („Rīts” – kolektīvs, gramafōns).

2. IMM kādā teikumā atrodama šāda neveikla vārdu kāŗta: „dominētāja šī daiļdarba doma”. Ar lietas vārdu saskaņotais tuvākais atribūts liekams tieši apzīmējamā vārda priekšā: „šī daiļdarba dominētāja doma”.

3. „Rītā” bieži lietots saliktenis „melnkrekls”, ar to apzīmējot melna krekla valkātāju. Saliktenis, ja tā otra daļa ir lietas vārds, ļoti bieži pieņem piedēkli un dabū citu galotni, zaudējot arī savu pirmatnējo nozīmi. Tā „melns krekls” varētu būt „melnkrekls”, bet tā valkātājs tikai „melnkrekļis” (ģen. melnkrekļa).

4. /Svītrots./

5. Savā nozīmē katrs šķīŗami vārds „pareizums un „pareizība”. Par pareizumu (richtig sein) runājam, apsveŗot kādas darbības rezultātu, vai tā veikta pareizi (piem.: par šā rakstījuma pareizumu nav jāšaubās). Pareizība (Richtigkeit) turpretim ir vairāk abstrakts nojēgums un apzīmē kāda lietas sastāva pastāvīgu, negrozīgu un konstitūtīvu elementu (piem.:

katra atzinuma formālai uzbūvei nepieciešama pareizība). Līdzīgi nozīmē šķīrāmi arī patiesums un patiesība.

6. „Valdības Vēstnesī” lasām virsrakstu: „Meklēt izbeigto personu 3. saraksts.” Gan verbam beigt var pievienot infinitīvu (beidzu meklēt), bet ne pasīvā divdabja priekšā (meklēt izbeigts); nesaderīgi runāt arī par „izbeigto personu”. Virsraksts labojams šādi: „Vairs nemeklējamo personu 3. saraksts”.

7. Pilnvaras saņēmējs ir saucams pilnvarnieks un pilnvarotais, bet tās devējs – pilnvarotājs.

8. „Priekšsēdētāja” vietā ieteicams lietošanai vārds „priekšsēdis”, darināts līdzīgi kā labdaris (labs + darīt) – priekša + sēdēt; turpretim priekšsēdētājs var būt atvasināts tikai no verba priekšsēdēt, kādu nemaz nav iespējams konstruēt.

9. Jēgumu „klāt neesošs” nevar aizstāt ar „projām esošs” jeb „prom esošs”, jo projām un prom (atbild uz jautājumu: kurp?) nesader ar vārdu esošs. Ja gribam izteikt, ka kāda nav klāt (piem., tiesas sēdē) un tas ir projām, tad sakām: viņš ir aizceļojis, aizbraucis.

10. Teikumu – papildus mūsu rakstam no š. g. 16. janvāra pagodināmiem ziņot – labāk izteikt šādi: papildinot mūsu š. g. 16. janvāra rakstu, pagodināmiem ziņot.

11. Apskata un izlabo vairāk teikumus (J. Brokas savāktus), kuŗos nepareizi lietota prepozīcija „pie”. Daži piemēri:

Bērnu medicīniskais aizgādības punkts pie I pilsētas slimnīcas. – I pilsētas slimnīcas bērnu medicīniskais aizgāds.

Izdevumi, atskaitot kursa starpību pie trattu izpirkšanas. – Izdevumi kursa starpības dēļ, izpērkot tratas.

Izdevumi pie malkas sagatavošanas saimnieciskā kārtā. – Izdevumi, sagatavojot malku saimnieciskā kārtā.

Iegādāts inventārs pie meža darbiem. – Iegādāts inventārs meža darbiem.

Alga strādniekiem pie motorzāģa. – Alga motorzāģa strādniekiem.

Vērtības pieauguma nodoklis pie nekustamu īpašumu atsavināšanas. – Vērtības pieauguma nodoklis, atsavinot nekustamus īpašumus.

Atalgojums darbiniekiem pie gruntsgabalu, ēku un dzīvokļu skaitīšanas materiālu apstrādāšanas. – Atalgojums darbiniekiem par zemesgabalu, ēku un dzīvokļu skaitīšanas materiālu apstrādāšanu.

Iztrūkums pie budžeta realizēšanas. – Iztrūkums, realizējot budžetu.

Uzraudzība pie malkas nosūtīšanas. – Malkas nosūtīšanas uzraudzība.

402. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 13. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Īpašvārdi. „Rīts” joprojām pieļauj nepareizus īpašvārdu rakstījumus: Lippa, Liksna, Aglona u.c. Čehoslovākijas pārstāvis Latvijā saucas Līpa un raksta savu vārdu ar vienu p; nav nekāda iemesla latviešu valodā te lietot dubultnieku. Aiz cieņas pret personām uzvārdi transkribējot bez vajadzības nav grozāmi. Tā, piemēram, uzvārds Treus var palikt negrozīts (Treus, Treua, Treuam), jo divskanis eu latviešiem it labi pazīstams vārdos sev un tev. Lokāmā galotne piekārāma vārda celmam, kas daudzreiz nozināms, sākot tikai ar ģenitīvu (Venus, Veneris); turpretim radiofōns Veneras kalna vietā lieto vēl formu Venus kalns.

Vietu vārdi rakstāmi pēc vietējās izrunas, izloknes formas pārceļot rakstu valodā. Tā, vārdus „Leiksna” un „Aglyuna” no latgaliešu dialekta pārceļot rakstu valodā, dabūjam formas – Liksna un Ēglūna. Varakļānu vārds rakstāms un runājams pēc turieniešu izrunas ar r un ļ (Varakļāni).

2. Loģikā, runājot par jaunu spriedumu darināšanu uz iepriekšējo pamata, jāizšķir šādi divi gadījumi:

1) jaunu spriedumu var atvasināt no viena vai vairāk iepriekšējiem spriedumiem jeb prēmīsām; to līdz šim pēc krievu vai vācu parauga sauca par slēdzienu; prof. Endzelīns ieteic jaunvārdu risiens (Schluss, умозаключение) no verba rist – siet, saistīt;

2) jaunu spriedumu var atvasināt no plašāka domu virknējuma; tas ir gala spriedums, kas izriet no vairāk prēmīsu un risienu sintētiska apvienojuma; šim nojēgumam paturams jau labi pazīstamais secinājums (Folgerung, вывод).

3. Nelatviskā rensteles (Rinnstein) vietā prof. Endzelīns ieteic vārdu notekle, kas darināts ar piedēkli -l- un atgādina daudz citus rīku nosaukumus ar piedēkli -ekl-; noteka un notaka lietojama dabiski radušos ezera vai upes atzarojumu apzīmēšanai (piem., ezeram daudz noteku); notece, tece apzīmē pašu darbību (piem., tece apstājusies). /Ar notekles v. visi nav mierā./

4. Beices vietā lietojams vārds kode; paralēlā forma kodne nav ieteicama, jo piedēklis -n- tāpat kā -m- (vēlme) ir bez kādas nozīmes un nevar vārdam piešķirt citas nojēguma nianses.

5. Drāts vietā jau ieviesies vārds stiepile. Bet piedēklis -ule- parasts vairāk dzīvu būšu nosaukumiem. Lietojama forma stieple, saliktenī – dzeloņstieple.

6. „Kriširmis” aizstājams ar kritekli, plēteni jeb izpletni; šaurāka un precīzāka nozīme kriteklim; plētenis un izpletnis ar plašāku un vispārīgāku nozīmi.

7. Blakus vārdam lidmašīna, kam pirmajā daļā substantīvs (lidu mašīna), var darināt arī vārdu lidosta (gaisa ostas vietā).

8. „Rītā” vēl var lasīt par kādu šeibi; šā nojēguma apzīmēšanai derīgs vecu vecais vārds ripa.

9. Svešvārdi rakstāmi pēc oriģinālvalodas izrunas. „Rītā” turpretim lasām: trāģisks, ekzarchs, un pat pazīstamā Doma (Māras) baznīca tur pārvērsta par Domu baznīcu. Pareizi minētie vārdi rakstāmi šādi: traģisks (τραγικός), traģēdija (τραγωδία), eksarchs (ἑξαρχος) – priekšnieks, baznīcas galva; Doms (domus), Doma baznīca.

„Rīts” raksta par „šo anekdoto stāstiņu”; svešvārds anekdots lietojams tikai ar substantīva nozīmi, attiecīgais adjektīvs – anekdotisks; ir substantīva, ir adjektīva nojēgumā lietojams paradokss, fem. paradoksa (paradoksa doma).

10. „Rītā” bija lasāms: „14 gadus atpakaļ šodien Vatikānā kronēja Piju XI.” – „14 gadus atpakaļ” laikam ieviesies pēc krievu valodas parauga; latvieši tai vietā lieto prepozīciju „priekš”: „taisni priekš 14 gadiem...”

11. Nelatviski ir runāt par „latviešu sastāvēšanu vācu draudzēs” („Rītā”); runa var būt par „latviešu atrašanos vācu draudzēs”.

12. Nesaderīgs vārdu apvienojums ir „vadīties no atzinuma” („Rītā”), kur sakām – „turēties pie atzinuma”.

13. Latviešu valodā laiku apzīmēšanai nav vārdu ar -ība (jaunvārds „nākamība” /grām. v./ jau ir novecojies). „Pagājība” īsteni nozīmē to pašu, ko „nīcība”, „iznīcība” (Vergänglichkeit). Tādēļ visai aplams iznāk teikums: Mūsu ceļš ved uz pagājību („Rītā”); te „pagājības” vietā liekama „pagātne” (Vergangenheit).

14. Ādas virsas īpatnā izskata (der Narben) apzīmēšanai derīgs dažiem arodniekiem pazīstamais – „ādas graudi”.

15. Nav iemesla labi pazīstamā „ebrēja” vietā likt kādu „ebrieti”. Ar piedēkli -ieti- atvasina kādas vietas apdzīvotāju nosaukumus (Daugava – daugavietis, Rauna – raunēnietis). Turpretim kāda „Ebra”, no kā varētu darināt „ebrieti”, laikam nav zināma.

16. Vārdu savienojumi „ticēt uz Dievu” un „ticēt Dievam” ir abi legālizējami, bet lietojami katrs ar savu nozīmes niansi.

403. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 20. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. „Br. Z.” nepareizi lietā verbu „uzskatīt” ar nozīmi „domāt” šādā teikumā: „Būtu nepareizi uzskatīt (vajadzēja teikt: domāt), ka Anglija to atļaus.”

2. „Br. Z.” nodrukāts teikums: „Kādi principi uzturēti pie Vācijas zirgkopības celšanas?” Vispirms jau neklājas runāt par principu „uzturēšanu”, bet gan ievērošanu, otrkārt, arī prepozīcija „pie” te lietāta nevietā. Pareizi šis teikums izteicams šādi: „Kādi principi ievēroti, Vācijas zirgkopību ceļot?”

3. Pēc krievu на таких условиях parauga „Rīts” raksta: „ceļot namu uz tādiem noteikumiem”. Latviski pareizi jāsaka: „ar tādiem noteikumiem”.

4. Tādi -e- c. uzvārdi, kas apzīmē vīriešus, datīvā beidzas ar -em; tāpēc jāsaka: Jānim Krauzem, ne Jānim Krauze, kā raksta „Rīts”.

5. Radiofona programmā minēta kāda „ōda līksmai”. Latviešu valodā var gan no adjektīviem darināt substantīvus, kas beidzas ar -e, ne -a, piem.: brīvs – brīve, skābs – skābe, smalks – smalce, bet tad pareizā substantīva forma no adj. līksms būs „līksme”; tāpēc pareizi bija jāraksta: „ōda līksmei”; „līksme” atrodama tautas dziesmās.

6. Folkloras krātuves jaunākajā tautas dziesmu krāj-ā minēts teikums „dažādu ierašu izpildīšana iepriekš kāzām”, kur adverbs „iepriekš” lietāts nepareizi prepozīcijas nozīmē. Pareizi būtu jāsaka „dažādu ierašu izpildīšana priekš kāzām”; bet arī verbs izpildīt šai nozīmē neder; tāpēc labāk teikt: „dažādas ierāžas priekš kāzām”.

7. Patapinātā leitmotīva vārda vietā (ko drukā „Rīts”) ieteicams pareizi darinātais un jau pazīstamais saliktenis „vadmotīvs”.

8. Lietuvas upe „Nēmunas” nav saucama latviski pēc kr. „Neman” parauga par „Nemani” vai „Nemanu”. Arī „Nēmuna” un „Nēmuns” nav pareizi, jo leiši paši gan šā vārda sākumā „n” mīkstina, tāpēc ka viņiem visi līdzskaņi palatālo patskaņu (i, e) priekšā viegli mīkstināti, taču latviešu valodā attiecīgajās formās mīkstinājuma nav (sal. lš. nēsti – nest, tiltas – tilts); pareizais šās upes nosaukums latviešu valodā ir ar nemīkstinātu „n”: Nēmuns (vīr. k. forma, kā Abuls). Minams vēl, ka „e” šai vārdā plats.

9. „Rītā” nodrukāts vārdu savienojums „cietošā bērna”. Divdabja forma „cietošs” ir nepareizi darināta, un pareizi būtu: ciešam – ciešošs; taču šai gadījumā labāk iztikt bez divdabja un teikt: „cietēja bērna”.

10. Latv. valodā patskaņus nedubulto, tāpēc jāraksta: Māzings, ne Maasings (kā drukā „Rīts”).

11. Prepozīcija „no” lietāta nepareizi šādos (J. Brokas savāktos) teikumos: Atmaksāts no Tautas labklājības ministrijas un no citām pašvaldībām (pareizi: Tautas labklājības ministrijas un citu pašvaldību atmaksājumi). Pārskats par izdevumiem no neizlietotu kredītu kapitāla (pareizi: pārskats par neizlietotu krēdītu kapitāla izdevumiem). Atlīdzība no valsts fonda zemju ieguvējiem par mērniecības darbu izvešanu (pareizi: Valsts fonda zemju ieguvēju atlīdzinājums par mērnīku darbiem). Atlīdzība no mežniecību darbiniekiem (pareizi: Mežniecību darbinieki atlīdzinājuši). Nodoklis no nekustamas mantas un no zirgiem (pareizi: Nekustamas mantas un zirgu nodoklis). Nodevas no pilsētas valdes koncesionētām autobusu līnijām (pareizi: Pilsētas valdes koncesionēto autobusu līniju nodevas). Procenti no noguldījumiem, tekošiem rēķiniem un vērtspapīriem (pareizi: Noguldījumu, tekošu kontu un vērtspapīru procenti).

Prepozīciju „no” var lietāt šādos teikumos: Iejēmumi no pilsētas ēdienu namiem. 4% nodevas no iesniegtām prasībām.

12. Pareizi varam runāt par ūdens gāzveida (ne: gāzējādu!) stāvokli.

13. Svešvārds duplikāts (kāda dokumenta otrs eksemplārs) rakstāms ar nebalsīgu lūpeni: duplikāts (ne: dublikāts), jo te pamatā latīņu vārds duplex (= divkārsš).

14. Aiz komparatīva ieteicams likt saikli „nekā”, ne „kā”, piem.: veselība labāka nekā manta.

15. Grāmatvedībā lietājamais termins „izstāvošās summas” neskan labi un īsteni nozīmē to pašu, ko „neienākušās”, „nenokārtotās” vai „neiemaksātās summas”.

16. Lai mazāk attālinātos no oriģinālvalodas rakstības veida, tad tādos slavu īpašvārdos kā Irkutska, Jakutska atstājama skaņu kopa „ts”, kaut ar to izrunā kā afrikātu „c”, jo arī latviešu valodā līdzīgos gadījumos rakstām „ts”, piem., vārdos: atslēga, mats.

17. Tādi salikteni, kur pirmajā daļā adjektīvs, bet otrajā verbs, piem., daiļrunāt, svētrunāt, pareizā valodā nav lietājami. Iespējami gan tādi salikteni, kur pirmās daļas adjektīvam pievienotos substantīvs, piem.: svētruna, daiļruna, daiļdarbi. Tāpat nav mums verba dievkalpot, bet ir substantīvs dievkalpojums.

404. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 27. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Īpašvārdi. Vietu vārdi rakstāmi pēc vietējās izrunas, izlokšnes formas pārceļot rakstu valodā. Bet tā kā tā visiem nav zināma, tad preses kļūdas vietu vārdu rakstījumos ātri var ieviesties arī plašākā sabiedrībā. Tā, piem., „Jaunākajās Ziņās” nesēn varēja lasīt, ka Liepājas apriņķa priekšnieks rīkojot zemnieku svētkus Nicā (Francijā!) un ka aizsardžu pulciņš atklāts Cerē. Īstenībā tas notiek tepat Nicā un Cērē.

Radiofōna programmās pastāvīgi min „Prahu”, atdarinot oriģinālvalodas rakstību. Svešvārdi turpretim transkribējami ne pēc oriģinālvalodas rakstības, bet gan pēc izrunas. Čehiem vārdā „Prahā” h stājies g vietā un skan apmēram kā g vārdos die Tage, Bor; arī čehu kaimiņu zemēs dzirdama Praga. Vistuvāk oriģinālvalodas izrunu atspoguļojam, rakstot šo vārdu ar g – Praga.

„Rīts” igauņu valsts vecāko sauc „Pētsu”; pareizi šis vārds rakstāms ar īsu e – Petss.

Uzvārdu rakstībā mums vēl trūkst stingru tradīciju, tādēļ dažreiz iespējamās variācijas. Rakstot aiz divu vai vairāk personu kristībvārdiem kopēju uzvārdu, varam lietot vai nu vienskaitli (Kārlis un Eduards Veidenbaums, Antons un Pēteris Birkerts, Anna un Mirdza Liepiņa), vai arī daudzskaitli (Kārlis un Eduards Veidenbaumi, Anna un Mirdza Liepiņas), it īpaši ja personas pieder pie dažādām kārtām (Anna un Jānis Kalniņi, vēlām laimes Annai un Jānim Eglēm); pēdējā gadījumā vīriešu kārtai dodama priekšroka.

2. Dombrovskis-Dumbrājs lieto „Rītā” nepareizi darinātu svešvārdu „eksaltāte”; no latīņu exaltatio pazīstama eksaltācija, no attiecīgā verba – eksaltējums, eksaltēts.

3. Tas pats autors turpat raksta par „juvelīro darbu”; ir gan substantīvs juvelieris, bet nav adjektīva „juvelīrs”; tādos gadījumos latviešu valodā iztiekam ar attiecīgā substantīva ģenitīvu un sakām: juveliera darbs.

4. „Rīts” lieto vēl vārdu „kastiņa”. Tas varētu atgadīties lībiskajās izloksnēs. Rakstu valodā ē-celmu vārdi pamazināmajā formā beidzas ar -īte: tīne – tīnīte, lāde – lādīte; un tā no kastes var iznākt tikai kastīte.

5. Kuršu kāpu ļaudis „Universitas” dēvē par kuršiem, lai gan jau sen noskaidrots, ka tie nav ne kurši, ne tieši kuršu pēcnieki. Paši tie saucas kursenieki (Kursas ļaudis), jo ir ieceļojuši kāpās no Kursas, kad īstie kurši tur jau bija asimilējušies ar latviešiem. Kuršu kāpu apdzīvotāji ir kursenieki, runā zemgalisku izloksni (Kā Nicā un Bārtā) un ir tuvāki latviešiem nekā leišiem.

6. Labā valodā divdabjus ar galotni -ošs darina tikai no nepārejošiem verbiem. Jaunākajās Ziņās” lasām: „Viņš devis daudz ierosīnoša”; ierosināt – pārejošs verbs. To labāk izteikt šādi: „Viņš devis daudz ierosinājumu”.

7. „Universitas” raksta par „dzimstību un mirstību skaita” mazināšanos. Dzimstība un mirstība (vienskaitlinieki!) jau apzīmē dzimšanas un miršanas gadījumu frekvenci

(daudzumu), tādēļ skaita vārds tur vairs nepiederas. Varam runāt par dzimušo skaita un mirstības mazināšanos.

8. „Rītā” lasām: „Pie nelabojamiem jāpielieto stingrs režīms”. Atmetot barbarismu pielietot (anwenden), teikums skan tā: „Pret nelabojamiem jā(iz)lieto stingrs režīms”.

9. Latviešu valodā tikai priekš nedaudz adjektīviem (pilns, kāriģis, kārs, cienīgs) nostājas substantīvs ģenitīvā (bēdu pilns, ziņkāriģis, goda cienīgs). Pārējos gadījumos savienojums ar ģenitīvu nav pieļaujams. Nevar teikt: bruņas raga veidīgas („Rītā”). Var gan būt saliktenis „rag(a)veids” un no tā darināts „ragveidīgs”. Tātad jāsaka: ragveida jeb ragveidīgas bruņas.

10. Operas namā izlikti norādījumi: pīpot liegts. Tas nav nepareizi, tikai „liegts” (liegums) neskan tik katēgoriski kā „aizliegts” (aizliegums), „pīpjot” vietā labāk teikt „pīpēt”; pīpe – pīpjot būtu darināms kā sēne – sēņot, zāles – nozāļot, bailes – baiļoties, sakne – iesakņoties.

11. Doktora gradu saīsinot, rakstām Dr. Tāda paraža nodibinājusies visā kultūras pasaulē, un pie tās varam turēties.

12. Prepozīcija „uz” nepareizi lietota šādos gadījumos: Atlīdzība lektoriem par lekcijām braucošam personālam attiecībā uz vagonu elektrisko iekārtu un motoru darbību. – Atlīdzinājums lektoriem par lekcijām, kas nolasītas braucošajam personālam par vagonu elektrisko iekārtu un motoru darbību. Orderi uz malku. – Malkas ordri.

405. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 5. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. No svešvalodām pārņemtiem lokāmiem vārdiem lokāmā galotne piekarama saīsinātam celmam (Venizels, Venizela). Grieķu vārdiem bieži vien nepareizi šo galotni piekār nōminātīvam; tā rodas formas Germanoss, tomoss („Jaunākajās Ziņās”). Pareizi: Germans, Germana, toms, toma.

2. „Rītā” rakstīts par „lugažniekiem”. Vidzemes rietumos pagasta iedzīvotāju vārdus, ja pagasta vārds beidzas ar -ži, darina kā Kursā ar -nieks (Allaži – allažnieks, Limbaži – limbažnieks, Ādaži – ādažnieks); tā ieceļotāju kuršu ietekme. Vidzemnieki pagasta iedzīvotāju vārdus palaikam darina ar -ietis (Ļaudona – ļaudonietis, Alūksne – alūksnietis, Valmiera – valmierietis). Arī Lugažu iedzīvotāji sevi sauc par lugaziešiem (j līdzskaņa un šaura patskaņa starpā zudusi), ne lugažniekiem.

3. „Brīvajā Zemē” minēta senās Romas pretoriešu tiesa. Senajā Romā bija pazīstami prētori (praetor – praetores), un tā tur bija pazīstama arī prētoru tiesa.

4. „Rītā” bija lasāms par „maiņa pulkstenīti”; tas ir burtisks vācu „Maiglöckchen” tulkojums. Latvieši šo puķi sauc kreimeni (convallaria majalis).

5. Vārdu savienojumi „saeima-koncils”, „sportists-makšķernieks” („Jaunākajās Ziņās”) darināti pēc krievu valodas parauga. Latviešu valodā šādos gadījumos savienotājas zīmes vietā liekam saikli vai arī vienu no substantīviem otra priekšā nostatām par apzīmētāju: saeima jeb koncils, sporta makšķernieks.

6. „Rītā” lietots saliktenis „starumeši”. Salikteniem, kam otrā daļā ir no vārdiem atvasināti patstāvīgi nelietojami vārdi (lab-daris, led-lauzis, zelt-kalis), pirmajā daļā var būt tikai saīsināta celma forma. Tautas dziesmu „sēņulauzis” nav dzīvās valodas vārds un par paraugu nevar noderēt, un arī tam senāk pirmajā daļā būs bijusi celma forma (sēnja-lauzis). Tā „starumešu” vietā var būt vai nu staru metēji, vai starmeši (starmetis, starmeša).

7. Frazē – „ceļotāja žurnālistam līdzdalīja, ka noticis tas un tas” („Rītā”) – „līzdzdalīja” (teilte mit) ir rupjš barbarisms, kuŗā adverbs nepieļaujami apvienots saliktenī ar verbu personas formā. Tā vietā varētu teikt: pastāstīja, pasacīja, paziņoja.

406. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 12. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Īpašvārdi. Presē joprojām sastopam nepareizus īpašvārdu rakstījumus, nerespektējot oriģinālvalodas izrunu. Tā Āchenas vietā atrodam drīz „Aacheni”, („Universitas”), drīz „Acheni” („Rītā”); Zāras vietā „Saaru” („Rītā”), Zārbrikenas vietā „Saarbrikeni” („Rītā”), Hēliopoles vietā – Heliopolisu („Jaunākajās Ziņās”); Hēliopoles vārds rakstāms līdzīgi kā Konstantinopole, Akropole, Adrianopole, Irinopole; tāpat rakstāms arī kino nosaukums – Mētopole (ne Metropolis).

Lietuvā ir upe Neris (ģen. Neŗa, lok. Nerī); „Rītā” lasām: „ŗeris upe” (kā Gaujas upe), „ŗerisā” (lok.); „Brīvajā Zemē” – „ŗerijā” (lok.)

Radiofōna programmā minēts bulgāru komponists „Vlaŗigērovs”; d i priekŗā mīkstina gan krievu valodā, bet ne bulgāru valodā; paliekot tuvāķ oriģinālvalodas izrunai, vārds rakstāms ar d – Vladigerovs.

Radiofōna vēstītāja, ziņojot par japāņu valstsvīru Hirotu, uzsverŗ ŗai vārdā otro zilbi (Hirōta). Ja vārdu lokām, tad akcents katŗā ziņā latvieŗu valodā saistāms pie pirmās zilbes. Nelokāmiem vārdiem var paturēt oriģinālvalodas akcentu; bet ja tas nav droŗi zināms, tad arvien labāķ palikt saskaņā ar latvieŗu valodas akcenta principu un uzsvērt pirmo zilbi (Hirota).

2. Sveŗvārdi. Arī sveŗvārdi tāpat kā no sveŗvalodām pārņēmtie īpaŗvārdi rakstāmi, respektējot oriģinālvalodas izrunu. Par ortodoksālās jeb pareizticīgās baznīcas mētopolīta vēlēŗanu rakstot, „Rīts” un „Jaunākās Ziņas” atkārtoti piemin arī „eikumenisko” sinodi. Vārds „eikumenisks” ir patvaļīgs sagrozījums. Pēc vācu valodas parauga būtu iespējama forma „ekumenisks”, pēc Reichlina izrunas „ikumenisks”. Paliekot saskaņā ar grieķu valodas klasiskā laikmeta izrunu, iespējama vienīgi forma oikumenisks (οικουµενυς).

Karola Dāle kādā dzejolī (ŗurnālā „Universitas”) dzied par ļaunām himēŗām. Sveŗvārdos dveŗamā skaņa h ŗķīŗama no berzeņa ch (Holande – Chaŗkova, Homērs – Charōns). Dzejolī minētais grieķu vārds sāķas ar berzeni – chimēŗa (χίµαιρα).

Radiofōna vēstījumos jo bieŗi atgadās dzirdēt „kāŗeras” vārdu; pirmajā zilbē tas runāķams un rakstāms ar īsu a – kamera (camera).

3. „Jaunāķo Ziņu” laika ziņojumos lasām: „Laiks paliks vēsāķs.” Verbs „palikt” lietoķams vairāķ nozīmēs; tam ir arī pretēķas nozīmes: palikt iepriekŗēķā stāvoklī (bleiben) un tapt citādam (werden). Izteiksmes precīzēŗšanai rakstu valodā, tapŗanas nojēģumu apzīmēķot, „palikt” derētu aizstāt ar nozīmē līdzīgiem vārdiem „tapt” un „kļūt”. Tad nevarētu rasties pārpratumi: „laiks paliks vēss”, laiks kļūŗ (taps) vēsāķs”.

4. „Rītā” lietota tagadnes 3. personas forma „pārstāvj”. Ar j var beģģties tikai I lokāmās ŗķīŗas 4. paŗķīŗas un daŗi 1. paŗķīŗas verbi, piem.: glābj, kāpj, vemj, kauj, rij, rej, sēķ. Stāvēt, pārstāvēt ir III lokāmās ŗķīŗas 3. paŗķīŗas verbi; tagadnes 3. persona tiem ir – stāv, pārstāv.

5. Nepieļaujams saliktenis latvieŗu valodā ir „dzenskrūve” (lietots „Rītā”); verba sakni ar substantīvu saliktenī nevar apvienot. „Dzenskrūves” vietā ieteicams saliktenis dzinēķskrūve.

6. Nesaderģgs savienojums Z. Lazdas dzejā „Rītā” ir „bezcerģga” jausma. „Bez” var savienot saliktenī ar adjektģviem, kas darināti no substantģviem, piem., bezdievģgs, bezbēdģgs. No vģrbiem atvasinātos adjektģvģus ar „bez” nevar savienot. „Bezcerģgas” jausmas vietā var lietot „bezcerģbu” jeb „necerģģu” jausmu.

7. Bieŗi neģstā nozģmē atgadās verbs „pģrakstģt” (krievu приписывать nozģmē). „Rģtā” ŗāda fraze: padomju valdģbai pģrakstģti revolģcijas plāni. ŗai gadģjumā „pģrakstģt” aizstāķjams ar „ģģdēvģt”: padomju valdģbai ģģdēvģti revolģcijas plāni.

8. Stila ziņā nesaderģgs ir vārdu kopoķjums „taisa izrakumus” („Rģtā”). Labāķ – „ģģdarģt izrakumus”, kā tas bijģis parasts līdz ŗim.

9. Frazē – „atsakās no sarunām, iekams pastāv okupācija” („Rītā”) – nepiederīgi lietots saiklis „iekams” (priusquam, bevor, прежде чем); tā vietā liekams saiklis „kamēr”: atsakās no sarunām, kamēr pastāv okupācija.

10. Prepozīcija „uz” nepareizi lietota šādos gadījumos:

Kursa starpība uz tīrāzētām ķīlu zīmēm. – Tīrāzēto ķīlu zīmju kursa starpība.

Pelņa uz izsniegtām orderu grāmatām. – Pelņa no izsniegtām orderu grāmatām.

Procenti no obligācijām uz pārdotām zemnieku zemēm. – Procenti no zemnieku pārdoto zemju obligācijām.

407. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 19. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. J. Akuraters „Jaunākajās Ziņās” raksta par „Titus un Venēras tempļiem”, iesākdams savu ziņojumu „Roma alternā – mūžīgā pilsēta”. – Īpašvārds Tits ir o-celma vārds, Veneras vārds rakstāms ar īsu e otrajā zilbē; tātad pareizi jāraksta: Tita un Veneras templis. „Roma alternā” ir pavisam cits nojēgums nekā „mūžīgā pilsēta”; „mūžīgā Roma” ir „Roma aeterna” (ar īsu a gala zilbē!).

2. Nepareizi ir atvasināts „vidutājības” vārds („Rītā”), tāpat „vidutājs” jeb „vidūtājs”. Uz to jau savā laikā aizrādījis Mūlenbachs. No u-celmu lietvārdiem infinitīvus darina ar galotni -ot; no „vidus” varētu darināt „vidot” un no šī tālāk „vidotāju”. Bet rakstu valodā „vidotāja” nozīmē ir jau pazīstams vārds starpnieks; tā arī „vidutājības” vietā lietojams „starpniecības” vārds.

3. Nelatviskā ziemas makšķeres nosaukuma „bļitka” („bļitkot, bļitkošana”) vietā ieteicams vārds žibulis (žibuļot) vai spangale (spangalēt).

4. J. Kazaks „Studentā” rituma vajadzībām dzejā nepieļaujami saīsinājis vārdus, izmezdams gaŗu patskani vārda vidū: „pēd’jais sārtums”. Šai gadījumā, negrozot nemaz pantmēru, izmantojams nozīmē gluži līdzīgais vārds „pēdējs” – „pēdējs sārtums”.

5. Frazē – „tā vēl tālu nebija dārgākā” („Brīvajā Zemē”) – ir burtisks tulkojums no krievu valodas („далеко не”). Latviešu valodā izteiksmes konkrētizējums iet taisni pretējā virzienā: „tā vēl ne tuvu (ne tuvumā) nebija dārgākā”.

6. Teikums – „viņa piederēja tām māksliniecēm” (A. Bērziņš – „Jaunākajās Ziņās”) – saprotams piederības nozīmē; te nav jāvairās no prepozīcijas lietošanas un jāraksta: „viņa piederēja pie tām māksliniecēm”.

7. „Jaunākajās Ziņās” vienā pašā numurā atrodam šādas sintakses un stila kļūdas:

pēc krievu valodas parauga darinot – a) „viņi atrod (находят), ka...”; latviski sakām: „viņi domā, ka...” jeb „viņiem liekas, ka...”; b) „izsauc nāves gadījumus” – jāsaka: „ir par iemeslu nāves gadījumiem” jeb „rada nāves gadījumus”; c) „tas pie-dod ceļojumam sevišķu nozīmi” – „pie-dot” te burtisks krievu придавать tulkojums; ceļojumam nozīmi var dot, piešķirt;

prepozīcija par bez iemesla atmesta šādā teikumā: „pieaug interese lauku darbam”; ar prepozīciju: „pieaug interese par lauku darbu”;

nevietā turpretim lietota prepozīcija „pie”: „ievēlēts par docentu pie romāņu filoloģijas fakultātes”; pareizi: „ievēlēts par docentu romāņu filoloģijas fakultātē” vai „ievēlēts par romāņu filoloģijas docentu”;

„koris izpildīs dziesmas; pareizi: „koris nodziedās dziesmas”;

„zignāli brīdinās vilcienu tuvošanos” – šis teikums neatspoguļo patieso lietas sastāvu; īstenībā signāli ziņos jeb vēstīs par vilcienu tuvošanos.

8. „Studentā” neveikli darināta fraze: „dod priekšroku universitāti beigušiem nekā tiem, kas beiguši kādu ārodskolu”; to var labot šādi: „drīzāk izraugās universitātes absolventus nekā tos, kas beiguši kādu arodskolu”.

9. Korriģējami šādi kancelejās bieži lietojami vārdu savienojumi (J. Brokas savākti):

braukšanas nauda – braucamā nauda;

kapitālu nodibināšana – kapitālu radīšana;
korķa sevināšanas materiāli – korķa sevināmie materiāli;
pārbaudīšanas aparāti – pārbaudes jeb pārbaudāmie aparāti;
slēgšanas ietaises transformatoru stacijām – slēdzamās ietaises transformatoru stacijām;
slēgšanas tornis pie Dubultu pārceltuves – slēdzamais tornis pie Dubultu pārceltuves.

408. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 26. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Īpašvārdi. „Brīvā Zeme” atstāj nelocītus leišu īpašvārdus („kopš Šadeika stāšanās amatā”; „komponista Autanas Račiunas darbs”). Latviešu valodā tie lokāmi tāpat kā latviešu īpašvārdi („kopš Šadeikas stāšanās amatā”; „komponista Autana Račūna darbs”).

Čehu valodnieka Zubatija vārds „Brīvajā Zemē” nepareizi rakstīts ar S un bb (Subbatijš); tuvinoties oriģinālvalodas izrunai, vārds rakstāms un runājams ar z un b – Zubatijs.

Azijas vārds īsteni rakstāms ar īsu pirmās zilbes a (sal. gr. Ἀσία); atvasinātais adjektīvs no tā – „azisks” (kā Vācija – vācisks, Krievija – krievisks); ja adjektīvs „azisks” liekas neparasts, tad to var aizstāt ar substantīvu „aziātu” (aziski paņēmieni – aziātu paņēmieni) vai no šī darinātu adjektīvu „aziatisks” (kā vergs – verdzisks; aziatiski paņēmieni).

2. Svešvārdi. „Rīts” sakarā ar ortodoksālās baznīcas mētropolīta iesvētīšanu raksta par „hirotoniju”; šis grieķu vārds rakstāms ar berzeni ch – cheirotonija (χειροτονία).

Vecākos un sen pierastos svešvārdos „o” izruna jau pielāgojusies latviešu „uo” izrunai; tā runājami vārdi: balkons (it. balcone), feļetons (fr. feuilleton) u.c. Jaunāka slāņojuma svešvārdi izrunājami pēc oriģinālvalodas izrunas, piem., bekons, telefons, jōds.

3. Latviešu valodā nevar apvienot saliktenī verba sakni ar substantīvu. Nepareizi saliktenī ir „raidstacija” (radiofona programmās) un „lejkanna” („Rītā”). To vietā var likt atvasinājumus ar -ikla, kas apzīmē rīkus un vietu, kur var ko darīt: 1) raidīkļa (kā ganīkļa), 2) laistīkļa (kā kullīkļa, mīstīkļa), laisteklis, laistīklis jeb laistīkle.

4. Dzejniekam Medenim „Rītā” šāda rinda: „caur vēju šalkoņu, lietuta brāzmām”. Vārdam „lietuta” nōm. forma varētu būt tikai „lietuts”, bet tādas u-celmu pamazināmās formas nav ne latviešu, ne leišu valodā. „Lietutu” varētu iedomāties pēc neīstas analogijas ar o-celmiem izloksnēs, kur u-celmi zuduši: sietiņš – siets; ziediņš – zieds; lediņš – leds, mediņš – medis; no pamazināmās formas ar diviem piedēkļiem: alutiņš – aluts, lietutiņš – lietuts. Leišu valodā pamazināmā galotne ir -utis (alūs – alūtis); tāda iespējama arī latviešu valodā: alutis, lietutis (ģen. aluša, lietuša); Ulmaņa vārdnīcā ar gluži līdzīgu galotni atrodams uzvārds Grigutis, ģen. Griguša.

5. Vēl joprojām izplatīts ģermānisms „no svara”, darināts pēc vācu „von Gewicht” parauga. A. Grīns „Brīvajā Zemē” raksta, ka „Eiropas mieram no svara divi elementi”; tas izlabojams šādi: „Eiropas mieram svarīgi divi elementi”.

6. Vārds „viss” teikumā parasti nostājas pārējo apzīmētāju priekšā (visi tēva radi, visu gaŗu vasariņu). A. Grīns „Brīvajā Zemē” lietojis nepareizu vārdu kārtu: „Lokarnas līguma visas parakstītājas”; jāteic: „visas Lokarnas līguma parakstītājas”.

7. Ed. Virza, recenzēdams K. Jēkabsona dzeju, „Brīvajā Zemē” raksta: „Viņa dzejai, no dziļuma nākdamai un no turienes spēkus ņemošai, lemts visā ta gūstā, kas ir piemīlīgs, melodisks, mīlestības, gaismas un puķu ziedu pilns. Viņa pamata tema ir tas apsvīlinājošais mirkļa prieku vai mirkļa bēdu vējš, kas ķer katru dabas bērnu.” – Pirmais teikums paliek nesaprotams. Darāmās kārtas divdabim ar galotni -dams palaikam ir tikai nōminātīvs vienskaitlī un daudzskaitlī vīriešu un sieviešu kārtā; „nākdamai” – nelietojama datīva forma. Neiespējama izteiksme ir „spēkus ņemošai”; ņemt gan ir transitīvs verbs, bet arī šādā gadījumā no darāmās kārtas tagadnes lokāmā divdabja ar galotni -ošs nekad nevar būt atkarīgs objekts akuzatīvā. Pieminētajā teikumā it labi var izlietot tās pašas kārtas divdabi ar galotni -ot: „Viņa dzejai, no dziļuma nākot un no turienes spēkus ņemot, lemts ...” Verbs „apsvīlināt”

pieder pie III lokāmās šķiras 1. pašķiras; tagadnē ieteicama īsākā forma (apsvilinu, apsvilinām); no tagadnes celma atvasināmais divdabis – „apsvilinošs” (ne: „apsvilinājošs”); bet no transitīviem verbiem labā latviešu valodā šo divdabi nemaz nav ieteicams darināt.

8. Prepozīcija „pie” nepareizi lietota A. Krodera raksta virsrakstā „Brīvajā Zemē”: „Daži vārdi pie strēlnieku deklarācijas”; pareizi: „Daži vārdi par strēlnieku deklarāciju”.

9. Vidējās kārtas pagātnes divdabim latviešu valodā nav datīva locījuma. „Rīts” to tomēr darina: „no sapulcējušamies lielais vairums bija studenti”. Šādos gadījumos izteiksme jāpārkārto vai jāatrod nozīmes ziņā līdzīgs vārds, kas tad lietojams datīva locījumā darāmajā kārtā: „no sanākušajiem lielais vairums bija studenti”.

10. Neīstā nozīmē vārds „atrast” lietots šādā teikumā: „Nikijs atrada prātīgāki padoties” („Rītā”); tas varētu būt burtisks vārda tulkojums no krievu valodas; latviski to var izteikt dažādi: „Nikijs turēja par prātīgāku padoties” jeb „Nikijs nodomāja, ka visprātīgāki padoties”.

11. Pēc krievu valodas parauga darināts teikums: „vietām redzas mājiņas” („Rītā”); latviešu valodā refleksīvās formas ar ciešamās kārtas nozīmi nav lietojamas; te vietā pasīvais divdabis: „vietām redzamas mājiņas”.

12. Pēc vācu valodas parauga „Rītā” darināts teikums: „sabiedrība bija nāves klusa”; latviešu valodā adjektīvs „kluss” nesader ar lietas vārdu ģenitīvā; latviski minēto teikumu var izteikt dažādi, piem.: „sabiedrībā bija iestājies nāves klusums”.

409. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 2. aprīlī.

Sēdi vada profesors J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. „Brīvajā Zemē” lietots sagrozīts svešvārds „jermonachi”; vārda pirmās daļas pamatā ir grieķu ἱερός (svēts); tādēļ tad arī šis svešvārds, atdarinot oriģinālvalodas izrunu, rakstāms – „hieromonachi” (svētmūki).

2. Līkumainas ornamenta līnijas () pareizais nosaukums ir maiandrs, ne meanders (no vācu Mäander); maiandrs cēlies no līkumainas upes nosaukuma Mazāzijā (gr. Μαίανδρος, lat. Maeander).

3. Dravniecībā ieteicami šādi termini nelatvisku vai nepareizi darinātu vietā:

iekars – rāmītis;

šķirklis, šķīramais režģis – šķirdēlītis, šķirrežģis;

elpokle (no elpot; kā no rīt – rīkle) – bites elpojamie organi;

gremotava (no gremot; kā no locīt – locītava) – bites barības sagremošanas aparāts.

4. Dabzinātnēs dažādu dzīvnieku un putnu nagu apzīmēšanai ieteicami šādi termini:

nags – der Nagel, ноготь;

krample (no krampt; kā no degt – deglis, maigle) – die Kralle, коготь;

pēds (ģen. pēda; pazīstami kumeļa pēdi – puķes nosaukums) – der Huf, копыто.

5. „Rītā” M. Stepermaņa rakstā atgadās vārds „riebjums”; tas ir atvasinājums no verba „riebties”, bet no verbu pagātnes celma atvasinātos vārdos ar -ums mīkstinājuma u priekšā nav: braukt – braukums, vērpt – vērpums, cept – cepums, celt – cēlums; tā arī riebties, riebt – riebums.

6. „Rītā” atrodam frazes: „tīrumi līdzenumos tur tikpat kā nav”, „Rīgai vajag vairākus tiltus”. Ar „nav” un „vajag” latviešu valodā saderīgs ģenitīva locījums; tādēļ jāteic: „tīrumu līdzenumos tur tikpat kā nav”; „Rīgai vajag vairāk (vairāku) tiltu”.

7. Prepozīcija „pie” nepareizi lietota „Rītā” (M. Stepermaņa rakstā): „pie vistrūcīgākā uztura”; to pašu var izteikt ar prepozīciju „ar”: iztika „ar vistrūcīgāko uzturu” vai: iztika, „uzturam vistrūcīgākam esot”.

8. Korriģējami šādi kancelejās bieži lietojami vārdu savienojumi (J. Brokas savākti):

braukšanas izdevumi – ceļa izdevumi, braucamie jeb braucienu izdevumi;

apkurināšanas materiāli – kurināmās vielas;

izstāvošās summas – nesaņemtās, neienākušās jeb neiemaksātās summas;

administratīvie izdevumi – administrācijas jeb pārvaldes izdevumi;
vēsturiskais archīvs – vēstures archīvs;
bioloģiskā stacija – bioloģijas stacija (kā filoloģijas fakultāte);
statistiskais birojs – statistikas birojs.

Kur krievu un vācu valodā lietojams adjektīvs, tur latviešu valodā bieži vien adjektīva vietā stājas substantīvs ģenitīvā; piederīgajam adjektīvam tādos gadījumos cita nozīmes nianse, piem.: kāds vēstures archīvs var būt vēsturisks, un šai vēsturiskajā vēstures archīvā var izdarīt vēsturiskus pētījumus; statistikas birojā var būt veicami dažādi statistiski darbi utt. Tā der šķirt arī adjektīvu „elektrisks” no substantīva ģenitīvā „elektrības”; varam runāt par elektrības iestādi, elektrības patēriņu, elektrības skaitītāju; bet var būt arī elektrisks gludeklis, elektrisks tramvajs, dažādi elektriski aparāti un ierīces, elektriskie slēdzamie pulksteņi („slēgpulksteņi”) jeb slēdzekļi (elektriski elektrības izslēdzēji, kas darbojas automatiski).

410. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 8. aprīlī. *Sēdi vada prof. J. Endzelīns.*

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. „Sāncenšu” („Rītā”) vietā liekama pareizā forma „sāncenši”, jo salikteņa pirmās daļas pamatā ir substantīvs sāns (ģen. sāna), kam mīkstinājuma nav nevienā locījumā.

2. Ieteicami šādi maz pazīstami vārdi:

aizslavēt (prof. L. Bērziņš savās atmiņās) – direktors mēģināja kādu savu skolotāju aizslavēt uz labāku vietu, bet tas viņam neizdevās;

izvilktne (no izvilkt; „Baltijas Vēstnesis”, 1873. g.) – Schublade (atvilktne);

izvietot – nolikt ko piederīgā vietā; izvietot krēslus, ciemiņus;

iekala (kā uzkala) – iekalums (piem., mietņu iekalas sliecēs);

ieredze – Ansehen, уважение; būt labā ieredzē;

iekam (J. Janševskis „Līgavā”) – anstatt dass (anstatt zu); вместо того, чтоб; iekam tie savā vaļā skraida pa mājām, var taču labāk arī tagad mācīties.

3. Līdzīgi kā „maksims” un „minims” lietojams arī no latīņu valodas pārņemtais „optims”.

4. „Rītā” A. Franča priekšlasījuma atreferējumā par kuršiem lasām: „sakšu gramatika «Historia Dania» vēsta par...” Teikums pavisam nesaprotams: „sakšu gramatika «Vēsture Dānija» vēsta par...” Īstenībā vēstītāja nav sakšu gramatika, bet rakstnieks Saksons (Saxo Grammaticus); darba nosaukums – «Historia Danica»; verbs „vēstīt” minētajā formā skan nevis „vēsta”, bet „vēstī” (II, 3).

5. „Studentā” V. Jankavs (redakcijas kollēģijas priekšsēdis) raksta par „«Jūl. Cēzara» Filipīnu skatu”. Šis skats nosaukts pēc vietas, kur darbība notiek; vieta ir Filipi (Φίλιπποι); tā arī «Jūl. Cēzarā» ir Filipu skats.

6. Citējot ko no svešvalodām, mūsu preses organi bieži izturas visai nevērīgi un sagroza pat populārus izteicienus. Tā „Rīts” sagrozīti citē Ciceronu: „quousque tandem abutere patientiam nostram?” – Verbs „abutere” šai gadījumā saderīgs ar ablātīvu (ne akuzātīvu): „quousque tandem abutere patientia nostra?”

7. Vēl joprojām latviešu rakstnieki vispārinātas attiecības izteikšanai lieto pēc krievu un vācu valodas darinātu teikumu konstrukciju ar „arī” (auch) vai „arī ne” (auch + ни): „vienalga, lai ko arī viņa (ne)tēloja” (A. Bērziņš „Jaunākajās Ziņās”); „cik nelaimīgs viņš mums arī izliktos” (M. Stepermanis „Rītā”); „lai arī cik Vienības laukums izdevīgs būtu” („Rītā”).

Latviski šādus teikumus izsakām bez „arī” („arī ne”): „vienalga, lai ko viņa tēloja” jeb „lai viņa tēlotu ko tēlodama”; „lai cik nelaimīgs viņš mums izliktos”; „lai cik izdevīgs ir Vienības laukums”.

8. Korrigējami šādi kancelejās bieži lietoti vārdu savienojumi (J. Brokas savākti):

izvestie mērniecības darbi – izdarītie jeb veiktie mērniecības darbi;

darba nespējīgs – strādāt nespējīgs, darbam nespējīgs;

atklāta nespējnieku apgāde, atklātie dārzi – publiska nespējnieku apgāde, publiskie dārzi;
ugunsdzēsības nodaļa – ugunsdzēsēju nodaļa;
pastāvīga izstāde labiem gāzes aparātiem – pastāvīga labu gāzes aparātu izstāde;
nomas no augļu kioskiem, nomas par reklāmu stabiem – augļu kiosku nomas, reklāmu
stabu nomas;
iegādāt pret skaidru samaksu – iegādāt par skaidru naudu.

411. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 23. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. „Sērstību („Rītā”) vietā lietojama pareizā forma „sērsības” (sērsu – sērsības kā apkūlu – apkūlības).

2. „Zēnība” („Rītā” 1936. g. 22. apr., pag. 5) – pareizi darināts vārds (zēns – zēnība kā bērns – bērība, draugs – draudzība).

3. „Līdzīpašnieki” darināts tāpat kā „līdzsvars”, kam salikteņa pirmajā daļā nav vis adverbs, bet adjektīvs „līdzs” (= līdzīgs); tomēr „līdzīpašnieku” vietā labāk ieteicams vārds „kopīpašnieki”.

4. Uz dažādu iespiestu paziņojumu aploksnēm un pavēstēm pasta darbinieku zināšanai raksta „iespiests darbs”, „iespieduma darbs” vai tml. Tā kā ar vārdu „darbs” parasti apzīmējam kādu plašāku apcerējumu, tad pasta darbiniekiem par iespiestiem paziņojumiem uz aploksnēm var norādīt ar vārdiem „iespiests”, „iespiedums”.

Nepareizi darināts saliktenis ir „iespiedloksne”. Kamēr nav cita latviska vārda, lietojams patapinājums „druka” un „drukāt”; tādēļ pieļaujami vārdu savienojumi „drukas loksne”, „drukas darbi”, „drukas krāsa” utt. „Drukāt” var aizstāt ar „iespiest”, bet perfektīvajam verbam „nodrukāt” atbilstošas formas no iespiest nevaram darināt; „drukas loksni” var aizstāt „iespiedumloksne”.

5. „Rītā” rakstīts: „zobeni šķinda” (pagātne!); verbam „šķindēt” tagadne skan „šķind”, pagātne – „šķindēja” (ne „šķinda”).

6. Radiofona programmā teologs Dr. A. Freijs lietojis svešvārdu „krucifiks” (ģen. krucifika). Vārds darināts no latīņu „crucifixus”; pareizā forma tāpat iznāk – nōm. krucifikss, ģen. krucifiksa.

7. „Rītā” lasām šādu frazi: „slimnieku konsulēja ārsti”. Latīņu valodā ir gan verbs „consulo”, bet par svešvārdu tas nav tapis; attiecīgais svešvārds „konsultēt” darināts no lat. „consulto”, kas nozīmē prasīt kam padomu. Minētai frazei jāskan tā: „slimnieks konsultēja ārstus”.

8. „Rīts” joprojām atstāj nelocītus īpašvārdus, kas nesaskan ar latviešu valodas principiem: Morze raidītājs, jāteic – Morzes raidītājs; Kipras Petrauska viesošanās, jāteic – Kipra Petrauska viesošanās.

10. Dombrovskis-Dumbrājs „Rītā” raksta: „... no ministra A. Bērziņa ar kundzes”. Tas skan rīdziski; literārajā valodā saderīgais locījums ar „ar” vienskaitlī ir instrumentālis: „... no ministra A. Bērziņa ar kundzi”.

11. Pārprotams ir teikums: „Katra būve, kuŗai vairāk nekā 30 stāvu, nerentējas” („Rītā”). Varam iedomāties, ka dažas būves tomēr rentējas. Teikums pārkārtojams: „nerentējas neviena būve (nams), kam vairāk nekā 30 stāvu”.

12. Tāpat pārprotams teikums: „zemgaļi atrieba savus postītājus” („Rītā”); īstenībā rakstnieks grib teikt, ka „zemgaļi atriebās saviem postītājiem”.

13. Nesaderīgs locījuma lietojums šādā teikumā: „Francijai šis strīdus maz interesē”; jāteic: „Franciju šis strīdus maz interesē”.

14. Ar kommatiem nav atdalāmi vispārīnāmie teikumi, ja tos izrunā bez pauzēm, piem.: dari ko darīdams, lai būtu kā būdams, ej kurp iedams.

412. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 30. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Par pareizi darinātiem atzīstami šādi vārdi:

aptumsums (no verba „aptumst” ar -ums, aptumsu – aptumsums) – saules un mēness aptumsums;

šķirne – die Sorte; zirņu šķirnes, bet ļaužu šķiras;

celsme („Ceļā”, 1936. g. 1. Nr.; no verba celt) – Erbauung; līdzīgi darināts vārds „atklāsme” (Offenbarung);

izcilība (J. Velmes darinājums) – excellence (lat. excellentia).

2. Uzvārdus, kas beidzas ar -evičs un -ovičs, bieži raksta vai runā ar ē un ō (Petkēvičs, Petrōvičs); tāds pagarinājums radies uzsvāra dēļ oriģinālvalodā, kur šī zilbe ir uzsvērtā; bet latviešu valodā, pārnesot akcentu uz pirmo zilbi, gaŗums izzūd – sakām: Petkevičs, Juškevičs, Petrovičs, Poļakovičs.

3. Adjektīvs „autōritātīvs” darināts no vārda autōritāte (lat. auctōritās); „morāles” vārdam attiecīgais adjektīvs – morāls, amorāls (kā līksme – līksms, brīve – brīvs; lat. morālis).

4. Vārdu savienojumos „blakus peļņa”, „blakus ienākumi” adverbs „blakus” lietots kā atribūts; daži tādi vārdu savienojumi ir iesakņojušies un būtu ciešami, bet nav ieteicams tos ņemt par paraugu citiem līdzīgiem savienojumiem.

5. Pēc vācu valodas parauga darināts izteiciens „vilkt konsekvences” (Konsequenzen ziehen): „mūsu darbs sabrucis – vilksim konsekvences”; latviski to varētu izteikt vārdiem: „izdarīsim vajadzīgos secinājumus”.

6. Daži mūsu rakstnieki, padzirduši, ka prepozīcijas dažkārt var aizstāt attiecīgi substantīvu locījumi, atmet tās arī tādos gadījumos, kur tās nepieciešams lietot. Piemēri (K. Grigora savākti):

huligani izdauzījuši akmeņiem logus – huligani izdauzījuši ar akmeņiem logus;

viņi šāva lielgabaliem – viņi šāva ar lielgabaliem;

kulšana spriguļiem bija grūts darbs – kulšana ar spriguļiem bija grūts darbs;

paši cietumnieki uzstājās deklamācijām par māti – paši cietumnieki uzstājās ar deklamācijām par māti;

vēlēšanu rezultātus paziņoja staru metējiem – vēlēšanu rezultātus paziņoja ar staru metējiem;

kioskā atļāva tirgoties laikrakstiem un papirosiem – kioskā atļāva tirgoties ar laikrakstiem un papirosiem;

līgavainis ar tautu meitu zirgā – līgavainis ar tautu meitu uz zirga;

ģīmetne karājās sienā – ģīmetne karājas pie sienas;

tad varēs aizsargāt seju saulei – tad varēs aizsargāt seju no saules.

7. Viena disjunktīvā saikļa „vai” priekšā komrats nav liekams; piem.: iesi vai ne?

413. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 7. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Presē joprojām nepareizi īpašvārdu rakstījumi, neievērojot nekādus rakstības principus: blakus fōnētiskai rakstībai (Erio) lietota arī oriģinālvalodas rakstība (Briche – „Rītā”) vai dažreiz pavisam sakropļota forma (Thykidides – „Rītā”). Latviešu valodā ievērojams fōnētiskās rakstības princips: Erio, Brišs, Tūkidids (gr. Θουκυδίδης).

2. Svešvārds „inkognito” (sal. lat. incōgnitus) runājams ar otras zilbes uzsvērumu un īsu trešās zilbes ī, ne „inkognīto”, kā lieto „Rīts”.

3. Nepareizi darināts saliktenis ir „saistviela” (P. Arends „Latviešu aizvēstures materiāli” II); tā vietā ieteicams saisteklis jeb saistīkla.

4. Savā nozīmē katrs šķīrāmi vārdi „pavards” (der Feuerherd) un „pavārd” (der Beiname, der Zuname). P. Arends („Latviešu aizvēstures materiāli” II), rakstīdams par pavardu”, lietojis pamīšus arī „pavārd”, kā šo vārdu runā visās Kursas izloksnēs; rakstu valodā vārds runājams un rakstāms ar ā – „pavards” (no verba „virt”).

5. Vācu „Auslage” (maksājums otra vietā, aizstāju maksājums) tulkojams ar „aizlikums” (no verba „aizlikt”: aizliec par mani).

6. No i-celma ģenitīva formām „valstu” un „valšku” normālā forma ir „valšku”; Vidzemē, kur „pagastu” senāk sauca par „valsti”, pazīstama vairāk šī forma; pēc i-celmu citiem paraugiem (ausu, asu, Cēsu, utu) varētu pieļaut arī „valstu”, bet pavisam nepieļaujama forma ir „valstju”.

7. Adjektīviem ar noteicamo galotni pilnās (gažākās) formas ir tikai tais locījumos, kuļos noteicamās un nenoteicamās galotnes ir vienādas. Laikrakstos atrodam pilnās formas nevajadzīgi un nepareizi lietotas arī citos locījumos: „mazajie”, „bailīgajais” („Rītā”), „mazajās valstis” („Jaunākajās Ziņās”); pareizās formas: mazie, bailīgais, mazās valstis.

8. Nelatvisks vārdu savienojums pēc vācu valodas parauga ir „krama cieta griba” (M. Liepiņa „Studentā”); no adjektīva „ciets” nevar būt atkarīgs substantīvs ģenitīvā („krama”); latviski to varam izteikt salīdzinot: „griba cieta kā krams”.

9. Tāpat ģermānisms ir vārdu „reti” pēc „selten” parauga lietot arī „loti” nozīmē: „Frosts bijis reti sirsnīgs” (M. Liepiņa – „Studentā”); apstākļu nepazīnējs un vācu valodas nepratējs teikumu var pārprast, vārdu „reti” uztveļot īstajā („retuma”) nozīmē.

10. Nesaderīgi substantīvu locījumi šādos teikumos:

jūrās zelts ir vairāk nekā upēs („Rītā”); pareizi – jūrās zelta ir vairāk nekā upēs;

vētra aizkavējusi lidotājam ierasties Rīgā („Rītā”); pareizi – vētra aizkavējusi lidotāju ierasties Rīgā;

cilvēki ir par slinku, lai ietu kājām („Rītā”); pareizi: cilvēki ir par slinkiem, lai ietu kājām.

414. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 14. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Nepareizi rakstītus īpašvārdus atrodam „Rītā” – Meterlinks un radiofona programmā – Prometējs; tuvinoties oriģinālvalodas izrunai, jāraksta: Māterlinks (Maeterlinck), Promētejs (Προμηθεύς).

2. Prepozīcija „pie” nevietā lietota teiciens: „viņš pie labas veselības” („Rītā”); „saceļ pie klausītājiem smieklus” („Latviešu literatūras vēsturē”). Izteikt bez prepozīcijām, sakām: „viņš gluži vesels”, „saceļ klausītājos smieklus”.

3. No parallēlajām verbālo substantīvu formām „ierosa”, „ierose”, „ierosma”, „ierosme” ieteicama forma ar -sme (kā satiksme) – ierosme.

4. Blakus substantīvam „spriegums” (Spannung) lietojama attiecīga verba forma „saspriedzināt” (ne saspindzināt).

5. Korriģējami šādi tiesu iestādēs bieži lietoti vārdu savienojumi:

balstīt spriedumu uz apsvērumiem – balstīt spriedumu ar argumentiem;

dot attiecīgu virzienu – ievadīt attiecīgā virzienā;

celt prasību – iesniegt, izteikt prasību;

lieta grozās ap jauniem apstākļiem – te ir runa par jauniem apstākļiem;

rīkojums izsaukts ar to – rīkojums radies tā;

ieturēt termiņu – ievērot termiņu;

ievest zemes grāmatās – ierakstīt zemes grāmatās;

izpildīt nosacījumus – ievērot nosacījumus;

spriedums nav dots analogā lietā – analoga lieta tā nav izspriesta, par analogu lietu tā nav spriests;

griezoties pie prasītāja kasācijas sūdzības – piegriezoties prasītāja kasācijas sūdzībai;

šis apstākļis nevar novest pie sprieduma atcelšanas – šā apstākļa dēļ spriedums nav jāatceļ; prasītāja saņēmusi 300 latus, no kuŗas summas tā izdevusi 100 latus – prasītāja saņēmusi 300 latus un no šīs summas... ;
spriedums atceļams aiz likuma pārkāpumiem – spriedums atceļams likuma pārkāpumu dēļ.

415. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 17. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. M. Stepermanis raksta „Rītā”: „viņš postu ir attēlojis tik sirdi aizgrābjoši...” Latviešu valodā neiespējami, ka no adverbā atkarīgs objekts (sirdi aizgrābjoši). To pašu saturu var izteikt, lietojot no adjektīva „aizgrābīgs” darināto adverbu: viņš postu attēlojis tik aizgrābīgi...

2. Labojams arī „Rītā” nodrukāts vārdu sakopojums: stāvoklis ir bezcerību pilns; pareizi: stāvoklis ir pilnīgi bez cerību.

3. „Jaunākajās Ziņās” „Panemune” nepareizi nosaukta par „Paņemuni”. „Panemunes” vārds tāpat kā „Nemuna” vārds runājams un rakstāms ar nemīkstīnātu n.

4. Svešus īpašvārdus rakstot, nav jāatdarina oriģinālvalodas rakstība, bet gan izruna. Ieg. „Vōrova” nav jāraksta ar ō (Vōrava), bet kā līdz šim bijis parasts – „Verava” (tam norādījums atrodams jau Ulmaņa vārdnīcā).

5. Jaunus vārdus, it īpaši ja kāda nojēguma apzīmēšanai ir jau valodas praksē ieviesušies labāki vārdi, nav vairs vajadzīgs darināt. Tā Sārta jaunvārds „dzīsmē” pilnīgi aizstājams ar vārdu „dziņa” jeb „tieksmē”. Līdzīgus jaunvārdus varētu atļaut dzejniekiem jaunu atskaņu radīšanai.

6. „Jaunākajās Ziņās” pēdējā laikā bieži nepareizi virsrakstos lietots norādāmais pronōmens „tas”, piem.: „Tas jāzina lauksaimniekiem”, „Tas jāievēro apmeklētājiem”, līdzīgi arī: „Tur jāiemaksā ziedojumi”. „Tas” parasti norāda uz kaut ko jau pazīstamu un minētu vai arī uz nākamo, ja seko attieksmes pronōmeni „kas”, „kuŗš”. Minētie virsraksti izteicami vispārīga jautājuma veidā: „Kas jāzina lauksaimniekiem?” „Kur jāiemaksā ziedojumi?”

7. Vācu vārds „Einfall” tulkojams, kā tas jau Langes vārdnīcā lasāms, ar vārdu iedaža.

8. Kommats „jo” priekšā nav liekams šādos teicienos: bieži jo bieži, drīzi jo drīzi.

416. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 24. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Presē arvien vēl atgadās nepareiza svešvārdu rakstība: tarīfs, novēle, autarchija (pašpieticības nozīmē – „Rītā”); pareizi šie vārdi rakstāmi: tarīfs (no arab. tarif), novēle (pamatā it. novella), autarkija (no gr. αὐτάρκεια – pašpieticība).

2. Vācu „seefest” nebūs laikam iespējams latviešu valodā pārtulkot ar vienu vienīgu vārdu; pēc tā par vari nevajag arī dzīties; šo nojēgumu varam izteikt ar vairāk vārdiem: seefest – kam nepiemetas jūras kaite.

3. Liela slīpuma apzīmēšanai ieteicams no adjektīva „nolaidens” darināts substantīvs „nolaidenums”.

4. „Rītā” adverbs „savrup” nodrukāts ar ū (savrūp); šis adverbs metatezes ceļā cēlies no „savurp” (kā kurp, citur, visur); dažās izloksnēs to gan runā ar ū, bet rakstu valodā jārunā un jāraksta ar ū: „savrūp”.

5. Izrunā sakrīt, bet rakstot jāšķir adverbs „varbūt” (vielleicht) no divu vārdu savienojuma „var būt” (kann sein), piem.: tas tā varbūt noticis; var būt, ka tas tā noticis.

6. „Rītā” atrodams jauns piemērs nepareizi darinātu salikteņu katēgorijai: „šaujlaukums”; zināms, ka verba saknes un personu formas ar substantīviem salikteņos nav apvienojamas; pareizā forma: „šaujamais laukums”; bez tam lietojams arī līdzīgas nozīmes vārds „šautuve”.

7. „Jaunākajās Ziņās” neparasta vārdu kārta šādā teicienā: „izdarīt asins zinātnisku analīzi”; apzīmējamam vārdam vistuvāk liekams atribūts, kas to apzīmē visnoteiktāki: „izdarīt zinātnisku asins analīzi”. Protams, jārikojas kā kuņģa gadījumā, paturot prātā izsakāmo nozīmes niansi, piem.: mīļais māsas dēls, māsas mīļais dēls.

8. A. Goba monografijā par Kronvaldu Ati raksta: „Kronvaldam uzgavilēja simti aizrautīgi latvieši”; pēc desmitniekiem, simtniekiem un tūkstošniekiem latviešu valodā substantīvs liekams ģenitīvā; tāpēc jāraksta un jārunā: „Kronvaldam uzgavilēja simti aizrautīgu latviešu”.

9. N. Kalniņš, recenzēdams „Audzinātājā”, valodas „negludumiem” pievienojis labu un ieteicamu vecu izteiksmes formu, kur verbam „gribēt” seko pasīvais divdabis: „negribēdama tik agri modināma”.

417. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 1. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. „Rītā” pēc vācu parauga dubulto s un raksta: Passītis; latviešu valodā s nav dubulto joms; tā arī minētais vārds rakstāms ar s: Pasītis.

2. Radiofōna programmā rakstīts: „klausītāju biezība visur nav vienāda”. Autors laikam vairījies no „biezuma” vārda (domādams varbūt par dēļa biežumu, sienas biežumu u.tml.) Bet vārdi ar -ība parasti apzīmē kādu pastāvīgu priekšmeta īpašību, piem.: gudrība, lepība. Pie tam dažkārt atgadās, ka viena un tā pati forma lietojama divējādā nozīmē. Tādēļ tad arī varam runāt par „klausītāju biežumu”.

3. „IMM” atrodam „gaviļnieka”^{*} vārdu. Pamatā tam substantīvs „gaviles”, bet tas nav atvasināms no ģenitīva „gaviļu”. Pēc citu līdzīgu atvasinājumu parauga, kā bēres – bērnieks, zāle – zālnieks, stabule – stabulnieks, vijole – vijolnieks, klēts – klētnieks, pirts – pirtnieks, dumpis – dumpinieks, arī gaviles – gavilnieks jālieto ar nemīkstinātu līdzskani (l).

4. „Jaunākajās Ziņās” (arī „Universitas”) dekāna vārds rakstīts ar gaŗu pirmās zilbes patskani – „dēkāns”; šai latīņu vārdā ē, tāpēc arī mums rakstāms dekāns.

5. Franču īpašvārdā Vensāns („Jaunākajās Ziņās”) pagarinājums laikam radies uzsvēruma dēļ oriģinālvalodā; latviešu valodā, pārnesot akcentu uz pirmo zilbi, gaŗums izzūd; tādēļ vārds rakstāms ar ā – Vensans.

6. Vārdu sakopojums „daudz mācības grāmatu autors” (IMM) korriģējams šādi: „daudzu mācības grāmatu autors”.

7. Teicienā „ierēdnis pārskaitīts citā nodaļā” nepiederīgi lietots verbs „pārskaitīt”. „Pārskaitīt” varam naudu, galvas gabalus vai ko tam līdzīgu. Teiciens labojams: „ierēdnis pārcelts citā nodaļā”.

8. „Rītā” pārprotams šāds teikums: „visi notiesātie neesot vis nošauti, bet izsūtīti”. Attiecinot negāciju uz verbu, noliedzam visu teikuma saturu; minētais teikums tad jāsaprot tā, ka neviens notiesātais nav nošauts. Tomēr autors grib norādīt, ka tikai daļa notiesāto izsūtīti; negācija tad jāattiecina uz pronōmenu: „ne visi notiesātie esot nošauti”.

9. Krievu valodā aiz saikļa „чтобы” parasts lietot infinitīvu; bet latviešu valodā burtiski tādus teicienus tulkot nevaram, piem.: „pirms iedarbināt motoru, viņa noskatījās” („Jaunākajās Ziņās”). Latviešu valodā jāatrod cita izteiksme: „iekams iedarbināja motoru, viņa noskatījās” vai „priekš motora iedarbināšanas viņa noskatījās”.

* arī Līgotņu Jēkabs „Brīvajā Zemē”.

10. Kommats nav liekams divu vienādu adjektīvu un adverbu starpā, kas atkārtodamies tikai pastiprina nojēgumu un izrunājami bez pauzes, piem.: mazs mazs vīriņš, ass ass cirvītis, tālu tālu kādā zemē; pārējos gadījumos un arī pieminētajos, ja vārdu pāri izrunājami ar pauzi, atstājama rīcības brīvība, jo kommatu likšana šādos gadījumos lielā mērā ir konvencijas un stila lieta, piem.: rūca rūca dzirnaviņas; vija, vija, kamēr novija; daudz daudz ko pārrunāt; auzu, auzu kumeļam! šurp turp; augšup, lejup.

11. Pārrunā, kā latviski tulkojami vācu vārdi: Aufwand, Betrieb (nodarbe), Auswertung (izvērtēšana?), Zurechnung (pielēse), Ertrag (ienasa), Leistung (veice?), Gegenleistung (pretveice?), Tochterunternehmung (atzars, atzale), Regelmässigkeit (kārtnums).

418. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 8. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus praktiskus latviešu valodas jautājumus.

1. Presē atkārtojas nepareiza īpašvārdu rakstība, neievērojot pareizus gaŗumu apzīmējumus (Saviena, Šekspīrs – „Jaunākajās Ziņās”; Līvāni – „Rītā”), lietojot nepareizus celmus (Venusa ceļi – „Rītā”) un dubultojumus nevietā (Kassele, arī messa, bet kolektīvs – „Rītā”); pareizi minētie vārdi rakstāmi šādi: Sāviena, Šekspīrs, Līvāni, Venera (ģen. Veneras), Kasele, mesa.

2. Pārrunā, kā rakstāmi sieviešu kārtas uzvārdi u-celmiem. Domas dalās (Markus – Marka, Markuse). Prof. Endzelīns ieteic sieviešu kārtas uzvārdus u-celmiem darināt un locīt kā vīriešu kārtas vārdus: Anna Markus, Annas Markus, Annai Markum utt.

3. Nepareizi darinātu verbam „gūt” atrodam tagadnes I personu daudzskaitlī indikātīvam („IMM”, „Rītā”): „te gūstām interesantas ziņas”; tāda forma darināma verbam „gūstīt”. Pareizi: „te gūstam interesantas ziņas”.

4. „Jaunākās Ziņas” raksta: „kuršu māre”; „mares” vārds rakstāms ar ā; tas sastopams arī Tosmares vārdā.

5. „Rīts” vēl lieto ģermānismu „norīvēt” (kurpes norīvēja kājas); tā vietā liekams latviešu vārds „noberzēt” (kurpes noberzēja kājas) vai noberzt.

6. Nepareizs saliktenis ir „slīpripas” (pulieršeibas – „Jaunākajās Ziņās”); pareizi: slīpējamās ripas.

7. Nav iemesla skaust „sprediķa” vārdu, aizstājot to ar „svētrunu”, jo arī „svēts” ir patapinājums (no slavu valodām). „Sprediķa” vārds pie tam nācis caur vācu valodu no latīņu valodas (praedicare), un no tā darināts vajadzīgais verbs – „sprediķot”.

8. Ieteicams verbiem „krimst” un „kremst” piešķirt katram savu nozīmi; verbs „kremst” (pazīstams Drustos, Cesvainē) lietojams, runājot par psihiskām parādībām (bēdas kremta sirdi), „krimst” vairāk par fiziskām parādībām (peles krimta visu nakti).

9. Nesaderīgs locījums ar verbu „trūkt” šādā frazē: „trūkst īstens radīt prieks” („Rītā”); iztrūkumu norādot, ar šo verbu lietojams ģenitīvs: „trūkst īstena prieka radīt” jeb „trūkst īstena radišanas prieka”.

10. Tāpat labojami šādi teicieni („Rītā”): 1) „kas ... pie apstākļiem var radīt” – „kas ... apstākļos var radīt”; 2) „pulcēt iespējami visus audzēkņus” – „pulcēt audzēkņus, cik vien iespējams”.

11. Pārrunā, kā latviskojami vārdi „Rundstück”, „lete”.

419. Valodniecības nodaļas sēde 1936. g. 15. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Nepareizi rakstīti svešvārdi „Rītā”: igumēns, ipodiākons, sensacionēls; „Jaunākajās Ziņās”: polēmika. Pareizi šie svešvārdi rakstāmi tā: hēgūmens (ήγέομαι – ήγούμενος),

hipodiakons (ὑποδιάκονος), sensacionāls (kā nacionāls, emocionāls), polemika (πολεμική, πολεμικός), polemisks, polemizēt.

2. Jaunlaiku rakstos verbu „saudzēt” diezgan bieži sastopam locītu kā III lokāmās šķiras 3. pašķiras verbus (tecēt – tek, precēt – prec, redzēt – redz, saudzēt – saudz). Ieteicams tomēr to locīt kā II lokāmās šķiras -ējo- celmus: saudzēt – saudzē (kā kausēt – kausē, ravēt – ravē), paliekot saskaņā ar izrunu.

3. No patapinātā vārda paralēlformām „starks”, „stārks”, „starķis”, „starka” (gandris, gands, lš. gaņdras, svētelis) kā vislatviskākā ieteicama „stārks”; bet labāk – gands.

4. Dažu barbarismu aizstāšanai ieteicami šādi vārdi:

apalītis – Rundstück;

berztene, berzumi – rīvmaize;

klātiene – присутствие; klātiene kā turiene, tāliene, kuriene; в его присутствии – viņa klātienē (viņam klāt esot).

5. Prepozīcija „pie” nepareizi lietota „Rītā” teicienā: „atrast kādu vēl pie dzīvības”; tas pats bez prepozīcijas izteicams šādi: „atrast kādu vēl dzīvu”.

6. Pēc svešiem paraugiem veidots vārdu savienojums „vārda pilnā nozīmē” („Rītā”); latviski sakām: „vārda īstajā nozīmē”.

7. Pārprotamā izteicienā „jūs gandrīz nenokļuvāt zem riteņiem” („Rītā”) īsti apvienotas divas izteiksmes: „jūs gandrīz nokļuvāt” un „jūs tikko nenokļuvāt”; jāizvēlas viena no pēdējām.

8. Nepareiza vārdu kārta šādā teikumā „Jaunākajās Ziņās”: „visi šoruden Latvijā Mauriņas priekšlasījumi nenotiks”; var arī pārprast tā, ka daži priekšlasījumi notiks, tikai citur. Teikums korigējams: „Latvijā šoruden Mauriņas priekšlasījumu nebūs.”

420. Valodniecības nodaļas sēde 1936. gada 22. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Valodas prakses jautājumus nepārrunā.

421. Valodniecības nodaļas sēde 1936. gada 29. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās”, „Rītā” un arī citur ieviesusies rakstība „Bosfors” – pēc krievu un franču paraugiem; franču „Bosphore” savukārt radies no nepareiza latīņu rakstījuma Bosp(h)orus. Oriģinālvalodā, t.i., grieķu valodā vārds rakstīts ar π (Βόσπορος); tādēļ nav īsteni iemesla to latviešu valodā rakstīt ar f (Bosfors), jāraksta ar p – „Bospors”.

2. Kā rakstām jau Minchene, Brēmene, tā jāraksta arī citi līdzīgi īpašvārdi, kas oriģinālvalodā beidzas ar -en, -ne, piem., Antverpene, Kopenhagene, Berhtesgādene; rakstījumi ar -a (Sēna, Rōna, Garona) ieviesušies pēc krievu paraugiem, jo tiem nav vārdu, kas beidzas ar -e; minēto upju nosaukumi jāraksta: Sēne (Seine), Rōne (Rhône), Garone (Garonne).

3. „Jaunākajās Ziņās” R. Malvesa rakstā pieminēta „Cempju muiža”; pareizi šis vietvārds rakstāms – „Cempu muiža”.

4. „Rīts” raksta: „Mums ir ļoti daudz skaistu latvisku krustvārdu un būs vēl bagātāki, ja ļausim tos jaunradīt dzejniekiem” etc. „Krustvārds” – nepareizi darināts saliktenis (kā dzensiksna, dzenspēks), savienojot verba sakni ar substantīvu; šo „krustvārds” aizstājams ar „kristībvārdu”; gan pazīstams pareizi darināts homonims vārdu savienojumā „krustvārdu mīkla”, kam salikteņa pirmajā daļā ir substantīva „krusta” vārds. Tāpat nepareizi veidots „jaunradīt”, apvienojot saliktenī adjektīvu ar verbu; minētajā teikumā varam vienkārši teikt: „ja ļausim tos radīt dzejniekiem”.

5. „Jaunākajās Ziņās” lasām: „Rutku Tēvs saraksta divus jaunus romānus”; verbs sarakstīt ir perfektīvs un ar vienkāršās tagadnes nozīmi nav lietojams; jālieto imperfektīvā forma: „Rutku Tēvs raksta divus jaunus romānus”.

6. Plūdonim šāds teikums: „kokus mežā redz pulam” (= krītam); „pulam” – nepareizi darināta forma; pasīvos divdabjus ar -am (-ām) atvasina no tagadnes celma (kult – kuļam); inf. pult, tag. polu, pag. pulu, pas. divd. polam; tāpat – „kokus mežā redz polam”.

7. Ja, substantīvus lokot, celma beigās kādā locījumā ir mīkstinājums (vismaz daudzskaitļa ģenitīvā), tad, atvasinot no tādiem substantīviem adjektīvus ar -ains, mīkstinājums ieteicams arī adjektīvos, atskaitot gadījumus, kad substantīvam parasti ir tikai formas bez mīkstinājuma, piem., ē-celma vienskaitliniekam saule – saulains.

8. Substantīvs, tuvāk apzīmēdams otru substantīvu, var būt dažkārt bez nozīmes izšķirības ir vienskaitļa, ir daudzskaitļa ģenitīvā; šādos gadījumos ieteicama skaitļu ziņā saskaņa ar apzīmējamo vārdu, piem.: bērza galds, bērza malka, bērza balķis, bet bērzu balķi.

9. „Rītā” lasām vārdu savienojumu: „Vācija, vairs nebūdamā Tautu savienības loceklis...” Še nav saskaņas kārtā, bet latviešu valoda šai ziņā ir ļoti jutīga; kur vien iespējams, kārta jāsaskaņo ar vārda nesēju. Sakām: „Vācija, vairs nebūdamā Tautu savienības locekle...”

422. Valodniecības nodaļas sēde 1936. gada 5. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Verbi „dvēst” un „plēst” lokāmi līdzīgi verbam „lēkt”: tag. lecu, dvešu, plešu; pag. lēcu, dvēsu, plētu; nāk. lēkšu, dvēsīšu, plētīšu. Gobniece Fransa „Silvestra Bonnara noziegumā” turpretī lieto pagātnes formu iedvēsa (pareizi – iedvēsa).

2. Verbs „lēst” (tag. lešu, pag. lēsu) nav nekāds patapinājums no vācu valodas, kā apgalvojis Plūdonis un „Valdības Vēstnesis”, bet vecs mantots vārds, kas rada vācu „lösen”; no vācu valodas patapinātie verbi palaikam nemēdz būt vienzīlbīgi un beidzas ar -ēt (izloksnes arī ar -āt, piem., zāgāt): smērēt, būvēt, lēzēt (lösen); pie tam „lēst” un „lösen” nesaskan nozīmes ziņā.

3. „Tak” (Gobniece Fransa „Silvestra Bonnara noziegumā”) ir patapinājusi no vācu valodas (doch – tok – tak); tā vietā liekams latviešu „taču”.

4. „Izvilkties” (Gobniece Fransa „Silvestra Bonnara noziegumā”) ir verdzisks vācu „ausziehen” tulkojums; no dzīvokļa var nevis „izvilkties”, bet „izkravāties” jeb „aizkravāties”, „pārviesties”.

5. Spodrināmās ziedes (vikse, vācu Wichse) nosaukumam ieteicams prof. J. Endzelīna darināts vārds „spode” (no spožs); attiecīgais verbs „spodēt” (viksēt, vācu wichen).

6. „Nēģis” (Neunauge) latviski saucams par „zutiņu”, kā dažos apgabalos šo zivi latvieši saukuši jau no seniem laikiem.

7. Apiņa vārdu daži ir ieteikuši rakstīt ar pp (appinis), asociējami to ar „ap + pīt”; vārds cēlies no „ap + vīt” (leišu apvyniā, apyniā) – apvīnis > apīnis; rakstu valodā lietojamas abas formas: apinis, apīnis.

8. Svešvārds aplaudēt rakstāms ar vienu p (cēlies no latīņu applaudere /ad-plaudere/), jo troksneņus latviešu valodā parasti nedubultojam.

9. Izteiciens „pēc visa spriežot” („Jaunākajās Ziņās”) darināts pēc krievu un vācu parauga (судя по всему, nach allem zu urteilen); latviski tas pārveidojams tā: „pēc visa kā spriežot”, „pēc visa tā spriežot” (ja iepriekš kas jau minēts).

10. Prepozīcija „pie” nevietā lietota „Studentā” šādā teicienā: „pie šāda iedzīvotāju skaita abu sabiedroto nozīme nebūtu lielāka”; pareizi: „ar šādu iedzīvotāju skaitu abu sabiedroto nozīme nebūtu lielāka”.

uz visātrāko (A. Gobniece) – cik ātri vien iespējams, ātri jo ātri.

424. Valodniecības nodaļas sēde 1936. gada 19. novembrī. *Sēdi vada prof. J. Endzelīns.*

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Radiofona programmā kino aktieres Grēses vārds rakstīts Grēsa; oriģinālvalodas izrunai un rakstībai tuvāka forma ir Grēse.

2. Nepareizi lietots verbs „opōnēt” frazē: „disertāciju opōnēja prof.” („Jaunākajās Ziņās”, Nr. 259). Par opōnentu var būt kam, tāpat opōnēt var kam: „disertācijai par opōnentu bija”, „doktorandam (disertācijai) opōnēja”.

3. Nav ieteicams vārdu savienojums „sveicināja rakstveidā” („Studentā”); sveicināt var „ar rakstu” jeb nodot „rakstveida sveicienus”.

4. Katrs savā nozīmē šķīrjami verbi „ziņot” un „paziņot”; imperfektīvā forma „ziņot” sabiedriskā takta izjūtas ziņā ir pazemīgāka, atturīgāka un vairāk goddevīga (apakšnieks „ziņo” priekšniekam); „paziņot” nojēgumā var ietverties lielāka stingrība, noteiktība un pat pavēle (priekšnieks var ko „paziņot” savam apakšniekam). Līdzīgā kārtā varētu šķirt arī „ziņojumu” un „paziņojumu”.

5. Ikdienas valodā, arī par nedzīviem priekšmetiem runājot, bieži lieto vietniekvārdu „viņš” – laikam pēc vecas paražas personificēt. Rakstu valodā jāšķiro: par nedzīviem priekšmetiem runājot, parasti jālieto „tas”, par dzīviem – „tas” vai „viņš”.

6. Vācu valodas ietekmē radušies teicieni: „visā pilnībā” („Jaunākajās Ziņās”), „visā īsumā”, „visa atzinība” („Jaunākajās Ziņās”) u.c. Latviešu valodā vārdam „viss” tādas nozīmes nav; latviski to var izteikt tā: „visā pilnībā” – „ītin pilnīgi”, „pilnīgi”; „visā īsumā” – „gluži īsi”; „visa atzinība” – „neierobežota atzinība”.

425. Valodniecības nodaļas sēde 1936. gada 26. novembrī. *Sēdi vada prof. J. Endzelīns.*

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” pieminēta slavu tauta „kroāti”; tas ir novecojies vācu nosaukums; šī tauta tuvinātā izrunā saucama, kā saucas paši šīs tautas locekļi, proti, par chorvātiem.

2. Blakus adjektīvam „īpats” un substantīvam „īpatnis” darināmi substantīvi „īpatība” (kā īpašs – īpašība, plats – platība) un „īpatnība” (kā nerātnis – nerātnība).

3. Lietošanai ieteicams J. Alunāna darinātais vārds „nozveja” kādā ūdens vienībā zināmā laikā sazvejtā zivju daudzuma apzīmēšanai; tāpat noderīgs verbs „apzvejojot” (kā darīt – apdarīt), piemēram, teikumā: „šīs vietas grūti apzvejojamas”.

4. Pēdējā laikā ļoti dažādās nozīmēs pasākuši lietot jaunvārdu „stāja”; runā, piemēram, par „varoņu stāju” (R. Bebris „Universitas”); „kaŗaspēka stājīgu parādi” („Jaunākajās Ziņās”) u.tml., vārdam nepiešķiŗot nekādas noteiktas nozīmes. Vārds „stāja”, „pamatstāja” labi pazīstams kaŗavīriem no dienesta reglamentiem, kur ar to apzīmēta „pozitūra” jeb miera stāvoklis; šai nozīmē vārds paturams un lietojams.

5. Konstatē, ka teikumā aiz posesīvā pronōmena „savs” adjektīvs vai divdabis var būt arī ar nenoteikto galotni, piemēram: „mums šai lietā ir savi noteikti uzskati”.

6. Korriģējami šādi teicieni:

darba nevīzīgs jauneklis („Jaunākajās Ziņās”) – slinks (jeb darbā nevīzīgs) jauneklis;

saimniecībā, ko robežo meŗs („Jaunākajās Ziņās”) – saimniecībā, ar ko robeŗo meŗs;

īpaŗumi pierobeŗo jūŗai – īpaŗumi robeŗo ar jūŗu (sniedzas līdz jūŗai);

nozīmēt jaunu ministru (ar „zīmēt” parasti apzīmējam grafisku darbību!) – izraudzīt jaunu ministru;

nodaļas, kas nesuŗas sardzes dienestu (krievisms! – „Rītā”) – nodaļas, kas bijuŗas (atraduŗas) sardzes dienestā;

viņš ir uz to spējīgs – viņš ir to spējīgs darīt.

426. Valodniecības nodaļas sēde 1936. gada 3. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Studenšu biedrība „Ziemeļniece” nāves ziņā („Jaunākajās Ziņās”) savu vecbiedri notitulējusi „cand. paid.”, vienu vārdu rakstot latīniski, otru grieķiski; pēc vecas tradīcijas rakstām latīniski: „cand. paed.”

2. Katrs savā nozīmē šķīrāmi vārdi „dzeja” un „dzejolis”: ar „dzejas” vārdu apzīmējam poēziju vispār, ar „dzejoli” (Gedicht, стихотворение) – īsāku lirisku sacerējumu. Tādēļ nav ieteicams runāt par Poruka „dzeju” un „dzejām”, bet par Poruka „dzeju” un „dzejoļiem”.

3. Tāpat katrs savā nojēgumā šķīrāmi „kopoti raksti” un „kopraksti”: „kopoti raksti” ir kāda viena autora sakopotie raksti, bet „koppraksti” – vairāku autoru rakstu sakopojums (kā kopmanta, koppeļņa, kopvakariņas etc.).

4. No divām uzvārdu rakstības konstrukcijām ģenitīvā – Kronvaldu Atis un Kronvalda Atis – kā pareizākā ir ieteicama pirmā (Kronvaldu Atis), jo uzsverama viena individa piederība pie veselas dzimtas ar vairākiem dzimtas locekļiem, un vienskaitļa forma (Kronvalda Atis) tā neizteic.

5. Latviešu valodā parasti nesastopam skaņu kopu -cn- un -dzn-; tās ir neērtas un tiek pārveidotas (panāc(i)nieki > panāksnieki) vai arī bijušas pastarpinātas ar kādu patskani (panācinieki, garīdzinieks). Šī iemesla dēļ nav ieteicami jaunvārdi: sardzne (armijas reglamentos), izlīdzne (J. Sīlis „Vispārīgajā literatūrā”); arī piedēklim -n- šais vārdos nav nekādas nozīmes.

6. Aiz komparatīva lietojams salīdzināmais saiklis „nekā”: „viņš vecāks nekā es”. Ja komparatīvs pats noliegts ar „ne”, tad seko salīdzināmais saiklis „kā”: „grāmata atdodama ne vēlāk kā ceturtdien”.

No divdabjiem īpašās gradācijas formas ir tikai tiem, kas jau ieguvuši adjektīvu nozīmes (silts – siltāks – vissiltākais; patīkams – patīkamāks – vispatīkamākais); pārējiem divdabjiem salīdzināmās pakāpes darināmas, saliekot „vairāk”, „mazāk”, „ļoti” ar sekojošu pamata pakāpi (vairāk, mazāk, ļoti skolots). Divdabju pāreja adjektīvu katēgorijā ar īpašu kārtulu nav nosakāma; jārikojas pēc valodas izjūtas un tradīcijas praksē.

7. Izteiciens – „viņš strādā gar jaunām grāmatām” („Jaunākajās Ziņās”) – pilnīgi saprotams un pieļaujams; līdzīgos izteicienos prepozīcija „gar” norāda darba ilgšanu un dažādīgumu (strādā gar sienu, visu dienu nostrādājām gar līniju); „pie” turpretim vairāk lietojams lokālā nozīmē (viņš strādā pie meža, pie mājas, t.i., meža, mājas tuvumā).

8. Korrigējami šādi teicieni:

matu šķipsna bija kviešu dzeltena (P. Rozītis „Jaunākajās Ziņās”) – matu šķipsna bija kviešu dzeltānumā, matu šķipsna bija dzeltena kā kvieši;

pie laika (ģermānisms! – P. Rozītis „Jaunākajās Ziņās”) – laikus, laikā;

pierakstīt tām agresīvus nolūkus („Jaunākajās Ziņās”) – piedēvēt tām agresīvus nolūkus;

tas uzskata, ka jāpaliek šeit („Jaunākajās Ziņās”) – tas domā, ka jāpaliek šeit.

427. Valodniecības nodaļas sēde 1936. gada 10. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” minēts vietvārds „Svārde”, kāda nemaz nav; gan pazīstama ir „Zvārde” (dzejnieka K. Krūzas dzimtene).

2. „Jaunākajās Ziņās” lasām: „apcietināšanas Dancigā turpinās”; substantīvi ar -šana apzīmē ilgstošu, nepabeigtu darbību, pašu akciju un palaikam ir vienskaitlinieki; labāk teikt: „apcietināšana Dancigā turpinās”.

3. Kādā Latgales pasakā (XIII krājumā) atrodam divējādu konstrukciju ar dēbitīvu parallēli: „tev mani būs jāaprok” un „vecajam viņa būšot jāaprok”. Pēc dēbitīva parasti objekts nostājas nōminātīvā; ja objekts ir pronōmens „es” vai „tu”, tad lietājama konstrukcija arī ar akuzātīvu: „tev mani būs jāaprok”, „man tevi būs jāaprok”; parastajā konstrukcijā: „tev es būšu jāaprok”, „man tu būsi jāaprok”.

4. Korriģējams šāds teikums: „Tas ir arī pelnīti, jo arī viņa sirds pieder ne tikai zinātnei, bet karsti pukst arī ūniversitātes auditorijai” (doc. Čakste – „Studentā”) – „tas ir arī pelnīts, jo arī viņa sirds ne tikai pieder zinātnei, bet arī karsti pukst ūniversitātes auditorijai”.

428. Valodniecības nodaļas sēde 1936. gada 17. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. J. Grota dzejolī („Jaunākajās Ziņās”) ir rinda: „mans lielais, naivais sapņotāj!” Še vārds „naivais” noturēts par divzīlbīgu, kamēr īsteni tas ir trijzīlbīgs – naīvais (fr. naïf, naïve, lat. natīvus).

2. Šķīrjami verbi:

1) plēst (lš. plēsti, ausbreiten) – plešu, plētu, plētīšu; izplēsti (spārni) resp. izplesti (spārni);

2) plēst (lš. plēsti, reissen) – plēšu, plēsu, plēsīšu; izplēsti (spārni). Gadījumos, kad var rasties pārpratums (izplēsti spārni un izplēsti spārni), verbam plēst divdabī lietojams „ē” (izplesti spārni).

3. Labā latviešu valodā divdabjus, kas beidzas ar -ošs, no transitīviem verbiem nav ieteicams darināt. „Jaunākajās Ziņās” turpretī varam lasīt par „krimstošu nemieru”, „pētošu skatu” (pareizās formas: kremtošu jeb kremšošu; pētījošu). Šos divdabjus var aizstāt arī ar adjektīviem, kas atvasināti no attiecīgo verbu saknēm: kremtīgs nemiers, pētīgs skats.

4. Nevietā adjektīvu noteiktās galotnes P. Dreimaņa teikumā: egle zaļo mitrajā purvā, sausajā kalnā un pat klinšainajā vietā. Še minētas egles augšanas vietas vispār; jālieto nenoteiktā galotne: egle zaļo mitrā (mitrajā) purvā, sausā (sausajā) kalnā un pat klinšainā vietā.

429. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 14. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Svešus īpašvārdus rakstot, prese neievēro pareizus gaŗumu apzīmējumus (Tezējs, Hipolīta – radiofōna programmā) vai oriģinālvalodas celmus (Dodekānu salas – „Jaunākajās Ziņās”) un izrunu (Ivanoviči – radiofōna programmā, O’Neils – „Jaunākajās Ziņās”); pareizi minētie vārdi rakstāmi šādi: Tēzejs (Θησεύς), Hipolita (Ιππολύτη), Dōdekanēsa salas, Ivanovičs (rumāņu komponists; paši rumāņi gan raksta gala zilbē – ī, bet tas izrunā nav sadzirdams), O’Nīls.

Tādi īpašvārdi kā Pestaloci, Garibaldi labāk atstājami nelocīti.

2. IMM un „Valdības Vēstnesis” grib šķirt katru savā nozīmē vārdus „obligāts” un „obligātorisks”, aizrādot, ka, piem., „bērni obligāti skolai”, bet „skola obligātoriska bērniem”. Lat. „obligatorius” un no tā darinātais „obligatorisch” un „obligātorisks” ir jaunāka cēluma. Latīņu valodas klasiskajā laikmetā pazīstams un lietots vienīgi „obligātus” (no „obligāre” – iesiet, piesiet), apzīmējot, ka priekšmets kur iesiets (obligātus corio – ādas maisā iesiets), kam piesiets (muscus articulis obligātus – sūnas uzsietas locītavām) vai arī ka kāds radījums saistīts ar klausām un pienākumiem (obligātam redde Iovi dapem – nodod Jūpiteram obligātu mielastu). Tā kā nu forma „obligāts” ir vecāka un īsāka, vairāk atbilstoša latīņu valodas klasiskajam laikmetam, kā arī lietojama abās pieminētajās nozīmēs, tad tā ieteicama lietošanai labāk nekā forma „obligātorisks”.

3. „Jaunākajās Ziņās” rakstījums „chargē d'affaires”; citējot kādus vārdus vai teicienus oriģinālvalodas rakstībā, jālieto arī attiecīgās valodas diakritiskās zīmes: chargé d'affaires.

4. „Valdības Vēstnesis” starp vienas personas kristībvārdiem liek savienotāju svītriņu: Kārlis_Arturs Liberts; kristībvārdi šādos gadījumos ir vairāki atsevišķi šķījami vārdi, kas rakstāmi bez savienotājas svītriņas: Kārlis Arturs Liberts.

5. Par pareiziem vai ieteicamiem atzīstami šādi vārdi:

caurspīdīgs – durchschimmernd, просвечивающий;

caurredzams – durchsichtig, прозрачный;

skābarde (ne skābardis – „Jaunākajās Ziņās”) – Buche;

kurkata – vagonete.

6. Korrigējami šādi teicieni:

deputātu daudzrunātība („Jaunākajās Ziņās”) – deputātu daudzrunība jeb daudzrunīgums;

šāviņu droši stikli („Rītā”) – nesašaujami jeb pret šāviņiem droši stikli;

ar Auktumu vieniem paliekot, Munte domīgs atbalstīja galvu rokā („Rītā”) – ar Auktumu viens palicis, Munte domīgs atbalstīja galvu rokā;

uz visiem laikiem šo vīru vārds no latvju vēstures lapām nezudīs (J. Straubergs IMM; var saprast arī tā, ka uz „dažiem laikiem” zudīs) – šo vīru vārds no latvju vēstures lapām nezudīs nekad (mūžu mūžos).

430. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 21. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Leišu īpašvārds „Zauņus” „Jaunākajās Ziņās” pārtaisīts par o-celmu (Zauņuss, ģen. Zauņusa); kā leišu, tā arī latviešu valodā šis vārds lokāms kā u-celms (piem., kā alus): Zauņus, ģen. Zauņus, dat. Zauņum.

2. Dažkārt vērojama vairīšanās no vārdiem, kas beidzas ar -šana („Jaunākajās Ziņās” – manuskripta iespiedei piespriesta nauda); kur jāapzīmē tīrā akcija, tur tie ir vietā un nav skaužami; tādēļ labāk teikt: manuskripta iespīšanai piespriesta nauda.

3. Ar imperatīva nozīmi lietota forma „sazinājaties!” („Jaunākajās Ziņās”) ir darināta nepareizi, laikam pēc „sarunājaties!” resp. „sarunājieties!” parauga; pareizā imperatīva forma – „sazināties!”

4. „Sākusēs” („Jaunākajās Ziņās”) ir izlokšņu forma; literārajā valodā pagātnes refleksiīvā divdabja forma – sākusies, vīr. k. „sācies”.

5. Verbi „košļāt”, „ošņāt” rakstāmi ar nebalsīgo šņāceni š, kaut gan saknēs ir d (kod-, od-) un būtu sagaidāms balsīgais šņācenis ž (kā līst – lodāt – ložņāt). Minētie verbi gan laikam atvasināti no senāk iespējamiem substantīviem *koslis (< kod-sl-is kā grābt – grābslis), *osnis (< od-sn-is), kur balsīgais d piedēkļa priekšā pārvērties par nebalsīgu resp. izkritis (kā dziesma < dzied-sm-a).

6. Konstatē, ka līdzskanis s pēc ņ nepārvēršas par šņāceni gadījumos, ja ņ priekšā jau atrodas tāds šņācenis, piem.: krāšņs, pēkšņs; parasti s pēc ņ par šņāceni pārvēršas, piem.: viņš, skaņš.

7. Nepareizs saliktenis ir „apkārtraksts”; adverbs ar substantīvu var apvienoties saliktenī vienīgi gadījumos, ja vārds apzīmē darītāju vai arī pašu darbību (apkārtstaigātājs, apkārttecis, līdzbraucējs, apkārtstaigāšana). „Apkārtraksta” vietā ieteicams lietot svešvārdu „cirkulārs” (lat. circulāri) vai jaundarinājumu „apkārtenis” (ģen. apkārteņa).

8. Verbs „atšaut” darināts pilnīgi pareizi (lapsa atšāva asti, zaķim atšauta kāja) un lietojams arī ar nozīmi – no visa vairuma nošaut daļu (virsmežniecība atļauj Latvijas mednieku biedrībai atšaut šogad 10 kazu); līdzīgi paraugi mums jau labi pazīstami: atgriezt vadmalas gabalu, atlasīt kartupeļus no kaudzes. Daži sēdes dalībnieki ieteic „atšaut” vietā labāk lietot jau parastos „nošaut”, „izšaut”.

9. Tekstā pieminot naudas vienības, jāraksta tā, kā runājam: „Kārkliņš iemaksāja bankā 25 latus un 52 santimus” jeb „Kārkliņš iemaksāja bankā 25 52/100 (25,52) lata”. Daži sēdes dalībnieki ieteica paturēt jau pa daļai ieviesušos rakstījuma veidu „Ls 25,52”, bet lasīt: „25 lati 52 santimi”.

10. Korrigējami šādi teicieni:

atgriežot sarakstīšanos, ziņoju, ka Jūsu lūgums noraidīts – nosūtot atpakaļ (returnējot) saraksti, ziņoju, ka Jūsu lūgums noraidīts;

pilsētas valde noslēdz līgumu ar tirgotājiem – pilsētas valde nolīgst ar tirgotājiem;

sestdien plkst. 12 slēdz visas operācijas – sestdien plkst. 12 izbeidz visas operācijas;

uz pilsētas valdes lēmuma Jūsu lūgums noraidīts – ar pilsētas valdes lēmumu (pēc pilsētas valdes lēmuma) Jūsu lūgums noraidīts;

pilsētas valde uzdod Jums turpināt darbu līdz turpmākam – pilsētas valde uzdod Jums pagaidām darbu turpināt; pilsētas valde uzdod Jums darboties līdz turpmākam rīkojumam:

viņš cīņu uzdeva – viņš izstājās no cīņas;

tas cilvēks kārtīgi pilda savu solījumu – tas cilvēks kārtīgi tur savu solījumu, dara, ko solījis;

viņš pilda savu pienākumu – viņš veic (dara) savu pienākumu;

programmas numurus izpildīs mākslinieki – programmas numurus veiks mākslinieki, programmā piedalīsies, uzstāsies mākslinieki.

11. Pārrunā, kā tulkojami vārdi „schmierig” (valkans; traipīgs) un Gemüse (sakņaugi?).

431. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 28. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” verbs „interesēt” savienots teikumā ar datīvu: es kādam interesēju; šis verbs ir transitīvs un savienojams ar akuzatīvu: es kādu interesēju.

2. No formām „Horātijs”, „Horacijs”, „Horacis” (T. Zeiferts – „Latviešu rakstniecības vēsture”, III, pag. 40) pareizākā ir pirmā – „Horātijs”, jo šī visvairāk saskan ar latīņu valodas izrunu Horātija paša laikmetā (lat. Horatius).

Līdzīgi darināms arī pazīstamā jezuīta katoļu katēchisma autora Pēterā Kanizija vārds (Canisius; J. Sīlis savā „Latviešu rakstniecības vēsturē”, 1936³, I, pag. 102 raksta par Pēteri Kanisu).

3. Lietošanai ieteicami šādi vārdi:

projīene – Abwesenheit, отсутствие; projīene (izloksnes „projā”, sakne proj-) darināta kā turiene, kuriene, klātiene; piem.: viņš trīs gadus bija projīenē;

kņāva – Beute, добыча; „kņāva” vecs tautas vārds;

reibīgs – „reibinošs” vietā; tautas darināts vārds (no Kaldabruņas); piem.: reibīgs alus.

4. Pieļaujami un katrs savā nozīmē šķījami substantīvi „piederība” un „piekritība”; „piederība” (posesija) norāda, ka kam kas pieder, „piekritība” – kompetenci; piem., kādu rakstu var nosūtīt vai nu pēc piederības vai pēc piekritības (kompetences).

5. Kā lietojam substantīvus „apkure” un „apkurināšana”, tā līdzīgi katru savā nozīmē varam lietot vārdus „apskatīšana” (tīrā akcija) un „apskate” (apskatīšana, vērtējumi, aplēsumi, izdevumi kopā).

6. Dažās sabiedrības aprindās sākuši skaust „lēses” vārdu, nepareizi noturēdami to par patapinājumu no vācu valodas. „Lēst” un no tā atvasinātais „lēses” vārds ir latviski vārdi un jau ieviesušies valodas praksē. „Lēses” vietā proponētais „saskaits” ir gan pareizi darināts, bet nozīmes ziņā ne vienmēr var aizstāt „lēses” vārdu – dažreiz „lēse” nekas nav jāsaskaita, ja, piem., pirkt tikai viens priekšmets.

7. Tādi vārdi kā „karalīste”, „grāfīste”, „hercogīste” rakstāmi ar ī piedēklī; šim piedēklim plašs izlietojums leišu valodā (karalystē, jaunystē), un tas pazīstams arī latviešiem „ķēnīstes” vārdā (no Latgales).

8. Priekš „nevis” kommats liekams, ja aiz „nevis” seko beidzamais teikuma loceklis (dod to grāmatu man, nevis viņam); ja „nevis” ievada pretstatu pāra pirmo loekli teikuma vidū, tad kommats „nevis” priekšā nav liekams (mēs mācāmies nevis skolai, bet dzīvei).

9. Korrigējami šādi teicieni:

ārpus Francijas atrodošo pilsoņu piedalīšanās („Jaunākajās Ziņās”) – ārpus Francijas esošo (dzīvojošo, atrodošos) pilsoņu piedalīšanās;
pēc izpildes raksts sūtāms atpakaļ – pēc lietas nokārtojuma raksts sūtāms atpakaļ.

432. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 4. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. No formām – ciekurs, čiekurs („Jaunākajās Ziņās”), ciekurzis, ciekursis, ciekuris, ciekuzis – literārā valodā ieteicams „ciekurs” un „ciekurzis”; šīs ir vecākas un atbilst vairāk leišu valodai (lš. kankórēžis, kenkórožis).

2. Vārdu sakopojums „vācu ticīgie” („Studentā”) īsteni apzīmē vāciešus, kas ir ticīgi, ne vācu ticībai piederīgos (Deutschgläubige), kā domāts. – Latviešu valodā ģenitīvam substantīva priekšā plašs izlietojums; tas var aizstāt arī citus locījuma, piem.: sievas bēdas (= bēdas pēc sievas), bērnu rīkstes (= rīkstes bērniem), vācu ticība (= „ticība vāciešiem”, īpata vāciešu ticība). No salikteņa „vācticība” (kā krievticība) iespējams tālāk atvasināt vārdu „vācticībnieks” (pazīstami jau „vecticībnieki”, „citticībnieki”) un adjektīvu „vācticīgs” (kā krievticīgs). No līdzīgi darinātiem adjektīviem gan ieteicams izvairīties, ja vien ir iespēja izteikties labāk citādi.

3. Lietošanai ieteicami šādi vārdi:

augstenes, arī istabaugša, namaugša (lš. aūgštas) – no lejasvācu patapināto „bēniņu” vietā (lv. bōninge); vārds „augstenes” pazīstams Kuršu kāpās;

stirnāzis – „buka” vietā (lv. buck).

4. Katrs savā nozīmes niansē šķīrāmi vārdi „atsauksme” (= recenzija; atsauksme par grāmatu) un „atzinums” (= spriedums, rezolūcija; atzinums skolu lietās).

5. Konstatē, ka vairākos apgabalos (Gulbenē, Lubānā, Saikavā, Drustos, Smiltēnē u.c.) verbam „varēt” pazīstams tag. pasīvais divdabis „varams” (= iespējams); šī forma noderīga lietošanai; piem.: tas man nav varams; tas viegli varams.

6. Adjektīvi ar piedēkli -iska- darināti pēc vācu oriģināliem, kas beidzas ar -isch (filologisch – filoloģisks; tēlegrafisks, politisks); no šādiem adjektīviem dažkārt iespējams darināt tālāk arī adverbis; visos gadījumos tas nav ieteicams; piem.: apsveikt tēlegrafiski; labāk: apsveikt ar tēlegrammu. Latviešu valodā no substantīviem ar -isks atvasina adjektīvus vienīgi piemērības nozīmē (verdzisks, kundzisks, lopisks; dzeja – dzejisks, daba – dabisks); citādi atvasinājumi ar šo piedēkli nav ieteicami; „rakstiski” un „mutiski” vietā jau lietojam – „ar rakstu”, „rakstveida”, „mutvārdiem”.

7. Konstatē, ka vārdam „neviens” prepozīcijas parasti iespraužas aiz nolieguma „ne” (ne pie viena es neiešu, ne ar vienu), atskaitot prepozīciju „bez”, kas nostājas vārda priekšā (kādā pasakā lasām: aizjūgs piebraucis bez neviena braucēja).

8. Aiz paraksta liekot amata titulus, tos vienu otram pievieno ar „un” vai ar kommatu: J. Kalniņš – finanču nodaļas priekšnieks un pilsētas galvas biedrs, J. Kalniņš – finanču nodaļas priekšnieks, pilsētas galvas biedrs.

9. Korrigējama fraze: pieņem, ka kuģis uzdūries uz sēkļa („Jaunākajās Ziņās”) – domā, ka kuģis uzdūries uz sēkļa.

433. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 11. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Latviešu valodas rakstībā no līdzskaņiem iespējams divkāršot plūdeņus un nāseņus; pārējos līdzskaņus parasti izrunājam vienādi, kaut arī rakstītu ar divkāršojumu („Jaunākajās Ziņās” – Krupps, Edda) vai bez tā, tādēļ tie rakstāmi ar vienu burtu (Krupps, Eda). Ar divkāršojumu pieļaujams rakstīt tādus nelokāmus svešvārdus kā motto, brutto, netto u.c.

2. Inkonsekventa rakstība „Rītam”: čēkoslovaki, Šachts; abi vārdi rakstāmi ar ch: čechoslovaki, Šachts.

3. Īpašvārds „Rūbenss” rakstāms nōminatīvā ar -ss, ģen. Rūbensa.

4. Vārds izsamisums (Plūdonis „Jaunākajās Ziņās”) nav nekādi attaisnojams; pareizā formā – „izmisums”.

5. Runā un raksta par amata vai stundas „aizvietošanu” un „aizvietotāju”. „Aizvietot” vietā (no kr. замещать) sakām „aizstāt”; no šī atvasināti substantīvi „aizstāšana”, „aizstājējs”; tā arī var būt amata „aizstājējs” jeb „vietnieks”.

6. Korriģējami šādi teicieni:

pārrunas izpalika (vācu blieben aus, „J. Z.”) – pārrunu nebija;

viņš bija arī īts valsts pilsonis, kam gāja dziļi pie sirds savas tēvzemes likteņi (Plūdonis „Jaunākajās Ziņās”; „gāja pie sirds” no vācu zu Herzen gehen) – ... kam ķērās pie sirds (citos gadījumos arī: ko aizgrāba, aizkustināja) savas tēvzemes likteņi.

434. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 18. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Sagrozīts un nepareizs svešvārda rakstījums ir – antēna („Rītā”); pareizā forma: antenna (lat. antenna, antemna).

2. No verba „virt” (tag. verdu, pag. viru) ar -ums atvasinātais substantīvs „izvirums” nav aizstājams ar vārdu „izverdums” („Jaunākajās Ziņās” rakstīts par „jūtu izverdumiem”), jo var izlikties darināts no tagadnes celma. Literārā valodā ieteicama forma „izvirdums”, kas atvasināta no izloksnēs sastopamā verba „virt – verdu – virdu” pagātnes celma.

3. Lietošanai ieteicami vārdi:

krasa (no Svētciema) – Regenschauer; lietus līst krasām;

krauni – blāķi; ledus krauņi;

zveirs, koss – schielend;

sīve – kaņepjella.

4. Par pielikumu jeb apozīciju saucams ar substantīvu izteikts atribūts tanī pašā locījumā kā apzīmējamais vārds; pielikums teikumā nostājas aiz apzīmējamā vārda un atdalāms kommatiem; piem.: kaņepīte, gaŗaudzīte, gaŗa auga vasarā. Ja ar substantīvu izteiktais atribūts nostājas apzīmējamā vārda priekšā, tad tas, savā lietojumā būdams līdzīgs adjektīvam, turams par parasto atribūtu (ne pielikumu); ar tādu adjektīvu dabu ir it īpaši verbālie substantīvi; piem.: dancotājs kumeliņš, dzērājs puisis.

5. Folkloras krātuves „Tautas dziesmu” II sējumā atrodam vārdu savienojumu: „viņu savstarpēja satiksme”. – Aiz piederības vietniekvārda seko adjektīvs ar noteikto galotni: „viņu savstarpējā satiksme”.

6. Korriģējami šādi teicieni:

visu atzinību pelna Brechmane (J. Kārkliņš „Jaunākajās Ziņās”; pēc vācu valodas parauga „viss” lietots par atribūtu abstrakta vārda priekšā) – vislielāko atzinību pelna Brechmane;

cik reiz mēs arī nedzirdētu vārdu Lietuva (J. Akuraters „Jaunākajās Ziņās”) – lai cik reizu mēs dzirdam Lietuvas vārdu;

saimnieks iesniedzis lūgumu dēļ kredita piešķiršanas – saimnieks iesniedzis lūgumu piešķirt kreditu.

435. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 25. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. A. Saulietim ir stāsts „par divi draugi”; „divi draugi” – divskaitļa forma; tagad vairāk parasta izteiksme – „stāsts par diviem draugiem”. Senais divskaitlis puslīdz dzīvīgs pēc skaitļiem, mērus un svarus apzīmējot, piem.: iesēt divi pūri miežu.

2. Lasot tekstā daļu skaitļus pēc decimālās sistēmas rakstījuma, skaitāmo ieteicams orientēt pēc veselajiem skaitļiem; piem.: ne tuvāk par 3,1 (= trim – kommat – viens) metriem; bet: ne tuvāk par 3 1/10 (= trim un vienu desmitdaļu) metra.

436. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 4. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Rītā” rakstīts par upi Krievijas ziemeļos „Ziemeļu Daugavu” (кр. Северная Двина). Lai to labāk atšķirtu no „Daugavas”, tad tā skaidrības un vienkāršības dēļ saucama krievu vārdā par „Dvinu”.

2. No vācu valodas patapinātais vārds „rullis” (vāc. die Rolle) dažos gadījumos aizstājams ar „veltena” vārdu (attiecīgais verbs – velteņot, velt), piem.: veltenis (zemes pieveļšanai) – die Feldrolle; „kārtības ruļļa” vietā labāk likt „kārtības noteikumus”, „kārtības reglamentu”.

3. Pēc vācu „auffallend” darinātais vārds „uzkrītošs” aizstājams ar vārdiem: dīvains, savāds, ērmots, svešāds; piem.: uzkrītošs apģērbs, izturēšanās – dīvains (savāds, ērmots) apģērbs, izturēšanās.

4. No parallēlajām formām „prom” un „projām” augstā jeb cildenā stilā lietojama pilnā forma („projām”), bet ikdienas valodā var lietot arī īsāko formu „prom” (ej prom!).

5. Blakus vārdu savienojumam „mākslīgs zīds” ir tieksme runāt par „dabīgu zīdu”; tomēr labāk šai nozīmē lietot vārdu savienojumu „īsts zīds”.

6. Perfektīvajiem verbēm trūkst īstas tagadnes nozīmes; tagadnē tie lietojami ar pagātnes nozīmi (praesens historicum), piem.: pārnāku mājās, apsēstos un lasu laikrakstu.

7. Korriģējami šādi izteicieni:

stipendija uz Janševska vārda („Studentā”) – stipendija Janševska vārdā jeb stipendija ar Janševska vārdu, Janševska vārda stipendija;

pārmaiņām piešķir tālu ejošu (vācu weitgehend) nozīmi – pārmaiņām piešķir plašu jeb lielu nozīmi;

lai gan gāze pie ugunsnelaimes pamanīšanas bija nogriezta, caurulēs vēl atradās gāze („Rītā”) – lai gan gāze, uguni pamanot, bija nogriezta, caurulēs vēl atradās gāze.

437. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 11. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Sameklē latviskojumus šādiem terminiem:

sāurefest, sāurebeständig – skābcietīgs (skābs + cietīgs; „skābturīgs” var atgādināt vārdu „mazturīgs” = kam maz ir); skābcietīga viela – viela, kas izturīga (immūna) pret skābēm;

artgemässe Religion – rasiska (rasei piemērota) reliģija;

Christ – kristietis, kristnieks;

Christlichkeit – kristīgums;

Christenheit – kristieši (kristiešu summa);

Christentum – kristīgā ticība;
Heiligung – svētojums, svētošana, attiecīgais verbs – svētot;
Erlösung – atpeste, atpestījums;
konfirmācija – iesvētības (kā kristības, laulības; ceremonijas apzīmējumam), iesvētīšana (akcijas apzīmējumam).

2. Svešvārds poze (fr. pose, poser) lokāms kā ē-celms (ne pēc krievu valodas parauga kā ā-celms – poza), daudzsk. ģen. požu, verbs – pozēt.

3. Verbam „sarežģīties” tag. 3. persona „sarežģījas”, nevis sarežģās („Jaunākajās Ziņās”); formā „sarežģās” neērta skaņu kopa -žģā-; verbs pieder pie -jō- celmiem un lokāms līdzīgi kā svētīt, vētīt, mežģīt u.c.

4. Ja divdabis paplašināts ar kādu vārdu, tad tas no teikuma atdalāms ar kommatu; piem.: fonētikā tādas skaņas apzīmējam burtiem, liekot zem tiem ripiņu. Ja divdabis pats papildina kādu verbu, tad kommats nav liekams: ozoliņš lielījās saulei saknes nerādījis; kommatu var nelikt arī tad, ja divdabis ar savu paplašinājumu tik cieši iekļaujas teikumā, ka izrunā nejutam nekādas pauzes; piem.: otru akcentu, ko dabū paaugstinot toni, sauc par mūzikālo akcentu.

5. Korriģējami šādi teicieni:

durvis iziet koridorā – pa durvīm iztieks koridorā jeb durvis ved koridorā;

logi iziet uz ielu – logi ielas pusē.

438. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 18. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Līdzīgi vārdiem „deġpunkts”, „deġvīns”, „deġgāze” par pareizi darinātu vārdu jāuzlūko arī „deġakmens” un „deġvielas” (labāk: „degamvielas”), kam pirmās daļas pamatā substantīvs.

2. Kādas Šēkspīra lugas nosaukums latviskots ar vārdu savienojumu „Daudz trokšņa par neko”. Latviešu valodā prepozīcijas, pievienojoties vietniekvārdiem, kas salikti ar „ne”, parasti iespraužas aiz nolieguma (viņš nebēdā ne par ko). Bet ja vārds „nekas” runātāja apziņā ieguvījis substantīva nozīmi (= das Nichts), tad var rasties un ir pieļaujama arī konstrukcija „par neko”.

3. Dažkārt sludinājumos un arī afišās tiek ziņots, „ka izstāde ekskursantiem pieietama par pazeminātu maksu”; pareizā tagadnes pasīvā divdabja forma verbam „pieiet” ir – „pieejams”, „pieejama”.

4. Korriģējami šādi teicieni:

tai vietā, lai klausītos stāstu, kur... adjutants izmantoja brīdi, lai... – neklausīdamies vis (iekam klausītos) stāstu, kur...;

arī pie zemākas augļu likmes šis aizņēmums būtu guvis labas sekmes („Jaunākajās Ziņās”) – arī ar ar zemāku augļu likmi šis aizņēmums būtu guvis labas sekmes.

439. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 1. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Svešus īpašvārdus presē arvien vēl raksta inkonsekventi, neapzīmējot pareizi garumus (Bēthovens, bet Šūberts – „Rītā”), atstājot līdzskaņu dubultojumus, kur tie nav pieļaujami (Suppè, Rossini, Motta – „Rītā”), bet atmetot, kur vajadzīgi (Izabeļa, inteliģents – „Rītā”) vai kā citādi sagrozot oriģinālvalodas izrunu (Cīriche, Hanfstāngels – „Rītā”, Kūšiks – radiofona programmā); pareizi pieminētie īpašvārdi rakstāmi: Bēthovens, Šūberts, Supè, Rosini, Mota, Izabella, Cūriche, Hanfstengels, Kūziks (igauņu valodā s patskaņu starpā izrunājams kā balsīgais svelpenis, ig. Kuusik).

2. Bērsmuižas vārds (vietas nosaukums Dobeles apkārtnē) rakstāms ar s (Bērsmuiža < Bērszsmuiža < Bērsesmuiža) un runājams ar šauru e; Vidzemē turpretī ir Bērzsmuiža (Jaunpils apkārtnē).

3. Presē sastopamo „Murjānu” vietā turienieši pazīst tikai vienskaitlinieku – Murjāni un Murjāņa tiltu, nōm. Murjānis; tā šī vieta tad arī saucama.

4. „Jaunākajās Ziņās” vēstīts, ka „diocesu bīskapu mitekļos izdarītas kratīšanas”; gr. διοίκησης; latviski – dioicēze jeb diēcēze (ne diocesa); pie tam no vārdiem atvasinātajiem substantīviem, kas beidzas ar -šana, parasts ir tikai vienskaitlis, ja vien kāda īpaša vajadzība neprasa daudzskaitļa lietošanu; minētais vārdu savienojums korrigējams tā: „dioicēžu bīskapu mitekļos izdarīta kratīšana”.

5. Par pareizi darinātiem vai ieteicamiem atzīstami šādi vārdi:

atceļš – der Rückweg; „atpakaļ ceļš” nav ieteicams tādēļ, ka latviešu valodā substantīvu ar adverbu noteikt nav parasts;

atūdenošana, atūdenot (kā attaukošana, attaukot, atkaļķot);

kunigs (lš. kunigas) – zināma aristokratijas grada apzīmējums, Fürst, князь, kunigaikštis; fem. kunidze (lš. kunigaikštienē);

sakāve (no sakaut) – Niederlage, поражение.

6. Tā tad ir divi pilnīgi autonomi vārdi, katrs ar savu nozīmi, – tādēļ arī rakstāmi šķirti.

7. Virsrakstus autori bieži formulē ne visai precīzi. – „Studentā” virsraksts „Par lidojumu starpplanētu sfairā”, bet rakstā spriež vispār par iespēju lidot starpplanētu sfairā, ne par kādu konkrētu lidojumu; piederīgais virsraksts: „Par lidošanu starpplanētu sfairā”. – „Jaunākajās Ziņās” virsraksts „Lieldienas ticība”, bet rakstā pašā lietota daudzskaitļa forma „Lieldienas” un runa ir vispār par lieldienu svētkiem; piederīgais virsraksts: „Lieldienu ticība”; „Lieldiena” der pirmās Lieldienu dienas apzīmēšanai.

8. Frazē „draugi pratīs gandarīt viņa nāvi” (J. Lācis „Jaunākajās Ziņās”) verbs „gandarīt” lietots ar nepiederīgu locījumu; gandarīt (lš. gandarýti, lat. satisfacere, genugtun, удовлетворить) var par ko – lietojams ar akūzātīvu; frazes korrigējums: „draugi pratīs atriebties par viņa nāvi.”

440. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 8. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Rītā” atrodama šāda inkonsekventa īpašvārdu rakstība: Brenera (Breneras robežas), bet Essene, Alunāns. Pirmais no tiem apzīmē kādu kalnāju, tālab lietojams vīriešu kārtā. Pareizi šie vārdi rakstāmi: Brenners (Brennera robežas), Ešene, Alunāns.

2. Pieļauj vārdu der Stollen (kr. штольня – eja raktuvēs) tulkot ar jaunvārdu „gaitene” (gaitenis – koridors).

3. Īsinot vārdus ritma radīšanai saistītā valodā, nedrīkstam tomēr izmest divskaņus; J. Grots raksta: „pēdēj’s skūpsts” („Jaunākajās Ziņās”), izmetot divskani ai (pēdējais – pēdēj’s); to pašu zilbju skaitu iegūstam, lietojot nenoteikto galotni: „pēdējs skūpsts”. Tāpat ne vienmēr pieļaujams iespraust liekus patskaņus (J. Grots „Jaunākajās Ziņās”: „sešuspārnains Serafims”), it īpaši ja to pašu var izteikt līdzīgām formām (sešspārnains, sešu spārnu Serafims).

4. „Jaunākajās Ziņās” nepareizi darinātas formas: „noblēdot” (atstāstāmā izteiksme verbam „noblēdīt”; „tā noblēdot summas”), „abu pusu” (daudzskaitļa ģenitīvs vārdiem „abas puses”). Verbs „noblēdīt” lokāms tāpat kā „kristīt”, „svētīt” un citi otras lokāmās šķiras trešās pašķiras verbi: tag. kristīju, blēdīju; atstāstāmā izt. kristījot, blēdījot. Substantīvs „puse” lokāms kārtņi kā visi ē-celmi, mīkstinot līdzskani galotnes priekšā daudzskaitļa ģenitīvā: apse – apšu (apšu meži), puse – pušu (abu pušu).

5. Teiciens „personas, kas nav Anglijas pavalstnieces” („Jaunākajās Ziņās”) attiecināms tikai uz sieviešu kārtas personām; ja izteicējs vai apzīmētājs daudzskaitlī attiecināms uz abu kārtu personām, tad lietojama vīriešu kārtā: personas, kas nav Anglijas pavalstnieki.

6. Dažkārt, vēl vācu valodas ietekmē atrodoties, norādāmo vietniekvārdu „tas” lieto artikula nozīmē: drīkstam turēties tai priecīgajā pārliecībā, ka... (L. Bērziņš „Audzinātājā” 3, 1937); man ir tas gods... Latviešu valodā artikula nav un „tas” lietojams teikumā norādāmajā nozīmē.

7. „Rītā” vēstīts, ka kāda zeme grib „apgādāties ar 16 collīgiem lielgabaliem”. Tas saprotams tā, ka grib iegādāties 16 lielgabalus. Ja vēlamies uzsvērt lielgabalu kalibru, tad sakām: apgādāties ar 16 collu (sešpadsmitcollīgiem) lielgabaliem.

8. Korrigējami šādi teicieni:

visā mierā („Brīvajā Zemē”) – pilnā mierā, gluži mierīgi;

pie katras izdevības (Ducmans resp. Ducmanis „Brīvajā Zemē”) – katrā izdevīgā gadījumā, kad vien iespējams;

uz sava rēķina (ib.) – par savu naudu;

viņš papildināja savas veiklības latviešu valodā (ib.) – viņš papildināja savu prasmi (savas zināšanas) latviešu valodā;

mātes valoda (ib.) – tēva jeb dzimtā valoda;

pirms kā (прежде чем) iestāties kavalerijā (ib.) – priekš (pirms) iestāšanās kavalerijā; negribētos pieļaut (pieļaut), ka tas tā – negribētos domāt (atzīt, ticēt), ka tas tā.

8. Divdabis ar kommatu atdalāms teikumā, ja no tā atkarīgs vēl kāds cits teikums, piemēram: viņš aizgāja uz māju, apzinādamies, ka darījis labi.

441. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 22. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Aplams paņēmiens svešvārdos mistrot oriģinālvalodas rakstību ar latvisko, piem.: noctirne (kādas studenšu biedrības koncerta programmā), comiltonis (uz vaināga lentes), Vierhufs (J. Akuraters „Jaunākajās Ziņās”). Svešvārdi jāraksta, pieskaņojoties oriģinālvalodas izrunai, nevis rakstībai: noctirne (fr. nocturne) jeb nocturns (lat. nocturnus), kommīltonis (lat. commilitō, -ōnis), Fīrhufs (vāc. Vierhuf).

2. J. Štūļa grāmatā „Bigauņciema un apkārtnes zvejnieki” sastopama forma „mēdzušas”. Šis ir defektīvs verbs, kam dažu formu trūkst (nākotnes, infinitīva u.c.); pagātnes pasīvā divdabja formas: mēdzis – mēguši, mēgusi – mēgušas (Cesvainē un citur); arī no šīm formām vairās, jo blakus vairāk lietojamām ar dz – mēdzu, mēdzu, mēdzis – formas ar g liekas neparastas.

3. P. Šmita „Pasaku un teiku” XV sējumā kādas nodaļas virsrakstā forma „purvji” (Meži un purvji); „purvs” ir īsts o-celms, kam daudzskaitļa nōminātīvs var būt vienīgi – „purvi”.

4. Nepareiza vārdu kārtā vārdu sakopojumā „milzu indīgas čūskas” („Jaunākajās Ziņās”); atribūts „indīgas” attiecināms uz „milzu čūskām”, tādēļ jāsaka: indīgas milzu čūskas.

5. Frazē „viņiem nebija sevišķi panākumi” („Rītā”) nepiederīgs locījums; ja ar nolieguma teikumu norādīts kāda priekšmeta iztrūkums, tad lietojams ģenitīva locījums: viņiem nebija sevišķu panākumu.

442. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 29. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Trešās lokāmās šķiras otras pašķiras verbiem, kas beidzas ar -cīt (piem., locīt, mocīt), tagadnē ieteicamās formas ir ar k (loku, loki; moku, moki), kaut gan izloksnēs ir pazīstamas

formas arī ar c (mocu, moci, moca), atskaitot tādus vārdus kā „mācīt” (mācu, māci, māca), „mīcīt” (mīcu, mīci, mīca).

2. Dzīvajā valodā reti lietojamam verbam „diet” ieteicamā pagātnes forma „deju”; paralēlā forma „dēju” (kā riet – rēju, smiet – smēju) neērta asociācijas dēļ ar verbu „dēt” – „dēju”; „deju” vietā dažkārt var lietot nozīmes ziņā līdzīgo „dejoju” (dejojot – dejojū, dejojū). /diet augstā stilā/

3. Dzejnieks Ed. Virza lietojis formu „trīsē” (trīsē rokas); tā ir nepareiza; verbs „trīsēt” pieder pie trešās lokāmās šķiras trešās pašķiras un tagadnes trešajā personā beidzas ar vārda sakni – „trīs” (kā kustēt – kust, drebēt – dreb; šīs grupas verbi ir intransitīvi). Infinitīvā ar -ēt un tagadnes trešajā personā ar -ē beidzas otras lokāmās šķiras -ējo- celmi (karsēt – karsē, meklēt – meklē, kausēt – kausē; šīs grupas verbi ir palaikam transitīvi).

4. Adjektīvu formas „lietišķs” (lietišķs), „vīrišķs” (vīrišķs) un citas līdzīgas ir jaunāka cēluma un radušās laikam kontaminācijas ceļā no vecākām formām „lietisks”, „vīrisks” un šo atvasinājumiem „vīrišķis”, „vīrišķīgs”; rakstu valodai ieteicamas formas ar -išķīgs, -isks (leišu – -iškas): lietišķīgs, lietisks (pierādījums), sievišķīgs, sieviskas atskaņas; vai arī piederīgie lietvārdu locījumi (tēvišķīgs – ar tēva prātu; ikdienas maize).

443. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 13. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Zemgalē ir novads Apgulde vai Apgult(n)e, ko sastop arī fōnētiskā rakstībā (ar „b”) Abgulde, piemēram: Abguldes stacija (vilcienu sarakstos), Abguldes muiža. Pareiza ir etimoloģiskā rakstība: Apgulde /Apgult(n)e/.

2. Sakarā ar Anglijas karaļa kronēšanu „J. Z.” raksta par agrāko laiku svinībām šā: „Karalim atpogāja krūtis un nosmērēja tās ar eļļu.” Labā valodā neklājas lietāt tādus vārdus kā smēre, smērēt (no vdljv. smeren), smērēšana; šai gadījumā varēja teikt: krūtis iesvaidīja (ieziēda) ar eļļu vai nosvaidīja (noziēda) ar eļļu.

3. Izteicienā „kurls ar abām ausīm” blakus prepozīcijai „ar” pieļaujama arī prepoz. „uz”: kurls uz abām ausīm.

4. Salikteņa „zamšāda” pirmā daļa gan nav latviska, bet skan pieklājīgāk nekā vārdu sakopojums „ziemišķa āda”.

5. Plaušu plēves iekaisumu sauc ar svešvārdu par pleurītu (nōmin. pleurīts, gr. pleurītis). Nepareizo izrunu ar balsīgo lūpu berzeni (plevrīts) esam pārjēmuši no krievu valodas (плеврит).

6. Vienskaitlī vārdam „daudz” nav locījumu formu, tāpēc nepareizi teikt: no viņa var daudz ko izvilkēt (J. Z.”). Pareizi: daudz ko izvilkēt. Var gan šo vārdu locīt daudzskaitlī, ja tieši aiz tā neseko substantīvs: daudzi bija paguruši, daudziem palīdzēja, daudzus aplaimoja.

7. Tā kā latviešu valodā lokātīvs izsaka to pašu, ko „iekš” ar ģentīvu, tad bez īpašas vajadzības prepozīcija „iekš” nav lietājama; tāpēc labojams teikums „bet iekš tādiem vārdiem (pareizi: tādos vārdos) ir zināms valodas šarms” („S.” 5. Nr.).

8. Ģimnazijas direktors J. Lapiņš „Sēj.” 5. Nr. nepareizi piedēvē mūsu valodniekiem apgalvojumu, ka tādus vārdus kā galva, roka latvieši aizguvuši no krieviem. Valodnieki nevar būt šādu apgalvojumu izteikuši (L. avotus arī nemin), jo minētie vārdi ir latviski un visās baltu valodās līdzīgi (sal. lš. galvā, pr. gallū resp. galwo, lš. rankā, pr. rancko). Tas vien, ka kādas vārdu formas radniecības loks ir vēl plašāks un kopējs vairākām tautām piem., arī serbiem, krieviem), nedod tiesības runāt jau par aizguvumiem resp. patapinājumiem.

9. Bez „un” un bez kopojamās zīmes rakstāmi tādi savienojumi kā, piem., Romas katoļu baznīca (Rōmisch-katholische Kirche), Romas katoļu garīdznieki (ne „romiešu-katoļu garīdznieki” un arī ne „romiešu un katoļu garīdzn.”, kā raksta „J. Z.”).

10. Teikumā „viņai ir paradums ne no šā, ne no tā atsūtīt atpakaļ daļu pirkuma” („R.”) vārdu sakopojums „ne no šā, ne no tā” darināts pēc svešiem paraugiem (sal. kr. ни с того, ни

c cero un vācu „mir nichts, dir nichts”). To pašu domu var izteikt citiem vārdiem: viņai ir paradums bez jebkāda iemesla (pamata) piepeši atsūtīt atpakaļ daļu pirkuma.

11. Latviešu valodā verbam var pievienoties tikai viena prepozīcija. Vienīgi tādi salikteni, kas ieguvuši vienkārša verba dabu, var pieņemt vēl otru prepozīciju, piem., v. „iepazīties” (pazīt mēs tagad sajūtam gandrīz kā nesaliktu, jo „zīt” nav vairs lietājams). Arī verbs „pārapirošināt” (перестраховать, rückversichern) legalizējams, jo „apirošināt” ar savu nozīmi tik stipri atšķiras no „drošināt”, ka to uztveram kā nedalīta jēguma vārdu, kam likumīgi var pievienot prepozīciju. Nav arī peļams šai pašā nozīmē saliktenis „pādrošināt”, kas pareizi darināts.

444. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 23. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. K. Ieviņš darinājis jaunvārdu „griezīklas” („Jaunākajās Ziņās”) dzirkļu nozīmē; tāds vārds neiespējams; „griezīklas” varētu būt darinātas no verba „griezīt” (kā adīt – adīklis, ganīt – ganīklas, mīstīt – mīstīklas), ne „griezt”; no „griezt” varētu darināt substantīvu „griezēkles”.

2. Nepareizas formas aizvien atgadās filmu tekstos: ar imperatīva nozīmi lietota forma „cirpjiet”, ar indikatīva nozīmi „esit”; pareizi šīs formas rakstāmas: cērpjiet! esat.

3. Florences pilsētas iedzīvotāji saucami „florencieši” (ne florentieši, florentinieši vai tml.).

4. „Jaunākajās Ziņās” dažkārt nav nošķirti saikļi „tā kā” un „tā ka”; saiklis „tā kā” lietojams, ievadot iemesla teikumus (piem.: tā kā lietus gāza kā spaiņiem, tad palikām mājās); saiklis „tā ka” lietojams, ievadot seku teikumus (piem.: lietus gāza kā spaiņiem, tā ka bija jāpaliek mājās).

445. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 30. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Biļķins kādā savā rakstā lietājis nepareizu formu „cepteris”; pareizā forma – „scepteris” (lat. scēptrum).

2. Kēta vārds (lei. ketūs) īsti latviski skanētu „cēts”, jo latviešu valodā veca „ķ” skaņa palātālu patskaņu priekšā pārveidojas par „c”. Pie tam nav droši zināms, vai lei. „ketūs” ir vecs leišu vārds. Gan arī „čuguna” vārds nav latvisks, bet to pazīst daudzi, kāpēc „čuguna” vārds nebūtu skaužams, dodot priekšroku „ķetam”, kas Mūlenbacha vārdnīcā minēts tikai no Kursas dienvidrietumiem.

3. „Aizvaru” vārds („Jaunākajās Ziņās”) pareizi darināts; parasti substantīvus, kas darināti no verbiem, verba saknes vokāļa „e” vietā ir „a”, piem., tecēt – taks, svērt – svars, nest – nasta, tāpat arī – aizvērt – aizvars. Tādēļ, ja praksē vajadzība, „aizvaru” vārds lietājams, piem., slūžu nozīmē.

4. Tāpat pareizi darināts substantīvs „iedaļa”, kas lietājams kāda priekšmeta daļas apzīmēšanai. Šai pašā nozīmē iespējams arī vārds „padaļa”.

446. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 7. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Akadēmiskajā laikrakstā „Universitas” Hugo Vītols raksta bez interpunkcijas „cogito ergo sum”. Te 2 teikumi, kādēļ aiz „cogito” liekams kommat.

2. Turpat nepareizi rakstīti īpašvārdi: „Aristots” („Aristota iedvesmots itaļu prātnieks...”) un „Ticho-Brachs” („Ticho-Bracha mācekļis”). Pareizi šie vārdi rakstāmi – Aristotels (gr. Ἀριστοτέλης) un Ticho-Brache (Braché), ģen. Ticho-Braches.

3. Latviskojot „Paula” vārdu, jāraksta „Pāvils”, ne „Pāvuls” („Universitas”).

4. Ievērojot oriģinālvalodas formu, jāraksta „hairētiķis” (gr. αἰρετικός), ne „eretīķis”, kā to dara H. Vītols („Univers.”).

5. Nepareiza vārdu kārtā teikumā „mēs šeit nerunāsim nedz par Dekartu matemātiķi, fiziķi, nedz metafiziķi, bet vienīgi par Dekartu filozofu...” (ib.); jāsaka „mēs šeit nerunāsim nedz par matemātiķi, fiziķi, nedz metafiziķi, bet filozofu Dekartu” jeb „mēs šeit nerunāsim par Dekartu kā matemātiķi, fiziķi, nedz metafiziķi, bet vienīgi par Dekartu kā filozofu”.

6. Teikumā „godam pieminot to dižo meistarū, kaš tos teicis un kuŗa vārdu daudzina visa civilizētā pasaule...” pronōmeni „kas”, „kuŗa” attiecas uz vienu personu, tādēļ lietājams viens un tas pats pronōmens – „kas”, „kā”.

7. Pie dēbitīva darbības objekts nostājas nōminātīvā. Tādēļ teikums „vai tiešām bija jāgaida Dekarta „Metodi”...” labojams: „vai tiešām bija jāgaida Dekarta „Metode”...”

8. Korrigējami šādi izteicieni:

a) „cienīt sevi pa tik, pa cik mūsu rīcība sekojusi mūsu brīvai gribai” – cienīt sevi par tik, par cik mūsu rīcība sekojusi mūsu brīvai gribai;

b) ... negūtu pilnīgu, absolūtu varu pār savām kaislībām – negūtu pilnīgu, absolūtu varu par savām kaislībām.

9. Teikumā „nonācām līdz tikumam, par kuŗu „Metodes” autors saka, ka tas pastāv apņēšanās un spraigumā, ...” („Universitas”) vārda „apņēšanās” vietā jāsaka „apņēmumā” jeb „apņēmībā”.

10. Aiz posesīvajiem pronōmeniem un pronōmeniem „šis”, „tas” presē dažkārt sastopam nenoteiktās adjektīva formas noteikto formu vietā, piem., „ar saviem skaļiem apgalvojumiem” (pareizi: skaļajiem), „ar šiem lepnēm vārdiem” (pareizi: lepnajiem). Teikumā „vai Dekarts tiešām, ieslēdzies savā augstā prāta tornī, būtu dzīves noliedzējs?” („Universitas”) atribūtu „augstā” var attiecināt uz „prāta”, lai gan autors laikam domājis par „augsto torni”. Doma skaidra, ja formas „augstā” vietā liekam „augstajā”.

11. Teikumā „dižajam zemes saimniekam, mūsu tautas vadonim, valsts un ministru prezidentam Dr. Kārlim Ulmanim” aiz vārdiem „saimniekam” un „vadonim” liekams kommat, jo tie nav tieši amatu apzīmējumi, bet greznotāji epitēti, ko var arī pārstatīt.

447. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 14. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” sastopams jau sen vajātais ģermānisms „bez kā” (pēc vācu „ohne dass”). Teikums „kaŗa darbība Šanhajas frontē šodien ieiet jau trešā mēnesī, bez kā japāņiem būtu izdevies salauzt ķīniešu pretestību” pareizi rakstāms: „kaŗa darbība Šanhajas frontē šodien ieiet jau trešajā mēnesī, bet japāņiem tomēr vēl nav izdevies salauzt ķīniešu pretestību”.

2. „Jaunākajās Ziņās” lietāts objektam datīvā vārdu savienojums „milijoniem mātēm”. „Miljona” vārdu parasti sieviešu kārtā nelokām, tāpēc iespējama savienojums – „milijoniem māšu”.

3. Vārdu sakopojumā „noslēgums nupat izbeigušamies darba posmam” („Rītā”) vārda „izbeigušamies” vietā jāsaka „izbeigtam”: „noslēgums nupat izbeigtam darba posmam”.

4. „Rītā” grāfiene Veļopolska nepareizi dēvēta par „Vilopolsku”; poļu rakstībā „Vielopolska”; „i” burts te apzīmē iepriekšējā konsonanta mīkstinājumu, tādēļ latviski jāraksta „Veļopolska”.

5. „Gabala” vārdu lietā arī sieviešu kārtā, piem.: „trīs gabalas”, tādēļ var arī teikt „simtām gabalām olu” (kā ziņots radiofōnā).

448. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 21. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Žurnālā „Universitas” redaktors Edvīns Mednis krievu valodas ietekmē rakstījis „sintakses” vārdu kā (i)jo-celmu (nōm. sintaksis, ģen. sintakša). Parasti grieķu valodas i-celma substantīvu vietā latviešu valodā (i)ē-celmi, piem., gr. ἀκρόπολις, βάσις – latv. akropole, baze, tā arī gr. σύνταξις latviešu valodā – sintakse.

2. Teikums „cīnoties ar pūci, tā saskrāpēja Graudiņam rokas” („Jaunākajās Ziņās”) pārprotams, tādēļ korrigējams: „cīnoties ar pūci, Graudiņam tika rokas saskrāpētas” jeb – „cīnoties pūce saskrāpēja Graudiņam rokas” vai arī – „Graudiņš cīnījās ar pūci, un tā viņam saskrāpēja rokas”.

3. Žurnālā „Students”, lai variētu izteiksmi, blakus pareizām konstrukcijām „grāmata iznāks Valtera un Rapas apgādā” un „grāmatu izdos Valters un Rapa” lietāta neciešama konstrukcija „grāmata iznāks pie Valtera un Rapas”.

4. Izglīt. M. M. prof. P. Jurevičs Sofoklu nodēvējis par Sōfoklu. Pareiza forma – Sofokls (gr. Σοφοκλῆς).

449. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 28. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” sludinājums: tāda un tāda „francūziete meklē nodarbību ar bērniem” („nodarbība” – vācu „das Beschäftigsein”). Šeit jāsaka: „... francūziete meklē nodarbošanos ar bērniem”.

2. „Jaunākajās Ziņās” teikums: „... nav uzņemti iedzīvotāji, vecāki par 51 gadu” jākorrigē tā: „nav uzņemti iedzīvotāji, kas vecāki par 51 gadu” jeb „nav uzņemti par 51 gadu vecāki iedzīvotāji”.

3. „Jaunākajās Ziņās” pēc krievu izrunas rakstīts Nestors; grieķu valodā „n” skaņu nemīkstina: Νέστωρ, tādēļ jāraksta – Nestors.

4. Izteiciens „bumbu droša patvertne” („J. Z.” vai „R.”) pārprotams, tādēļ tā vietā varētu teikt „pretbumbu patvertne”, līdzīgi kā maskas pret gāzēm sauc par „pretgāzu maskām”.

5. Teikumā „vai sieviete piepilda savu cilvēcisko uzdotību tikai ģimenē” („J. Z.”) „uzdotības” (das Aufgegebenheit) vietā liekams „uzdevuma” vārds.

6. Izteiciens „uz savu galvu” tautā pazīstams, tādēļ varētu teikt „zināju, ka laidu Klāvu darbā uz savu galvu”.

7. Konstatē, ka nav nozīmes starpības starp vārdiem „aizmirsīgs” un „aizmāršīgs”. Forma „aizmirsīgs” pareizi darināta un labāka, bet tautā mazāk lietāta, tādēļ lietājami abi vārdi „aizmirsīgs” un „aizmāršīgs”.

8. Neparēz saliktenis „vedmaksā”, pareizā forma „vedamā maksa”.

9. Teikumā „luga varēja patikt arī mūsu dienu bezdomīgajam skatītājam” vārdu „bezdomīgajam skatītājam” vietā labāk teikt „bezdomu skatītājam”, kur pirmajā daļā daudzskaitļa ģenitīvs pēc „bezbērnu vecāku” parauga.

10. Vispār svešvārdos e runājams šauri (metalls, dekāns), bet tautosillabiska r priekšā – plati (perģaments, vērbs, Herdērs). Platā e izruna tautosillabiska r priekšā radusies šejienes vācu valodas ietekmē, bet stipri iesakņojusies tautas izrunā, pie tam nezinām, cik plati vai šauri „e” izrunāts oriģinālvalodā, tādēļ tautosillabiskā „r” priekšā platā e izruna būtu paturama. Izjēkums varētu būt „termiņa” vārds, ko lielākā daļa runā ar šauru e, jo vācu valodā uzsvē šī vārda otru zilbi „Termin”, bez tam šis vārds ieguvis jau pa daļai latvisku ietēru.

450. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 4. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Radiofona programmā nepareizi rakstīts leišu dižkuniga Jāgaiļa vārds ar īsu a „Jagailis”. Leišu val. Jogaila; leišu ō radies no veca, gaŗa ā, kas latviešu valodā palicis nepārveidots, tādēļ jāraksta – Jāgailis.

2. Kādu Latgales ezeru turienieši sauc par Rāznu; rakstu valodā tas skanētu Rēzna (ar krītoši intonētu, gaŗu plato e-skaņu); ja nu arī patur izloknes a-skaņu, tomēr tikai gaŗu: Rāzna (ne Razna, kā tas „J. Z.”).

3. „Jaunākajās Ziņās” sastopama vienskaitļa ģenitīva forma „Dāva”. Nōminātīvs ir Dāvis, un no tā ģenitīvs var skanēt tikai „Dāvja”.

4. „Līdzbiedrs” nozīmes ziņā neatšķiras no „biedra”; pie tam „līdzbiedrs” ir nepareizs salikums, tādēļ nav lietājams. Tāpat „Itālijas līdzdalība kādā konferencē” („J. Z.”) jālabo – „Itālijas piedalīšanās konferencē”.

5. I. un M. Sleiņu grām. „Dzintarzeme” ir teikums „apriņķi nav vienādi ir platības, ir iedzīvotāju skaita ziņā”. Labāk teikt „apriņķi nav vienādi ne platības, ne iedzīvotāju skaita ziņā”.

6. Turpat sastopam teikumu „Latviju robežo četras kaimiņu valstis”, kur verbs „robežot” lietāts ar transitīvu nozīmi. Vairāk parasts gan šis verbs intransitīvā nozīmē, piem.: „Latvija robežo ar četrām kaimiņu valstīm”.

7. Turpat minētajā grāmatā „Latvijas upes pieder tādām un tādām upju tipam”. Derētu šķirt nozīmes ziņā piederēt kam (gehören, angehören) un piederēt pie kā (zugehören), piem., „grāmata pieder man”, bet „upes pieder pie tāda un tāda upju tipa”.

8. Konstatē, ka vācu „höflich” tulkojumam latviešu valodā nav nozīmes ziņā identiska vārda, vistuvāk būtu „laipns”.

9. Nevar atrast laba un derīga vārda vācu „Schnepfer” (Schnäpper) tulkojumam latviešu valodā.

10. Pareizi darināti vārdi „vāktuve”, „savāktuve”, t.i., vieta, kur ko vāc, savāc.

11. Izteiciens „jemt priekšā” darināts pēc vācu „vornehmen”. Tā vietā var teikt: norās pirmo, iztiesās pirmo u.tml.

12. Godinājumu „kungs”, „kundze” var likt arī uzvārda priekšā, ja ir runa par kādu svešu, nepazīstamu personu, piem., atnācis kungs Bērziņš, ko varētu arī teikt: atnācis kāds Bērziņa kungs.

13. Teikumā „mēs vai viņi”, ja tas domāts apgalvojums, kommats aiz „mēs” nav liekams, ja jautājums, tad kommatu varētu likt pauzes apzīmēšanai.

14. Kuŗa pareizāka forma – māju dzīvnieki vai mājas dzīvnieki? Kursā, Zemgalē, kur pazīstams daudzskaitlinieks mājas, runā par māju dzīvniekiem, Vidzemē – mājas dzīvniekiem. Saliktenis „mājputni” rāda, ka pirmajā salikteņa daļā bijis daudzskaitļa ģenitīvs, tādēļ analogi varētu runāt arī par „māju dzīvniekiem”.

15. Labāk runāt par stādu šķirnēm, bet dzīvnieku sugām. Vīniem ir dažādas šķiras un šķirnes.

16. Izteiciens „kaulu ģindenis” ir pleonasms, jo „ģindenis” apzīmē „skeletu”.

17. „Sūkalas” ir plašāk pazīstamas nekā „sūkulas”, tādēļ lietājama forma „sūkalas”.

18. Dažkārt „palīdzības” vārdu lietā nevietā un bez vajadzības vienkārša instrumentāļa vietā, piem., „ar tāda un tāda daikta palīdzību”; vienkāršāk un labāk to pašu var izteikt – ar tādu un tādu daiktu.

19. Labāk runāt par „gremojamiem organiem”, ne „gremošanas organiem”.

20. Verbu „atkrāsot” varētu lietāt ar nozīmi „atjemt kādam šķidrumam krāsu”.

21. Teikumā „suns savu laupījumu satveŗ kājām, bet kaķis ar muti” izteikts kontrasts, tādēļ labāk lietāt prepozic. ar abos gadījumos: „suns savu laupījumu satveŗ ar kājām, bet kaķis ar muti”.

451. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 11. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” nepareizi lietāts svešvārds autarchija autarķijas vietā.
2. Svešvārds atoms rakstāms ar īsu a (gr. ἄτομος).
3. Dzejnieks Virza („Sējējā”) Ūsiņu sauc par Ūziņu. Parastāka un pareizāka forma Ūsiņš.
4. Dzejn. Virza no verba „nocirpt” nepareizi darinājis tag. divdabi „nuocērpjuot” (pareizi – nuocērpjot), bet tagadnes 3. personu „kāp” pareizā „kāpj” vietā.
5. Nepareizi runāt par utrirētu izteiksmi („J. Z.”), pareizi – utrēta izteiksme.
6. Prepozīcija „pie” latviešu valodā lietājama palaikam tikai lokālā nozīmē; tādēļ izteiciens „nodarbināts pie koku stādīšanas” labojams – nodarbināts koku stādīšanā.
7. No verba „zvērēt” derētu lietāt tagadnē formu zvēru, jo tā īsāka un skaidri atšķiras no pagātnes formas.
8. Vai pareizi sacīt „dēls tēvu novecinājis”? Verbiem, kas atvasināti no adjektīviem un infinitīvā beidzas ar -uot, var būt gan transitīva (nomelnuot), gan intransitīva nozīme (zaļuot). Verbu „novēcot” esam parādūši lietāt ar intransitīvu nozīmi: tas un tas novecojis. Transitīvās nozīmes izteikšanai varētu darināt novecināt, kā dzīvs – atdzīvināt, tā vecs – novecināt: dēls tēvu novecinājis.
9. Ja teikumā ir vairāk savienojumu, ko ievada saiklis „un”, tad katra „un” priekšā jāliek kommate, bet, ja teikumu ievada „un”, tad kommate liekams, sākot ar otru „un”, piem., „un jāspolē spoles, un jātin dzijas, un jāiet talkā”.
10. Formas „cildens” vietā var lietāt pamatvārdu „cilds”.

452. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 25. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Rītā” lietāts pagātnes refleksiīvā divdabja superlātīvs vienskaitļa akuzatīvā „visizdevušākuos pastāstu”. Nominatīvs būtu „visizdevušākais pastāsts”. Formu „visizdevušākuos” formāli nevar attaisnot, pareizāk sacīt „vislabāk izdevušuos pastāstu”.
2. Kādā laikrakstā lietāts vācu nosaukums „Ellerna” (vācu Ellern); latviski šo vietu sauc: Elkšņu jeb Elkšu muiža.
3. Laikrakstā „Universitas” ir izteiciens „viens no grāmatas līdzautoriem”; pareizi jāsaka „viens no grāmatas autoriem”. „Līdzstrāva” ar nozīmi „līdzena strāva” pareizi darināts, jo te pirmajā daļā adjektīvs „līdzs”.
4. Vai lietājama forma „aktīvēt”? Latviešu valodā no adjektīviem atvasina verbu, kas infinitīvā beidzas ar -ēt, piem., stīvs – stīvēt, tā arī aktīvs – aktīvēt. Nav vajadzības blakus lietāt formu aktīvizēt, kas darināta ar 2 piedēkļiem.
5. Dažkārt gadās jutoņas (Stimmung) vārds rakstīts ar gaŗu ū-skaŗu „jūtoņa”. Šādu substantīvus atvasina no pagātnes celma, piem., šķīdu – šķīdonis, tā arī jutu – jutoņa.

453. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 2. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Vai pareizi runāt par „nuovietuojamuo staciju” (Abstellbahnhof)? Šāds apzīmējums bez vainas; šo paŗu jēdzienu varētu izteikt ar vienu vārdu „nuovietuokle”.
2. Vai ir labi sacīt „noturēs sarīkojumus, sēdes” u.tml.? Šādos teicienos verbs „nuoturēt” ieviesies pēc vācu „abhalten” parauga, bet ļoti izplatījies un grūti to izskaust.

454. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 9. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Kuŗa pareizāka forma: „kopīgs” vai „kopējs”? No vietas adverbjiem parasti atvasina adjektīvus ar sufiksu -ējo-: ārā – ārējs, iekšā – iekšējs, tā arī kuopā – kuopējs.

2. Vai labāk runāt par „pienākoŗos pabalstu” vai „pienācīgo pabalstu”? Var lietāt abas formas; lielāku skaidrību te rada vecākā forma „pienākuoŗais”.

455. Valodniecības nodaļas sēde 1937. gada 16. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Teikumā „Dienvidslavija ŗodien var justies droŗa” („Rītā”) nepareizi lietāts adverbs „ŗuodien”, jo latvieŗu valodā adv. ŗuodien parasti lietā tikai ar pirmatnējo nozīmi un ne ar nozīmi „tagad”.

2. „Jaunākajās Ziņās” teikums „medījumi jāglābj no bada nāves”. Ar -ums atvasina no verbu pagātnes celma substantīvus, kas apzīmē pabeigtu darbību vai pabeigtas darbības rezultātu. Minēto teikumu varētu labot: medījamie dzīvnieki jāglābj no bada nāves vai arī lietājot jaunvārdu medīklis, ģen. medīkļa (das Wild, дичь), kas darināts pēc paraugiem – muoceklis, māceklis; medību rajona apzīmēšanai varētu darināt pēc ganīklas parauga jaunvārdu „medīkla”.

3. Vai labi sacīt „Viņŗ iesniedzis lūgumu savam priekŗniekam, un pēdējais to noraidījis”? Virsteikumā lietājams indikātīvs, ja minētais teikums domāts virsteikums, jāsaka: viņŗ iesniedza (bija iesniedzis) savam priekŗniekam lūgumu, un pēdējais to noraidīja.

456. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 20. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Nesen avīzēs minēts vārds „sūtība” ar uzdevuma, misijas nozīmi: tas un tas ir viņa sūtība. Substantīviem, kas darināti no verbiem ar piedēkli -ība, parasti aktīva nozīme (gādība, centība), bet „sūtībai”, kas būtu ar pasīvu nozīmi, nav parauga.

2. Kādā laikrakstā ar lifta nozīmi lietāts vārds „celtnis”. Tas formāli aplam darināts, jo rīku apzīmējumus neatvasina ar piedēkli -n-; bez tam „celtņa” vārds arī praksē neŗrts, jo daudzskaitļa ģenitīvā un vienskaitļa akuzatīvā nevar atŗķirt no „celtnes” vārda. Ceļamā rīka apzīmēšanai varētu darināt, piem., vārdu „celtuvis”.

3. „Brīvajā Zemē” un „Rītā” tendence gaŗus plūdeņus un nāseņus rakstīt ar vienu burtu (terors pareizā terora vietā), dubultot slēdzeņus, kas ir lieki un aplami (Senekka, Āechoslov. sūtnis Līpa dēvēts par Lippu).

4. Radiofōna programmā franŗu uzvārdiem ar uzsvērtu pēdējo zilbi uz tās likta akūta zīme arī tad, ja tie locīti (nōm. Ravēls, akuz. Ravēlu). Locītos vārdos latvieŗi normāli uzsver pirmo zilbi, tādēļ akūta zīme lieka.

5. „Rītā” nepareizs atvasinājums „bezpārņains” (bezpārņaini kukaiņi). Adjektīvi ar -ains norāda uz kaut ko vairumā esoŗu (smilŗains – kur daudz smilŗu), bet vārds bezpārņains – tieŗi pretējo. Labs un vecs latvisks izteiciens ir „bezpārņu kukaiņi”.

6. Vairākkārt sastop meŗģines vārdu nepareizi rakstītu ar gaŗu ī-skaņu (lŗ. meŗģiniaŗ, la. meŗģines; īstā tautas valodā meŗģenes).

7. „Jaunākajās Ziņās” teikums: „irbes nedrīkst ŗaut”. Te objekts nenoteiktā vairumā un ar noliegtu verbu, tādēļ to paŗu domu var skaidrāķ un labāķ izteikt, lietājot objektu ģenitīvā: irbju nedrīkst ŗaut.

8. „Rītā” vārdu savienojums „priekš gadiem astoņi”. Latviešu valodā skaitlenis, kas seko substantīvam, jāloka: priekš gadiem astoņiem.

9. Kādā laikrakstā runāts par noststāvošām ausīm (abstehende Ohren). Varētu lietāt formu atlupušas ausis, kas pazīstams Smiltē un Drustos.

10. Kuŗa forma pareizāka: „snaudošs” vai „snauzošs”? No verba „snaust” tag. snauzu, divd. forma ir snauzošs, bet divu šņāceņu dēļ tā nepatīkama. Vidrižos, Varakļānos pazīstams verbs snaudēt, un no tā legāls divdablis „snaudošs”.

11. Kā jāsaka imperātīva 2. pers.: sēstieties vai sēdieties? Vidus dialektā pazīstama tag. sēžos, imper. sēdieties; augšzemnieki pazīst tagadni sēstos imper. sēstieties. Vidus dialekta forma (sēdieties) labskanīgāka un ieteicama.

12. Z. Mauriņa „Dzīves apliecinātajos” lietā jaundarinājumu „vēlme” ar nozīmi vēlēšanās. Ja šis vārds ieviestos, izrunā tiktu saīsināta garā ē-skaņa tautosillabiskā l priekšā.

13. Rīku, ar ko dobj, varētu pēc grebļa parauga saukt par duobli (nōm. duoblis).

14. Kuŗa forma labāka: ledpuķe, ledspuķe vai leduspuķe? Vislabākā – leduspuķe. Forma ledspuķe izrunā dotu lecpuķe, kur nebūtu vairs skaidri izmanāma I daļas sakne.

15. „Cauršņorēto lapu” vietā, kas vēl sastopamas kancelejas valodā, derētu lietāt „caurauklotas lapas” (pēc parauga – caurausts, caurdurts).

16. Konstatē, ka no verba nīdēt iespējamās divdabja formas nīdams un nīdējams, jo tagadne skan nīdu un nīdēju.

17. Vai teikumā „krūma noliekums atdalāms no mātes auga ar griezienu” grieziena vārds vietā? Formāli grieziena vārds pareizi darināts, un arī nozīme šē vietā.

457. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 27. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Radiofōna programmā Edv. Virza raksta „kultūra, kas nav izmērama”. Verbs „mērīt” tagadnē ir vecs īķo-celms, tāpēc labāk sacīt – kultūra, kas nav izmērījama.

2. Turpat pēc krievu valodas parauga rakstīts „kad šīs lapu puses beigs rakstīties”; pareizi jāsaka – kad beigs šīs lapu puses rakstīt.

3. Presē bieži nevietā lietāts verbs „uzskatīt” („J. Z.”: senči uzskatījuši, ka svētie meži ir mirušo īpašums). Te verbs „uzskatīt” lietāts pēc krievu считать parauga. Latviešu valodā jāsaka: senči domājuši, ka svētie meži ir mirušo īpašums.

4. „J. Z.” Veselis lietā jaunvārdu „gaisotne” ar vides nozīmi (ķīnieši, dzīvodami tai pašā kultūras gaisotnē...). „Vides” vārds jau ieviesies, tādēļ jaundarinājums „gaisuotne” nav vajadzīgs.

5. Kā pareizāk – Zevs, Dzevs, Ceuss, Ceiss? Klasiskā poēzija māca, ka šī vārda pirmo skaņu dažādos laikos grieķi runājuši dažādi (zd, vēlāk z). Arī šī vārda celma forma dažos locījumos mainās (nōm. Ζεός, ģen. Διός < ΔιΦος; celms beidzies ar v-skaņu). Latviešu valodā vislabāk runāt par Zevu, nōm. Zevs, ģen. Zeva.

458. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 3. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Nepareizi ir runāt par iedzīvotāju biezību („Jaunākajās Ziņās”), ūdens cietību. Substantīvi ar piedēkli -ība parasti apzīmē pastāvīgu un aktīvu īpašību. Kā runājam par koka resnumu, augstumu, tā jārunā arī par iedzīvotāju biežumu, ūdens cietumu.

2. „Jaunākajās Ziņās” Līgotņu Jēkabs raksta – „nacionālisma jaunie uzdevumi pastāv iekš tam, pareizi saskatīt tautas stāvokli...” Izteiciens „pastāv iekš tam” lietāts pēc krievu (состоят в том) vai vācu (besteht darin) parauga. Latviski jāsaka – nacionālisma jaunie uzdevumi ir pareizi saskatīt tautas stāvokli.

3. Frazē „viņš izrāda vājas dzīvības zīmes” skaidrības labad verba izrāda vietā derētu teikt rāda, parāda.

4. Z. Mauriņa raksta par „bezmiedzīgu” nakti. Vecs un labs savienojums ir bezmiega nakts, tādēļ forma bezmiedzīga nakts nevajadzīga.

459. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 10. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā salikteni „matrožveidīgas”, kas „Jaunākajās Ziņās” nepareizi lietāts savienojumā „matrožveidīgās cepures”. Še domāto jēdzienu vislabāk apzīmēt ar salikteni matrožcepure.

460. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 17. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Rītā” A. Grīns raksta par „Nemunas un Neris krastu”, bet Erss „J. Z.” lietā nōminātīvu „Nērisa”. Parastāki mums ir sieviešu kārtas upju nosaukumi, bet ir arī vīr. k., piem., Abuls. Arī Neņa vārds ir vīriešu kārtas un lokāms kā ņo-celms: nōm. Neris, ģen. Neņa.

2. A. Grīns „Rītā” runā par „hellēņu un sanskritu valodu”, it kā būtu tauta sanskriti. Pareizi jāsaka – sanskrita valoda; un hellēņu vārds runājams un rakstāms ar ll: hellēņu un sanskrita valoda.

3. „Rītā” lasāms šāds teikums: „Polītiskās aprindas tomēr atturošas”. Divdabja „atturošas” vietā, kas būtu darināts no refleksīvās formas „atturēties”, lietājams adjektīvs „atturīgs”: „polītiskās aprindas tomēr atturīgas”.

4. „J. Z.” Jaunsudrabiņš raksta: apsveicami būs tas, ka mākslinieks ... varēs būt darba sacerētājs... Latviešu valodā no formām, kas pilnīgi adjektīvi, kā predikātu var lietāt adverbā formu, piem., patīkami; bet forma „apsveicams” ir vēl ar divdabja nozīmi, tāpēc jāsaka: apsveicams būs tas, ka mākslinieks ... varēs būt darba sacerētājs.

5. Vai pareiza fraze „trejuots lielums” (= lielums, kas reizināts ar trim)? Verbam „trejuot” nav parauga valodā (verbs „vienuot” ar citādu nozīmi). Varētu teikt „trīskārtīgs lielums” vai – ar trim pareizināts.

461. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 24. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” nepareizi darināts divdabis „ietelpjošs” no verba „ietilpt” („savienībā ietelpjošās organizācijas”). Ja tagadnes o-celmos verba saknē tagadnē cits patskanis kā pagātnē, tad tagadnes celma piedēklis bez j: tag. ietelpu, pag. ietilpu, divd. ietelpošs.

2. „Rītā” meteorologi (gr. μετεωρολόγος) nepareizi dēvēti par „meteriologiem”.

3. Turpat „Rītā” šāds teikums: „... likumi, kas nav uz papīra fiksēti, bet kuŗu svaru un norādi ikviens kultūras saļaudes loceklis pats sevī intuitīvi apzinās”. Še lietāti jaundarinājumi „norāde” un „saļaude”. Ja „norāde” še izteic to pašu, ko nozīmes vārds, tad jaunvārds „norāde” lieks; tāpat nav vajadzības darināt „saļaudi” ar sabiedrības nozīmi, jo sabiedrības vārds pazīstams un bez vainas; pie tam „saļaude” nav latviešu valodas garā, jo prepozīcija sa- pa vecam tikai salikteņos ar vārdiem, bet salikteņos ar substantīviem tai vietā veca prepoz. suo- (piem., suovārdis, suomazgas).

4. Vai pareiza fraze: skolnieks pielaidis kļūdu? Teiciens „pielaid kļūdu” darināts pēc svešu valodu parauga. Latviskāk būtu „taisīt kļūdu” vai vēl labāk „kļūdīties”, varētu arī „ielaist kļūdu”, „izdarīt kļūdu”.

5. Teikumā „... izrādīja interesi pret mūziku” (radiofona programmā) prepozīcijas „pret” vietā liekama prepozīcija „par”.

462. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 3. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” Akropoles vārds nepareizi lietāts kā (i)io-celms. (nōm. Akropolis, ģen. Akropoļa). Parasti grieķu valodas i-celma substantīvu vietā latviešu valodā (i)ē-celmi: gr. Ακρόπολις – latv. Akropole, ģen. Akropoles.

2. „Jaunākajās Ziņās” nepareizi rakstīti svešvārdi „plus”, „mīnus” (pareizi: plūs, minus). Svešvārdi „sōda”, „manna” jāloka kā parastie ā-celmi. Teikums „... dzers viskiju ar soda” („J. Z.”) jālabo: dzers viskiju ar sōdu.

3. „Jaunākajās Ziņās”: viņa pilnīgi atskāra. Pagātnes forma „atskāru” pazīstama tikai izloksnēs (Lubānā, Kraukļos, Cesvainē, Sarkanī, Alūksnē); rakstu valodā parasta pagātne „atskārtu”, kas arī jālietā.

4. Avīžu sporta ziņās lasām: „Dumpinieki uzdeva cīņu.” „Uzdeva” še rupjš ģermānisms (gaben auf). Tai vietā varētu „vairs tālāk necinājās”, „izbeidza cīņu”, „atteicās (izstājās) no cīņas”, „padevās”. Tāpat teikums „ārsts uzdeva slimnieku” jālabo: ārsts atzina (domāja), ka slimnieks nav vairs glābjams.

5. Teikumu „piestādīt ārsta apliecību par darba nespējību” verba „piestādīt” vietā jāliek „iesniegt”.

6. Teikumā „visā Barselonā gandrīz vairs nemaz neesot atrodamī sērkociņi” („Rītā”) var pārprast, ka kādā Barselonas daļā sērkociņi atrodamī, bet tikai ne visā Barselonā. Domu var izteikt skaidrāk, atmetot atribūtu „visā” (Barselonā gandrīz vairs nemaz neesot atrodamī sērkociņi) vai arī: visā Barselonā gandrīz jau trūkstot sērkociņu.

463. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 10. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” un šur tur citur rakstīts par „kuršu mārēm”. Mares vārdā veca īsa a-skaņa (lat. mare, kr. mope). Leišu valodā uzsvērtā zilbē pagarina īsu a-skaņu; lei. gālas – latv. gals, lei. mārēs – latv. mare.

2. Presē vērojama tendence skaust plūdeņu un nāseņu dubultojumus. Tā „Rītā” antennas vārds rakstīts ar vienu n-skaņu starp otru un trešo zilbi, un tā sekas ir e-skaņas pagarinājums „n” priekšā: antēna. Pareizi – antenna (lat. antenna).

3. „Jaunākajās Ziņās” no jaundarinātā „augšnes” vārda lietāts daudzskaitļa ģenitīvs „augšņu”. Kā daudzsk. ģenitīvos „atkušņu”, „sakušņu” mīkstinātā n priekšā šņācenis, tā arī formā „augšņu”.

4. „Jaunākajās Ziņās” un arī citur tieksme skaust substantīvus ar piedēkli -šana un likt vietā substantīvus ar -ība. „Jaun. Z.”: „jaunā barona pārvērtība nabagā”; „pārvērtība” varētu būt ar nozīmi „paraža vai spēja pārvērsties”, kā „gādība” apzīmē tieksmi vai paražu gādāt. Kur piedēklis -šana vajadzīgs, tur tas atstājams. Jāsaka: „jaunā barona pārvēršanās nabagā”.

5. „Studentā” nepareizi darināts adjektīvs „aizrautīgs” (aizrautīgs romāns). Adjektīvus ar -īgs darina no verbu pagātnes celma (paļauties – paļāvīgs); tā no verba aizrauties adj. var skanēt tikai „aizrāvīgs”. Adjektīvs „aizrautīgs” laikam darināts blakus substantīvam „aizrautība”, jo substantīviem ar -ība bieži blakus adjektīvi ar -īgs. Aizrautība nozīmes ziņā neatbilst substantīviem ar -ība, tādēļ der lietāt substantīvu „aizraušanās”.

6. Korriģējami šādi teicieni:

pie tā paša („Rītā”) – tai pašā reizē;

pulciņi izved tīrības dežūras (kādā žurnālā) – pulciņi pa kārtai (pa rindai) raugās uz tīrību;

visā nopietnībā („Jaunākajās Ziņās”) – gluži nopietni;
ģenerāli caururba lodes („Rītā”) – ģenerālim izurbās lodes cauri;
pirms būvēt ēkas, izlasait grāmatu („J. Z.”) – krievisms; latv. valodā „pirms” nesavieno ar infinitīvu. Pareizi: „iekams ēkas ceļat, izlasait grāmatu” vai „priekš ēku celšanas izlasait grāmatu”;

dzelzceļa satiksmei necer ātrāk atjaunot kā pirms 2 dienām – dzelzceļa satiksmei necer ātrāk atjaunot kā pēc (vai „par”) 2 dienām.

7. „Rītā” šāds teikums: „Viņš draudējis, ka, ja gadījumā Levins atteikšoties, viņš to iznīcināšot.” Te jāizmet vārds „gadījumā” un stila labad jāmaina vārdu kārtā, lai nebūtu blakus 2 saikļi: viņš draudējis, ka viņš Levinu iznīcināšot, ja tas atteikšoties.

464. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 17. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Lietāšanai ieteicams adjektīvs „uzvarīgs” (siegreich, победоносный), kas sastopams kādā vecā tekstā.

2. Vai pareizi darināts verbs „apļuot”? „Apļuot” (kreisen) formāli bez vainas un, ja vajadzība, lietājams.

3. Vācu „Namen und Sachverzeichen” varētu latviski tulkot „personu un priekšmetu reģistrs (rādītājs)”.

Anlage – latv. pielikums.

Anhang – latv. piemetinājums.

4. „Putnu būri” varētu saukt par „auriņu” (nōm. auriņš). Auriņa vārds ar šo nozīmi pazīstams Saldū.

5. „Jaunākajās Ziņās” no verba „aizturēt” 1. un 3. persona rakstīta ar mīkstinātu r-skaņu: aiztuŗu, aiztuŗ. No vārdiem ar -ēt, kam pagātnē viena zilbe vairāk nekā tagadnē, tikai diviem – gulēt un sēdēt – tagadnē ir mīkstinājums: sēžu, guļu. Pārējiem rakstu valodā mīkstinājuma nav, piem., cerēt – çeru, çer, perēt – pēru, pēŗ, tā arī: turēt – turu, tur.

6. Vai pieļaujami deminutīvi „karotiņa”, „uzkalnītis”? Forma „karotiņa” nepareiza; jālietā „karotīte”. Bet varētu pieļaut formu „uzkalnītis”, jo ir gadījumi, kur pamatvārda o-celma formai blakus saliktenis ar ģo-celma formu, piem., dēls – padēlis, tēvs – patēvis, pie tam tautas dziesmās runā par „linīšiem”.

7. Vai salikteni „dziesmu svētki”, „galvas pilsēta” rakstāmi kopā vai šķirti? Ir zināms attaisnojums rakstīt vienā vārdā; tā, piem., saliktenī „galvas pilsēta” galvas vārdam nav parastās nozīmes. Iebilst varētu tikai to, ka nav parasts un rodas pārāk gaŗa burtu rinda.

8. Kuŗa forma labāka: „starp citu” vai „cita starpā” (кр. между прочим; piem., raksta cita starpā šādi jeb raksta starp citu šādi)? Abas formas nelatviskas, jo abos gadījumos „cita” vārds lietāts ar nekatras kārtas nozīmi. Tikai forma „starp citu” vairāk aprasta, un nav nozīmes tās vietā likt sveŗāko formu „cita starpā”.

9. Daŗkārt lietātā frazē „galvas pilsētas Rīgas galva” ir liekvārdība un nelāgs stils. Labāk sacīt: „Rīgas pilsētas galva” vai arī „galvas pilsētas galva”.

10. „Jaunākajās Ziņās” ir šāds teikums: „Valdība prasīs saimnieciskus un darba tiesiskus upuŗus.” Te ģenitīvs „darba” atkarīgs no adjektīva „tiesisks”, kas latvieŗu valodā nav iespējams. Teikums koriŗģējams šādi: „Valdība prasīs upuŗus saimniecībā un darba tiesībās.”

465. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 24. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” šāds teikums: „Bijuŗas arī vēl daŗas citas baŗas iedvesoŗas pazīmes.” Divdabjus ar -uoŗs atvasina no tagadnes celma; no verba dvēst, tag. dveŗu,

nelokāmais divd. dvešuo, lokāmais varētu būt tikai „dvešuošs”, bet forma „dvešuošs” tautas valodā nav lietājama. Bez tam šai teikumā no nepareizā divdabja „dvesuošs” atkarīgs objekts bažas, kas latviešu valodā nav ciešams. Teikums korigējams: „arī vēl dažas citas pazīmes iedvēsušas bažas”.

2. Nepareizi ir darināta forma „pārstāvniecība” (piem., žurnālā „Universitas”: „studentu pārstāvniecība”). „Pārstāvniecība” būtu atvasināta no formas „pārstāvnieki”, bet mums pazīstama un parasta tikai forma „pārstāvji”, un no tās varētu būt darināta tikai „pārstāvība”.

3. „Rītā” šāds teikums: „Visi saprata stāvokļa nopietnību.” „Nopietnība” te neapzīmē dzīva radījuma pastāvīgu un aktīvu īpašību, tādēļ var runāt tikai par stāvokļa nopietnumu.

4. Pēc svešu valodu parauga darināts izteiciens „rēķināties ar palīdzību” (tā „Jaunākajās Ziņās” un citur). Latviski pareizi jāsaka: „cerēt (gaidīt) uz palīdzību”.

5. Vai pieļaujama fraze: „pieprasīt telefōniski”? Forma telefōniski darināta vācu „telefonisch” ietekmē; latviski jāsaka: „pieprasīt pa telefōnu”.

6. Vai pareizi darināta forma „pieloga galdi”? Forma „pieloga galdi” bez vainas. Šī jēdziena apzīmēšanai varētu arī darināt vārdu „pielodzenis”.

466. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 31. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Radiofōna programmā nepareiza ģenitīva forma „Juma” („Juma ķeršanas dziesma”). Nōminātīvs „Jumis”, un no tā ģenitīvs var būt tikai „Jumja”. Šādas formas sastopamas arī tautas dziesmās.

2. „Jaunākajās Ziņās” Dundangas Slītere pēc vācu izrunas nepareizi dēvēta par „Šlīteri”.

3. Tai pašā laikā, kad „Jaunākajās Ziņās” „koncerts” pārdēvēts par „izskandi”, tomēr turpat lasām par „nēģiem”, „iršiem” un „kaparu”. „Nēģi” latviski sauc par „zutiņu”; vācu Hirsch un Elen tulkošanai latv. valodā lietājami vārdi „alnis” un „briedis”; „kapara” vietā lietājams latviskais „vaŗa” vārds.

4. Vai pareizi darināta forma „rībiens”? Parasti gan substantīvus ar -iens atvasina no verbu pagātnes celma, bet, ja infinitīvā vismaz 2 zilbes, darina arī no tagadnes celma. Forma „rībiens” sastopama arī pasakās; blakus ir arī forma „rībējiens”.

5. Z. Mauriņa savos rakstos lietā substantīvu „divtulība”, kas darināts pēc „vientulības” parauga. Šāda forma pieļaujama.

6. „Rītā” lasām par tāda un tāda „rajona atraucēšanu” (atraucēšana te domāta traucējumu novēršana). Ar šādu nozīmi verbs „atraucēt” neiespējams; varētu atraucēt kādu dzīvu radījumu, bet ne trokšņus.

7. Nevietā lietāti substantīvi ar piedēkli -ība šādos teikumos: „mūzejā notikušas lielas pārvērtības” („Jaun. Ziņās”); pareizi: mūzejā daudz kas stipri pārvērties;

„Vācija noliedz ziņas par pagrīdes partijas esamību Berlīnē” („Rītā”) – Vācija noliedz, ka Berlīnē esot kāda pagrīdes partija.

8. „Jaunākajās Ziņās” šāds teikums: „Tos izmanto frontes pārrāvumiem.” Substantīvi ar -ums apzīmē pabeigtu darbību. Teikums labojams: „Tos izmanto frontes pārraušanai.”

9. Izteiciens „bumbu droša patvertne” („Jaun. Ziņās”) pārprotams, tādēļ tā vietā varētu teikt „pretbumbu patvertne”, līdzīgi kā maskas pret gāzēm sauc par „pretgāzu maskām”.

10. Skaidrības labad ģenitīva vietā lietājama prēpozīcija ar attiecīgu locījumu šādos teicienos:

grāmatas izraksts – izraksts no grāmatas;

„bez dzīvnieku mēģinājumiem ir arī tīri klīniski novērojumi”, skaidrāk – bez mēģinājumiem ar dzīvniekiem ir arī tīri klīniski novērojumi.

467. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 7. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Konstatē, ka briedis platradzis (Elch, kr. лось) saucams par briedi, bet staltradzis (Hirsch, олень) par alni.

2. „Rītā” sastopama forma „mēdzuši” (skolēni mēdzuši žēloties). Šis ir defektīvs verbs, kam dažu formu trūkst (nākotnes, infinitīva u.c.); pagātnes aktīvā divdabja formas: mēdzis – mēguši, mēguši – mēgušas; arī no šīm formām vairās, jo blakus vairāk lietājamām ar dz – mēdzu, mēdzu, mēdzis – formas ar g liekas neparastas.

3. „Jaunākajās Ziņās” lasāms: baismas ainas. Latviešu valodā nav adjektīvu, kas beidzas ar -sms. Formas „baisms”, „drausms” ir laikam dzejnieku patvarīgi darinājumi no formām baismīgs, drausmīgs. Šādi saīsinājumi nebūtu atzīstami, jo nōminātīvā grūti izrunājami.

4. „Jaunākajās Ziņās” minēti „bultu smaiļi” (Pfeilspitze). Ieteicams lietāt formu „smaile” (ne „smailis”), jo „smaile” ar savu galotni atgādina formu „spice” un darināta pēc tādiem paraugiem kā „līksme” no „līksms”.

5. „Studentā” pareizās „dzimtbuves” vietā sastopama nepareiza forma „dzimtsbuve”.

6. Korrigējami šādi teikumi:

„Rītā”: „Nolaišanās var notikt pie skaidras redzamības” – pareizi: nolaisties var tikai, kad visu ko var skaidri redzēt.

„Jaunākajās Ziņās”: Jārūpējas, lai visi dzimušie paliktu pie dzīvības. Fraze „paliktu pie dzīvības” darināta pēc sveša parauga (an Leben bleiben); latviski jāsaka: Jārūpējas, lai visi dzimušie paliktu dzīvi.

7. M. Zīverta „Ākstā”, kas sarakstīts jambos, 59. lpp. vārds „katrs” traktēts kā vienzilbes vārds: „ja spētu katrs gūt savu mieru tikai ar asmeni?” Saistītā valodā var vai nu rakstīt „katrs” un traktēt kā divzilbju vārdu vai arī rakstīt ar i-skaņu otrā zīlē „katris”. Minētā rinda viegli labojama: ja gūt mēs spētu savu mieru tikai ar asmeni.

468. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 28. aprīlī.

Sēdi vada profesors J. Endzelīns.

Pārrunā dažus latviešu valodas jautājumus.

1. „Rītā” blakus nōminātīvam „prezidents Hodža” minēts ģenitīvs „prezidenta Hodža sarunas”. Sveši īpašvārdi, kas beidzas ar neuzsvērtu -a, lokāmi kā latviešu vārdi ar -a; kā lokām: puika, puikas utt., tā arī Hodža, Hodžas.

2. „Jaunākajās Ziņās” rakstīts par „mežģīnu tērpu”. Mežģīnes vārds rakstāms ar īsu i vai arī e skaņu otrā zīlē, un daudzskaitļa ģenitīvs ar mīkstīnātu ņ skaņu: mežģīņu (mežģeņu) tērps.

3. „Jaunākajās Ziņās” no talanta (gr. τάλαντον) vārda darināts adjektīvs „talantīvs”. Grieķu un latīņu valodā nav tāda adjektīva, bet ja paši to darinām, tad jālietā parastie piedēkļi; no subst. „talants” – adj. „talantīgs”.

4. „Rītā” šāds teikums: „... saistības izšķirēji (entscheidend) iespaidoja... Daladjē dzīvi.” No darītāja vārda izšķirējs būtu atvasināts adverbs izšķirēji, kas nav iespējams. Var darināt adverbu izšķirīgi. Palaikam gan adjektīvus ar -īgs no vienzilbes verbiem darina no pagātnes celma, bet dzīvajā tautas valodā sastopama forma „apietīgs”. Pēc šī parauga varētu būt arī adj. izšķirīgs un no tā adv. izšķirīgi: saistības izšķirīgi ietekmēja Daladjē dzīvi.

5. „J. Ziņās”: „ir pāra biedrību”. Adverbs pāra rakstāms ar nemīkstīnātu r-skaņu, jo tas sastindzis viensk. nōminātīvs.

6. Vai pieļaujams lietāt adverbu „izcili”? Adverbs „izcili” būtu iespējams, bet labāk lietāt pazīstamo un parasto formu „izcilus”.

7. „Rītā” šāds teikums: „Salu nocietināšanai atlaists 37 miljoni papildkredits.” Verbs atlaists te lietāts pēc sveša parauga (sal. kr. отпущен); latviski jāsaka: salu nocietināšanai piešķirts 37 milj. papildkredits.

8. Korrigējami šādi teicieni:

- a) „Rītā”: jūtama liela vajadzība pēc darbam sagatavotiem preses darbiniekiem – jūtama liela vajadzība darbam sagatavotu preses darbinieku;
- b) „J. Z.”: citiem līdzdalībniekiem – citiem dalībniekiem;
- c) turpmāk tur, paredzami (pareizi: paredzams), savu lomu spēlēs arī Katrīna („Jaunākajās Ziņās Līgotņu Jēkabs);
- d) gaidāmā laika ziņojums: lēni, vēlāk līdz mēreni vēji – lēni, vēlāk mēreni vēji;
- e) izpildām radiotraucējumu novēršanu (sludinājums „Jaunākajās Ziņās”) — novēršam radiotraucējumus;
- f) divbalsības vingrinājumi – divbalsu vingrinājumi.

469. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 5. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Jaunākajās Ziņās” piedāvāta „bezsāpīga zobu raušana”. Nav laba un droša piemēra, kur prepozīcija „bez” būtu salikta ar adjektīvu („bezdievīgs” atvasināts no subst. „bezdievis”). Pareizi: „nesāpīga zobu raušana” vai vēl labāk: bezsāpju.

2. „Studentā” sastopama forma „dzeltēns”. Dažās izloksnēs šāda forma pazīstama, bet rakstu valodā tā nav ieteicama, jo nav citu adjektīvu ar -ēns. Veca forma ir „dzeltāns”, kas atbilst leišu formai geltōnas. Rakstos dominē forma „dzeltens”, kas atvasināta no adjektīva dzel̥ts (kā garš – garēns, tā dzel̥ts – dzel̥tēns).

3. Žurnālā „Universitas” viensk. ģenit. formā „Dzintra’s” aiz a-skaņas likts apostrofs. Tas lieks un nav attaisnojams, jo arī tā nōminātīva formu visos locījumos nevar saglabāt (akuz.: Dzintru).

4. Žurnālā „Universitas” verbs „vairīties” lietāts ar akuzatīvu: „Viņa vairījās ļaužu skatus” un „Pagasta ļaudis vairīdamies, viņa apstaigāja kalnu.” Verbs „vairīties” biedrojas ar ģenitīvu. Pareizi: „Viņa vairījās ļaužu skatu” un „Pagasta ļaužu vairīdamās, viņa apstaigāja kalnu.”

5. No „nervu” vārda varētu darināt adj. „nervīgs” (leišu nervingas) kā prāts – prātīgs.

6. Vācu „nüchtern”, kr. трезвый latviešu valodā varētu izteikt ar vārdu „blaivs”, kas būtu patapināts no lei. blaīvas.

7. Vai „degsmes” vārds legalizējams? (Vienu nedrīkst zaudēt – savu sirds degsmi). Degsmes vārds darināts pareizi un ar savām skaņām atgādina „liesmas” vārdu; ja vajadzība, var lietāt.

8. Vai pieļaujams subst. „atspuogs”? Pret šī vārda formu iebildumu nav, jo pazīstami verbi „spuogot”, „spuogāt”, „spuoguļot”.

9. Vai labāk runāt par „labotāju vingrošanu”, kā raksta „Rīts” vai „labojošu vingrošanu” („Jaunākajās Ziņās”)? Forma „labotāja vingrošana” pārprotama; iespējama būtu „labojoša vingrošana”, bet īsti latviski jāsaka „labojamā vingrošana”. Kā mašīna, ar ko šuj, ir „šujamā mašīna”, tā vingrošana, ar ko labo – labojamā vingrošana.

10. J. Veselis lietājis ar apvāršņa nozīmi jaunvārdu „apruoksnis”. Šāds jaunvārds nederīgs, jo nenorāda uz saturu.

11. Vilis Lācis lietā adjektīvu „zēnisks” (zēnisks smaids). Forma „zēnisks” labi darināta; kā luops – luopisks, vergs – verdzisks, tā zēns – zēnisks.

12. „Jaunākajās Ziņās” sastopams verbs „malkuot” (= malkiem dzert). Tas labs vārds, sastopams arī jau Ezeriņa darbos.

13. Korrigējami šādi teicieni:

papildus spēki („J. Z.”) – papildu spēki;

īru katoļu protestantu sadarbība („J. Z.”) – īru katoļu un protestantu sadarbība;

viņam bija izcilu nozīme („J. Z.”) – viņam bija izcila nozīme;

viskrasākos soļus pielieto pret žīdiem („Universitas”) – viskrasākos soļus spēž pret žīdiem.

14. Vai var predikātu attiecināt tikai uz tuvāko subjektu arī tad, ja subjekti, kas apzīmē dzīvas radības, ir dažādas kārtas (nu bija tēvs un māte mirusi)? Ja subjekti dažādas kārtas, tad nav palaikam tā, ka predikāts saskan ar tuvāko subjektu (tēvs un māte nomiruši), bet ja starpā vēl citi vārdi un tuvākais subjekts ir arī svarīgākais, tad var saskanēt: Nu bija ne vien bērniņš, bet arī māte mirusi.

15. Vai liekams kommats „un” priekšā šādos teikumos: „Tikai zivs vēderā bijis nejauki tumšs un ēst arī gribējies,” „Tikko pagājusi ziema un atnācis pavasaris”? Te kommatu varētu likt un arī nelikt, jo te koordinēti 2 patstāvīgi teikumi, ko tomēr it kā apvieno vārdi „tikai”, „tikko”.

470. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 12. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Parasti runā par kārtējiem studentiem un brīvklausītājiem. Adjektīvus ar -ējs atvasina palaikam no vietas un laika adverbjiem, tikai retumis no substantīviem. Kārtējs ir tāds, kas ir kārtā, piem., kārtējas un ārkārtējas jeb ārkārtas sēdes. Studentus derētu šķirot īstos studentos un brīvklausītājos.

2. Daudzskaitlis vienskaitļa vietā sastopams šādos teicienos „Jaunākajās Ziņās”: „Minskas un tad Mohilevas garīgie semināri” un „Viļņas vai Pēterpils garīgajās akadēmijās”. Šais gadījumos vienskaitlis pārpratumu nerada, un vecs paraugs ir „jaunā un vecā derība”, tādēļ jāsaka: „Minskas un tad Mohilevas garīgais seminārs” un „Viļņas vai Pēterpils garīgajā akadēmijā”.

3. Pēc krievu valodas parauga darināts izteiciens „vadīties no kā”. Tā „Jaunākajās Ziņās”: fakultāte vadīsies savā darbībā no šiem statūtiem. Latviski jāsaka: fakultāte rīkosies pēc šiem statūtiem.

4. „Jaunākajās Ziņās” J. Lācis raksta: „Plostis gandarīja vīru par veltīgām pūlēm.” Pie verba „gandarīt” nav iespējams objekts akuzatīvā. Fraze korrigējama: plostis sagādāja gandarījumu vīriem par veltīgām pūlēm.

471. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 15. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Skolas gramatikās māca, ka divdabis, ja tas nav paplašināts ar kādu objektu vai adverbju, nav atdalāms ar kommatu. Šāds teikums „viņa pameta ar galvu, nodrebēdamās” (A. Niedras „Annā Dzilnā”) rāda, ka var būt izņēmums. Labākai izpratnei kommats te nepieciešams. Ar kommatu atdalāms arī nepaplašināts divdabis tai gadījumā, ja tas aizstāj finītu verbu, kas pievienojams ar saikli „un”, piem., minētajā teikumā divd. „nodrebēdamās” aizstāj „un nodrebējās”.

2. J. Veselis „Jaunākajās Ziņās” raksta: „Bez sastāva atjaunības teātris nevar pastāvēt.” „Atjaunības” vārds šē nepareizi lietāts „atjaunošanas” vietā, jo domāta pati akcija.

3. „Jaunākajās Ziņās” bieži sastopamai „kuļmašīnai” piebiedrojas vēl otrs nepareizs saliktenis „vedmaksā”; pareizi: vedammaksa.

4. Turpat „Jaunākajās Ziņās” ar skursteņa nozīmi lietāts jaunvārds „dūmenis”. No formas viedokļa pret dūmeņa vārdu nav ko iebilst; atgādina leišu adj. ar -inis („kam sakars ar dūmiem”), un šāda adj. substantīvizējums var apzīmēt „dūmu vadu”.

5. J. Plaudis „Jaunākajās Ziņās” raksta: aizdedza gaismekli. Vsk. nōm. nezinām („gaismeklis” vai „gaismekle”?). Šis jaunvārds nav lietājams, jo 1) lasītājs skaidri neizjūt nozīmes („lampa”, „svece” vai taml.?) un 2) vārds formāli nepareizi darināts; „gaismeklis”

vai „gaismekle” būtu atvasināts no subst. gaisma, bet rīku apzīmējumi ar piedēkli, kur sastopams -kl-, atvasināti tikai no vārdiem.

6. „Jaunākajās Ziņās” Andrupenes vārds lietāts kā ā-celms: Andrupena. Paši latgalieši lietā formu Andrupine; oficiāli tā pārdēvēta par Andrupeni, bet nekādā ziņā nav lietājama ā-celma forma, kas ir pret latvisku izrunu.

7. „Jaunākajās Ziņās” nepareizi darināts adverbs no dzīva divdabja: nenoliedzami, ka ir ministri... Adverbis darina tikai no divdabjiem, kas pilnīgi ieguvuši adjektīva dabu, piem., patīkami, bet forma „nenoliedzams” ir vēl ar divdabja nozīmi, tāpēc jāsaka: nav noliedzams (nevar noliegt, ir nenoliedzams fakts), ka ir ministri...

472. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 22. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Tai pašā laikā, kad „koridoru” dēvē par gaiteni, tomēr sastop verbu „izšaltēt” („Jaunākajās Ziņās”), kas atbilst vācu verbam „ausschalten”; latviski jātulko: izslēgt vai tml.

2. „Tēvijas Sargā” ar lozunga nozīmi lietāts vārds „saukala”. Labāks tomēr saukļa vārds (vsk. nōm. sauklis), jo tas atgādina citus rīku nosaukumus ar skaņu kopu -kl- piedēklī.

3. Vai pareizi darināts verbs „nuometņuo” („Jaunākajās Ziņās” nometņotāji)? Kamēr nav atrasts vecs, labs paraugs, kur ar līdzīgu nozīmi būtu darināti šādi verbi no substantīviem, tikmēr šāds darinājums nav ieteicams.

473. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 29. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Iepriekšējā sēdē pārrunātā „gaismekļa” vārda autors izteicis domas, ka „gaismeklis” varot būt darināts no verba „gaismināt” pēc tādiem paraugiem kā „puteklis” no „putināt”, luteklis – lutināt, miteklis – mitināt vai arī no subst. „gaisma”, jo arī „sūneklis” esot blakus substantīvam „sūna” un verbam „sūnuot”. – Vārdi „puteklis”, „luteklis”, „miteklis” nav atvasināti no vārdiem putināt, lutināt, mitināt, bet gan no „putēt”, „lutēt”, „mist”. No nōmeniem gan ir atvasināti ar skaņu kopu -kl- piedēklī substantīvi, kas apzīmē vietu, piem., sūneklis, biezeklis, bet daiktu apzīmējumi tikai no vārdiem.

2. Jaunais pareizrakstības likums prasa šķirt daudzsk. 2. pers. imperatīvā no tagadnes indikatīva, bet presē tas netiek ievērots; tā, piem., „Jaunākajās Ziņās” ar indikatīva nozīmi „jūs esiet” (par.: esat), bet ar imper. nozīmi stājaties (pareizā „stājieties” vietā).

3. Vai padomdevēju nodokļu lietās varētu saukt arī par „nodokļu padomnieku”? – Latviešu valodā ģenitīvs blakus kādam substantīvam aizstāj arī citus locījumus, tāpēc „nodokļu padomnieks” pilnīgi latviski teikts.

4. Kā pareizi: „pielikumi pārsūdzībai” jeb „pielikumi pie pārsūdzības”? Teicienu „pielikumi pārsūdzībai” var saprast kā nolūka datīvu, tāpēc labāk „pielikumi pie pārsūdzības” vai „pārsūdzības pielikumi”.

5. Vai pie verba „trūkt” liekams ģenitīvs arī tad, ja verbs trūkt divdabja formā, piem., man vajaga naudas, bet, tās trūkstot... tai trūkstot? Noskaidrojas, ka dažiem sēdes dalībniekiem šai gadījumā parasts vietniekvārda ģenitīvs, dažiem – datīvs. Gramatiski pareiza te ģenitīva forma, bet iespējams arī datīvs pēc parastās konstrukcijas parauga.

474. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 6. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Jaunais pareizrakstības likums aizliedz apzīmēt uzsvaru svešvārdos, kur uzsvērtā beidzamā zilbe. Radiofona programmā tomēr rakstīts Bizē (ar svītru apzīmējot 2. zilbes uzsvaru), bet – Supe (bez šāda apzīmējuma), tā ka latvietim jālasa: Supe.

2. „Brīvajā Zemē” lietāts labības nosaukums „eršķis” (vācu Hirse, kr. ппoco). „Eršķis” ir vācu vārda „Hirse” sabojājums. Mūlenbacha latv. val. vārdnīcā ar šo nozīmi minēti vārdi „sūra” un „sāre”. „Sūras” vārds nebūtu derīgs, jo to var samainīt ar adjektīva „sūrs” formām; bet varētu lietāt nosaukumu „sāre”. „Sāres” vārds gan tautā tikpat nepazīstams kā „eršķis”, bet „sāre” ar savām skaņām var būt tīri latviska.

3. Dziesmās, kas bija dziedamas, skolas darbu sākot, lietāts nepareizs imperatīvs „turait”. Rakstu valodā no verba „turēt” lietājamas tagadnē o-celma formas, tātad imperāt. – turiet!

4. Vai iespējams vārds „atstātība” (Verlassenheit)? Ir daži līdzīgi darinājumi, kas jau ieviesušies, piem., nuoteiktība; arī „atstātība” iespējama.

475. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 13. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Dzejnieks Ed. Virza prof. A. Švābem veltītajā apsveikuma dzejolī raksta: Katrs latviet's, Tevi lasot, paliek cildenāks. Pirmkārt, te metriska kļūda, jo dzejolis sacerēts jambos, kāpēc vārdu „katrs”, kas nolikts neuzsvērtajā sākuma zilbē, grūti izrunāt. Otrkārt, stila kļūda: verbs „palikt” ltv. valodā jālietā tādā nozīmē kā vācu „bleiben”, t.i., tais gadījumos, kad priekšmets paliek arī turpmāk tai pašā stāvoklī, kādā pašlaik atrodas. Virzas dzejolī turpretim šis verbs lietāts ar nozīmi kļūt, tapt; tāpēc tā arī bija jāsaka: kļūst vai top cildenāks. Treškārt, v. latvietis lietājams ikdienas runā; augsta stila valodā var teikt arī „latvis”, kas šai gadījumā būtu derīgāks tai ziņā, ka tad nebūtu jāliek apostrofs, kas arī neiederas labā stilā.

2. Don Kichota vārdu labāk rakstīt šķirti; don nozīmē: kungs (don no lat. dominus).

3. Donžuana vārds rakstāms kopā, jo tas jau dabūjis sugas vārda nozīmi. Taču, ja nosaukums attiecināms uz pašu leģendāro varoni, tad arī šis vārds rakstāms šķirti – Don Žuans.

4. Verbi, kas beidzas ar -ināt, -(d)ināt, ir īsteni o-c., tāpēc var tg. celmu šiem verbiem atvasināt arī ar īsu a un locīt tos kā dziedu vai raudu, piem.: aicinam, audzinam, aicināt, audzināt.

5. Ķiteļa vārdu var aizstāt apvalka vārds, kas darināts pēc labiem paraugiem (sal.: uzvalks, pārvalks).

476. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 20. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Studenta” š. g. 2. nr. ievietotais Albas raksts sākas ar teikumu „Idealisti, domātāji un rakstnieki (vajaga kommata!) teic, katrs sevī nesam tieksmi uz labo.” Te v. „ideālisti” atdalīts ar kommatu, kāpēc rodas trīs atsevišķas grupas (ideālisti, domātāji, rakstnieki), kas pēc satura nav domājams. Kommats jāliek aiz rakstnieki. Otrkārt, divdabjus ar -am -ot vietā lietā gan Kursas ziemeļos, bet rakstu valodā tas nav parasts. Teikuma turpinājumam jāskan: teic katru sevī nesam tieksmi uz labo vai, izteiksmi grozot, teic, ka katrs sevī nes (vai nesot) tieksmi uz labo.

Nākamais teikums tai pašā rakstā „Tātad mums ir apņemšanās uz to” ir nelōģisks, jo no rakstā iepriekš teiktā nav noprotams, kā šāds secinājums varēja rasties.

2. Tai pašā rakstā teikumā „stipra ir bijusi viņa apņemšanās kļūt studentam” datīvs studentam ir nevietā, jo kļūt var vai nu par ko vai kas. Teikums jālabo šādi: stipra ir bijusi viņa apņemšanās kļūt par studentu vai: kļūt students.

3. Pēc dēbitīva darbības objekts liekams nōminātīvā: Katram pašam ir jāizdibina savas spējas un spēki (ne: spēkus, kā raksta Alba jau minētajā rakstā). Tāpat pareizi: jāizprot sakarība, ne: sakarību (turpat).

4. P. Dreimaņa rakstā „Latviešu darbs un veselība” (Stud. 2. nr.) minēts v. savrūpība. Pareizā forma: savrupība ar īsu u (sal. v. savrup).

5. Šēkspīra v. rakstāms ar gažo e un i (ne: Šēkspīrs), jo īpašvārdi ltv. v. transkribējami pēc izrunas oriģinālvalodā.

6. „J. Z.” nodrukāts teikums „būvju kreditēšana notiek uz atvieglinātiem noteikumiem”. Pareizi: ar atvieglinātiem noteikumiem.

7. Substantīvi ar piedēkli -ībā- izteic dzīvam radījumam piemītīgu pastāvīgu un aktīvu īpašību. Kā nevar būt resnības, tā nav arī biežības, tāpēc jārunā tikai par ūdens biežumu, ne biežību.

8. Skautu organizācijās pieņemtais sauklis „mude” ir neērts tai ziņā, ka to var neizprast un nesaistīt ar verbu mudināt, jo dažos apgabalos šis v. mude pazīstams ar pelējuma nozīmi.

9. Teikumā „čēks derīgs ar divu no šo triju personu parakstiem” ir neveikla konstrukcija, ko var labot šādi: čēks derīgs, ja to paraksta divas no šīm trim personām.

477. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 27. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Dažkārt ltv. valodā lietā nevietā prepoz. „pie” pēc vācu „bei” parauga. Tā „J. Z.” bija lasāms teikums, ka kādā valstī izpildīts nāves sods pie trim teroristiem. Pareizi jāsaka ar datīvu: nāves sods izpildīts trim teroristiem.

2. „Rīts” nepareizi lietā verbu uzskatīt ar nozīmi „domāt”, piem.: Tur uzskata (pareizi: domā), ka notikusi pārskatīšanās.

3. „Tēvijas Sargā” lietāts verbs nerūpināt ar nozīmi neinteresēt. Atvasinājums formāli pareizs. Rūpināt lietājams tādā nozīmē kā vācu Sorge machen.

4. J. Zālītis kādā recenzijā runā par balss noturību. Blakus subst. ar -ība bieži sastopami adjektīvi ar -īgs: izturība – izturīgs (kas iztur), noturība – noturīgs (kas notur). Pēc tādiem paraugiem tad varētu gan runāt par noturīgu dziedātāju, ne balsi. Balss var būt stabila, un runāt var par balss stabilitāti.

5. Teikumu „kopmielasts pieejams visiem sanāksmes dalībniekiem” labāk izteikt šādi: „kopmielastā var piedalīties visi sanāksmes dalībnieki”.

6. Labāk runāt par līnēru (ne: līneālu) mērogu, jo v. līneāls atgādina pazīstama daikta nosaukumu.

478. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 3. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Teikumā („J. Z.”) „netraucēja viņas nodarbību” beidzamā vietā labāk likt „nodarbošanos”, jo te šis vārds attiecināms tikai uz pašu akciju.

2. Ar piedēkli -aina- atvasina no substantīviem adjektīvus, kas izsaka, ka kādam priekšmetam kas piemīt vairumā (zālainis, kalnains, celmainis). Izteicienā „viengabalaini cilvēki” šādas nozīmes nav. Te der piedēklis -īga-, ar ko atvasina salikteņus, kam abstrakta nozīme: kā var būt stūrgalvīgi cilvēki, tā var būt arī viengabalīgi cilvēki.

3. „Br. Z.” nodrukāts teikums, kuŗā teikts: „... tauta bija ... gatava aizstāvēties tik stiprajos gar robežu izbūvētajos nocietinājumos.” Aiz „tik” neliek adjektīvus ar noteikto galotni, tāpēc te pareizāk jāsaka: tik stipros ... nocietinājumos.

4. Beidzamajā laikā novērojama tieksme bez vajadzības skaust prepozīcijas. Tā „Br. Z.” raksta: Čehoslovākija ... būtu ienaidnieku ielenkta, kas to atgrieztu pārējai pasaulei (pareizi: no pārējās pasaules).

5. Neskan labi teikums „zaudēt kundzību par savu gribu”. To pašu domu var izteikt citiem vārdiem un pareizi: vairs nebūt kungs par savu gribu.

6. Latviešu valodā iespējami salikteni, kuŗu pirmajā daļā adjektīvs, ja otrā daļā substantīvs. Kā jēlvielas (jēlas vielas), tā arī rūgtvielas (rūgtas vielas) ir iespējami un pareizi atvasinājumi. Nav iebildumu arī pret salikteni „rūgtumvielas”.

7. Tāpeles vārds ar savu p skaņu tuvāks latīņu vārdam tabula, no kā tas cēlies; tāpēc šādai rakstībai vairāk pamata nekā formai ar f (tāfele), kas nāk no vācu val. (Tafel), tātad ne no pirmavota.

479. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 10. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Koka nosaukums „skābarde” (die Buche, fagus L.) rakstāms ar gaŗu pirmās zilbes „a” (ne skabardzis, kā raksta „J. Z.”, un ne skabardis). Arī lš. forma skroblūs, skrōblas balsta pirmās zilbes gaŗo „a”.

2. Vārds „svētīt” latv. valodā top lietāts arī tādā nozīmē kā vācu segnen un heiligen. Taču būtu vēlams katram šo divu jēdzienu apzīmējumam arī latv. valodā savs īpašs vārds. Atstājot verbam svētīt vācu segnen nozīmi, varam atvasināt no tās pašas saknes jaunu vārdu ar „heiligen” nozīmi: kā adjektīvam stiprs ir blakus verbs stiprināt, tā adjektīvam svēts var būt blakus verbs „svētināt”, piem., tēvreizē „geheiligt werde dein Name” – svētināts lai top tavs vārds. Die Heiligung tad būtu tulkojams ar vārdu „svētinājums”.

3. Ar piedēkli -iska- atvasina adjektīvus, kas apzīmē piemēŗību (piem., cilvēcisks – kas saskan ar cilvēka dabu, tai piemēŗots). Arī adjektīviem ar piedēkli -īga-, kas darināti blakus substantīviem ar -ība, var būt šī nozīme (piem., cilvēcīgs – kam piemīt cilvēcība). Tāpēc parallēlformas likumisks un likumīgs abas derīgas un lietājamās vienādā nozīmē.

4. Kā sakām meŗa pīle (ar vsk. ģenit), tā varam teikt arī meŗa materiāli, kas skan labāk nekā meŗu materiāli. Turpretim tādos savienojumos kā egles malka, bērzu malka dsk. un vsk. ģenitīvi svārstās. Kancelejās vienādības dēļ derētu turēties pie dsk. ģenitīva: bērzu, egļu, prieŗu, alkŗņu malka.

5. Uz zobārsta durvīm var būt izlikts nosaukums „zobārsta kabinets”. Turpretim „zobārstniecība” nozīmētu vietu, kur nodarbojas ar zobu slimību un to ārstniecības metoŗu pētīšanu.

6. Vārdu sakopojumā „galvas pilsēta” pirmais vārds ir zaudējis pirmatnējo nozīmi un top stiprāk uzsvērts; tāpēc šo v. sakopojumu var uzskatīt par salikteni un rakstīt vienā vārdā: galvaspilsēta.

7. Vārds labprāt ir adverbs; no tā var darināt komparatīvu labprātāk un superlatīvu vislabprātāk. Šīs formas derīgas un legālizējamās.

480. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 24. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Kā runājam par apavu un mēbeļu rūpniecību, tā varam runāt arī par ķīmikāliju rūpniecību. Šis nosaukums atbilst savai nozīmei labāk kā ķīmiska vai ķīmijas rūpniecība.

2. Adj. aptuvens rakstāms un runājams ar īsu gala zilbes e (kā salds – saldēns, tā tuvs – aptuvēns). Atskaitot izlokšņu formu dzeltēns, adj. ar -ēns gandrīz nemaz nav.

3. „J. Z.” nodrukāts teikums „temperatūra celsies daži grādi virs nulles”. Pareizi jāsaka ar akuzatīvu: temperatūra celsies dažus gradus virs nulles.

4. No verbu pagātnes celma atvasinātie subst. ar -iens apzīmē laika ziņā ierobežotu darbību, un ilgstošas akcijas apzīmēšanai tie neder; tāpēc teikumu „laika skrējieni ir neapturami” („J. Z.”) labāk izteikt šādi: laika skriešana ir neapturama.

5. Apkaļojams netikums bez vajadzības skaust prepozīcijas. Nepareizs, piem., ir „J. Z.” nodrukātais teikums „atraisījusies visām važām” (pareizi: no visām važām).

6. Verbiem ar priedēkļiem savienojoties vienā vārdā, rodas pabeigts darbības veids, kam īstas tagadnes nozīmes trūkst. Ja lietājama tagadne, tad priedēkļa vietā jāizraugās nozīmes ziņā līdzīgs adverbs. Tā, piem., nepareizo teikumu „nobraucot strauji kalnu” varam izteikt šādi: „braucot strauji lejā no kalna”.

7. Pagodinājuma nozīmē kunga vārdu liek pēc ģenitīvā stāvoša uzvārda, piem.: Augsti godājamam finanču ministram A. Valdmaņa kungam. Iespējams arī citāds rakstības veids, piem.: Augsti godājamam izglītības ministra kungam prof. Dr. J. Auškāpam (kunga vārdu otrreiz neatkārtot!).

8. Der šķirt adj. elektrisks no substantīva ģenitīva elektrības. Var būt elektriski aparāti, ko iedarbina elektrība (elektriski zvani, slēdzekļi, gludekļi), un elektrības aparāti, kas ražo elektrību, piem., indukcijas mašīna. Tāpat var būt arī medicīnas aparāti – a., ko lietā medicīnā (ne: medicīniski aparāti).

9. Labāk teikt: skaitļi minēti miljonos, ne: skaitļi uzrādīti miljons latos vai miljonos latu.

10. Dažreiz valodā iespējamās svārstības, piem.: a) uzņēmumi, kas nodarbina 50 strādniekus (akuz. strādniekus atkarīgs no verba nodarbina), b) nodarbina 50 strādnieku (dsk. ģen. strādnieku atkarā no skaitleņa 50), c) uzņēmumi, kur nodarbināti 50 strādnieki (dsk. nōm. saskaņots ar izteicēju nodarbināti) un d) uzņ., kur nodarbināts 50 strādnieku (aiz skaitl. 50 likts dsk. ģenit.).

11. Abējādi pareizi: vienā biedrībā caurmērā 50 biedru un vienai biedrībai 50 biedru.

12. „Biedrībās apvienojušies 200 biedru” skan labāk nekā „biedrības apvienojušas 200 biedru”.

13. Pareizi jāsaka „Tirdzniecības uzņēmumu apgrozījumu (ne: apgrozījumi) bija ... miljons latu.”

14. Abējādi pareizi: nodibināts 10 biedrību un nodibinātas 10 biedrības.

15. Var teikt: biedrības bagātas ar kapitāliem un: biedrības bagātas kapitāliem.

16. Adjektīvus ar -ējs palaikam atvasina no vietas un laika adverbiem. Vārds savstarpējs atvasināts no vietas adv. „savā starpā”. Šiem adjekt. ar -ējs vairāk konkrēta nozīme, tāpēc vārdu savienojums „savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrība” ir pareizāks kā „savstarpīgā ug. apdr. biedr.”.

17. Teikums „ziedojiet aizsardzībai pret uzbrukumiem no gaisa” ir loģisks un pareizs. Taču var saprast un attaisnot arī īsāku izteicienu: „ziedojiet gaisa aizsardzībai”, jo ģenitīvam ltv. valodā ir plašas robežas (sal., piem., izteicienu sievas bēdas = bēdas pēc sievas).

18. Pareizi jāsaka: divdesmitvietu (vai divdesmit) līdz trīsdesmitvietu automobilis (20–30-vietu a.), ne 20–30-vietīgs automobilis.

19. Subst. prieca ir vecs derīgs vārds; tāpēc tādi savienojumi kā priecas mācība, priecas vēsts ir legāli un nav apkaļojami.

481. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 1. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Dēmona vārds runājams ar gaŗu 1. zilbes „e” (ne: demōns, kā to sākusī runāt radiofōna vēstītāja).

2. Saīsināto doktora grada apzīmējumu Dr. visur pieņemts rakstīt ar lielo sākuma burtu (ne: dr.).

3. Var runāt kā par iestājušos un izstājušos, tā arī par iestājušo un izstājušo biedru skaitu. Formas ar aktīvo galotni pat parocīgākas, jo no tām iespējams arī datīvs (iestājušiem, izstājušiem), turpretim refleksiīviem divdabjiem datīva trūkst. Šai konkrētā gadījumā vēl minams, ka sastopams verbs stāt ar aktīvām galotnēm: vērsis stāj pie staba; tāpēc tādas formas kā iestājušiem, izstājušiem ir pilnīgi legālas.

4. Vārdu savienojumu „transporta līdzekļi” var arī rakstīt kā salikteni vienā vārdā: transportlīdzekļi. Taču teikumā „satiksmes un transporta līdzekļi” šos divus vārdus der rakstīt šķirti, jo citādi nav paralēles, un vārds „satiksmes” paliek izolēts bez otrās daļas.

5. Analogi tādiem vārdiem kā putnu ceļš, ziemas ceļš arī zemes ceļš rakstāms šķirti. Pirmā vārda uzsvars vien vēl nenoteic salikteņa dabu, tā, piem., vārdus „tautas dziesma” izrunājam gan kopā, bet rakstām šķirti.

6. Vārdu savienojums „savstarpējās apdrošināšanas biedrību normālstatūti” vairāk atbilst savai nozīmei nekā „savstarpējo apdrošināšanas biedrību normālstatūti”.

7. Tādi vārdi kā klētspriekša, klētsaugša rakstāmi kopā.

8. Abējādi pareizi: sajēmu trīsdesmit piecus latus vai: trīsdesmit pieci lati (sastingusi divsk. f.).

9. Ir pareizi šādi izteicieni:

a) nodarbinātības indekss;

b) apšaubāmo prasību norakstījumi zaudējumos;

c) vīnu un degvīna tirgotava;

d) nodokļu ieņēmumi (arī: ieņēmumi no nodokļiem) palielinājušies;

e) upju tvaikoņi (tvaikonis), bet: jūras kuģis;

f) brutopeļņa (saliktenī ar vienu t, bet atsevišķs vārds ar divi t: brutto);

g) trejskaitļu aplēsumi;

h) vispārīgie dziesmu svētki (ne: vispārējie).

10. Kommatos liekami vārdi „uz debesīm skriedamas” šādā teikumā: Viņa skatījās tālajā ceļā, ko baltu bij nominušas, uz debesīm skriedamas, mirušo cilvēku dvēseles.

482. Valodniecības nodaļas sēde 1938. gada 8. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Jaunvārds „atlaide” rabata (atvilkuma, nolaiduma) nozīmē darināts pēc tādu vārdu parauga kā apkure, izrāde, apkalpe. Latviešu valodā no vārdiem šādi substantīvu atvasinājumi ar -e parasti, taču šie v. tad apzīmē kādu akciju, turpretim atlaides vārdam šis nozīmes nav. Minētā jēguma (nolaiduma) nozīmē vairāk piemērots būtu „atlaids”.

2. Kā rakstām bez kopojamās zīmes salikteni sarkanbalts, tā var rakstīt kopā arī v. sarkanbaltsarkans. Iebilstams tikai tas, ka vārds stipri gaŗš; tāpēc, ja kāds raksta ar kopojamām zīmēm (sarkan-balt-sarkans), par kļūdu to uzskatīt nevar.

3. Automobili saīsinātā vārdā var saukt par auto.

4. Lebenshaltungindex (coût de la vie) ir latviski dzīves izmaksas indekss.

5. No īpašvārda Blaus ģenitīvs ir Blaua (bez apostrofa).

6. Krievu vārdu икона var latviski tulkot ar salikteni svēttēls (der labāk kā svētglezna vai svētbilde).

7. Tādi jaunvārdi kā smagme (materijas smagme tam sveša L. 1. v. IV, 204.) un degme (pilns iekšējas degmes L. 1. v. V, 106.) formāli pareizi darināti, un pret tiem iebildumu nav (salīdzināt arī tādus v. kā ietekme, likme, zilgme). Var dažkārt attaisnot arī šo vārdu vajadzību, jo ir nozīmes starpība, piem., starp vārdiem smagums (mainīgs lielums, kā, piem., cilvēka smagums) un smagme (vairāk abstrakts, konstants lieluma jēgums, piem., matērijas smagme). Minams, ka blakus v. degme ir jau pazīstams v. degsme. Tā kā, ievēdot

parallēlformas ar vienādu vārdu nozīmi, rodas vārdu lietāšanā zināma nedrošība, tad ieteicams palikt pie jau vairāk pazīstamā degsmes vārda. Nav iebildumu arī pret jaunvārdu sūrsme (kaut kur vienmēr paliek kāda sūrsme FBR 18, 158.).

8. Pareizi šādi vārdi un izteicieni:

- a) Latvijas statistikas atlants (labāk kā atlās);
- b) Iesaiņojamie materiāli (= m., ar ko iesaiņo);
- c) Kurekļi (= kurināmie materiāli) un ziežamvielas;
- d) Lauku pašvaldību sadarbības (= sadarbības) apvienības;
- e) Simt kg sviesta ražošanas izdevumi;
- f) Valsts un pašvaldības (arī pašvaldību) iestādes (pareizi kā vsk., tā dsk.);
- g) Ražošanas izdevumi piensaimnieku sabiedrībām pieauguši (turpretim teikums „piensaimnieku sabiedrību ražošanas izdevumi” neskan labi, jo seko no vietas trīs ģenitīvi).

9. Izteicieni „no vienas puses”, „no otras puses” atdalāmi ar kommatu, piem.: „No vienas puses, Don Kichots ir smieklīgs un neprātīgs, bet, no otras puses, labsirdīgs, gudrs un augstsirdīgs cilvēks.”

10. Prepozīcijai „priekš” latviešu valodā šauras robežas: to var gan lietāt laika nozīmē, bet to nevar likt vācu für vietā; tāpēc nepareizs ir teikums: „gaismai priekš izplatīšanās telpā vajag laika.” To pašu var izteikt pareizi vai nu ar palīgteikumu „lai gaisma izplatītos telpā, vajag laika” (tāpat 6 v. kā iepriekš, teik.), vai citādi, piem., „gaisma nevar izplatīties telpā bez zināma laika”.

483. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 19. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Daudz rupju val. kļūdu ir Aidas Niedras romānā „Vindedze”. Tā autore viscaur konsekventi lietā nepareizo daudzsk. nōmin. formu „ļauži”, raksta juku jukām: Trikāta, Trikāte, min līdzcilvēkus (13. g. s.). Pareizā adv. savrup vietā (ar metatezi no savrup) viņa lietā nepareizo f. savrup. Pagātnes akt. divdabis no verba vikšt viņai ir „vīkšuši” pareizā „vīkšuši” vietā. Tāpat jauc viņa saikļus tā kā un tā ka, lietādama tos bez nozīmes starpības. Sastopamas romānā arī tādas aplamas frazes kā „caur (pareizi: ar) tulka palīdzību”, „viņam lietderēja (pareizi: derēja lieti) varonība” u.c.

2. Verbs režģīt pieder pie ūo-c., tāpēc pareizā tagadn. f. ir sarežģītas (ne: sarežģas, kā raksta „J. Z.”).

3. Aplams ir „J. Z.” nodrukātais teikums „kases atlikums bija lielākais kā visos pārējos gados”. Pareizi: bija lielāks nekā (vai: kā) visos pārējos gados.

4. „Iz” kā prepozīcija ltv. valodā sastopams reti. Vienā otrā gadījumā stila vajadzībām to var lietāt, bet tikai lokālā nozīmē, piem.: izvilkt spaini iz akas (parasti: izvilkt spaini no akas).

5. Tādi salikteņi kā līgodziesmas, līgosvētki jau aprasti, un tos var lietāt.

6. „Studenta” 6. numurā Augstkalns raksta: grāmata nav identiska ar nevienu profesora lekciju kursu; pareizi būtu jāsaka: ne ar vienu prof. lekc. kursu.

7. Pēc adjekt. „lepns” var jautāt: „ar ko?” (ne: uz ko?); tāpēc nelatviska ir V. Jankava rakstā („Stud.” 5. num.) sastopamā fraze: Esi lepns uz to, ka tu esi latvietis! Te varēja teikt: Esi lepns ar to (vai: par to), ka tu esi latvietis! arī: esi lepns, latvietis būdams.

8. Deviņdesmitajos gados Tērbatā nodibinātā literāri zinātniskā studentu biedrība „Pīpkalonija” savu nosaukumu dabūjusi (nos. tai dots), atvasinot to no viena tās dibinātāja Pīpkalēja uzvārda; tāpēc šīs biedrības nosaukumā aiz nebalsīgā aukslējeņa pareizi seko „a”, ne „o”: Pīpkalonia.

484. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 26. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Pēc vācu valodas parauga darināts kādā skatlogā izliktais paziņojums „ieeja veikalā ap stūri”. Latviski jāsaka „ieeja veikalā aiz stūra”.

2. Vārdu savienojumus „bezgala daudz”, „bezgala mazs”, „bezgala liels” ieteicams rakstīt šķirti; vienā vārdā rakstīts, šāds savienojums būtu pārāk garš.

3. Pareizi ir šādi vārdi un izteicieni:

Ptolemajs (ne: Ptolemejs);

teciņu soļi (ne: tecīņus soļi);

inercija (ne: inerce); moduls (ne modulis);

cikloīdāls (ar gaŗu trešās zilbes i);

pārnesanas kustība; pēc tādiem paraugiem kā apkure var attaisnot arī savienojumu „pārneses kustība”;

I kārtas (ne: kārtības) diferenciālvienādojums;

iedomāsimies (ne: pieņemsim), ka x līdzinās nullei;

punkts veido (ne: apraksta, pēc kr. описывает, fr. décrie) līkni;

lielums x armierina (kr. удовлетворяет, fr. satisfait) šādu vienādojumu (šo savienojumu var atzīt pagaidām!);

punktam P tiek piekārtots kāds cits punkts;

ekvinokciju taisne;

taišņu (līniju) daudzumu, kas iet caur vienu punktu plaknē, var saukt par cemuru, nōminātīvs ceŗmurs (vācu Büschel, fr. faisceau de droites, lat. fascis), bet taišņu daudzumu, kas iet caur vienu p. telpā, par kūli, nōm. kūlis (v. Bündel, fr. gerbe);

fr. v. infinitesimal (ļoti mazs) var latviskot par infīnītezīmāls; fr. v. giration par ŗirāciju;

vācu ähnlich ir latviski līdzīgs, gleich – vienāds.

485. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 2. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Ja procenta vārdu kāds gribētu latviskot, tad šai nozīmē derīgs vārds būtu nosimte, dsk. nōmin. nosimtes (sal. lŗ. nūoŗimtis, -ŗio). Vecos tekstos sastopami arī v.: pagaida, pagaidis ar procenta nozīmi.

2. Pareizi ir šādi vārdi un izteicieni:

Nīgerija, Kurasao, slimokase (kopā!), cūkgaŗa (kopā), bet: vērŗa gala, teŗa gaŗa (ŗķirti);

iedzīvotāju skaits laukos (ne: uz laukiem);

slimības gadījumi (norma), arī: slimību gadījumi;

ziemāju stāvoklis (līdzīgi kā vasarāju stāvoklis);

sudrabnauda un sudraba nauda (derīgas abas formas!);

nepārprotami jāmin ziņu avots (ne: nepārprotamā kārtā!);

malku un kokus pa upi var pludināt (ŗss u), bet, piem., avots savus ūdeņus plūdina (t.i., liek tiem plūst);

savienojumā „koku darva” labāk likt dsk. ģenitīvu, jo vsk. ģenitīvam ir adj. nozīme (piem., koka karote);

tā paŗa iemesla dēļ labāk teikt ādu izstrādājumi; bet: ādas cimdi (vielas ģenit.);

vietniekvārdu datīvi kam un tam stāv gandrīz pie visām prepozīcijām: pie kam, bez kam, no tam; šādi izteicieni nav apkaŗojami.

486. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 9. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Divdabji ar -dams nekad nav lietājami kā atribūti; tāpēc nepareizs ir, piemēram, izteiciens „nenorimdamā cītībā” („J. Z.”). Pareizi jāsaka: „nenorimstošā cītībā”.

2. Jaunvārds trauksnis, traukšņi (ar nozīmi Alarm) formāli pareizi darināts, un pret tā lietāšanu iebildumu nav.

3. Pareizi ir šādi vārdi un izteicieni:

izpriecas (ne: izpriecu) nodoklis;

kaulu milti un kaulmilti (abi v. der!);

dažāda veida (ne: dažādu veidu) novietojumi;

uzņēmumu skaits pēc uzņēmumu īpašnieku tautības un pavalstniecības (ne: tautībām un pavalstniecībām);

tāpat: uzņēmumu sadalījums pēc uzņēmuma īpašnieka tiesiskā veida;

papīra (ne: papīru) tirdzniecības uzņēmumi (ja papīrs domāts kā viela);

ūdenssatiksmes un transporta uzņēmumi (ne: sat. un transp. uzņēmumi uz ūdeņiem);

vienpersonas un vienpersonu uzņēmumi (abi v. der!);

tabulās pie gadskaitļiem var arī nelikt punkta.

4. Vācu Menge (fr. ensemble) var latviski tulkot ar vārdiem kopa, kopums, piem.: no šiem likumiem savā kopumā radās pirmā zinātniskā mēchanikas sistēma (ne: šie lik. savā kopībā sastādīja I zinātn. mēchan. sistēmu). Kopas vārds ar nozīmi die Menge pazīstams jau Mancēlim, piem.: izvilka tie lielu kopu zivju.

487. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 16. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Jaunākajā laikā vērojama tieksme skaust subst. ar -šana, liekot tai vietā vai nu subst. Ar -ība, vai -ums; taču šiem piedēkļiem katram sava nozīme, un tos nedrīkst patvaļīgi likt vienu otra vietā. Tā, piem., subst. ar -ums apzīmē pabeigtu darbību, un ilgstošas darbības apzīmēšanai tie neder. Tāpēc nepareizs ir teikums („J. Z.”) „iesim pabeigt pļāvumu”. Jāsaka: iesim pabeigt pļaušanu.

2. Ar vārdu „apmērs” var apzīmēt arī noteiktu lielumu, piem., nodevu, klaušu apmērs; var tāpēc teikt: „zīmognodoklis 12 latu apmērā”, un tas tad nozīmē noteiktu nodokli, kas 12 latu liels.

3. Dažos apgabalos saikli „vai” lietā tikai kā jautājamo partikulu, bet „jeb” ar eksplikātīvo un disjunktīvo nozīmi. Tautas valodā „vai” un „jeb” lietāšanā vispār nav nospraustu stingru robežu, bet rakstu valodā mēdz „vai” un „jeb” šķirt: „vai” lietā ar disjunktīvu nozīmi (kad vairākas iespējas), piem., pasaukšu tēvu vai māti, „jeb” – ar eksplikātīvu nozīmi (kad kāda vārda paskaidrošanai piebiedro nozīmes ziņā līdzīgu vārdu), piem., dēbitīvs jeb vajadzības izteiksme.

4. No nozīmes ziņā līdzīgiem vārdiem: paņas, paniņas, panīnas, panijas ieteicama beidzamā forma (panijas).

5. Vārds pasars (lš. pāšaras) ar nozīmi: lopu ziemas barība derīgs un kultivējams.

488. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 23. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Jau vairākkārt aizrādīts, ka ltv. valodā nevar adjektīvus savienot saliktenī ar iepriekšēju substantīvu; tāpēc nepareizi ir tādi savienojumi kā „diloņa slimī bērni” („J. Z.”); pareizi: ar

diloni slimi bērni. Aplami salikteni minēti arī „J. Z.” 45. num. (A. Bērziņa rakstā), piem., sirdsskaidrs (pareizi: ar skaidru sirdi), dzīvespriecīgs (pareizi: dzīves prieka pilns). Tanī pašā rakstā minētais savienojums „sirdsgudrs” ir ne tikai aplami darināts, bet arī neskaidrs un nesaprotams.

2. Pareizi ir šādi vārdi un izteicieni:
 - priekšrocības (ne: -ību) akcijas;
 - ārzemju tirgū (jo runājam taču par ārzemēm, ne ārzemi);
 - tautas ienākumi (ne: ienākums);
 - padomu birojs;
 - apkures izdevumi; izdevumi par materiāliem (ne: izd. materiāliem); izdevumi izglītības veicināšanai;
 - noteikta (nenoteikta) laika noguldījumi;
 - Amerikas Savienoto Valšņu saīsināto apzīmējumu ASV var rakstīt bez punktiem;
 - tāpat lt (Lietuvas lits).

489. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 2. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Žurn. „Universitas” blakus īpašvārdam Alvis (nōminātīvā) ir neprašanas vai nezināšanas dēļ rakstīts ģenitīvā Alva. I. M. pareizrakst. kom. atzinumi gan liedz ģenitīvā mīkstināt personu v. ar -dis un -tis, bet pārējos vārdos mīkstinājums nav aizliegts. Tātad pareizi jāraksta: Alvis – Alvja (tāpat kā Jumis – Jumja, ne: Juma).

2. Labāk teikt: „tautsaimnieku izteiktās hipotezes”, ne: tauts. uzstādītās hipotezes.

3. Pareizs ir teikums: „tagad krejotavu darbības rajons lielāks” (ne: darb. radiuss lielāks).

4. Pareizi ir šādi vārdi un izteicieni:

Romas Kampanja (ne: Kampanja);

Siksta kapella (ne: Sikstīnas kapella);

jāievēro vispārīgi (ne: vispārēji) nosacījumi.

490. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 9. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Blakus jau pazīstamajam verbam „pasūtīnāt” ar nozīmi bestellen var lietāt zināmos gadījumos arī vārdu „pasaukt”, piem., pasaukt vīnu, pasaukt pudeli alus.

2. Var teikt abējādi: „ceļmalas jāapdēsta kokiem” un „ceļmalas jāapdēsta ar kokiem”.

3. Pareizs vārdu savienojums ir „galdnieka darbnīca”, ja darbnīca viena; ja darbnīcu vairāk, tad jāsaka: galdnieku darbnīcas. Tādā pat nozīmē jāšķir: kurpnieka mācekļi (meistars viens) un kurpnieku mācekļi (meistaru vairāk).

4. Pareizi ir izteicieni: „preču apgrozījumi”, „ieņēmumu posteņi”, „kontinuuma kinematika”.

5. Blakus indikātīva tg. vsk. I personai sēstos ir imperātīva f. sēsties, dsk. sēstieties; blakus f. sēžos – sēdies, sēdieties; I f. daudzo svelpēju dēļ neērta, tāpēc ieteicama II f.: sēdies, sēdieties!

6. Ģenerālitate ir visu armijas ģenerāļu kopa; tāpēc ir pareizs izteiciens: ieradās ģenerālitate. Aplam turpretim skan: ieradās ģenerālis J. Balodis un pārējā ģenerālitate (pareizi: un pārējie ģenerāļi).

491. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 16. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Dažkārt žurnālisti, neprazdami pilnīgi svešas valodas, ievieto laikrakstos kuriōzus ziņojumus. Tā, piem., „R.” kādā numurā raksta, ka Parīzē atklāta kāda asasiņu sekta, kas slepkavojusi cilvēkus. Šis dīvainais sektas nosaukums radies no fr. v. assassin = slepkava, ko ziņotājs nav pratis pārtulkot, uztverdams to kā īpašvārdu. Latviski pareizi vajadzēja teikt ne asasiņu sekta, bet: slepkavu sekta.

2. Nav nekāda pamata mainīt igauņu pilsētas Tērbatas nosaukumu pret Tartu. Ja kāds to tomēr grib darīt, tad jāraksta īss šā v. beidzamās zilbes u: Tartu (ne: Tartū, kā raksta „R.”).

3. Pareizi ir šādi izteicieni: minerālūdeņu iestādes (dažādi ūdeņi);
saimniecības krīze (bet: saimnieciska rīkošanās, saimnieciska uzstāšanās);
saimniecības un politikas statistika;
piena tauku caurmēra procents (ne: piena caurmēra tauku procents);
pie šīm cenām jāievēro... (prepoz. pie šai gadījumā attaisnojama, jo te izjūtama it kā vietas nozīme);

teikumā „viņš atradās ārzemēs” verbs „atrasties” lietāts vācu sich befinden nozīmē. Šī nozīme jau ieviesusies un nav apkaņojama.

4. Sakarā ar G. Meļņika viesizrādēm Nacionālajā operā kāds laikraksts viņu dēvē par Milānas Skala solistu. Tā kā pazīstamais teātris Milānā saucas par Skālas teātri (Teatro alla Scala), tad pareizi jārunā par Skālas (ne: Skala) sōlistu.

492. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 23. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Br. Z.” Čecho-Slovākijas bijušo valsts prezidentu sauc pēc krievu valodas parauga par Gachu (Dr. Gacha parakstījis līgumu... utt.). Pareizi šā vārda sākumā jāliek H: Dr. Hacha.

2. Latviešu valodā ar tādu nozīmi kā vācu Vermittler pazīstams v. starpnieks un vidinieks (2. zilbē i kā v. lauc/i/nieks) vai videnieks, kur otrā zilbē, novēršot i atkārtosanos, likts e. Iespējams ltv. valodā arī v. savienojums „vidniecības tirdzniecība”.

3. Teikumā „mazais ļaužu pulciņš nes daudz vairāk smaguma kā tas varētu likties” – kā vietā pareizāk rakstīt „nekā”, liekot tā priekšā kommatu: „... vairāk smaguma, nekā tas varētu likties”.

493. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 30. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Adjektīviem dabīgs un dabisks katram sava nozīmes nianse, jo ar piedēkli -īga- atvasinātie adjektīvi norāda, ka priekšmetam piemīt kā īpašība pamatvārda nojēgums: dabīgs – kam laba daba (gutgeartet); turpretim ar -iska- atvasinātie adjektīvi apzīmē piederību, piemēribu: dabisks – kas nāk no dabas, ir dabai piemērots (natürlich, naturgemäß); tāpēc tāds izteiciens kā „Valmieras dabiskais ūdens” ir pareizs.

2. Dažreiz latv. valodā, saskaņojot predikātu ar skaitleni un tam sekojošo substantīvu, iespējamās svārstības. Tā, piem., var teikt: „sazvejots 1200 kilogramu mencu”, kur dsk. ģenit. atkarīgs skaitļa 1200, un (pieļaujams runā) „sazvejoti 1200 kilogrami mencu”, kur dsk. nōm. kgi atkarīgs no predikāta sazvejoti.

3. Tā kā no vidējās kārtas lokāmajiem divdabjiem lietājamās dažas formas, tad trūkstošo (abu sk. dat, lok. un dsk. instr.) vietā dažkārt var likt aktīvo divdabju attiecīgās locījumu formas, piem., nōmin.: apmācies laiks, lok.: apmākušā laikā (izteiciens bez vainas!)

4. Vārdu savienojums acīmredzot (kr. очевидно, v. augenscheinlich) adverba nozīmē rakstāms kopā, piem.: puisēns acīmredzot jutās apmierināts ar jauno saimnieku. Ja turpretim adverba nozīmes nav, tad šie vārdi rakstāmi šķirti, piem.: visu to savām acīm redzot, nevarēju apgalvojumam neticēt.

5. Daži skolotāji, kā stāsta, neatzīstot verba vajadzēt un ieteicot skolēniem tā vietā lietāt dēbitīva formas. Taču šādai mācībai nav nekāda pamata, jo katram izteiksmes veidam sava nozīme. Piemēram, ja kādam sakām „tev vajaga mācīties!” – tad tas ir padoms, ieteikums; turpretim, teikdami „tev jāmacās!”, mēs īsteni pavēlam. Vērojamas vēl arī citas nozīmju nianšes, piem.: „Jums nu vajadzēs dzert tēju bez sukura” (sukura nav!) un „Jums turpmāk jādzeļ tēja bez sukura” (ārsts noliedzis lietāt sukuru!).

6. Teikumā „Stundas mērķis – dot iespēju skolēniem vingrināties lasīšanā” aiz v. mērķis liekama domu zīme. Ja mērķu vairāk (piem.: vingrināties lasīšanā, ievadīt lasāmās vielas izpratnē utt.), tad var likt kōlu. Tāpat domu zīme liekama aiz vārda „tātad” šādā teikumā: „Tātad – kā mēs rakstīsim?” (turpretim: „tātad mēs redzam...” bez domu zīmes, jo te runājam bez pauzes).

7. Ar pirm- vai pamatvielas nozīmi ltv. valodā lietājams svešvārds elements (no lat. elementum), ne caur kr. valodu ienākušais stichijas v. (sal. gr. στοιχείον).

8. Nevēlama parādība, ka dzejnieki patvaļīgi un bez vajadzības darina jaunus vārdus, dzīdamies pēc atskaņām. Tā J. Medenim dzej. Ausmas dāņas (Daug. 3. Nr.) ir šādas rindas: Tumsībā, Dievs Tēvs, līst Tava gaisma! Pārņem kā pumpurs sirdi jauna raisma, kur vārds „raisma” ir gan atskaņa vārdam „gaisma”, bet tā nozīme pat no konteksta nav saprotama.

9. Sēmikōlam teikumā sava noteikta vieta, ko nevar aizstāt citas pieturas zīmes; tāpēc nav pareizi, ka rakstītāji no tā vairās. Tā ar sēmikōlu atdalāmi teikumi, kas atrodas tuvā kauzālā sakarā, ja tie nav savienoti ar saikli „un”, piem. (Zentas Mauriņas „Somu skaistums un spēks” Daug. 3. num.): „Dainās skaidra sirds ir augstākā manta; (sēm.!) kam tā ir, tam ne par ko nav jābēdā.” Tāpat sēmikōls jāliek šādos teikumos (ibid.): „Kullervo drūmums meistariski kāpināts; (sēmik.!) kad tas savā bezcerībā vistumšāks, viņš sastop kādu meiteni...” utt. „Bet ne tikai iežēla raksturo somu varoni; (sēmik.!) ja mēs pie tās ilgi apstātos, mēs somu varoni izgleznotu pārāk maigām krāsām.”

10. Ar piedēkli -ienē- iespējams atvasināt arī no adverbjiem formas, kas apzīmē apvidu, piem.: turiene, kuriene, šejiene, tejiene, cituriene. Līdzīgā kārtā var darināt vārdus klātiene (Anwesenheit, присутствие) un projiene (Abwesenheit, отсутствие.) Taču teikumā „Šādu izmisumu par saules projieni nepazīst dienvidos” (Daug. 3. Nr.) šis projienes vārds neatbilst piederīgam jēgumam un neskan labi, jo te nav izjūtama vietas resp. apvidus nozīme. Iespējams atvasinājums līdzīgā nozīmē varētu būt gan „projums”, kā pušu (adv.) – pušums. Mīnams, ka literātūrā sastopami jau arī tādi atvasinājumi kā klātums (upe pašā klātumā, Aps. Jēk.) un (Stendera vārdn.) neklātums (Abwesenheit). Svešādi skanētu: projata.

11. Divdabja forma „caururbots” ir nepareizi darināta, jo mums nav verba urbot.

12. Nepareizi un pārprotami ir tādi vārdu savienojumi kā „elpotāju organu sistēma”, „gremotāju organu anatomija un fizioloģija” (Trauberga „Cilvēks”). Pareizi: elpojamo (vai elpošanas) organu sistēma, gremojamo (vai gremošanas) organu anatomija un fizioloģija.

13. Divdabjus ar -ošs atvasina no tg. celma (tg. dsk. pirmās pers. galotnes -am vietā piekaŗot -ošs). Nepareizs tāpēc ir atvasinājums svelmošs, svelmoša (piem., svelmoša seja), jo ltv. valodā nav verba, no kā šī f. varētu būt atvasināta. Pazīstamas gan infinitīva formas svelmēt un svelmot, un no tām tad attiecīgo divdabju atvasinājumi būtu svelmējošs (piem., uguns, sirdī svelmējošs) un svelmojošs (svelmojošs iekšējās ugunīs). Adj. svelmīgs darināts pareizi un valodas praksē derīgs (piem., svelmīgs laiks, svelmīgs karstums).

14. Teikums „tādi putni ir izteikti laupītāji” darināts pēc vācu val. parauga (ausgesprochene Räuber). Latviski jāsaka: tādi putni ir īsti (skaidri, nepārprotami) laupītāji.

15. Vācu Deckzellen, Belegzellen var tulkot latviski ar salikteni segšūnas vai klājējšūnas.

16. Īpato slimnieka izmeklēšanas pajēmienu (perkusiju), ko izdara ārsts, klauvējot pacienta ķermeni (krūtis, muguru, vēderu u.c.), lai noteiktu dažādos slimības procesus, var saukt latviski par izklauvēšanu.

494. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 20. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Blakus verbam mirdzēt gaidāms no pagātnes celma atvasināts subst. mirdzējums (kā meklēt – meklējums, auklēt – auklējums). Forma mirdzums, kas jau ieviesusies un plaši pazīstama, varētu būt kāda dzejnieka darināta vai arī cēlusies no kādreiz varbūt bijuša un tagad izzuduša adj. mirdzs (sal. adj. līdzs, lš. lygus). Tālākie šā vārda veidojumi, piem., atmirdzums („Br. Z.”) nav vēlami, un pareizi jāsaka: atmirdzējums.

2. Adjektīvus ar -ējs palaikam atvasina no vietas un laika adverbjiem; tāpēc izteiciens „astoņgadējs puika” („Br. Z.”) ir nepareizs, jo te nav pamatā nekāda adverba. Pareizi: astoņgadu vai astoņgadīgs puika.

3. „Caur” nav priedēklis un nav savienojams ar verbu vienā vārdā. Nepareizs tāpēc ir tāds vārdu sakopojums kā (ne)caurlaidošs papīrs; arī divdabja forma nepareizi darināta. Pareizi būtu: (ne)caurlaižošs, taču divu šņāceņu dēļ šī f. nav visai daiļskanīga, tāpēc ieteicams tās vietā lietāt adj. caurlaidīgs, piem., caurlaidīgs (necaurlaidīgs) papīrs.

4. Teikumā „sociāldemokratu zaudējumu vēlēšanās izšķirēji esot ietekmējusi viņu nostāšanās pret ģen. Franko” („Rītā”) vārds „izšķirēji” nepareizi lietāts adverba nozīmē. Pareizi būtu jāsaka: izšķirīgi esot ietekmējusi.

5. Divdabis ar -dams, -dama (vid. k. -damies, -damās) nekad nav lietājams kā atribūts, bet gan kā adverbs, tāpēc nepareizs ir izteiciens „neaprimdamā cītībā” („J. Z.”). Latviski runājot, pareizi jāsaka: nerimstošā cītībā.

6. No verba gadīties atvasinātais substantīvs gadījums ir vēl paturējis dzīvu savu sakaru ar verbu; tāpēc tāds savienojums kā „negadījums” (vācu Unfall nozīmē) mūsu apziņā saistās ar nenotikuša gadījuma jēgumu (sal. Latv. v. vārdn.: vietā un nevietā, gadījumā un negadījumā) un neatbilst tai nozīmei, kādu šim vārdam grib piešķirt. Vācu Unfall nozīmē var lietāt vārdus: kļūme, liksta, klizma; arī nelaimes gadījums.

7. Tādos vārdos kā upmala, -le, mežmala, -le pazīstamas parallēlformas vienādā nozīmē ar -a un -e. Tikai retās izloksnēs vērojama šais vārdos arī nozīmes starpība; tāpēc nevar kādai no šām formām dot priekšrokas un rakstītājam (runātājam) jāļauj brīva izvēle (vecākā f. gan ir ar -e, jo šādos salikteņos ā-c. > ē-c., piem.: gulta – pagulte, mala – pamale).

8. Kā rāda sēdes dalībnieku aptauja, tad daudzskaitļa ģenitīvu no klases vārda vairums runā ar nebalsīgu šņāceni (klašu, ne: klasu); šo formu der lietāt arī turpmāk.

9. Secinājuma nozīmē ieteicams „tā tad” rakstīt kopā (piem.: tā tad šis apgalvojums ir nepareizs), lai atšķirtu no laika nozīmē lietātā vārdu savienojuma: „tā tad”, piem.: „tā tad (= toreiz), tā arī vēlāk mums bieži radās domstarpības.”

10. Jaunvārds izmekle (piem., v. savienojumos makroskopiskā izmekle, mikroskopiskā izmekle) darināts pēc tādu vārdu parauga kā izstāde, pārbaude, izrāde, apkalpe. Formāli tas pareizi darināts, taču nozīme paliek tā pati, kas vārdam izmeklēšana.

11. Vācu Bindegewebe, Zellgewebe var tulkot latviski ar vārdiem saišķaudi (I sal. daļa no saišķa v.) vai saišaudi (I sal. d. no saites v.), ne: saistaudi!

12. Dīkdienā vārdam latv. valodā var sameklēt paraugu, un šo formu var attaisnot: dīkdienis (= cilvēks, kas dienu pavada dīkā) var būt darināts pēc tādu vārdu parauga kā sērdienis (Latv. val. vārdn. minēta f. dīkduoņa).

13. Verbu ligzdot, lizdot (vācu nisten) var lietāt tādā nozīmē kā lizdu taisīt un dzīvot (perēt, mazuļus audzināt utt.).

14. Stud. žurnāla „Universitas” 5. numurā N. Ozols savam sacerējumam licis virsrakstu: *Salve caput, cruentatem! Te kommats bija jāliek aiz salve un jāraksta cruentatum: Salve, caput cruentatum!*

15. Tai pašā „Univ.” num. ir pareizās imperātīva formas palieciet vietā likta nepareiza f. palieki.

16. Lugažu pagasta iedzīvotāji pareizi saucami par lugažiešiem, ne lugažniekiem (kā raksta „Univ.” 5. Nr.), jo Vidzemē pagasta iedzīvotāju nosaukumus atvasina ar -ietis (tikai pašos Vidzemes rietumos arī ar -nieks, ja pagasta nosaukums beidzas ar -ži).

495. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 27. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Refleksīvais verbs sastrādāties ltv. valodā pazīstams tādā nozīmē kā pārstrādāties, strādājot nogurt; tāpēc nepareizs ir teikums („Rītā”) „Dienvidslavija varēšot sastrādāties (pareizi: sadarboties vai sastrādāt) ar citām valstīm.”

2. Prepoz. „pie” ltv. valodā lietājama vietas nozīmē un aiz vārda „piederēt”. Teikums („Br. Z.”) „augi pie uzglabāšanas zaudē īpašības” labojams šādi: „Augi uzglabājot zaudē īpašības.”

3. Teikumā „To tauta panāk ar savām spējām un neatlaidīgi strādājot” – kommats pēc „un” lieks.

4. Teikumā „Tādēļ, lai slava darbam” aiz „tādēļ” var likt vai nu kommatu vai domu zīmi.

5. Tāda veida salikteni kā „celtspēja”, „darītgriba” ltv. valodā nav parasti, un no tiem jāizvairās. Ir gan pazīstams un jau pierasts saliktenis „ēstgriba”, bet tas ir samērā jauna cēluma un neder par paraugu turpmākiem darinājumiem. Labojot minētos saliktenus (celtspēja, darītgriba), varam teikt: griba darīt, spēja celt.

6. „Daugavas” 4. Nr. prof. Nusbergera raksta tulkojumā sastopami tādi īpašvārdi kā Gotfrīds fon Strasburgs, Erasmus fon Roterdams, Konrads fon Vircburgs u.c., kur „fon” nepareizi lietāts kā muižniecības tituls. Latviski vajadzētu teikt: Strasburgas Gotfrīds, Roterdamas Erasmus (vai: Erasmus Roterdamietis, Er. no Roterdamas) u.t.t. (arī: Roterdamietis Erasmus).

7. Tā paša raksta tulkojumā minēts kāds Sv. Gallera klosteris un Sv. Gallera mūki; latviskojot klostera Sankt Gallen nosaukumu, būtu pareizi jārunā par Gallenes klosteri, par Gallenes mūkiem.

8. Var lietāt verbu pāraknoties ar nozīmi: par aknām pārvērsties.

496. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 4. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Transkribējot latviski svešos ģeografiskos nosaukumus, kuŗu priekšā apzīmējums sankt (saīsināti: St., no lat. sanctus = svēts), šo sankt var atstāt netulkotu, piem.: Sankt Gallene, Sankt Gotards utt.

2. Piedēklis -nīca nāk no kr. valodas un nav latviešu valodā sevišķi iecienīts. Ar šo piedēkli atvasina no subst. priekšmetu nosaukumus (vārdnīca, lemesnīca) un tikai retumis arī no adj. (piem., slimnīca), bet ne no verbiem; tāpēc tāds vārds kā ēdnīca („B. Z.”) skan neparasti un nav atzīstams par derīgu. Ēdamā nama (ēdamās vietas) apzīmēšanai der v. ēstuve.

3. Latv. valodā „iz” var savienoties ar verbiem, un no šiem savienojumiem savukārt iespējams atvasināt subst. (piem., tecēt – iztecēt – izteka). Tāpēc nepareizs ir saliktenis izkāŗta, ko lietā „Latv. Kareivis” (latviešu tikumu izkāŗta), jo tas atvasināts, savienojot iz ar subst. Arī šā vārda nozīme nav izprotama, tāpēc nav ieteicams to lietāt.

4. Dēmostena vārds rakstāms ar gaŗu 1. zilbes „e” (ne Demostēns, kā rakstīts „Stud.” 12. Nr.).

497. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 11. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Teikumā „pirkt uz izdevīgiem noteikumiem” („Br. Z.”) nepareizi lietātās prepozīcijas „uz” vietā liekams „ar”: pirkt ar izdevīgiem noteikumiem.

2. Labojama šāda sveŗu īpaŗvārdu transkripcija („Br. Z.”):

Termofila – pareizi Termopilas (sal. gr. Θερμοπύλαι, siltie vārti);

sinopsija – pareizi sinopse, gr. σύνopsis (līdzīgi kā akropole, gr. ακρόπολις, sintakse, gr. σύνταξις);

Delfās (lokātīvs) – pareizi: Delfos, jo nōmin. ir Delfi (gr. Δελφοί).

3. Kārtas skaitleŗu formas simtais, tūkstoŗšais, miljonais var lietāt, ja tās nepiecieŗamas.

498. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 21. septembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. No gr. val. atvasinātajos i-c. vārdos latvieŗiem ir ē-c., piem., ἀκρόπολις – akropole, σύνταξις – sintakse, πρᾶξις – prakse. Līdzīgi kārtā gr. μεταμορφωσις ir latviski pareizi metamorfōze, dsk. metamorfōzes, ne metamorfōzas, kā to kāds Ovīdija Metamorfōŗu tulkotājs lietā. Nepareizais gala zilbes „a” nāk laikam no kr. valodas, kur ē-c. nav (vācieŗiem gala zilbē ir e: Metamorphōse). Kr. val. ietekmē arī citos vārdos daŗi pareizā beigu zilbes e vietā mēdz likt a, piem., Elba (pareizi: Elbe).

2. Grieŗiem lūpu nāseŗa (m) priekŗā sigma ir tikusi izrunāta kā balsīgs svelpenis (z); tāpēc, transkriŗējot latv. valodā gr. σπασμός vai σπάσμα, jāievēro, ka gr. izrunai ir gan tuvāks bals. sv. z (spazma), bet rakstībai turpretim tuvāks nebalsīgais svelpenis (s): spasma.

499. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 5. oktōbrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Blakus tādiem vārdiem kā kļūme, liksta, klizma, nelaime Janŗevskis lietā v. piēgaŗa (no v. piegādīties), piem.: viŗam vienmēr šādas tādas piegaŗas: sāp zobi, te atkal dzirkste rokā utt. Šādā nozīmē iespējams arī atvasinājums negaŗa, kas varētu aizstāt negadījuma vārdu (par kuŗu skat. 494. prot. 6. p.).

2. Bajāra vārds rakstāms un runājams ar gaŗu otrās zilbes a (sal. lŗ. bajōras), ŗīfeŗa v. ar gaŗu pirmās zilbes i (ne ŗiferis, kā to radiofōna vēstītājs runā).

3. Teikumā „Jānis elsdams un pūzdams uzrāpās kalnā” divdabji „elsdams un pūzdams” nav atdalāmi ar kommatu. To varētu darīt tikai tad, ja gribētu seviŗķi akcentēt ŗos vārdus.

4. Teikumā „Akmeŗi domīgi rūca savu caur visiem mūŗiem ejoŗo meldiju” aiz vārdiem „savu” un „ejoŗo” kommat nav liekams.

5. Īsos vārdu savienojumos „kā” un „it kā” priekŗā kommat neliek (piem., saistīts kā ar dzelzu vaŗām). Citādi tas ir teikumā „Vēŗš iesvieda melderim seŗā karstumu, it kā kaut kur guloŗas, sakarsētas mutes elpu.” Te izrunas atviegloŗanai adv. „it kā” priekŗā kommat būtu liekams, jo aiz tā vēl seko astoŗi vārdi.

500. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 12. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Ar piedēkli -aina- var atvasināt no substantīviem adjektīvus, kas norāda, ka tas, ko apzīmē pamatvārds, kādam priekšmetam piemīt vairumā, piem., zāļains, māļains, spaļains. Ir tāpēc iespējams arī adj. kļūdainš (= daudz kļūdu), bet ne bezkļūdainš, piem., bezkļūdainš tulkojums. Tai vietā labāk teikt: bezkļūdu tulkojums.

2. Kārtas skaitļņus palaikam lietā ar noteikto galotni. Tikai forma otrs parastāka nekā f. otrais. To liecina arī vecie teksti. Tā, piem., katechismā gan runā par pirmo, trešo u.t.t. bausli, bet blakus – par otru bausli. Tas pats novērojams arī lš., pr. un vecģermāņu valodās.

3. Slaviskie siev. k. uzvārdi, kas oriģinālvalodā beidzas nōminātīvā ar -aja (piem., Verbickaja, Krasutskaja, Holodnaja), latviešu valodā transkrībējami nōminātīvā ar -ska, -cka, -na, piem.: Verbicka, Krasutska, Holodna.

501. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 19. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. „Br. Z.” leišu pilsētu Mažeikiai sauc par Možeikiem. Jau vairākkārt aizrādīts, ka Lietuvā ir Mažeiki, ne Možeiki vai Možaiķi.

2. Viļņas apgabalā atrodas pilsēta, ko leiši sauc Trakaī. Latviskais šīs pilsētas nosaukums ir Traki, ne Troķi, kā to kāds laikraksts jau paspējis pārdēvēt.

3. „Rītā” nodrukātais teikums „Mazākais kaŗš nav sācies” ir pārprotams, jo v. „mazākais”, kas nav atdalīts ar kommatu, varam uztvert kā atribūtu. Lai domas būtu izteiktas precīzi, jāliek kommats, vai arī v. „mazākais” aizstājams ar adv. „vismaz” (vismaz kaŗš nav sācies).

502. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 26. oktobrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Tādi vārdi kā sōda, sōfa, manna ir siev. k. ā-c. un visi lokāmi. Pirmie divi vārdi pie tam runājami un rakstāmi ar nebalsīgu svelpeni (ne: zoda, zofa). Tātad pareizi, piem., jāsaka: tīrītā sōda (ne: tīrītais zoda), sēdēt uz sōfas (ne: sēdēt uz zofa), vārīt mannas (ne: manna) putru.

2. Teikums („Br. Z.”) „ir visi pamati tā domāt” darināts pēc vācu „alle Ursache” parauga; latviešiem turpretim tautas valodā vārdam „viss” nav tādas nozīmes. Mīnēto teikumu pareizi varam izteikt ar vārdiem: „Ir pamats tā domāt” vai „Ir pilnīgs pamats tā domāt.”

3. Radiofōna vēstītāja izrunā nepareizi dažus vietu vārdus, piem., Livani (pareizi: Līvāni), Nereta (pareizi: Neŗeta).

4. Latviešu valodā verba sakni ar sekojošu subst. nevar savienot saliktenī; tāpēc nepareizs ir „Br. Z.” nodrukātais saliktenis „vedmaks”. Tā vietā mums var būt vedammaksa.

5. Aiz noteiktā pronōmena „ikviens” lietājamas pozitīvas, aiz nenoteiktā pron. „neviens” – negācijas formas, piem.: ikviens gan dod, bet neviens neņem pretim. Labojams tāpēc ir „Br. Z.” nodrukātais teikums „Ikviens cilvēks, kas saņem maksu, nedrīkst atteikties no braukšanas.” Pareizi jāsaka: „Neviens cilvēks, kas saņem maksu, nedrīkst atteikties no braukšanas.”

6. Teikums („J. Z.”) „nenoliedzami tas, ka...” labojams par „nav noliedzams tas, ka...”

7. No indes vārda dzsk. ģenitīvs darināms rēgulāri pēc ē-celmu parauga: inde – inžu (kā lode – ložu).

8. Teikumu („J. Z.”) „kas darāms, lai vistas ziemā dētu” labāk izteikt, nelietājot kondicionāļa formas: „Kas darāms, lai v. ziemā dēj?”

9. Uzvārdiem, kas vīr. k. nōminātīvā beidzas ar -aus (piem., Blaus, Tachaus, Zīlaus), blakus ir siev. kārtas nōm. f. ar -aua, piem., Blaua, Tachaua, Zīlaua. Tāpat ar -aua šie vārdi beidzas vīr. k. vsk. ģenitīvā. Ja vīriešu uzvārdi beidzas ar -avs (piem., Bankavs, Landavs), tad siev. kārtas formas beidzas ar -ava (Bankava, Landava).

10. Sveši īpašvārdi latviešu valodā transkrībējami, cik vien tas mums iespējams, pēc izrunas oriģinālvalodā. Taču ir gadījumi, kad šo izrunu ar mūsu valodas skaņām nav iespējams fōnētiski pilnīgi un precīzi atdarināt. Tad jāiet kompromisa ceļš un jāpieturas pie nodibinājušās, mums jau pazīstamās rakstu un izrunas formas. Rakstot Vašingtena, Bairens (Byron), mēs tomēr ar šo „e” neatdarinām īsto angļu izrunu; tāpēc varam turēties arī turpmāk pie līdzšinējās izrunas un rakstības: Vašingtona, Bairons. Tas pats sakāms par vārdu „Londona”.

503. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 16. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Kādas aplamības dažkārt pauž avīzes, liecina „Br. Z.” nodrukātais teikums: Kalei pieved no Donavas daudz angļu kareivju. Te domāta fr. pilsēta Kalè (nelok. f.) un jūras šauruma pretējā pusē esošā angļu pilsēta Dōvra (ne Donava!).

2. Lš. īpašvārds Čerņus lokāms kā u-c: ģen. Čerņus (ne Čerņa), dat. Čerņum.

3. „Br. Z.” nodrukāts vārdu sav. „abpusīga laba griba”. Tā kā te adj. abpusīgs nav lietāts kādas abstraktas īpašības nozīmē, bet tam konkrēts jēgums (laba griba no abām pusēm), tad te der adjektīvs ar -ējs: abpusēja laba griba.

4. Lai gan no transitīviem verbiem latviešu valodā nav ieteicams darināt divdabjus ar -ošs, taču ir gadījumi, kad bez tiem grūti iztikt. Tā, piem., labāk tomēr teikt „atspirdzinošs miegs”, ne atspirdzīgs miegs (neiespējama forma!).

504. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 30. novembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Pieļaujamas parallēlformas: bāra bērns un bāru bērns kā ar mīkstinātu, tā nemīkstinātu r.

2. Var rakstīt abējādi: pāris un pāra gados. Iespējama arī forma ar nemīkstinātu r (pāra gados), jo šo v. var uzskatīt par sastingušu vsk. nōminātīvu.

3. Teikumā „Sakarā ar tagadējiem apstākļiem taupības nozīme sevišķi liela” aiz v. apstākļiem kommits nav liekams.

505. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 7. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Vsk. lokātīvā blakus norādāmā pronōmena formām šai un šinī atzīstama arī f. šajā. Ir gadījumi, kad tā pat vēlamāka, piem., norādot uz kādu runā jau minētu personu, varam teikt: kas nu šajā klausīsies! (ne: šinī, arī ne: šai, kas sakristu ar s. k. vsk. dat.). Ja seko substantīvs, tad pieļaujamas visas trīs parallēlformas: šai, šinī vai šajā mājā. Tas pats sakāms par norādāmo pronōmenu tas.

2. Darinot tādus savienojumus kā „izpildīt darbu, pavēli, uzdevumu”, ir bijuši prātā sveši paraugi (sal. vācu eine Bitte, einen Wunsch erfüllen, kr. исполнить свой долг); tāpēc, kur vien iespējams, no šādiem izteicieniem jāvairās, aizstājot tos ar nozīmē līdzīgiem latviskiem vārdu sakopojumiem. Tā, piem., varam teikt, ka darbs padarīts ātri, uzdevums veikts laikā, dziesmas nodziedātas (ne: darbs, uzdevums, dziesmas izpildītas!). Var tomēr būt arī gadījumi, kur bez vārda „izpildīt” būs grūti citādi kā izteikties; tur tad pieļaujams arī šis verbs, piem.,

tādos izteicienos kā „izpildīt kādu vēlēšanos, solījumu, lēmumu, pavēli, lūgumu” utt., arī „izpildīt aptaujas lapas, dažādas anketas” u.c.

3. Vārdiem iespaids un ietekme katram sava jēguma nianse. Iespaids vārds lietājams tādā nozīmē kā vācu Eindruck, kr. впечатление, ietekmes vārds turpretim ar tādu nozīmi kā vācu Einfluss, kr. влияние; tāpēc varam gan runāt, piemēram, par bērniības iespaidiem, kas izpaužas kāda rakstnieka darbos, un par zināma literāra virziena ietekmi uz pašu rakstnieku.

4. Teikumā „tāpat kā bārenīti arī latviešu tautu beidzot iecēla saulītē” aiz v. „bārenīti” kommits nav liekams.

5. Tādi izteicieni kā „likties uz adīšanu, likties uz rakstīšanu, likties uz tirgošanos” ir rupji ģermānismi, kas darināti pēc vācu „sich auf etwas legen” (piem., sich auf den Handel legen) parauga. Latviski runājot, varam teikt: jemties ar adīšanu, rakstīšanu, tirgošanos vai: nodoties adīšanai, rakstīšanai, tirdzniecībai.

6. Transkribējot latviski franču īpašvārdus, laikraksti tagad parasti liek uz beidzamās uzsvērtās zilbes accent grave (´) vietā gaŗuma zīmi, piem.: Daladjē. Bet nu dažos svešos īpašvārdos liek uz beidzamās zilbes gaŗuma zīmi arī tad, kad apzīmējams tikai patskaņa gaŗums, ne uzsvars, piem., somu rakstnieka Silanpē vārdā, ko tad nezinātājs pēc franču īpašvārdu rakstības parauga var lasīt ar akcentu beidzamajā zilbē: Silanpè, kas nepareizi. Pārpratumu novēršanai tāpēc būtu vēlams franču īpašvārdos, kas latviešu valodā beidzas ar uzsvētu patskani, turpmāk labāk likt gravi, piem.: Daladjè, Fransuà utt. Itāliešu valodā var būt beidzamajā zilbē pat īss patskanis, bet ar uzsvaru, tātad gaŗuma zīme nevietā!

7. Subst. skumjas ir daudzskaitlinieks, un vsk. f. skumja nav valodas praksē nedz pazīstama, nedz arī ieteicama, jo tā visos vsk. locījumos sakrīt ar siev. k. adj. formu. Kad nu vajadzība pēc vsk. f. var rasties, tad to iespējams darināt pēc jau pazīstamiem paraugiem: kā adjektīvam brīvs atbilst subst. brīve, smalks – smalce, līksms – līksme, tā adjektīvam skumjš var atbilst subst. skume. Šī f. minēta jau arī Latv. val. vārdnīcā (skume un raudāšana sacelšas muižnieka mājā).

8. Salikteni metallietuve ieteicams rakstīt ar diviem l (ne: metallietuve), jo arī latviešu (tāpat kā vācu) grafikā 3 vienādus burtus kopā laist nav parasts.

9. Daži latviskie gramatikas termini, piem., darbības v., īpašības v., neatbilst precīzi attiecīgo vārdu šķiru nozīmei. Tā, piem., sēšana, pļaušana īsteni taču apzīmē darbību, bet pieskaitāmi substantīviem, ne darbības vārdiem, slinkums, laiskums apzīmē īpašību, taču tie nav īpašības v., bet substantīvi, turpretim tādus vārdus kā gulēt, sēdēt, slinkot, kas apzīmē stāvokli, ne darbību, saucam tomēr par darbības vārdiem. Tāpēc labāk lietāt latīniskos nosaukumus (verbs, adjektīvs), jo tie, mazākais, nepadara aplamus jēgumus.

10. Kā sakām vienēji cimdi (= 1 pāris cimdu), tā varam teikt arī: vienējas sliedes (= 1 pāris sliežu, viensliežu dzelzceļš), divējas sliedes (= divi pāri sliežu, divsliežu dzelzceļš).

11. Tādi salikteni kā mārtiņrozes, mārtiņzoss, mārtiņbērni uzskatāmi par sugas vārdiem un rakstāmi ar mazu sākuma burtu (sal. arī nosaukumus vāczemes egle, vāczemes rieksti).

12. Labāk teikt „nekādi upuŗi nav par grūtiem”, ne „par grūtu”, kā raksta „Br. Z.”. Daži sēdes dalībnieki aizrāda, ka tautā dzirdami tomēr arī tādi izteicieni kā, piem., šie darbi man par grūtu.

13. Skolu liecībās ir ailes, kur ierakstāmas atzīmes par skolēnu uzvešanos un kārtību. Dažas skolas uzvešanās vietā likušas vārdu uzvedība. Substantīviem ar -ība nozīmes ziņā bieži vien blakus stāv adj. ar -īgs. Un kā, piemēram, likumīgs ir tas, kam likumība piemīt, tā arī uzvedīgs (gutes Betragen habend) var būt tas, kam uzvedība, t.i., laba uzvešanās, piemīt. Tā kā subst. uzvedība apzīmē tikai pozitīvu īpašību, tad skolu liecībās šis v. neder, jo tur novērtējums var būt arī negatīvs; tāpēc paturams līdzšinējais vārds: uzvešanās.

506. Valodniecības nodaļas sēde 1939. gada 14. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Pareizā latviešu valodā nav parasts likt blakus divi prepozīcijas; tāpēc labojams „J. Z.” nodrukātais teik. „pēc ar krāsu nozīestajām biksēm uzminējis...” Pareizi jāsaka: pēc krāsu nozīestajām biksēm uzminējis...

2. Teikumā („J. Z.”) „tai vietā, lai saskaistos, viņa novadīja valodu atpakaļ uz izstādi” vārdu savienojums „tai vietā, lai” ir krievisms (вместо того чтобы). Latviski šo pašu domu var izteikt vārdiem „skaisties viņa neskaitās, bet novadīja valodu atpakaļ uz izstādi”.

3. Teikumā („Br. Z.”) „Itālija var izšķīrēji ietekmēt sabiedrotos” vārds „izšķīrēji” nepareizi lietāts adverbā nozīmē. Adverbus no substantīviem ar šādu galotni nevar atvasināt, un minēto teikumu labāk izteikt šādi: Itālija var izšķīrīgi ietekmēt sabiedrotos.

4. Teikumā („Sējēja” 12. num.) „bez šaubām, ka vācu aizceļošana aizvairo latviešu patmīlību” saiklis „ka” likts bez vajadzības un tāpēc atmetams (bez šaubām, vācu aizceļošana aizv. 1. p.).

5. Gr. valodas i-c. subst. latv. valodā transkribējami kā ē-c., piem., akropolis – akropole, syntaxis – sintakse u.t.t. Līdzīgi arī psihōzes vārds (gr. psychōsis) latv. valodā lietājams kā ē-c.: psihōze, ne psychōzs, kā to raksta Lapiņš „Sēj.” 12. numurā (iedzīvotāji bija padoti pilnīgam psychōzam; pareizi: psihōzei).

6. Teikumu („Sēj.” 12. n.) „baltvāci ar savām sūdībām bija šķērslis uz latviešu un vācu saprašanos” labāk izteikt bez prepoz. „uz”: „baltvāci ar savām sūdībām kavēja latviešu un vācu saprašanos” vai: „bija latviešu un vācu saprašanās šķērslis”.

7. Pasauls daļas (sauszemes masas, ko apskalo jūras) ar svešvārdu saucamas par kontinentiem (no lat. continēns), ne materikiem (no kr. материк), „Sēj.” 12. num.

507. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 18. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Atvasinot no 1 z. v. verbu adjektīvus ar -īgs, tos palaikam darina no pagātnes celma (dot, devu – devīgs). No verba izšķirt tad nu būtu gaidāms adj. izšķīrīgs. Runājam tomēr izšķīrīgs, lai izvairītos no diviem gaŗiem „i” blakus zilbēs; bez tam pazīstams jau arī subst. atšķīrība, kam blakus stāv adj. atšķīrīgs.

2. „J. Z.” minēts v. sūcgāze, kas darināts pēc tādu nepareizi atvasinātu v. parauga kā kuļmašīna, pildspalva. Pareizi jāsaka: sūcamgāze.

3. Teikumu „sukuru tagad izsniedz uz kartiņām” labāk izteikt šādi: sukuru tagad izsniedz par kartītēm (vai: pret taloniem).

4. Vārdam reālistīgs (piem.: reālistīgā un sulīgā tēlojumā „J. Z.”) ir divi piedēkļi (ist + īga); to pašu var labāk izteikt ar v., kuŗā tikai 1 piedēklis: reālistisks (piem., reālistiskā tēlojumā). Līdzīgu iemeslu dēļ arī v. ideālistisks vairāk ieteicams nekā v. ideālistisks.

5. Paketes (papīra lokšņu vai dzelzs plāksnīšu) nozīmē neder ne vārds rida, ne kavš, kava. Neder arī salikteni pildspalva un pildspalvis pildāmspalvas nozīmē.

6. Teikumā „saimnieki ... bradāja pa miesta dubļiem, gan savā starpā gudri sarunādāties, gan dziļdomīgi klusēdami” arī pirmā „gan” priekšā vajadzīgs kommat, lai atdalītu ar vairāk vārdiem paplašinātu divdabi.

7. Blakus subst. ar -ība var būt adj. ar -īgs; tāpēc arī blakus v. vīrestība iespējama adj. forma vīrestīgs (labs un ieteicams vārds!).

8. Blakus lokātīva formai atkarā (ar nozīmi atkarībā) iespējama nōminātīva f. atkars pēc tādu vārdu parauga kā sakars, aizkars.

508. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 25. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Teikums („J. Z.”) „viņa gaišo personību neaizmirsīs visi, kas ar viņu iepazinušies” pārprotams (it kā daži aizmirsīs). Pareizi bija jāsaka: viņa gaišo personību neaizmirsīs neviens.

2. Izejas vielas var sadalīt pēc citiem principiem, ne uz citiem principiem, kā rakstīts „Latv. skolā”.

3. Tā kā nosaukums „ūdens vads” aptver visu ūdens vada tīklu, tad to var lietāt vienskaitlī arī šādā vārdu savienojumā: Gāzes un ūdens vada direkcija.

4. Tautas valodā nav paraugu, kas attaisnotu verba formu „piemalot” tādā nozīmē kā piestāt pie malas (кр. причалить). Aiz tā paša iemesla noraidāms arī jaundarinātais saliktenis „nojūrot” (jūŗā nolaisties).

5. Iespējami tādi ar korojamo zīmi savienoti salikteņi kā anglo-zakši, fiziko-ķīmiskis (bet ne: fizo-ķīmiskis!).

6. Senāk, nezinādami muižnieku vārdus, latvieši nosauca viņus pēc muižām, piem., Bērmuižas kgs, Lielvārdes kungs. Vēlāk, iepazinušies ar uzvārdiem, viņi tos nostādīja aprastajā v. kārtā: Firksa kgs, Šulca kgs, Akmentiņa kgs, tālāk arī: ārsta kgs, profesora kgs. Šī vārdu kārtā latviešiem īpata, un valodas praksē to balsta tādi v. savienojumi kā Gaiziņa kalns, Ventas upe, kalpa puisis, Kārkliņa tēvs u.t.t., kur pielikuma ģenitīvs ietver svarīgāko nojēgumu, bet nōminātīvā stāvošais vārds uzskatāms tikai kā pakuplinājums. Piešķiŗot kga vārdam citu nozīmes niānsi, var to nostādīt arī uzvārda priekšā. Tā, piem., varam teikt: „atnācis kungs Kalniņš” (ein Herr K.) tādā nozīmē kā: atnācis kāds mums svešs, nepazīstams kungs, kas dēvē sevi par Kalniņu. Parastā nozīmē lietājama joprojām līdzšinējā vārdu kārtā: Krūmiņa kgs, prof. kgs, mācītāja kgs.

7. No formālā viedokļa nav iebildumu pret v. stīgla (stieples nozīmē); taču stieples v. valodas praksē jau ieviesies, kāpēc nav vēlāma jauna parallēlforma tai pašā nozīmē.

8. Ar piedēkli -iska- var darināt adj. no substant., tāpēc pieļaujami tādi atvasinājumi kā svērtēniskis (blakus subst. svērtēnis), līmeniskis (subst. līmenis) un statēniskis (subst. statēnis). Adj. f. ar -ens, -ena turpretim atvasina no adjektīviem, pie kam attiecīgās pamatformas ar laiku var būt pavisam vai pa daļai aizmirstas, piem., saldēns < salds, līdzēns < līdzs, dižēns < dižs, irdēns < irds; tāpēc nav atzīstamas tādas adj. f. kā svērtēns, līmenēns, statēns, jo mums nav tādu adj. kā svērts, līms, stats, bet joprojām lietājamās jau pazīstamās f. svērtēniskis, līmeniskis, statēniskis.

509. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 1. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Ja kuŗa nosaukums ir Tautmīla, tad pareizi jārunā par Tautmīlas kapteini (ne: Tautmīla kapt., kā r. „J. Z.”).

2. No verba irt (piem., laivu irt) pag. f. ir ar gaŗu i: īru, īros, īrušies (ne: irušies, kā raksta „J. Z.”); pag. formu ar īsu i atvasina no verba irt ar nozīmi sich lostrennen, piem., vīles irst – ira.

3. Tā kā mums nav verba slidskriet, tad nevar būt arī darīšanas vārda slidskriešana („J. Z.”, piem., raksta par slidskriešanas priekiem). Tai vietā varētu teikt: slidotāju prieki vai slidošanas prieki.

4. Špaleras vārdu, kur skaņu kopa šp ir nelatviska, varbūt varētu aizstāt norindas vārds (skolēni stāv norindā), kas darināts pēc tādu v. paraugiem kā ierinda, aprindas.

5. Iztirzā vārdus sēmafors, priekšsēmafors, piesēmafors dažādās nozīmēs un atzīst, ka pēdējā vārda vietā varbūt varētu likt īsāku formu piesēma.

6. Signālu, kas vilciena tuvošanos paziņo ar periodisku uguns uzliesmošanu un nodzišanu, var saukt par zibsnītāju.

510. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 8. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Pareizi jāsaka: izšķirīgās cīņas sākums, ne: izšķīrējās cīņas sākums (kā raksta „Rīts”), kur substant. deklinēts kā adj. ar noteicamo galotni.

2. Nepareizs ir šāds „Br. Z-ē” nodrukāts teik.: „...kas nevar dot neko pārsteidzēju”, kur subst. ar -ējs lietāts kā adj. Pareizi jāsaka: kas ne ar ko nevar pārsteigt vai: kur nevar būt nekādu pārsteigumu.

3. Adjektīvu veidīgs var savienot saliktenī ar substantīva celmu, bet ne ar subst. ģenitīvu; tāpēc nepareizs ir „J. Z.” nodrukātais teikums „mozaikas veidīga izteiksme”, kur ģenit. mozaikas atkarīgs no adj. veidīgs, kas latv. val-ā gluži aplam. Pareizi jāsaka: mozaikas veida vai mozaikveidīga izteiksme.

4. Līdzīgu motīvu dēļ nepareizs ir vārdu savienojums „J. Z.” „bumbu drošas patvertnes” (var saprast kā patvertni, kur bumbas paslēpt). Pareizi: pretbumbu patvertnes.

5. Paturama šādu svešvārdu līdzšinējā transkripcija: mongoloīdi (mongoļiem līdzīgie), negroīdi (nēģeļiem līdzīgie), ne: negrīdi!

6. Paliel neizšķirts jautājums, ar kādu latvisku terminu izteikt svešvārdu anticipācija (vēlāk: iepriekšenis).

511. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 29. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Noslēguma vārdu bieži lietā ar vācisku nozīmi (zum Abschluss), piem.: koncerta noslēgumā vēl dziedāja koris utt. Pareizi jāsaka: koncerta nobeigumā (vai: koncertu nobeidzot dziedāja koris. Tāpat nepareizi runāt: sēdi slēdzu; latviski tai vietā jāsaka: sēdi izbeidzu vai: sēde beigusies.

2. „Tēv. S.” lietāts v. kurējs; pareizi: kūrējs (no pag. c.).

3. „Atpūtā” minēta nepareiza f. alšvangietes. Kursā personu vārdus darina no vietu nosaukumiem ar -(i)nieks, -(i)niece. Tātad: Alsunga – alsundznieki, alsundznieces (normālais nosaukums). Turienes ļaudis runā arī: alsunieces, alsunieki < alsungnieki.

4. Formāli pareizi darinātas abas formas: austrumnieki un austrumieši, tāpat ziemēnieki un ziemelieši. Lai atšķirtu no tautu nosaukumiem, zināmu organizāciju biedrus var saukt par austrumiešiem un ziemeliešiem.

5. Var lietāt lokatīva formu savdabā tādā vārdu savienojumā kā, piem., savdabā augoši (t.i., nekultivēti) stādi, koki utt. Iespējama arī ģenit. f., piem., savdabas augi.

6. Mānekli pīļu, āžu utt. pievilināšanai var saukt par vilekli, arī par vili (nōm. vile).

7. Saliktenis ziedaugi (< ziedu augi) pareizi darināts.

8. Nepareizi (pēc nozīmes) atvasinātā skrejlapīņu vārda vietā varbūt varētu likt f. lidokles vai lidenes.

512. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 7. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Pareizi jāsaka: maksājot (ne: pie nomaksas) lūdzu jemt līdz lēsi.

2. Labojams šāds „J. Z.” nodrukāts teikums: jubilejas izrādei piedēvēja (pareizi: piešķīra) cieņu tas... utt.

3. Aiz skaitleņa „divi” var sekot substantīvs arī lokātīvā, piem.: viņš ir dzīvojis divi pagastos (skat. Latv. val. māc. 74. §).

4. Pareizi jāsaka: atbildot uz jūsu lūgumu (ne: jūsu lūgumam). Var teikt arī: sakarā ar jūsu lūgumu atbildu.

5. Vēstules var saņemt pieprasot vai pēc pieprasījuma, bet ne: uz pieprasījuma.

513. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 14. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Adjektīvus ar -īgs var arī darināt no vienzilbes verbiem, pie tam ar tādu saknes formu, kāda ir pagātn. celmā, piem., kā dot – devu – devīgs, tā arī just – jutu – jutīgs, tāpat: līdzjust – jutu līdz – līdzjutīgs. Blakus adj. līdzjutīgs var būt subst. līdzjutība; tāpēc, pareizi runājot, kādai personai varam gan līdz just, parādīt līdzjutību (kā parādīt laipnību), bet ne izteikt līdzjutību.

Adj. jutīgs atvasināts no jutu vārda un nozīmē, ka kādam daudz jutu.

2. Atstāstot no citu mutes dzirdēto, latvieši lietā divdabjus, pie kam rakstu valodā divdabju nōminātīvu tagadnē un nākotnē aizstāj nelokāmā forma ar -t(ies), piem., ejot, nāksot, skatoties utt. Teikumā „viņš braukšot” nākotnes divdabim braukšot ir predikāta funkcija, tātad verba, ne divdabja nozīme.

3. Forma mazatne ir gan vecāka, bet var lietāt blakus arī f. mazotne.

4. Tautu nosaukumi jāraksta ar mazo burtu arī saīsinājumos, piem.: 1. vēst. rom. 12. nod. utt.

5. Vārds austrumbaznīca jāraksta ar mazo burtu, jo ir sugas vārds, turpretim tituls Septuāginta (Vec. der. tulk. gr. v.) ar lielo burtu.

6. Divējādi saprotams, tāpēc neskaidrs satura ziņā ir šāds teikums: Piens ir kaitīgs, ja tas iegūts no govīm, kas slimo ar tuberkulōzi, un ja tajā ir kaitīgu vai lipīgu slimību dīgļi. Lasot šo teikumu, var rasties šaubas par to, vai ir kaitīgs arī piens, kas iegūts gan no tuberkulōzām govīm, bet kuņā nav lipīgu slimību dīgļu. Lai domas precīzi izteiktu, teikums jāformulē citādi, piem.: Piens ir kaitīgs, pirmkārt, ja tas iegūts no govīm, kas slimo ar tuberkulōzi, otrkārt, ja tanī ir kaitīgu vai lipīgu slimību dīgļi. Var teikumu darināt arī ar saikļiem vai – vai.

7. Nepareizs ir teikums („J. Z.”) „Vadoties no domas (pareizi: vēlēdamies, gribēdams) apsargāt savu tautu.”

514. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 4. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Labojams šāds teikums (kāda laikr.): Ērika skats neatvairījās pretējai sienmalai. Pareizi: nevairījās pretējās (arī: no pretējās) sienmalas.

2. Verbs best konjuģējams kā o-c: bēdu (blakus pazīstama laikam arī ņo-c. f. bežu, ko min Bīlensteins savā grām. L. Spr.), bēdam, bēdat, bedu, bedām, bedāt. Bedīt ir verba best iterātīvā forma, kas konjuģējama kā ņo-c., piem., tag. bedīju, bedī, bedījam, bedījat, pag.: bedījām, bedījāt utt. (kā svētījām, svētījāt). Tātad, indikātīva tag. formas no apbest ir apbēd, no apbedīt – apbedī un attiecīgās tag. nelok. divd. f.: apbēdot un apbedījot. Dažkārt šīs formas arī jauc, darīnot, piem., tagadni no best, bet pagātni no bedīt.

3. Labāk teikt: sala (ne: no sala) bojāti kartupeļi.

4. Var teikt abējādi: no un aiz nespēka miris.

5. Ja viens pats tiesnesis spriež tiesu un izlemj lietas, tad var runāt par vienpersonas tiesu.

6. Iespējami salikteņi: degamvielas un degammateriāli vai degamie materiāli.

7. Nosaukums zemes malca, ko dažās izloksnēs lietā dedzināmās kūdras nozīmē, var radīt neskaidrību, jo tā varētu tad nosaukt arī, piem., akmeņogles. Ja grib kurināmās kūdras briketus nosaukt vienā vārdā, tad šai nozīmē var ieteikt vārdu kūdrenis, kūdreņi.

8. Darinot no grieķu līdzskaņu celmiem vārdus latviešu valodā, var vai nu paturēt nōminātīva formu (piem., drāma) vai celma formu, piem., klimats (gr. klima, ģen. klimatos). Šādos gadījumos jāraugās, kuŗa forma valodā jau ieviesusies un vairāk pazīstama. No divām formām temats un tema (gr. thema, ģen. thematos) vairāk pazīstama pirmā (adjektīvs tematisks).

515. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 11. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Teikumā „Jersika un tai 1939. gadā izdarītie izrakumi” vārdu „tai” var uztvert kā atribūtu 1939. gadam. Pareizi te bija jāsaka: Jersika un tur 1939. gadā izdarītie izrakumi.

Ja lokātīva forma „tai” izolēta, tad skaidrākas izpratnes dēļ labāk teikt „tajā”, piem., pilskalns un tajā (ne: tai) izdarītie izrakumi.

2. Iespējami šādi salikteņu saīsinājumi: privātdocents – priv.-doc. vai privdoc.; jaunkundze – jkdze vai j.-kdze (šis v. nebūtu kultivējams, bet aizstājams ar kundzes vai kundzenes vārdu); Ziemeļamerika (vienā vārdā kā Mazsalaca), saīsināti: Z.-Amerika. Saīsinājumi var beigties arī ar patskani: L. ū. (= Latvijas universitāte), la. = latviešu; lei. = leišu utt.

3. Kōlu lietā tad, ja kādam iepriekšējam teikumam seko plašāks paskaidrojums, piem., ja sugas vārdam seko attiecīgi pasugas vārdi utt. Pēc kōla parasti raksta mazo burtu, bet ja seko vesela rinda atsevišķu paskaidrojumu, kas pakļauti kōla priekšā esošajam teikumam, tad šādu paskaidrojumu var sākt ar lielo burtu, sevišķi tad, ja tie sākas ar jaunu rindu, piem.: Vakar V. V. publicēts šāds likums: (seko likuma teksts ar lielo sākuma b.).

4. Vārdu sakopojums „attiecībā pret” nav genuīns latviešu valodas savienojums; tāpēc labāk teikt: Pāvila evaņģēlijs, salīdzinot ar bauslību utt. (ne: Pāv. ev. attiecībā pret bauslību).

5. Vārds Targumi (Vecās derības tulkojums kaldeju valodā) rakstāms ar lielo burtu, jo ir īpašvārds.

6. Labāk teikt: piespriest kam nāves sodu (ne: notiesāt ko uz nāvi).

7. Teikumā „Sōkrats sarunājās ar saviem mācekļiem, pamācīdams, lai tie klausu dievu likumiem” divdabja „pamācīdams” priekšā jāliek kommat, jo te divdabis nestāv viens, bet paplašināts ar tam pakļautu palīgteikumu.

8. Skrūves vārds nāk no vidus lejsvācu valodas (schruwe), bet pēc sava skaņu sakopojuma nav pretīgs latv. valodas garam, tāpēc, kamēr nav atrasts labāks vārds, to var lietāt.

9. Abas paralēlformas attieksme un attiece pareizi darinātas, tikai pirmā valodas praksē jau vairāk iesakņojusies, tāpēc nav vajadzības tai blakus ievest vēl otru formu.

10. Ne katrreiz iespējams, svešu vārdu tulkojot, rast attiecīgu latvisku apzīmējumu vienā vārdā (piem., haben, иметь). Tādos gadījumos jāizlīdzas ar veselu teikumu. Arī vācu vārda Unwegsamkeit (kr. непроходимость) tulkojumam pagaidām nav attiecīga latviska vārda, un forma „necaurīdība” te neder (v. ar -ība izteic aktīvu īpašību!); tāpēc nepareizs ir vārdu savienojums „zarnu necaurīdība”, bet jāsaka vai nu „šai vietā zarnas nelaiž cauri”, „tas, ka zarnas nelaiž cauri” vai citādi, raugoties pēc vajadzības.

11. Neizšķirts paliek jautājums, ar kādu latvisku vārdu aizstāt nelatvisko flīģeļa vārdu.

516. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 18. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Teikumā („Tēv. S.”) „izraudzīdamies jaunu, biskvīta krāsas kleitu...” aiz vārda „jaunu” jāliek kommats. Rakstot bez kommata, šo teikumu var pārprast, uztverot, ka jauna kleita jāizvēlas no vesela biskvīta krāsas kleitu krājuma.

2. Radiofona vēstītājs lietā nepareizi prep. „pie” šādā teikumā: Resora vadītājs pie jaunā likuma (pareizi: par jauno likumu) paskaidro.

3. Neiznāk labs stils, ja blakus noliek divus saikļus, kas katrs ievada savu palīgteikumu, piem.: par mērķiem jāsaka, ka, lai tos sasniegtu, nepieciešami strādāt (pareizi: par mērķiem jāsaka, ka nepieciešami strādāt, lai tos sasniegtu); kociņš redz, ka, ja tas grib augt, vajadzīgs izturēt vēja grūdienus (pareizi: kociņš redz, ka vajadzīgs izturēt vēja grūdienus, ja tas grib augt); viņi zina, ka, jo grūtāka ir cīņa, jo saldāka būs uzvara (pareizāk: viņi zina: jo grūtāka ir cīņa, jo saldāka būs uzvara).

4. Skrūves līnijas virzienu, kas iet no labās uz kreiso pusi (sinistrorsum, linksgāngig, влево) un otrādi: no kreisās uz labo pusi (dextrorsum, rechtsgāngig, направо), latviski varbūt varētu izteikt vārdiem: kreisupējs, labupējs (no adv. kreisup, labup) virziens. Iespējams arī v. savienojums: labās (labējās), kreisās (kreisējās) vītes; tāpat: labā un kreisā virziena skrūves līnijas.

5. Pretstats bezgalībai (telpā) var būt galība.

517. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 25. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Latviski runājot, var gan piem., piedalīties kādā uzņēmumā, bet ne līdzdalību jemt kādā uzņēmumā, kā rakstīts radiofona programmā. Arī salikt „līdzdalībnieki” vietā labāk teikt vienkārši – dalībnieki, kas nozīmē to pašu.

2. Izteicienu „koku zari taisās izplaukt pumpuros” var saprast (rezultāta lokātīvs!), tāpēc pret to iebildumu nav.

518. Valodniecības nodaļas sēde 1940. gada 9. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Vācu die Achtung nozīmē rakstu valodā varam teikt gan ciens, ciena (piem., cienā, godā turēt), gan cieņa (piem., cieņu izrādīt, cieņu ievērot). Pēdējā nozīmē cieņas vārds valodas praksē pat vairāk pazīstams, tāpēc nav nekāda pamata, nedz vajadzības to apkaņot.

2. Ja saiklis „un”, piebiedrodams vienlīdzīgus teikuma locekļus, atkārtojas divreiz un vairāk, tad šā „un” priekšā, atskaitot pirmo, jāliek kommats, piem.: un grāba, un vēla, un kaudzēs tad cēla. Ja turpretim saiklis „un”, gan atkārtodamies vairāk reizes, tomēr neattiecas uz vienlīdzīgiem teikuma locekļiem, tad tā priekšā kommats nav jāliek, piem.: viņš paliek stingrs un ciets un tuvojas droši savam mērķim. Te pirmais „un” saista divus vienas šķiras vārdus (adjektīvus), bet otrs „un” pievieno verbu, kam predikāta funkcija.

Tā paša iemesla dēļ nav jāliek kommats teikumā: viņš klejo pa kalniem un lejām un stāsta pēc tam visiem savus piedzīvojumus.

3. Teikumā „viņš dabūja dāvanu, proti skaistu vāzi” aiz vārda „proti” kommats nav vajadzīgs, bet tā priekšā var likt arī domu zīmi.

4. „Par daudz” jāraksta šķirti.

5. Salikteni „pretimnākošs” latviešu valodā var lietāt tikai lokālā nozīmē (piem., pa ceļu pretimnākošais cilvēks), turpretim tādā nozīmē kā palīdzīgs, izpalīdzīgs, pakalpīgs šis vārds ir rupjš ģermānisms.

6. Krievu самозванец var latviski tulkot ar svešvārdu uzurpātors. Pievienojot īpašvārdu, var būt arī cits apzīmējums, piem., Viltus Dimitrijs.

7. Var teikt abējādi: mīlestība uz un pret māti.

518. Valodniecības nodaļas sēde

1940. gada 9. maijā no plkst 18-20

Sēdi vadīja prof. J. Būdasins.

Piedalās: J. Krūms - Rīga, Pēteris Jūris -
Cēsis, M. Freidenfelds - Dzirciems, A. Šteins - Dzirgale -
Bauskas apx., M. Tarnuži - Dienvidu pusē Rūsē,
A. Gaile - Trikāte, L. Sisonis - Mālpils, Ad. Orlins - Līvoni,
M. Saule - Jūrmala - Līvoni, J. Līvoni - Līvoni, V. Krišs -
Rīga, A. Salona - Vēlpi, D. Kempars - Māji, L. Māliņš -
Līvoni, K. Karulis - Rēdīte, A. Tichovs - Cēsis, M.
Daugule - Māpils, J. Peloniņa - Rīga, M. Lepina - Rīga,
K. Blomnīte - Braņķona, J. Rūfīcova - Rīga, L. Krautmane -
Rīga, I. J. Šteins - Māpils, M. Kalmiņš - Rīga,
L. Dolmanis - Jaunpilsēta, P. Kalva - Sēle, J.
Dziedons - Jaunpilsēta, A. Ārmanis - Rīga, R. Kofmanis -
Dobele, M. Lauka - Rēdīte, N. Salma - Rīga, V.
Ančils - Rēdīte, A. Māliņš - Dienvidu pusē Rūsē, N. Martin-
sons - Cēsis, M. Vēlpi - Dzirciems, D. Krišs - Līvoni,
J. Krišs - Rīga, R. Džileja - Jūrmala, J. Šteins -
Rīga, L. Gaile - Rīga, M. Gaile - Rīga, J. Krišs -
Rīga, A. Orlins - Līvoni, E. Līvoni - Līvoni,
J. Līvoni - Māpils, A. Čavars - Rūsē, M.
Līvoni - Rēdīte, P. Orlins - Rēdīte; par visu
48 personas.

Pēdējā (518.) RLB valodniecības nodaļas sēde notika

Rīgas Latviešu biedrības namā 1940. gada 9. maijā.

Sēdes dalībnieku saraksts. Protokolu rakstījis Pēteris Ozoliņš.

I. T. K.
valodniecības komisijas sēžu protokoli.

(519.) 1. Valodniecības komisijas sēde 1940. gada 31. oktobrī.
Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. No šefa vārda iespējams atvasinājums šefiste pēc tādiem paraugiem kā karalis – karalīste, hercogs – hercogīste. Jaunākajā laikā darinātais atvasinājums šefība (ar -ība!) nav pieņemams. Šai nozīmē var lietāt kādu citu vārdu: pārziņa, rūpe, gādība, ziņa, piem., Komūnālā banka uzjemas gādību vai rūpi par 1. R. p. ekonomisko tehnikumu u.t.t.

2. Vārdam „kārtā” ir vairākas nozīmes, tā arī gramatikā, piem., vīriešu un siev. kārtas substantīvi (maskulīns, fēminīns), darāmā un ciešamā kārtā (aktīvs un pasīvs); tāpēc ieteicams turpmāk gramatiskos terminos paturēt šo vārdu gan, runājot par darbības kārtām (darāmā, vidējā, ciešamā kārtā), bet vācu Geschlecht, krievu род nozīmē lietāt vārdu dzimte (ē-c.), piem., vīriešu un sieviešu dzimtes formas. Vārds dzimta (ā-c.) paturams ģimenes nozīmē.

3. Krievu заочное обучение ir latviski neklātienas apmācība. Var būt arī neklātienas studenti.

4. Jāizšķir sāls ikdienas dzīvē un sāļi ķīmijā.

5. Teikumu „sakarā ar Raiņa dzimšanas dienas atceri atklāja piemiņas izstādi” var rakstīt arī bez kommata, ja aiz v. atceri negrib pauzi sevišķi izcelt.

(520.) 2. Valodniecības komisijas sēde 1940. gada 14. novembrī.
Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Pēc krievu острая нужда parauga daži runā un raksta, piem., par kādas vielas asu trūkumu. Latviski pareizāk būtu runāt par kādas vielas lielu trūkumu vai c.

2. Atskaita (кр. отчет) vietā labāk teikt pārskats, jo atskaita vārdu varam uztvert kā vienas daļas atskaitījumu.

3. Atvasinot ar -iņš, -iņa dēminatīva formas no substantīviem /a-, ā-, i- un u-c. (un no adj.), mīkstinātie līdzskaņi i priekšā zaudē savu mīkstinājumu (ceļš – celiņš, māmuļa – māmuliņa), tāpēc tāda forma kā kodeliņa atzīstama par legālu (eufonijas dēļ!). Tikai reti lietājamās vārdos mīkstinājums paliek kā pamatvārdā, piem., gaļa – gaļiņa.

4. Rakstu valodai ieteicamas formas ar -išķīgs (sievišķīgs, tēvišķīgs); taču f. sevišķīgs mazāk parasta nekā f. sevišķs.

5. Forma sociālisks pareizi atvasināta (sal. reāls – reālisks).

6. Veļas „knaģus” var saukt latviski par spīlītēm.

7. No formām triecnieks, trieciennieks, triecinieks (кр. ударник nozīmē) par piemērotāko atzīstama pēdējā (triecinieks), kur skaņu kopas cn starpā, ko latv. val. necieš kopā, iesprausts vēl i. Pret f. trieciennieks iebilstams tas, ka te trīs reizes atkārtojas diftongs ie.

8. Ar -īgs var atvasināt adj. arī no adj., pie kam -īgs izteic patstāvību, ilgstošu īpašības dabu; tāpēc pret formu ātrīgs (кр. вспыльчивый nozīmē) nav iebildumu (kā lēns – lēnīgs, tā ātrs – ātrīgs).

9. Vokātīva forma no biedra vārda ir: biedr!

10. Кр. передовик var tulkot ar v. pirmrindnieks, -ki.

11. Кр. обоснование ir latv. pamatojums, ne: noramatojums.

12. Упражнения по карте ir latviski: vingrinājumi ar karti.

13. Neizšķirti paliek jautājumi, kā tulkot кр. передовая страна, отсталая страна un ar ko aizstāt izteicienu „izrēķināties savā starpā” (varbūt: izdarīties savā starpā).

(521.) 3. Valodniecības komisijas sēde 1940. gada 21. nov.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Кг. передовая страна latv. varētu būt „priekšējā zeme”.
2. Kamēr nav cita labāka vārda, drošku var saukt par garenī (no adj. garš).
3. No verba tilpt tg. 3. p. ir telp vai tilpst (ne citādi!).
4. No parallēlformām augsne un augsna, pēc sēdes dalībnieku sniegtām ziņām vairāk izplatīta pēdējā (augсна); pie šīs formas tad var palikt. Arī tai ziņā šī forma ērtāka, ka dzsk. ģen. darināms bez mīkstinājuma.
5. Kā sakām iestāju (= iestāšanās) pārbaudījumi, tā varam teikt atklāju (= atklāšanas) akts.
6. Tulkojot vācu Fruchtlese – augļu vākšana, var lietāt īsāko f. augļu vākсна (kā lūgt – lūgsна, tā vākt – vākсна).
7. No līdzīgā nozīmē lietājamām f. balss un balsošanas tiesības ieteicama īsākā (balss tiesības).
8. Pēc tādu vārdu parauga kā apkure, apkalpe – iespējama arī gremde (volejbola spēlē).
9. Atvasinājuma forma smagsvarnieks (= smagā svāra cīkstonis) atbilst labāk savai nozīmei nekā smagsvaris.
10. Vārds „paša” (turku augstāko kaŗa un civīlierēdņu tituls) lietājams kā ā-c., akcentējot 1. zilbi (ne pašā).
11. Daudz vārdu, kas tagad beidzas ar -istisks, var lietāt ar piedēkli -iska-, darīnot tā īsākas formas, piem.: sociālistisks, imperiālistisks, darvinists, boļševists, kapitālistisks, komūnists, leņinists, materiālistisks, nacionālistisks, staļinists, reformists u.t.t.
12. Verbs strīdēties lokāms kā III lok. šķiras 3. pašķiras vārds: strīdēties – strīdas (kā: kustēties – kustas), ne: strīdās.
13. Lietājamās šādas svešvārdu formas: eposs (labāk nekā eps); ešelons (ne: ešalons); arbuzs (īss ul!); intervencija (ne: intervence); kapriss, ģen. kaprisa vietā jāsaka: kapriciōzs; komunikē; raunds (ne: rounds).
14. Vārds rizoma (zemes stubrs) lietājams kā ā-c. (ne: rizoms).
15. Vārdi kolchozs, sovchozs rakstāmi ar ch.
16. Вековой latv. ir: gadsimtu vai gadsimteņu, dažos gadījumos arī gadsimtenisks, piem.: zemes garozas gadsimteniska svārstība.
17. Īpašvārds Manaseīns (kr. senators, kas 80. gados Vidzemē un Kurzemē izdarīja revīziju) lasāms kā 4 zilbju vārds.
18. Кг. усвоить var latv. tulkot ar verbu iegaumēt, ja neseko objekts.
19. Frazē „piesavināties zināšanas” pieļaujama.
20. Южно-Енисейск (pilsēta) – ir latv. Dienvidjeņiseiska;
Северо-Енисейск – Ziemeļjeņiseiska;
Новый Оскол – Jaunoskols;
цветоножка – ziedkātiņš, овощи – dārzāji (pret šo f. iebildumi, bet v. jau ieviesies),
стебель – stublis (ne: stublājs, kas ar savu gal. vedina domāt par kaut ko kolektīvu),
корнеплод – sakņaugš, отпрыск – atzala (labs. v.!), stērķeles vārdu var aizstāt „ciete”.

(522.) 4. Valodniecības komisijas sēde 1940. gada 28. nov.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. No parallēlformām bismuts un vismuts ieteicama pirmā (bismuts) kā oriģinālvalodai tuvākā (sal. jl. bismuthum).
2. Latviskajos vārdos nesastop šņāceņu savienojumu ar t un p (št, žt, šp, žp), tāpēc ieteicama forma spats, ne špats (sal. tādus v. kā stats, stābs, spargēļi /= skuostiņi/).
3. Saīsinājumā utt. ir praktiskāk likt punktu pēc beidzamā t (sal. lat. etc. = et cētera).

4. Ģenitīvs no vārda Buenos Aires darināms pēc ē-c. parauga: Buenos Aiř.

5. Upju nosaukumus Sirdarja, Amudarja var rakstīt gan ar svītriņu (tad redzamas v. sastāvdaļas), gan bez svītriņas.

6. Pēc tādu v. parauga kā apkure, apkalpe, apskate vārdu atskaite varētu lietāt atskaitīšanas nozīmē, piem., zināmas summas atskaite kādā aplēsumā. Turpretim vārdu savienojumā „sociāliskās sacensības atskaite” jēdzieniskais saturs neskaidrs un nesaprotams. Šai gadījumā varētu lietāt vārdu pārskats (kā kr. отчет).

7. Vārds uzskaitē, ko beidzamajā laikā sastop tādos vārdu savienojumos kā „biedru un kandidātu uzskaitē”, „uzskaites anketas” utt., nepareizi lietāts tādā nozīmē, kāda verbam minēt. Ja apzīmējama darbība, tad varētu lietāt vārdu ieskaite (biedru un kandidātu ieskaite), ja turpretim apzīmējams pats dokuments, tad vārdu ieskaits (ieskaita anketas).

8. Sāls trauciņa nosaukumam der v. sālnieks (labs vārds!). Janševska darbos sastopams arī v. sālnika.

9. Neizlemti paliek šādi jautājumi:

1) kā rakstīt: Ruzvelts vai Rūzvelts;

2) kā tulkot kr. окружной комитет (varbūt varētu teikt: apvada komiteja /nōm. apvads/).

(523.) 5. Valodniecības komisijas sēde 1940. gada 12. decembrī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Saliktenis spridzināmbumbas gan pareizi darināts, bet pagaŗš vārds (5 zilbes!). Tā vietā prof. Endzelīns ieteic salikteni sprādzējumbas, kas darināts pēc tādu vārdu parauga kā dzinējspēks.

2. Izteicienā „izjēmt vielu” verbs izjēmt lietāts vācu durchnehmen nozīmē. Labāk runāt par apstrādājamo vai mācāmo vielu.

3. Grieķu filozofa Pītagora vārds oriģinālvalodā gan ir īsteni ā-celms (Πυθαγόρας, ó), taču latv. valodā nōmināt. f. Pītagora (kā puika) skan neparasti. Bez tam vsk. ģenit šim vārdam arī gr. valodā ir kā o-celmam (Πυθαγόρου); tāpēc latv. valodā ieteicamāka ir o-c. forma Pītagors (ģen. Pītagora, ne: Pītagoras).

4. Franču presse-papiers latviski var būt slodzīkla (tikai ne sausēkļa nozīmē!).

5. Teikumā „kad bangas, līdzīgi vaļā pasprukušām lauvām, nikni plosās” pēc vārdiem „bangas” un „lauvām” var likt kommatu, ja iespraudumu grib sevišķi izcēlt.

6. Кr. промысел var tulkot latviski ar vārdu rūpals (kā veikals), отличник – teicamnieks, по советски – padomiski.

7. Малютин latv. rakstāms ar mīkstinātu l (ne: Maljutins).

8. Polārtautu eskimosus var saukt arī īsākā vārdā par eskimiem (nōm. eskims, eskimi).

9. Atpūtas nama iemītniekus var saukt par atpūtniekiem.

10. Iespējamās šādas īsākas vārdu formas: problēmisti (= problēmatīķi), anatomiks (= anatomikums), zoodārzs (= zooloģiskais dārzs).

(524.) 6. Valodniecības komisijas sēde 1940. gada 19. dec.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Кr. глыба, vācu die Scholle latviskā tulkojumā var būt cilas.

2. Кr. яровизация ir jaunlaiku darinājums; tā tulkojumam neder v. vasarināšana, te jāizlīdzas ar veselu teikumu: ziemāju pārvēršana par vasarājiem.

3. Кr. происхождение latviski var būt gan cēlums (no verba celties), gan arī cīlme (no verba cilt). Pirmā forma neērta tai ziņā, ka to viegli var sajaukt ar cēluma vārdu. Lietojot cīlmes vārdu, šī neērtība zūd.

4. Pareizi ir šādi krievu vārdu tulkojumi: пегий – lāsains, dārks (ģenit. dārka); скороспелость – agrīnība (sal. izteic. agrīni āboli – āb., kas ātri ienākas); усовершенствовать – tuvināt (tuvot) pilnestībai; многообразие – daudzveidība; описательные науки – aprakstošās zinātnes; приспособленность – piemērotība (kā nenoteiktība); научное причинное объяснение – zinātnisks cēlonības izskaidrojums; беспредельная благодать – bezgalīga žēlastība; целесообразное строение – mērķtiecīgs veidojums, struktūra; исчерпывающий ответ – atbilde uz visiem jautājumiem; человек кровно связан – cilvēks atrodas asinsradniecībā ar ... vai: cilvēkam kopējas asinis ar...; приходится – pienākas (ne: piekīt); условная группировка – norunas grupējums; братская близость – brālisks tuvums; осознать – iejēgties; выпученные глаза – izboztas acis; обожествление – apoteoze jeb pārdievošana.

(525.) 7. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 2. janv.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Ar piedēkli -(j)e var darināt substantīvus no adj. piem., skābs – skābe, brīvs – brīve, smalks – smalce. Līdzīgā kārtā no adj. līksms darināts subst. līksme, kas pareizi atvasināts un arī jau plaši pazīstams (ne: līksma!).

2. Labāk rakstīt šķirti: šķietami augi vai šķietamie augi (pseudoaugu nozīmē), ne: šķietamaugi.

3. Кг. дань nozīmē latviski var lietāt vārdus dēva, nodoklis, nodevas, mesli un pēc jauna vārda doklis nav vajadzības.

(526.) 8. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 9. janv.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Darītāju vārdi ar -ējs ir substantīvi, un tos nekad nevar lietāt kā (noteiktos) adjektīvus, tāpēc nepareizs ir savienojums „izšķīrējais moments”; pareizi: izšķīrīgais moments.

2. Кг. яровизация tulkošanai latv. valodā (skat. 6. prot. 2. p.) var atvasināt darīšanas vārdu pārvasarājošana no subst. vasarāji (sal. pārkaļķošana).

3. Var sacīt abējādi: neizbēgs barga soda un: neizbēgs bargam sodam.

(527.) 9. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 16. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Radioprogrammā šāds nepareizs teikums: Leo Delība 50 gadu nāves dienas piemiņai. Pareizi būtu jāsaka vai nu: Delība piecdesmitā (resp. piecdesmitajā) nāves dienā vai: piecdesmitgadējā nāves dienā (sal. adj. ikgadējs).

2. Vēsturniekiem vajadzīgs latvisks vārds ar nozīmi „bruņinieku ieroču nesējs”, ko vācu valodā sauc der Knappe (kr. оруженосец); te neder ne zeļļa, ne puīša vārds. Var šai nozīmē lietāt v. vaiklis, kas nāk no pr. val. (sal. pr. f. wayklis = puisēns, puisis, kalps).

3. Salikteni līdzgaitnieks var lietāt, jo to varam iedomāties kā darīšanas vārdu, kam sakars ar verbu „gāju”.

4. Teikums „pakļāvīgs svešām domām” – pareizs.

5. Pareizi šādi kr. vārdu tulkojumi: членораздельная речь – artikulēta runa; членораздельный звук – artikulēta skaņa; тайнобрачные и явнобрачные растения – sporaugi un ziedaugi; теньвыносливое дерево – ēncietīgs (ne: ēnturīgs) koks; светолюбивое дерево – gaismmīlis (formāli pareizi darināts v., izgunā saplūst abi m, un tā var rasties pārpratums); обеззараживание – dezinfekcija; разновидность – varietāte (variācija nozīmētu

it kā darbību); строй жизни – dzīves iekārta; уступ – terase; подъезд – piebraukta (piebrauktuve).

(528.) 10. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 23. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Pēc tādu izlokšņu adj. formu parauga kā malīns, vidīns kr. передовой var tulkot ar v. priekšīns (= kas atrodas priekšā).

2. Vārds atpalcība pieļaujams (piem., teikumā: kapitālisma attīstības atpalcība). Tāpat pieļaujama forma tagadnīgs (piem., tagadnīgais apzīmējums), kas darināts pēc tādiem paraugiem kā pirmatnīgs.

3. Ar piedēkli -ē- var atvasināt verbus no adj., piem., kluss – klusēt, melns – melnēt (= kļūt melns), bāls – bālēt; līdzīgā kārtā (trekns – treknēt) darinātais verbs treknēt atzīstams par pareizi darinātu.

4. Adjektīva forma pētīgs – pareiza (kā svētīt – svētīgs, tā pētīt – pētīgs). Nepareizi turpretim ir atvasināta divdabja forma pētošs; tā kā šos divdabjus atvasina no tag. c., tad iespējamā forma būtu pētījošs.

5. Кг. изменчивость var tulkot vai nu ar vārdu mainība (ja minēta dzīva būte) vai mainīgums (ja runā par īslaicīgu vai nedzīvam priekšmetam piemītīgu īpašību).

6. Арвалцники, кг. оболочники, formāli pareizi darināts vārds.

(529.) 11. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 30. janvārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Кг. клейкий var tulkot ar v. līpeklīgs; животноводство – dzīvniekcorība; цепкие конечности – kablīgas kājas; соски – zīdekļi; бритва – skuveklis (arī: skuteklis no verba skust – skutu); учет – salēse; свойственный – īpats, īpatnējs; общность языка – valodas kopīgums.

2. Iespējami šādi svešvārdi: mongoļi (= mongoļiem līdzīgie), tāpat negroīdi, eiropīdi, amerikanoīdi.

(530.) 12. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 6. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Īpašvārds Luka (lat. Lucanus jeb Lucius saīsinājums) izrunājams ar l. zilbes akcentējumu, ne Lukà (sal. кг. Лукà).

2. Lasot teikumu „Visas pērn izsniegtās brīvkartes nav derīgas”, var domāt, ka dažas brīvkartes tomēr derīgas. Izteicot pilnīgu noliegumu, būtu jāsaka: Pērn izsniegtās brīvkartes nav derīgas vai: neviena pērn izsniegtā brīvkarte nav derīga.

3. Vācu Kreislauf, Umschlag un Umlauf tulkošanai latv. valodā prof. J. Endzelīns ieteica šādus vārdus: Kreislauf (кг. кругооборот) – aptaka, Umschlag (кг. оборот) – aprite, Umlauf (кг. обращение) – argroze.

4. Кг. восходящий un нисходящий var latv. tulkot ar vārdiem augšupējs, lejupējs.

(531.) 13. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 13. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. No paralēlformām dekada un dekade par ērtāku atzīstama pirmā (dekada); tā atbilst kr. formai декада, un dzsk. ģenitīvs darināms bez mīkstinājuma.

2. Vārdu savienojumā literārie pulciņi adj. „literārs” lietāts tādā nozīmē kā „literātūras”. Savienojumā „drāmatiskie pulciņi” pirmā vārda nozīmi var pārprast (sal. izt. „drāmatiski notikumi”); tāpēc labāk runāt par drāmas pulciņiem un analogi tad arī par literātūras pulciņiem.

3. Par pareiziem var atzīt šādus kr. vārdu tulkojumus: любознательный – izzinīgs (kas tiecas ko izzināt); iespējama arī forma „mācīgs” (kas tiecas mācīties); ieteicamāka tomēr 1. forma. Устойчивость – noturība (stabilitāte); непознаваемость – neizzināmība, непознанность – neizzinātība; лавка – veikals; магазин – tirgotava; ларёк – sīkkiosks; торговля на дому – pienesas tirdzniecība; лоточная торговля – iznāšanas tirdzniecība; община – kopiena (labs vārds!); комплексность – komplektība; расстановка – sadale; торговля с рук – rokas tirdzniecība; поселок – ciemats.

4. Ir nozīmes starpība vārdu savienojumos nerūsīgs un nerūsošs priekšmets: nerūsīgs – kas nevar rūstēt, nerūsošs – kas patlaban nerūs, bet kādreiz var rūstēt.

5. Iespējami šādi adjektīvu atvasinājumi: graut – grāvu, grāvīgs; gaidīt – gaidīgs.

(532.) 14. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 20. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. No paralēlformām tecīla, tecīls, tecīla, tecele rakstu valodā ieteicama ā-c. forma teciela. (Par. rakstu valodā tecīla!)

2. Кр. почетная грамота ir latviski atzinības raksts; указ – nolikums (šis tulkojums ne visus apmierina); уравниловка – nolīdzzoņa (var darināt verbu nolīdzot ar nozīmi nolīdzināt no adj. līdzs); взаимодействие – savstarpu darbība (var arī teikt: savstarpdarbība); обезличка – bezsejība; техническая оснащённость – tehniskā apgādātība; проектное задание – projekta uzdevums; подотчетное лицо – nolēses devējs; расстановка – izvietāšana; оборудование – apgādāšana ar visu vajadzīgo; складочный торец – locījuma gals, кромочный торец – ārmalu gals (vadmalas vai audekla tinumā) vai: vaļņu gals; внедрять – ieviest; vingrojums, ko kr. sauc утренняя зарядка, var latviski saukt par rīta ierosmes vingrinājumiem.

(533.) 15. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 27. februārī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Dažās izloksnēs formas ar -ene lietā amplifikātīvā nozīmē: mājene, rocene, kocene vai ar nievīgu nokrāsu – cūcene, vistene; tāpēc nav ieteicams telts drēbes nozīmē teltenes vārds, kas var radīt nevēlamu priekšstatu. Arī zilbju skaits savienojumā telts drēbe tāds pats kā teltenes vārdā.

2. Pēc nozīmes šķīrāmi vārdi Kaukazija un Kaukazs: Kaukazija – zemes šaurums starp Melno un Kaspijas jūru, Kaukazs – kalnājs.

3. Vārds mežaugi attiecināms uz augiem, kas aug mežā. Vācu wilde Pflanzen ir ar plašāku jēgumu, un tā tulkojumam der savienojums „savvaļas augi”.

4. Pasūtāmā zēna nozīmē var lietāt vārdu pasūtenis.

5. Кр. швейные изделия ir latviski – šuvumi (viss, kas šūts), приспособление – pielāgošana, Соловей-разбойник – Solovejs laupītājs (jo te kr. Соловей lietāts īpašvārda, ne

sugas v. *pozīmē*), бакалея – bakaleja (piem., bakalejpreces), насыпные товары – beņamas preces, навалочные товары – kraujamas preces vai kraujampreces, склад – noliktava, кладовая – pieliktava, хранилище – glabātava, настил – uzklājs (arī pārklājs vai apklājs).

(534.) 16. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 6. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Latv. valodā atvases vai ataugušas zāles nozīmē pazīstamas parallēlformas atzals, atzala, atzale, atzele, kuŗu pamatā verbs atzelt. No minētajām formām par ieteicamāko atzīstams saliktenis atzale (pēc tādu v. parauga kā atvase).

2. Pareizi šādi savienojumi: maztrūdu zeme, beztrūdu zeme, daudztrūdu zeme. Pretstatos (tikai!) var teikt arī: trūdiem bagāta un trūdiem nabaga zeme.

3. Substantīvu savienojumi ar prepozīcijām parasti beidzas ar -e, piem.: krāsns – aizkrāsne, gulta – pagulte, galds – pagalde. Citādi tas ir salikumos ar at-: te substantīvs paliek nemainīts, piem.: balss – atbalss, kāzas – atkāzas, skola – atskola; tāpēc no parallēlformām atzars, atzare, atzaris ieteicama pirmā (zars – atzars).

4. Galveno audzi, kas jem pārsvaru par pārējām, var saukt par virsaudzi (ne valdaudzi!).

5. Кг. чайник ir latv. tējnieks (kā sālnieks), гнездиться – lizdot; vācu Gangrad – gājrats.

6. Teikumā „zvejnieks palicis vesels, tikai zivs vēderā bijis tumšs un ēst arī gribējies” „un” priekšā kommat nav vajadzīgs, jo v. „tikai” apvieno abus teikumus. Tomēr nebūtu liela kļūda, ja te kāds liktu kommatu.

7. Neizlemj: a) kā nosaukt telefona būdiņu, b) kā izteikt latviskāk: klausu uz vārda.

(535.) 17. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 13. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Substantīvi ar -ība izteic dzīvam radījumam piemītīgu pastāvīgu un aktīvu īpašību; tāpēc pareizi jārunā par skatāmiem līdzekļiem (līdzekļi, ar ko skata) vai uzskates (ne uzskatāmības) līdzekļiem.

2. Pēc satura nepareizs ir šāds teikums: turpmāk lasītavā atvēršanas laiku nodomāts pagarināt. Pareizi jāsaka: turpmāk šī lasītava būs atvērta ilgāku laiku.

3. Vācu „aufs Wort gehorchen” ir latviski „klausīt kā likts”. Telefona būdiņu var saukt par tālrunātavu (skat. iepr. prot. 7. p.).

4. Labojami šādi teikumi: darba disciplīna pamatojas uz apzinīgu izturēšanos (pareizi: d. d. pamatā ir apzinīga izturēšanās); darbiniekus pieņem ar pavēli (par.: pēc pavēles); stiprināt disciplīnu, vadoties no pastāvošā likuma (par.: ievērojot pastāv. lik. vai: turoties pie pastāvošiem lik.); savlaicīgi realizēt tos likumus, kuŗus atzītu par ievadamam (par.: noteiktā laikā vai paredzētā laikā realizēt tos priekšlik., kuŗus atzītu par vēlamam; dažos gadījumos vārdu „savlaicīgi” var aizstāt adv. „laikus”, „laikā”); nākt ar izstrādātiem priekšlikumiem (par.: iesniegt izstrādātus priekšlikumus); sodu vainīgajam paziņo zem paraksta (par.: vainīg. jāparakstās, ka sods paziņots).

5. Pareizi šādi vārdu atvasinājumi: ritekļi (= ritošais sastāvs vai inventārs); rūcīgs (= mürrisch, brummig), mocīgs (mocošs vietā), adatnieks (kā sālnieks, adatnīcas vietā).

6. Кг. чугунщик ir latv. čugunnieks; организованность – organizētība (darināts pēc tādu v. parauga kā noteiktība); светофор – gaismenis vai gaisminātājs.

7. Nekrievu pilsētu nosaukumi, kas beidzas ar i, latviešu valodā lokāmi kā vīr. dzimtes daudzskaitlinieki: Tbilisi – Tbilisos, Batumi – Batumiem, Suchumi – Suchumos utt.

8. Neizlemj, kā tulkot кг. межень (= zems ūdens līmenis vasaru upēs); nenoskaidro v. ачѣкѣпс, ачѣкѣпс vai ачѣкѣпс etimoloģiju.

(536.) 18. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 20. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Nelatviski ir vārdu savienojumi „kas arī ne”, „cik arī ne” u.c. līdzīgi kombinējumi. Daži atmet gan noliegumu ne, bet patur „arī”, kas tomēr nepareizi, piem., „lai arī cik liela autoritāte to aizstāvētu”. Pareizi šis teikums skanētu: „lai cik liela autoritāte to aizstāvētu”.

2. Līdzdalības vietā labāk teikt piedalīšanās, piem., šādā teikumā: „Prokurātūras līdzdalība (pareizi: piedalīšanās) pavasaļa sējā”.

3. Tādi izteicieni kā „visu atzinību”, „visā drīzumā” ir rupji ģermānismi un latv. valodā skaužami. Nepareizs arī teikums „visu vērību (pareizi: vislielāko vērību) iestāžu telpām”.

4. Jautājamā zīme nav jāliek atkarīga jautājamā teik. beigās; tāpēc teikumā „rēgodamies un prasīdami, ko tur tik ilgi darot” normāli būtu jāliek beigās punkts. Taču, ja jautājumu grib sevišķi pasvītīt, atļaujama arī jautājamā zīme.

5. Teikumā „Mācīsimies, kā mācījās mūsu skolotājs” aiz v. „mācīsimies” jāliek kommate.

6. Var būt „neuzticība pret priekšnieku”, bet – „neuzticēšanās priekšniekam”.

7. Var izteikties abējādi: sekot un klausīt padomam. Sekot padomam nozīmē tik daudz kā iegaumēt un attiecas uz nākotni, klausīt padomam var tūlīt.

8. „Apspriede spekulācijas apkaņošanai” skan pārāk māksloti. Pareizāk teikt „apspriede par spekulācijas apkaņošanu”.

9. Parastāks ir izteiciens „lietāt, izlietāt (ne: piemērot) visus līdzekļus”.

10. Pietiek ar vārdu „noteikumi”, jo tas izsaka to pašu, ko „saistīgie (ne: saistošie) noteikumi”.

11. Labāk teikt, ka satiksmes noteikumi jāievēro, ne: jāizpilda.

12. Pareizs teikums: ielu drīkst pāriet tikai pēc (ne: pie!) zaļā signāla.

13. Кр. брань tulkojumam latv. valodā var lietāt v. rājas (daudzskaitlinieks).

14. Var atzīt verbu iesavināt (sal. piesavināt!). Taču pareizāk teikt, ka koki caur saknēm uzsūc vai iesūc ūdeni, ne: iesavina ūdeni.

15. Vācu Lufttrocken ir latv. „āra gaisā žuvis”.

(537.) 19. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 27. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Teikumā „bērns jāsāk radināt pie noteiktas kārtības” prepozīcija pie lietāta pareizi.

2. Iespējami šādi vārdu atvasinājumi: stiklene (кр. склянка), secīgi (кр. последовательно), skārdene, pārdrošme (blakus pārdrošības vārdam).

3. Neskan īsti latviski tādi vārdi savienojumi kā students praktikants, ārsts speciālists u.c. tamlīdz. Tai vietā pareizāk teikt: praktikas students, speciālārsts.

4. No verba apjaust pagātne ir apjautu (ne: apjaudu vai apjaušu).

5. Aktīva faktora vietā var teikt arī: rosulis.

6. Formu Hērakls var lietāt, runājot par pazīstamo sengrieķu varoni, bet Herkulis (ģen. Herkuļa) – apzīmējot tikai vienkāršu stiprinieku.

7. Beidzamajā laikā laikrakstos sāk vienādā nozīmē lietāt formas grafika un grafiks. Vienības labad būtu tomēr ieteicams turēties pie valodas praksē vairāk pazīstamās formas grafika (ģen. grafikas).

(538.) 20. Valodniecības komisijas sēde 1941. gada 3. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Latviešu valodā ir arī verbāli substantīvi, kas apzīmē darbību, piem., medības, kristības, laulības, derības utt.; tāpēc pret nodarbības vārdu nekādu iebildumu nav. Iespējama un attaisnojama arī īsākā forma nodarbe, kas darināta pēc tādu jaunvārdu parauga kā apkalpot – apkalpe, ierīkot – ierīce.

2. Izteiciens „apkalpot mašīnas” nav skaužams. Kā var apkalpot cilvēkus, tā, figūrāli izsakoties, var apkalpot arī mašīnas.

3. Plānu var reālizēt, kādu vingrinājumu, programmu, uzdevumu – veikt (ne: izpildīt!); tematu var iztīrīt (ne: iziet!).

4. Nelatviskā salikteņa „sildķermenis” vietā iespējams lietāt formu sildeklis (radiātori, speciālas caurules u.c. ierīces centrālajā apkurē).

5. Kā laiku, tā arī stundas var pavadīt, piem., braucot, stāvēt vai arī braukšanā, stāvēšanā.

6. „Kā” priekšā nav jāliek kommatas šādā teikumā: Esmu norūdījies un kļuvis tikpat ciets kā šīs priedes tur kalnā.

7. Raugoties pēc izrunas, kommatu var likt aiz „mēs” vai aiz „mēs visi” šādā teikumā: „Nometnē dzīvodami, mēs, visi lielākie zēni (vai: mēs visi, 1. z.), tikko pieceļamies, steidzamies uz jūrmalu.”

8. Vārds „izlasnis” (izlases eksemplāra nozīmē) pati par sevi pareiza forma, tikai dažos locījumos, piem., dsk. ģenit., daudz mīkstinājumu. Šai nozīmē ērtāka forma ir izlasenis, izlaseņi kā izraktenis.

9. No svešvārda homogens nav iemesls vairīties; tā vietā dažu ieteiktā f. viendabls pareizi darināta.

10. Pēc tādu salikteņu parauga kā Pārdaugava, Pārgauja vienā vārdā jāraksta arī Pārvolga. Aizvolga apzīmē apgabalu, kas var tālu stiepties aiz Volgas.

11. Pulksteņa apaļo plāksni ar 12 stundu apzīmētājiem cipariem var saukt par ciparnieku.

12. Кр. кым var latviski tulkot ar v. ciems (viesis), Спасские ворота – (varbūt!) Spasa vārti.

13. Neizlemj, kā pareizāk tulkot kr. засада, суета, хам, молодец (brašulis?).

(539.) 21. Valodniecības komisijas sēde 1941. g. 17. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Kādā Andr. Upīša darbā lietāts vārds uzglūņa tādā nozīmē kā kr. засада (vieta uzglūņai visai izdevīga). Pašas darbības apzīmēšanai var lietāt vārdu uzglūne.

2. Labojami šādi teikumi: 1) Asmaras krišana izraisījusi (pareizi: radījusi) dzīvu diskusiju; 2) pērk mājiņu ar augļu dārzu pie labas satiksmes (pareizi: ar labu sat.); 3) rēķinoties ar šiem apstākļiem (pareizi: ievērojot šos apstākļus); 4) ievēd grafiku (pareizāk: ierīko grafiku); 5) putns izdod (par.: izkliedz) žēlu kliedzienu.

3. Iespējamās un pareizi darinātas abas formas: kolchozietis un kolchoznieks. Varbūt praksē priekšroka būtu dodama formai kolchoznieks (kā teicamnieks).

4. Vieta, kur aug dadži, var būt vai nu dadziens, vai dadzājs.

5. Vārdā koksagizs var lietāt īsu i.

6. Pie apaušiem piestiprināmās klapes, kas neļauj zirgam skatīties sāņus, var saukt par aizačiem (nōm. aizači).

(540.) 22. Valodniecības komisijas sēde 1941. g. 24. aprīlī.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

Kr. разрыв дружбы var tulkot ar vārdiem draudzības izbeigums, разрыв рабочего класса с крестьянами – strādnieku šķiras atšķelšanās no zemniekiem, частник – privātpašnieks (vārdus privātnieks vai savējniests varētu pārprast), примиренцы – mierinieki (varbūt!), tad примиренчество būtu – mieriniecība, уравниловка – nolīdzoņa. Vācu Zur germanischen Lautverschiebung – latv.: par skaņu pārvirzīšanu ģermāņu valodās (ja autors apskata savā rakstā visu problēmu); bet: Zur Kritik der philosophischen Systeme – kritiskas (vai: dažas kritiskas) piezīmes par filozofiskām sistēmām (ja autors neizsakās par visu problēmu).

Neizlemj, kā tulkot vācu Gemüt, kr. прибор, срыв работы, провал работы, обезличка (tādā nozīmē kā padarīt ko bezsejīgu).

(541.) 23. Valodniecības komisijas sēde 1941. g. 8. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. No subst. ar -is un -e atvasina pamazināmos vārdus rakstu valodā tikai ar -ītis un -īte, piem., puisis – puisītis, egle – eglīte; tāpēc pareizi jāsaka: kaste – kastīte (ne kastiņa!).

2. Kr. substantīva обезличка pamatā verbs обезличить – atņemt seju, t.i., atņemt individuālo, īpatnējo, lai būtu vispārēja kroņa seja. Mums ir jau tādi ar at- salikti verbi kā atspēkot (spēku atņemt), attaukot (taukus atņemt), atmezglot u.c. Pēc šo verbu parauga var darināt arī verbu atsejot kr. обезличить nozīmē. Substantīvs обезличка tad būtu atsejošana resp. atsejojums.

3. Latviešu valodā no adjektīva nevar būt atkarīgs ģenitīvs, tāpēc nepareizs ir savienojums „gaismas jutīgs” (piem., uz gaismas jutīgas plates). Pareizi jāsaka: uz gaismas jutējas plates.

4. Kā tulkot latviski vācu darlegen? Mūlenbacha vārdnīcā šai nozīmē minēts verbs izklāstīt. Citi runā par teoriju klāstīšanu. Abiem šiem verbiem tomēr nievīga nokrāsa. Var šai gadījumā lietāt verbu izklāt: izklāt teoriju.

5. Pareizs šāds teik.: Inventāra vērtība pēc izlaiduma cenām (labāk nekā pēc izlaišanas vai izlaides cenām).

6. Kr. кличка ir latv. iesauka, расправлять – iztaisnot, душегубка – vienkocis.

7. Blakus verbam statīt, nostatīt (par nedzīviem priekšmetiem runājot) iespējams subst. nostate.

8. Lozunga vietā blakus saukļa vārdam var teikt arī sauksme.

9. Pareizi šādi vārdu atvasinājumi: amalgamēt (ar amalgamu pārklāt); pusmūžnieki (pusmūža cilv.).

10. No formām kaplēt, kaplot, kaplīt ieteicams verbs kaplēt.

(542.) 24. Valodniecības komisijas sēde 1941. g. 15. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

Labāk teikt: 1) no jauniem (ne: jaunievēstiem) jautājumiem minami šādi; 2) Tautas komisārs uzliek pienākumu (labāk nekā: par pienākumu) trestu direktoriem utt.; 3) par darbu norisi jāziņo augstākai (ne: augstākstāvošai) iestādei; 4) uzraudzība uzdots (ne: uzlikta!) Statistikas pārvaldei.

(543.) 25. Valodniecības komisijas sēde 1941. g. 29. maijā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Labāk teikt: darbs norit (ne: noris) skolās sekmīgi.
2. Teikumā „Dziesma plūst no miljonu (miljons, miljoniem) cilvēku lūpām” pareizāka pirmā forma: dz. pl. no miljonu cilvēku lūpām.
3. Pareizs ir teikums: Mācās ap simtu, ap miljonu cilvēku. Var teikt arī: mācās ap simts (sastindzis nōminātīvs) cilvēku.
4. Arī rakstu valodā blakus vecākajai pareizajai divdabja formai „pieejams” pieļaujama izlokšņu forma „pieietams”.
5. Vārds „nezkas” rakstāms kopā, nezin kas – šķirti.
6. Adjektīva forma „pavēlīgs” pareizi darināta un atļaujama, piem., viņš to teica pavēlīgā balsī.
7. Кг. освоить nevar tulkot ar verbu apgūt, jo te prepozīcijai „ap” savienojumā ar verbu nav nekādas nozīmes. Parasti runā, piemēram, par zināšanu piesavināšanos, un šāds vārdu savienojums jau aprasts. Bet var šai nozīmē lietāt arī jaunu vārda atvasinājumu „piesavēt”, piem., zināšanas, mācības piesavēt; tag.: piesavēju, piesavējos.
8. Teikumā „Vai nu es drīkstēju tos kokus cirst, un tad man nekas nav jāmaksā, vai es viņus nedrīkstēju cirst, un tad esmu zaglis!” pēc sintakses likumiem „un” priekšā jāliek kommat. Bet ja grib sevišķi pasvītāt teikumā izteiktos divus iespējamus gadījumus, kas ievadīti ar saikli „vai”, tad „un” priekšā kommatu var arī nelikt: Vai nu es drīkstēju tos kokus cirst un tad man nekas nav jāmaksā, vai es viņus nedrīkstēju cirst un tad esmu zaglis!

1. (544.) Valodniecības komisijas sēde 1942. gada 18. martā.

Sēdi vada prof. J. Endzelīns.

Pārrunā dažus valodas prakses jautājumus.

1. Pareizā ltv. valodā vārdos nekad neizmet garus patskaņus, tāpēc forma pēd'jais (ar apostrofu aiz d) nepareiza. Tāpat aplam likt vārdā pēdējs apostrofu aiz jōtas, kā to kāds autors darījis, gribēdams laikam norādīt, ka vārdam noteiktās galotnes forma. Bet mēs taču nerakstīsim, piem., mīļais vietā mīļ's! Pareizi vajadzēja rakstīt bez apostrofa: pēdējs (kā vidējs, galējs).
2. Iespējami šādi salikteņi: gaismizturīgs, gaismjūtīgs (ne: gaismas jutīgs!), šķērdumsvars (Schlachtgewicht), gaissausuma kūdra (lufttrockener Torf).
3. Pēc verba piederēt jāliek prepozīcija „pie”, kur tas vajadzīgs, piem.: latvieši pieder pie āriešu rases (ne: āriešu rasei!).
4. Tādi vārdi kā Vāczemes egle, Kanadas balzams būtu rakstāmi ar lielo sākuma burtu.

A. (544) Valstnieku savienības sēde 1843-g. 18. marta nospied
16. - 18. Bagunāns iela 5.

Sēdi vada prof. J. Engelēns.

Pieņemti: A. Fariņģis - Daugava, Kuršāns, A. Kops - Kuldīga,
L. Sironis - Kuldīga, B. Ailiņš - Līvāni, J. Lūdavs - Līvāni,
M. Kalniņš - Rīga, J. Fambrogs - Sēja un Bēne, A. Bāns - Smiltene,
J. Čerņis - Drusti, A. Kups - Dauburģis, K. Frānsfelds, H. Frolov-
nis, V. Osis, K. Ose, M. Dārzulis - Kapsalaca, L. Līvarte - Rīga,
R. Hofmanis - Dobele, M. Sauls - Kure - Laube, A. Peltinš - Rīga,
M. Lauva - Liepkalns, J. Ģedro - Jaunlaicene, J. Laube -
Moriņis, P. Kalva - Sēpils, N. Kapsa - Bēlavs, Ed. Čerņis -
Laube, Ed. Čerņis - Rīga, K. Čerņis - Kaugurpaj, J. Mejsēls -
Vestelva, V. Rūks, A. Bērgins, Lige - Kērnāne - Līvāni, Men-
ģils - Līvāni, A. Ābele - Vaburva, E. Šmits - Ģeģēls, L. Čer-
ņis - Jaunlaicene, A. Čerņis - Sorkāns, K. Čerņis -
Sorkāns, J. Čerņis - Rīga, P. Čerņis - Čerņis - Rīga, pa-
visam 29 personas.

Pārņemta daļa no valsts prasmo jautājumiem!

Beidzamais uzglabājies protokols (sēdes dalībnieku saraksts).

RLB valodniecības nodaļas sēdēs un valodniecības
komisijas sēdēs pārrunāto
praktisko latviešu valodas jautājumu
rādītājs

Aiz pārrunātajiem latviešu valodas jautājumiem liktie cipari norāda valodniecības nodaļas un valodniecības komisijas sēdes protokola numuru, bet aiz šiem cipariem un kommata liktie cipari norāda sēdes protokola punktu, kurā attiecīgais latviešu valodas prakses jautājums pārrunāts, piem., 310,1 – 310. valodniecības nodaļas sēdes protokola pirmais punkts.

Ar † apzīmēti vārdi un frāzes, ko prof. J. Endzelīns nav ieteicis lietot.

Divskanis *o* apzīmēts gan ar *uo*, gan *o*, atspoguļojot dažādo rakstību protokolos.

Kur bijis vajadzīgs parādīt *e* izrunu, platais *e* apzīmēts ar *ę* (tā, kā tas apzīmēts protokolos).

Rādītājā lietotie saīsinājumi:

ak. = akuzatīvs

dat. = datīvs

daudzsk. = daudzskaitlis

divd. = divdabīvs

ģen. = ģenitīvs

lok. = lokatīvs

nāk. = nākotne

nōm. = nōminātīvs

p. = persona (gramatiskā)

pag. = pagātne

tag. = tagadne

viensk. = vienskaitlis

vok. = vokātīvs

Atsevišķi vārdi

a			
		aina; attēls; bilde; glezna	322,4
aba	312,14	aiters	317,8
abēji	312,15	aizači	539,6
abinieks	312,16	aizbāznis	318,1
āboliņš, amuols, †ęmuols	325,3	†aizbīdeklis; aizbīdnis	318,1
abpusējs, abpusīgs	503,3	aizbildekņis	423,4
abulis	312,16	aizbildēt	423,4
acains	335,7	aizbilst	423,4
acenes, †acaines, †actenes, brilles	312,17	†aizbilstamā, aizbildamā	423,4
acīmredzot; acīm redzot	493,4	aizdomīgs	381,3
ačikups, ačkups, ačkops	535,8	†aizgādnieciska, aizgādnieku organizācija	341,10
ādas graudi	402,14	†aizgrābjoši, aizgrābīgi	415,1
adatnieks	535,5	aizjūgs; iejūgs; pajūgs	331,1
adjektīvs	505,9	aizkravāties	422,4
adjunkta skolotājs, †skolotājs		aizlaidnis	318,1
adjunkts	379,9	aizliegts; liegts	404,10
ādu izstrādājumi, bet: ādas cimdi	485,2	aizlikums, aizstāju maksājums	413,5
advents, †advente, †atvente	317,1	aizmāršīgs, aizmirsīgs	449,7
agrīnība	524,4	aizmats, auglinieks, †auglenīca	350,4
aila	317,9; 311,1	†aizrautība, aizraušanās	463,5
aille	317,9	†aizrautīgs, aizrāvīgs	463,5
ailis	317,9	aizredze, †aizredzība, †gādība	340,3
		aizsardzības pakāpe	382,19

aizslavēt	410,2	aplaudēt	422,8
aizstājējs, †aizvietotājs, vietnieks	433,5	aplinku (ceļi)	366,9
aizstāšana, †aizvietošana	433,5	aplis; apluoce; gredzens	341,6
aizstāt, †aizvietot, †atvietot	340,1; 433,5	apļuot	464,2
aizvars	445,3	apmērs	487,2
†aizvietot, aizstāt	340,1	apmetne	362,2
akmens krāsa, akmeņa krāsa	312,5	apmierināt	484,3
akmens laikmets, †akmeņu laikmets	312,4	apņēmība; apņēmums; apņemšanās	446,9
aktiere, aktrise	316,4	apoteoze, pārdievošana	524,4
aktīvēt, †aktīvizēt	452,4	†aprakstīt (līkni)	484,3
aku †borēšana, urbšana	397,6	aprakstošās zinātnes	524,4
alnis, staltradzis	327,1; 466,3; 467,1	aprite	530,3
alsundznieces, †alšvangietes,		†apruoksnis, apvārsnis	469,10
alsunieces	511,3	apsauciens	322,1
alsundznieki, alsunieki	511,3	apsaukt	322,1
alutis	408,4	apskate	431,5
alvirtuves	340,9	apskatīšana	431,5
amalgamēt	541,9	†apsvilinājošs, apsvilinošs	408,7
amerikanoīdi	529,2	†apšaubīt	350,5
amuols, ābuoliņš, †ķemuols	325,3	aptaka	530,3
amorāls	412,3	aptumsums	412,1
anatomiks, anatomikums	523,10	aptuvens	480,2
anekdotisks, †anekdots	402,9	apvada komiteja	522,9
anglo-zakši	508,5	apvalcnieki	528,6
†antēna, antenna	434,1; 463,2	apvalks, ķitelis	475,5
anticipācija, iepriekšenis	510,6	apvārsnis, †apruoksnis	469,10
ap (†ieeja ap stūri)	484,1	apziest	382,20
apalītis	419,4	apzvejot	425,3
†apcietināšanas	427,2	ar, arī, †ar'	365,5
apgādāšana ar visu vajadzīgo	532,2	āra gaisā žuvis	536,15
†apgāde, †apgādiens, apgāds,		arbuks	521,13
†izdevniecība	316,3	ārkārtas remonts	393,14
†apgādnieciska, apgādnieku		ārmalu gals, vaļņu gals	532,2
organizācija	341,10	arods, †ārods	396,7; 321,1
†apgaisma, apgaisme	394,5	arodskola, †ārodskola	407,8
†apgaismības, apgaismotāju		†ārsts speciālists, speciālārsts	537,3
laikmets	358,3	ārtava	315,2
apgroze	530,3	artikulēta runa	527,5
†apgrozīties	364,3	artikulēta skaņa	527,5
apietīgs	468,4	†asasiņu sekta	491,1
apinis, apīnis, †appinis	422,7	†as'nis, asinis, asnis	365,4
apkalpe	353,3	†as'ras, asaras	366,1
apkalpot	538,2	†astonģadējs, astonģadu,	
apkārtenis, †apkārtraksts, cirkulārs	430,7	astonģadīgs (puika)	494,2
apklājs; uzklājs; pārklājs	533,5	atceļš, †atpakaļ ceļš	439,5
apkūlības	411,1	ateljē, dirbīkla	358,2
apkure	380,4	(vilciens) †atiet, aiziet	380,13
apkures izdevumi	488,2	†atjaunība	471,2
†apkurināšanas materiāli,		atkars; atkarā	507,8
kurināmās vielas	409,8	atklāju, atklāšanas akts	521,5
		atklāsme	340,5; 412,1

atkrāsot	450,20
†atkrist	396,10
†atlaide, atlaidis, rabats	482,1
atlaināšanas, atlaidu krāsa, kvēlkrāsa	318,3
†atlaist	468,7
atlants, †atlass	482,8
atlupušas, †noststāvošas ausis	456,9
atmirdzējums, †atmirdzums	494,1
atoms	451,2
†atpakaļ, priekš	402,10
†atpakaļ ceļš, atceļš	439,5
atpalcība	528,2
atpeste, atpestījums	437,1
atpūtnieki	523,9
atradne, †atrodne, rastuve	400,9
†atrast	407,7; 408,10
ātrīgs	520,8
atrisināt galvā	383,4
atsauksme, recenzija	432,4
atsejojums	541,2
atsejošana	541,2
atsejot	541,2
atskaite, atskaitīšana	522,6
†atskaits; pārskats	520,2
atslābums	335,5
atspirdzinošs, †atspirdzīgs	503,4
atspuogs	469,8
atstātība	474,4
atšaut	430,8
atšķaidījums; šķīdums; šķīdinājums	337,5
atšķelšanās	540,1
attaisnojamie, †attaisnojošie dokumenti	377,5
attēls; aina; glezna; bilde	322,4
attiece, attiecība, attieksme	337,6; 515,9
†attraucēšana	466,6
†attraucēt	466,6
†attulkot, pārtulkot, tulkot	381,4
atturīgas, †atturošas	460,3
atūdeņošana, atūdeņot	439,5
atvars	311,1
†atvietot, aizstāt	340,1
atvilktne, izvilktne	410,2
atzala	521,20
atzale, †atzele, †atzals	534,1; 417,11
atzars, †atzare	417,11; 534,3
atzinības raksts	532,2
atzinums	432,4
†auglēnīca, auglīnieks, aizmats	350,4
augļu vāksna, vākšana	521,6

augсна	521,4
augstenes, bēniņi, istabaugša	432,3
augšā minētie, augšminētie, minētie	361,4
augšup; augšpus	394,13
augšupējs	530,4
auriņš, putnu būris	464,4
ausains	335,7
austrumnieki; austrumieši	511,4
autarchija	391,13
†autarchija, autarkija	451,1; 416,1; 391,13
auto	482,3
autoritātīvs	412,3
aziatisks, azisks	408,1

b

bagāža	388,14
baisms	467,3
bajārs	499,2
balsekli, balss saikli	327,3
balss tiesības	521,7
bāra, bāra, bāru, bāru bērns	504,1
†baudīt (izglītību)	353,5
†bauskenieši, baušķenieki	423,2
bēglis; †bēguonis; bēgulis	348,7
bēgļu, †bēguoņu laikmets	348,7
†beice, kode, kodne	402,4
beļamas preces	533,5
bērtne; bērumis	395,14
berzt; berzēt; ieberzēt; †rīvēt, †ierīvēt	398,4
berztene, berzumi; †rīvmaize	419,4
†bezcerīga, bezcerību, necerīga	406,6
bezdarba ļaudis, bezdarbnieki	384,3
bezdarbs	384,3
†bezdomīgs, bezdomu	449,9
bezgala daudz, mazs, liels	484,2
bezgalīga žēlastība	524,4
†bezklūdains, bezklūdu	500,1
bezmaz	333,5
†bezmērķtiecīgs, bezmērķa	397,12
†bezsāpīgs, bezsāpju, nesāpīgs	469,1
bezsejība	532,2
†bezsārnains, bezsārnū	456,5
†bezmiedzīga, bezmiega nakts	458,4
beztrūdu zeme	534,2
biedrinieks; biedriniece	333,4
biedrs, †biedris	351,2
(iedzīvotāju) †biezība, biežums	417,2; 458,1
(ūdens) †biezība, (ūdens) biežums	476,7

bilde; aina; attēls; glezna	322,4
bioloģijas, †bioloģiskā stacija	409,8
bismuts, †vismuts	522,1
blaivs	469,6
blakus (peļņa, ienākumi)	412,4
†bleķa, skārda plāksnes	423,7
†bļitka, spangale, žibulis	407,3
†bļitkot, spangalēt, žibuļot	407,3
boiōtieši, †boiōcieši, †beocieši	391,5
bojāēja	333,5
bojā iet	333,5
brālene, brāļa meita	332,2
brālenis, brāļa dēls	332,2
brālēns, tēva vai mātes brāļa dēls	332,2
brālīskis tuvums	524,4
brašulis	538,13
brālnieks	333,4
†braukšanas izdevumi, ceļa izdevumi, braucamie jeb braucienu izdevumi	409,8
†braukšanas nauda, braucamā nauda	407,9
†breksis, plaudis	381,1
briedis, briedis platradzis	327,1; 467,1
brilles, acenes, †acaines, †actenes	312,17
brīnum labs, jauks	394,24
brīvestība	383,16
brīvklausītāji	470,1
bruņots naudas skapis	378,18
brutopelņa	481,9
brutto	433,1; 481,9
budāt, †vāķēt	370,1
†buks, stirnāzis	432,3
bulta	318,1
bults	318,1
bultu †smaiļi, smailes	467,4
†bumbu droša patvertne, pretbumbu patvertne	449,4; 466,9; 510,4
burtu nosaukumi	396,6
buŗu, †būŗu, †būŗu laiva	396,3
būte, †būtne	342,1
būtva	366,7; 377,2

c

cand. paed., †cand. paid.	426,1
cand. phil., †kand phil.	391,18
caur 463,6; 394,7; 383,14; 483,1; 382,8	
caurauklotas, †cauršņorētas lapas	456,15
caurredzams	429,5
caurspīdīgs	429,5
†caururbots	493,11

cegums, cekuls	369,2
celsme	412,1
†celtnis, celtuvis, lifts	456,2
†celtspēja	495,5
cēlums, cīlme, †sākotne	371,4; 345,4; 524,3
cembe, cemme	374,2
cemurs	484,3
censlis, censulis	371,4
†cepteris, scepteris	445,1
cheirotonija, †hirotonija	408,2
chimēra, †himēra	406,2
chinīns, †hinīns	393,6
chorvāti, †kroāti	425,1
ciekurs, ciekurzis, †ciekuris, †cierkuzis, †čiekurs, †ciekursis	432,1
ciemats	531,3
ciems	538,12
ciena, ciens, cieņa	346,2; 518,1
cienaists	346,2
cieniība	346,2
ciet, cieti	400,6
ciete, †stērķele	521,20
(ūdens) †cietība, cietums	458,1
†cietošā, ciešošā, cietēja bērna	403,9
cikloīdāls	484,3
cilas	524,1
cildens, cilds	451,10
cilme	524,3
cilvēcīgs; cilvēcīskis	479,3
cilvēku ēdājs, kanibals	370,3
ciparnieks	538,11
cirkulārs, apkārtenis, †apkārtraksts	430,7
†cita starpā, starp citu	464,8
citticībnieki	432,2
†collīgs	440,7
†comiltonis, kommīltonis	441,1
cūkgaļa	485,2

č

†čekoslovaki, čechoslovaki	433,2
četri simti, četrisimt, četrsimt latu	382,10
čugunnieks	535,6
čuguns, ķets	445,2
†čukstis, suflīeris	378,17

d

(Vīnes) dabas †vēsturiskais, vēstures mūzejs	398,6
dabīgs	493,1; 436,5

dabisks	493,1; 432,6	divējas sliedes (divi pāri sliežu)	505,10
dadzājs, dadziens	539,4	divēji	312,15
daiļruna; daiļdarbi	403,17	divmēlība	382,19
†daiļrunāt	403,17	divradu	332,2
daina, daiņa	322,9	divsliežu (dzelzceļš)	505,10
daiva	382,3	divtulība	466,5
dalis, paja	382,3	duoblis	456,13
darba klausība, †darba kļaušas	361,3	duotības; duotumi	366,5
darīgs	382,19	doktōrs	316,1
†darītgrība	495,5	donžuans (bet: Don Žuans)	475,3
dārks, lāsains	524,4	†dorša, menca	381,1
darwinisks	521,11	drāma, †drama	323,1; 514,8; 370,2
dārzāji	521,20	drāmas, †drāmatiskie pulciņi	531,2
daudz	417,6; 443,6	drāslis	386,11
†daudzrunātība, daudzrunība,		drāstīt	386,11
daudzrunīgums	429,6	draudzības izbeigums	540,1
daudztrūdu zeme	534,2	drausme, drūkst	377,4
daudzveidība	524,4	†droška, garene	521,2
dauzienmasāža	389,7	druka	411,4
debesīs, †debešup	358,6	drukasloksne, †iespiedloksne,	
dēbitors	382,12	iespiedumloksne	411,4
degakmens	438,1	drukāt	411,4
degamie materiāli, degammateriāli		dūmenis, skurstenis	471,4
	514,6	dūmots	389,14
degamvielas	514,6	dumpjoties	379,11
degme	482,7	duplikāts, †dublikāts	403,13
degsme	469,7	†dūrainis, dūrainis	328,6
degviela, degamviela	438,1	duris, durvis	310,4
†de jurē, de jūre	401,1	dvēsele, †dvēs'le, dvēsle	365,4
dekada	531,1	dzeja	426,2
dekāns, †dēkāns	417,4	dzejisks	432,6
dēļ	434,6	dzejolis	426,2
†demōns, dēmons	481,1	dzeloņstieple	402,5
dēva, nodoklis, nodevas, mesli	525,3	dzeltāns, dzeltens, †dzeltēns	469,2
deva, deve (die Gabe)	334,10	dzelzceļš, †dzelzscēļš	375,10
devums	315,2	dzelzszāle	375,10
dezinfekcija	527,5	†dzenskrūve, dzinējskrūve	406,5
diafragma, †diafragmats	323,1	dzērājs; dzērējs	370,3
dialogs, †diālogs	392,13	†dzēšlāpa, sausēklis	358,4
diengrāmata, dienas grāmata	382,18	dziedētava, †dziednīca, sanātorija	395,1
dieverene, dieveņa meita	332,2	dziedīgs	384,18
diēverēns, dieveņa dēls	332,2	dziesmu svētki	464,7
dieveris, vīra brālis	332,2	dzimstība	404,7
dievestība	383,16	dzimta; dzimte	519,2
dievība	383,16	†dzimtbūšana, dzimtbuve,	
dievkalpojums	403,17	†dzimtsbuve	339,6; 467,5
dīkdienis	494,12	dzimte; dzimta	519,2
†diocesa, dioicēze, diēcēze	439,4	dzimtsarakstu, dzimtsarakstu	
dirbīkla, ateljē	358,2	nodaļa	338,3
divatā, †divātā	386,4	dzirkles, †griezīklas	444,1
†divbalsības, divbalsu vingrinājumi	468,8	†dzīsmē, dziņa, tieksme	415,5
		dzīves iekārta	527,5

dzīves izmaksas indekss	482,4
†dzīvespriecīgs, dzīves prieka pilns	488,1
dzīvniekkopība	529,1
džempers, džemperis	328,7
e	
ebrējs, †ebrietis	402,15
ēdājs; ēdējs	370,3
ēdamā karote	377,5
†ēdnīca; ēstuve	388,7; 496,2
†eikumenisks, oikumenisks	406,2
eiropīdi	529,2
eiropisks, †eiropisks	391,15
ekipāža	388,14
eksaltācija, †eksaltāte	404,2
eksaltējums	404,2
eksaltēts	404,2
eksarchs, †ekzarchs	402,9
ekvinokciju taisne	484,3
elektrības aparāti	480,8
elektriskie aparāti	480,8
elements	493,7
†elitē koncerti, elites koncerti	385,2
elpokle	409,3
†eļmuols, amuols, ābuoliņš	325,3
ēncietīgs, †ēnturīgs	527,5
eposs, eps	521,13
†eretīķis, hairētīķis	446,4
†eršķis, sāre, †sūra	474,2
esamība; esme; ira	466,7; 337,7
eskimi, eskimosi	523,8
†ešalons, ešelons	521,13; 389,5
ēteris	317,8
evaņģēlijs	341,12
f	
fābula, †fabūla	370,2
fiziko-ķīmisks, †fizo-ķīmisks	508,5
flīģelis	515,11
florencieši, †florentieši, †florentinieši	444,3
francis, francūzis	362,4
furāža	388,14
g	
gabala	447,5
†gādība, aizredze, †aizredzība	340,3
gadsimteniskas, gadsimtu,	
gadsimteņu svārstības	521,16
gadskārtējs, †gadskārtējs, gada tirgus	375,4

gaidabas	390,15
gaidāmais laiks	389,16
gaidīgs	531,5; 390,15
†gaismekle, †gaismeklis	473,1; 471,5
gaismenis, gaisminātājs	535,6
gaismizturīgs	544,2
gaismjūtīgs, †gaismas jutīgs	544,2
gaismmīlis	527,5
†gaisotne, vide	457,4
gaissausuma kūdra	544,2
gaitas daļas, ritošās daļas	380,6
gaitene	440,2
gaitenis, koridors	472,1; 440,2
gājrats	534,5
galdnieka darbnīca	490,3
galība	516,5
galva	443,8
galvaspilsēta, galvas pilsēta	479,6; 464,7
gandarīt	439,8
gandrs, stārks, svētelis, †starks,	
†starķis, †starka	419,3
gar	426,7
garāža	388,14
garene, †droška	521,2
garenisks	395,12
garens	395,12
gaūdības	399,15
gaudīt	359,2
gavilnieks, †gaviļnieks	417,3
gāzveida, †gāzējāds stāvoklis	403,12
gigantisks, †gigants	393,5
glabātava	533,5
glābene, †glābenis	311,6
gludeklis, †pletzelis	395,3
grafika, †grafiks	537,7
grāfiste	431,7
grammofons, †gramafons	401,1
grāvīgs	531,5
gredzens; aplis; apluoce	341,6
gremde	521,8
gremojamie, gremošanas, †gremotāji	
organi	493,12; 450,19
gremotava	409,3
grieziens	456,17
†griezīklas, dzirkles	444,1
grieznes, šķēres, zirklītes	335,9
†gruntsgabals	378,18
gulsnis, †špala	397,10
†guns, ugns, uguns, †guntiņš	391,16
ģ	
ģenerālitate	490,6

(kaulu) ģindenis, skelets	450,16
h	
hairētiķis, †eretīķis	446,4
hēgūmens, †īgumēns	419,1
hellēņi, †helēņi	460,2
hercogīste	431,7
hiacinte, †jacinte	396,1
hieromonachi, †jermonachi, svētmūki	409,1
†hinīns, chinīns	393,6
hipodiakons, †ipodiākons	419,1
†hirotonija, cheirotonija	408,2
homogens, viendabls	538,9
horizontāls, līmenisks	395,12
humorīgs; humorisks	388,8
i	
†i, ir	385,7
ideālistisks, †ideālistisks	507,4; 384,16
idille	380,10
iedaļa; daļa	445,4
†iedarbe, †iedarbība, iedarbība, iedirbe	378,18; 337,10
iedaža	415,7
iederīgs	375,3
iegāde	393,13
iegaumēt	521,18
iejēgties	524,4
†iejemt (dzīvokli, telpas)	396,14
iejūgs; pajūgs; aizjūgs	331,1
iekala	410,2
iekam	410,2
iekams, iekāms	417,9; 341,1
iekams, kamēr	406,9
iekars, †rāmītis	409,3
iekš	443,7
†iekš kā, †iekš tā	396,21
iekšmisija, iekšējā misija	339,3
†iekustināt (jautājumu)	353,5
ienasa	417,11
ieņēmumu posteņi	490,4
†iepriekš, priekš	403,6
iepriekšenis, anticipācija	510,6
ieradums; paradums; ieraša; paraša, ieraža, paraža	326,1
†ierakne, ierakums	395,14
ieredze	410,2
†ierīvēt, †rīvēt, berzt, berzēt, ieberzēt	398,4
†ierosa, †ierose, ierosme, †ierosma	414,3
iesaiņojamie materiāli	482,8

iesauka	541,6
iesavināt	536,14
ieskaite	522,7
ieskaits	522,7
iespaids; ietekme	505,3
iespēja; iespējamība	396,13
iespējams, varams	432,5
iespiede, iespiešana	430,2
iespiedumloksne, †iespiedloksne, drukas loksne	319,5; 411,4
iespiests darbs, iespieduma darbs, iespiests, iespiedums	411,4
iesvaidīt	443,2
iesvētīšana	437,1
iesvētības, konfirmācija	437,1
ietere, vīra brāļa sieva	332,2
ietvars, rāmis, †ietvere	388,11
ievadam; ievads	326,2
ieviet	532,2
iezemjuot, †iezemuot	340,4
†īgumēns, hēgūmens	419,1
ikviens; neviens	502,5
imperīālistisks	521,11
inerce, inercija	484,3
infinītezmāls	484,3
inkognito, †inkognīto	413,2
integrēt	395,10
interesēt	431,1
†intervence, intervencija	521,13
†inženieris-architekts, inženieris un architekts, inženiera arhitekts	379,9
īpatība; īpatnība	425,2
īpatnis	374,6; 377,1
īpats, īpašs, †īpatns, īpatnējs	529,1; 377,1; 374,6
†ipodiākons, hipodiakons	419,1
īpsils, †ipsilons	396,6
īra; esme; esamība	337,7
†irsis, alnis	466,3
īstie studenti	470,1
īsts zīds, †dabīgs zīds	436,5
īz	483,4
†izbeigušamies	447,3
izboztas acis	524,4
izcili; izcilus	468,6
izcilība	412,1
izcils	390,10
izdegas	398,7
†izdeva, †izdeve, †izdevniecība, †apgādiens, apgāds	316,3
izejas vērtība	334,11
izejviela	317,2

†iziet, iztīrāt (tematu)	538,3
†izkārta	496,3
izklāt (teoriju)	541,4
izklauvēšana, perkusija	493,16
izkravāties, †izvilkties, aizkravāties (no dzīvokļa)	422,4
izlaiduma, †izlaides, †izlaišanas cena	541,5
izlasenis, izlasnis	538,8
†izlīdzne	426,5
izmekle, izmeklēšana	494,10
izmekles, izmeklēšanas cietums	398,8
†izmērama, izmērījama	457,1
iznasas tirdzniecība	531,3
†izpalikt	433,6
izpeļņa	383,10
†izpilde	431,9
izpletnis, †krītširmis, kriteklis, plētenis	402,6
izrakteņi	400,10
†izrietināt slēdzienu	396,17
†izsamisums, izmisums	433,4
†izsaukt	407,7; 414,5
izsekot (zagļus)	387,5
†izskandis, koncerts	466,3
†izslēgt	396,17
† (ir, nav) izslēgts	396,18
†izsmelt (jautājumu)	388,5; 396,15
†izsmelošāk	392,12
izsole; sacensība; konkurence	378,10
izspiedums	382,19
†izšaltēt, izslēgt	472,1
†izšķirēji, izšķirīgi	494,4; 506,3; 468,4
izšķirīgs, †izšķirējs	507,1; 526,1; 510,1
iztaisnot	541,6
iztrūkšana	331,2
iztrūkt	331,2
†izverdums, izvirdums, izvirums	434,2
izvērtēšana	417,11
†izvest (dežūras, darbus)	463,6
izvietāšana	532,2
izvietot	410,2; 400,13
†izvilkties, izkravāties, aizkravāties	422,4
izvilktne, atvilktne	410,2
izzinīgs, mācīgs	531,3
izzīņa	328,5
j	
†jacinte, hiacinte	396,1
jaunkundze	515,2
†jaunradīt	421,4

jeb; vai	487,3; 394,25
jebkurš, kaut kurš	378,18
jēlviela	317,2; 478,6
†jermonachi, hieromonachi, svētmūki	409,1
jo; tāpēc ka; tādēļ ka	399,1
jurisprudence; tiesību zinātne	332,6
jūrmala, jūrmala	344,1
jūras kuģi	481,9
jutīgs	513,1; 541,3
jūtīgs	513,1
jutoņa; †jūtoņa	452,5; 320,7
†juvelīrs, juveliera darbs	404,3
k	
kâ; nekâ	403,14; 426,6; 492,3
kablīgas kājas	529,1
†kadiķis, paeglis	335,10
kalte	362,2
kalve, smēde	390,5
kalvis, kalējs	390,5
kamēr; iekams	406,9
kamera, †kāmera	406,2
†kapars, varš	466,3
kapitālīks	521,11
kaplēt, †kaplot, †kaplīt	541,10
kapriciozs, †kapriss	521,13
†kapteinis-leitnants, kapteinleitnants	332,1
karaliste	431,7
kāršu spēles termini	369,5
kārta	519,2
kārtējs	470,1
†kārtības rullis, noteikumi, reglaments	436,2
†kārtības sauciens, apsauciens	322,1
kārtns; kārtīgs	346,10
kārtnums	417,11
kārtula	346,10
kasācija, †kasacēšana	380,2
†kastiņa, kastīte	404,4
kâ tads	396,16
katrs	467,7
kaulmilti, kaulu milti	486,3
(kaulu) ģindenis, skelets	450,16
†kava, †kavs, †rida, pakete	507,5
kavēt, neļaut, liegt	378,18
kāzu būtva	377,2
klājējšūnas, segšūnas	493,15
klātbūte	342,1
klātiene	419,4; 493,10
klāt neesošs, †projām esošs,	

†prom esošs	401,9
klātums	493,10
klausītājiem (-jās), klausītāji (-jas)	366,8
klausītāju †biezība, biežums	417,2
klētsaugša	481,7
klētspriekša	481,7
klimats	514,8
kliņģeris, kriņģelis	322,5
†klopsis, sitenis, †sitiens, sitnis	361,1
kļūdains	500,1
†knaģi, spēlītes	520,6
kņāva	431,3
kode, kodne, †beice	402,4
koksagizs	539,5
koku darva	485,2
kolchoznieks	539,3
kolchozs	521,15
kollektīvs, †kolektīvs	418,1; 401,1
kōls	317,7
kommats	323,1
kommītonis, †comiltonis	441,1
kommunikē	521,13
komplektība	531,3
komūnisks	521,11
konfektes, sukrenes	332,3
konfirmācija, iesvētības	437,1
konkurence; izsole; sacensība	378,10
konsultēt, †konsulēt	411,7
kontinents, †materiks	506,7
kontinuuma kinematika	490,4
kopa; kopums; kopība	486,4
†kopbalsīgi, vienbalsīgi	341,11
kopējs; kopīgs	454,1
kopiena	531,3
kopīpašnieki, līdzīpašnieki	411,3
kopoti raksti	426,3
kopraksti	426,3
koss, zveirs	434,3
košļāt	430,5
kotācija, †kotācēšana	380,2
krample	409,4
krāpīgs	378,2
krasa	434,3
krāšņs	430,6
kraujamas preces, kraujampreces	533,5
krauņi	434,3
kreditors, krēditors	382,12
kredits, †kredīts	382,12
kreimene, †maiņa pulkstenīte	405,4
kreisās, kreisējās vītes	516,4
kreisup	516,4
kreisupējs	516,4

kremācija, †kremātorēšana,	
pārpelnošana	380,2; 366,2; 367,1
†kremātorēt	366,2
kremst	418,8
kremtošs, kremšošs, †krimstošs,	
kremtīgs	428,3
krimst	418,8
kriņģelis, kliņģeris	322,5
†krist (acīs), durties (acīs)	334,1
kristībvārds, †kristīts, †krustāms	
vārds, †krustvārds	329,1; 421,4
kristieši (kristiešu summa)	437,1
kristietis, kristnieks	437,1
kristīgā ticība	437,1
kristīgums	437,1
kriteklis, †krītširmis, plētenis,	
izpletis	402,6
†kroāti, chorvāti	425,1
krucifikss, †krucifiks	411,6
krustvārdu mīkla	421,4
kučieris, †kučiers	333,3
kūdreņis, kūdreņi, zemes malka	514,7
kūlis	484,3
kum̄pis, šķiņķis	343,3
kundzene; kundze	515,2
kundzisks	432,6
kunidze	439,5
kunigs	439,5
kūrējs, †kurējs	511,2
kurekļi, kurināmie materiāli	482,8
kurkata, vagonete	429,5
kurpnieks	389,6; 490,3
kūrnams	313,1
kursenieki	404,5
kūrvieta	313,1
kvēlkrāsa, atlaidu, atlaidināšanas	
krāsa	318,3
†kviešu dzeltens, kviešu dzeltānumā	
	426,8
kvītēt, †kvītēt	334,8
†kvīte, kvīts	334,8
ķ	
†ķēkša, virēja	356,1
ķēnīste	431,7
ķets, čuguns	445,2
ķilda; strīdus; rāte	346,1
ķīlas, aizcīlas	318,2
ķīlāt, aizcēlt	318,2
ķīmikāliju, †ķīmiskā, †ķīmijas	
rūpniecība	480,1
ķitelis, apvalks	475,5

I	
labās, labējās vītes	516,4
labestība, †labība, †labata	348,5; 383,16
†labotāja, †labojoša, labojamā vingrošana	469,9
labprāt; labprātāk; vislabprātāk	479,7
labums	343,4
labup	516,4
labupējs	516,4
laidelēties	346,7
laikā, laikus, †savlaicīgi	337,8
laimests, †vinnests	345,1
laimēt, †vinnēt	345,1
laipns	450,8
laistīkla, laisteklis, laistīklis, laistīkle, †lejkanna	408,3
lāsains, dārks	524,4
latvietis, latvis	475,1
lazda, †lazds, †lēzds, †lagzds, lagzda	333,2
†ledus auksts	397,13
leduspuķe, †ledspuķe, †ledpuķe	456,14
†leitmotīvs, vadmotīvs	348,3
†lejkanna, laisteklis, laistīkla, laistīklis, laistīkle	408,3
lejums	325,1
lejudējs	530,4
leņķis, stūris	356,5
†lepns uz ko	378,1; 437,7; 374,4
lēse, rēķins; saskaits	431,6; 378,11
lēst	422,2; 431,6
lete	418,11
lidenes, lidokles, †skrejlapīnas	511,8
lidināties	346,7
lidmašīna	317,3
lidojums; lidošana	439,7
lidosta, gaisa osta	402,7
liduotājs; liduonis	366,12
†līdzautors	452,3
†līdzbiedrs	344,4; 450,4
†līdzcilvēks	344,4; 483,1
†līdzdalība, piedalīšanās	450,4; 536,2
†līdzdalībnieki	517,1; 468,8
†līdzdalīt	405,7
līdzgaitnieks	527,3
līdzīgs	484,3
līdzīpašnieki, kopīpašnieki	411,3
līdzjutība	513,1
līdzjutīgs	513,1
līdzko	394,21
līdzuojums, †nolīdzinājums, †vienādojums	317,10

līdzuot, pielīdzuot	317,10
†līdzredaktors	337,4
līdzs	494,1
līdzstrāva	452,3; 344,4
līdzteku (ceļi)	366,9
liegt, neļaut, kavēt	378,18
lielā-māte, mīlā-māte	371,1
Liieldiena(s)	439,7
lietiskais stils	380,8
†lietderēt, derēt lieti	483,1
lietisks	442,4
lietišķīgs	442,4
lietutis, †lietuts	408,4
lietuvji, leiši, †lietavji; lietuvieši	341,3
līgō	317,6
līgodziesmas	483,5
līgosvētki	483,5
līgzdot, līzdot	534,5; 494,13
līksme, †līksma	403,5; 525,1
līkumainums; līkumotība	391,23
līkumisks, līkumīgs	479,3
līmenisks, horizontāls	508,8; 395,12
līmens	395,12
līnēars, †līnēals	477,6
līpeklīgs	529,1
†līterārie, līterātūras pulciņi	531,2
līterārs, †līterārīks	337,3
līzda, līzds, līgzds, līgzda	333,2
līzdot, līgzdot	494,13; 534,5
locījuma gals	532,2
loga rāmis, †ietvere, ietvars	388,11
lopīskis	432,6
lūgaziēši, †lūgaziēki	405,2; 494,16
lūgumraksts	384,12
lūgums	384,12
†lūstīgs, †lūzīgs	395,11

J

Jāunestība	383,16
Jāunība	342,2
Jāunums	342,2

M

mācīgs, izzinīgs	531,3
maīandrs, †meanders	409,2
†maīja pulkstenīte, kreīmene	405,4
maīnība	528,5
maīnīgums	528,5
mājas būtva	377,2
māju, mājas dzīvnieki	450,14
māksīms, māksīmums	314,1; 410,3
malkuot	469,12

manna	462,2; 502,1
mārša, brāļa sieva	332,2
māsene, māsas meita	332,2
māsenis, māsas dēls	332,2
māsēns, tēva vai mātes māsas dēls	332,2
māsīca, tēva vai mātes brāļa vai māsas meita	332,2
mātbrālis	332,2
materiālais	521,11
†materiks, kontinents	506,7
mātes māte	332,2
mātes tēvs	332,2
†mātes valoda, tēva jeb dzimtā valoda	440,8
māģice, vīra māte	332,2
mātiski, mātišķi	341,2
†matrožveidīgs	459,1
mazatne, mazotne	513,3
mazdēls, dēla dēls, meitas dēls	332,2
mazgulis	379,5
mazmazdēls	332,2
mazmazmeita	332,2
mazmeita, dēla meita, meitas meita	332,2
mazrūdu zeme	534,2
mazumā (vairumā un mazumā)	378,8
medicīnas, †medicīniskie aparāti	480,8
medīkla	455,2
medīklis, medijamais dzīvnieks; medījums	455,2
melnkrekls, †melnkrekls	401,3
menca, †dorša	381,1
mērķtiecīgs	397,12; 524,4; 423,5
mesa, †messa	418,1
metallietuve	505,8
metamorfoze	498,1
meteorologi, †meteriologi	461,2
mētopolīts, †mitropolīts	397,17
meža materiāli, †mežu materiāli	479,4
mežaugi	533,3
mežģines, mežģenes, †mežģīnes	468,2; 456,6
mežmala, mežmale	494,7
mierinieciņa	540,1
mierinieki	540,1
miestiņš, miests	381,5
miglains, miglots	399,14
mīlabas	390,15
miljonais	497,3
miljoniem	447,2
milzum bagāts, milzum daudz	394,24
mīļā-māte, lielā-māte	371,1

minerālūdeņu iestādes	491,3
minims, minimums	314,1; 410,3
minus, †mīnus	462,2
†mircīgs	395,11
mirdzums	494,1
mirstams, †mirstīgs	395,11; 391,7
mirstība	404,7
mocīgs, †mocošs	535,5
†modulis, moduls	484,3
mongoloīdi	529,2; 510,5
morāls	412,3
motto	433,1
mozaikas veida, †mozaikas veidīgs, mozaikveidīgs	510,3
†mude	476,8
†mutiski, mutvārdiem	432,6

n

nācija	423,3
nacionālais	521,11
nags	409,4
naīvais	428,1
†nākamība	402,13
nākamie laiki	391,7
†nākdamai	408,7
neapdāvinātība u.c.	384,17
neapmierinātība	384,1
†necaurīdība	515,10
(ne)caurīdīgs, †(ne)caurīdošs, (ne)caurīžošs	494,3
necerīgi, bezcerības	365,2
necilība; necilums	348,6
necils	348,6
nedegams, †ugunsdrošs	399,16
†negadījums, kļūme; liksta; klizma; nelaiimes gadījums	494,6
negaža	499,1
negroīdi, †negrīdi	529,2; 510,5
†nēģis, zutiņš	422,6; 466,3
neienākušās, nenokārtotās, neiemaksātās, †izstāvošās	403,15
summas	403,15
neizzināmība	531,3
neizzinātība	531,3
nekā, kā	426,6; 492,3; 403,14
neklāties apmācība	519,3
neklāties studenti	519,3
neklātums	493,10
neļaut, liegt, kavēt	378,18
nemirkstams, †ūdeni necaurīdošs	391,7
ne par ko; neparko	334,6; 438,2

†nepārprotamā kārtā, nepārprotami	485,2
nepatiksme; nepatīkšana	353,1
nepieprasīti preču piedāvājumi	381,9
ne reti; nereti	394,22
nerūpināt; neinteresēt	477,3
nerūsīgs	531,4
nerūsošs	531,4
nervīgs	469,5
nesāpīgs, bezsāpju, †bezsāpīgs	469,1
nesašaujami, †šāviņu droši (stikli)	429,6
nesls	315,2
ne tikvien	334,7
netto	433,1
nevarīgs	365,2
neviens; ikviens	432,7; 502,5
ne visai	400,8
nezin kas	543,5
nezkas	543,5
nīcenieks, nīceniēce, †nīciete	389,18
nīdams, nīdējams	456,16
no	514,3,4; 408,5; 391,12; 403,11
nodarbība; nodarbošanās; nodarbe	538,1; 417,11; 478,1; 449,1; 374,8
nodarbinātības indekss	481,9
nodokļu iejēmumi; iejēmumi no nodokļiem	481,9
nodokļu padomnieks	473,3
†nojauda, nojauta	356,4
†nojūrot	508,4
noktirne, nokturns, †noctirne	441,1
nolaidenums	416,3
nolēses devējs	532,2
†nolīdzinājums, †vienādojums, līdzuojums	317,10; 383,13
†nolīdzināt, †vienādot, nolīdzot, pielīdzot, līdzot	317,10; 383,13
nolīdzoņa	540,1; 532,2
noliktava	533,5
nolikums	532,2
†nomainīt	397,20
nometne	362,2
nometnieki	340,2
†nuometņuoat	472,3
†nuometņuoatāji	472,3
†nopamatojums, pamatojums	520,11
nopietnība; nopietnums	465,3
norāde	461,3
norinda, †špalera	509,4
†norīvēt, noberzēt, noberzt	418,5
norunas grupējums	524,4
nuosēdls	340,2

nosimte, procents, pagaida, pagaidis	485,1
†noslēgums, nobeigums	511,1
nostate	541,7
†noststāvošas, atlupušas ausis	456,9
notece; tece	402,3
noteka, notaka	402,3
notekle, †renstele	402,3
noturība, stabilitāte	531,3; 477,4
noturīgs	477,4
novecināt	451,8
novele, †novēle	416,1
novietne; situācija	362,2
nuvietuokle, novietojamā stacija	453,1
noziest	382,20
nozīme, pazīme	382,16
nozveja	425,3
nožēlošana; nožēla	362,7
nummurs, numurs	323,2

O

†obligātorisks, obligāts	376,6; 429,2
oikumenisks, †eikumenisks	406,2
opōnēt	424,2
optims	410,3
organizētība	535,6
uōse, sievas māte	332,2
uosma, †uoša, †oža	332,5
uōsvis, sievas tēvs	332,2
ošņāt	430,5
otrs	500,2

P

pabērnis, pabērnss	343,2
padaļa; iedaļa	445,4
†padomēšana	374,10
padomiski	523,6
padomu birojs	488,2
paeglis, †kadiķis	335,10
pagaida, pagaidis, procents, nosimte	485,1
†pagājība; pagātne	385,3; 397,11; 402,13
paja, dalis	382,3
pajūgs; aizjūgs; iejūgs	331,1
pakete, †rida, †kava, †kavs	507,5
pakļāvīgs	527,4
pakraste; piekraste	323,5
palikt; kļūt	475,1; 406,3
paļāvīgs	463,5
pamatojums, †nopamatojums	520,11
pamatstāja	425,4

panazlis 350,3
panijas, †paniņas, †panīnas, †paņas 487,4
papildu; papildus 401,10; 469,13
paplāksne 321,2
paplāte 321,2
pār; par 504,2; 446,8
pāra; pārā; pāris 468,5
paradokss 402,9
paradums; ieradums; paraša; ieraša
paraža; ieraža 326,1
pārākapdzīvojums,
pārmērapdzīvojums 366,4
pāraknoties 495,8
pārapdrošināt, pārdrošināt 443,11
paraža; ieraža; paradums; ieradums 326,1
par daudz 518,4
pārdieošana, apoteoze 524,4
pārdot, atsavināt 378,18
pārdotava 312,1
pārdrosme 537,2
pareizība; pareizīgums; pareizums 378,4; 401,5
pārejošs 380,9
pārigauņot 396,23
pārklājs; apklājs; uzklājs 533,5
pārlatviskot; pārlatvināt 315,3
†pārliksme 396,22
par neko; ne par ko 438,2
pārneses, pārņemšanas kustība 484,3
pārpelnošana, kremācija 367,1
pārraušana; pārrāvums 466,8
pārskats; †atskaits 520,2; 522,6
†pārstāvniecība; pārstāvība 465,2
†pārsteidzējs 510,2
pārvasarājošana 526,2
pārvērtība(s) 466,7; 393,7
pasars 487,5
pasaukt; pasūtīnāt 490,1
pasniegt; sniegt 384,15
pastāsts 399,14
pasūtenis 533,4
pasūtīnājums; †pasūtījums 393,8
paša, †pašā 521,10
pašreiz, †patreiz, patlaban 396,2
pateicīgs 384,14
patēvis, patēvs 343,2
patiesība; patiesums 401,5
pavadīt (vasaru, laiku) 538,5; 390,14
pavards 413,4
pavārds 413,4

pavēlīgs 543,6
pazīme; nozīme; zīmotne 382,16
paziņot; ziņot 424,4
pēcmeģinājums 336,1
pēcncējs, pēcncācis, pēcncieks 362,6
pēdējs, †pēd'jais, †pēdēj's 440,3; 544,1; 407,4
pēds 409,4
pēkšņs 430,6
peldkostīms 317,3
perkusija, izklauvēšana 493,16
†personīgs; privāts 383,15
personiskais stils 380,8
pētīgs, pētījošs, †pētošs 528,4; 428,3
†pianinos, pianīnus 392,10
piebrauktava, piebrauktuve 527,5
piecdesmitgadējs 527,1
piedalīšanās, †līdzdalība 450,4; 536,2
piedegas 398,7
piederība, posesija 388,13; 431,4
piedeva 315,2
piedurkņains 335,7
piedzīņa 383,8
piegaža 499,1
piegriektne 393,15
pieguļa 335,4
pieietams, pieejams 543,4; 438,3
piekārtots 484,3
piekraste; pakraste 323,5
piekritība, kompetence 388,13; 431,4
pielāgošana 533,5
pelaist, pelaist 440,8
pielēse 417,11
pielīdzuot, līdzuot 317,10
†pielietot 469,13; 404,8
pieliktava 533,5
pielikums 464,3
pieloga galdi; pielodzenis 465,6
pelaist; pelaist 440,8
†piemalot 508,4
piemērotība 524,4
piemetinājums 464,3
pienākas, †piekrīt 524,4
pienākošais, pienācīgais 454,2
pienasas tirdzniecība 531,3
pieņemamā, pieņemamā istaba,
piejemtava 375,6
pieņemama, †pieņēmīga cena 423,7
†pieņemt 392,4; 432,9; 484,3
piepeši, piepēži 311,4
piepetība 311,4
†pierakstīt, piedēvēt 426,8; 406,7

piesavēt 543,7
 piesēmafors, piesēma 509,5
 †piestādīt (apliecību) 462,5
 pietiekams, pietiekošs 396,26
 pildāmspalva, †pildspalva 316,2; 507,5
 †pildīt (pienākumus, solījumus) 536,11; 430,10
 pilnvarnieks, pilnvarotais 401,7
 pilnvarotājs 401,7
 pīpēt, pīpjot, †pīpot 404,10
 †pirktspēja 395,13
 pirkumi 366,5
 pirmrindnieks 520,10
 plakne; †plākne; †plākisma; †plāksna;
 plāksne; †plāste; plate; plāte;
 †platne; plātne 321,2
 plāksnains 321,2
 plaudis, †breksis 381,1
 pleīce, †pleiķis 335,3
 †pletzelis, gludeklis 395,3
 plētenis, izpletis, kriteklis,
 †krītširmis 402,6
 pleurīts, †plevrīts 443,5
 plikne 393,12
 pliknis 393,12
 †ploška, spulga, skutuliņš 390,1; 366,10
 pludināt 485,2
 plūdināt 485,2
 plūdmale, †pludmale 358,5
 plūs, †plus 462,2
 pļaujama mašīna 377,5
 pļaušana; pļāvums 487,1
 poēma, †poēmat 323,1
 polemika, †polēmika 419,1
 poze, †poza 437,2
 pozēt 437,2
 prakse 498,1
 praktikas students, †students
 praktikants 537,3
 prasīt 386,9
 praviešuojušs, pravietuojušs 319,1
 praviešuot, pravietuot 319,1
 preču apgrozījumi 490,4
 pretbumbu, †bumbu droša patvertne
 466,9; 449,4; 510,4
 pretdrudža līdzeklis 397,1
 pretestība; †preteškība; pretišķība 316,5
 pretgāzu (maskas) 466,9; 449,4
 †pretimnākošs, palīdzīgs, izpalīdzīgs
 518,5
 †pretoriešu, prētoru tiesa 405,3
 pretstraumes zāle 397,1

pretuguns, †ugunsaizsargājošas
 krāsas 397,1
 pretveice 417,11
 pretžīdu ekscesi 390,11
 prieca (priecas vēsts, priecas mācība)
 480,19
 priekšējā zeme 521,1
 priekššins 528,1
 priekškontrolle 336,1
 priekšmēģinājums 336,1
 priekšsēdis, †priekšsēdētājs 401,8; 353,2
 priekšsēmafors 509,5
 privātūpašnieks; †privātnieks;
 †savējnīks 540,1
 privāts; personīgs 383,15
 problēmisti, problēmatīki 523,10
 procents, nosimte, pagaida, pagaidis
 485,1
 †projata 493,10
 projekta uzdevums 532,2
 projiene 493,10; 431,3
 projums 493,10
 prom, projām 436,4
 prombūte 342,1
 †prosa, sāre 391,11
 provokators 329,2
 psihōze, †psichozs 506,5
 publika 328,3
 publisks 312,2
 †pulieršeibas, †slīpripas, slīpējamās
 ripas 418,6
 †pulkvedis-leitnants,
 pulkvežleitnants 332,1
 pusmūžnieki 541,9
 putnu būris, auriņš 464,4
 putnu ceļš 481,5

r

rabats, †atlaide, atlaidis 482,1
 †radiuss, rajons 489,3
 †raga veidīgs, ragveida, ragveidīgs 404,9
 raidāmluga, †raidluga, raidu luga
 383,12
 raidīkla, †raidstacija 408,3
 †raisma 493,8
 rājas 536,13
 †rakstiski, ar rakstu, rakstveidā
 432,6; 424,3
 rakstu darbi, †rakstāmie darbi 315,6
 †rāmītis, iekars 409,3
 rasisks 437,1
 rasots 389,14

rastuve, atradne, †atrodne	400,9
rāte; ķilda; strīdus	346,1
raunds, †rounds	521,13
reālists	507,4; 384,16
recenzija, atsauksme	432,4
redaktuore, redaktrise	316,4
reformisks	521,11
†reibinošs, riebīgs	431,3
†reizes rēķins, †reizināšanas tabula, vienreizviens	383,3
reklāmvēstules	381,9
rēķins, lēse	378,11,12
religiōzs	389,10
religisks	389,10
†renstele, notekle	402,3
resgalība	335,2
resgalīgs	335,2
resgalis	335,2
†reti, ļoti	413,9
rezumēt, †resumēt	341,9
rībiens, rībējiens	466,4
†rida, †kava, †kavs, pakete	507,5
†riebjums, riebums	409,5
ripa, †šeibe	402,8
risiens, slēdziens	402,2
ritekļi	535,5; 380,6
†rīvēt, †ierīvēt, berzt, berzēt, ieberzēt	398,4
†rīvmaize, berztene, berzumi	419,4
rizoma, †rizoms	521,14
roka	443,8
rokas tirdzniecība	531,3
romisks	391,15
rosulis	537,5
rūcīgs	535,5
rūgtvielas, rūgtumvielas	478,6
rullis, veltenis	436,2
rūpals	523,6
rūpināt	477,3
rupjš	335,6
†rusgans, rūsgans	334,3

S

sacensība; izsole; konkurence	378,10
sadale	531,3
sadaļa	383,8
sadarbe, sadarbošanās	482,8
†saeima-koncils, saeima jeb koncils	405,5
saimnieciskā būtva	377,2
saisteklis, saistīkla, †saistviela	413,3
saistīgie, †saistošie (noteikumi)	536,10

saišaudi, saišķaudi, †saistaudi	494,11
†sakarā ar šo, sakarā ar to	393,1
sakāve	439,5
saknājs	340,8
sakņains	335,7
sakņaugš	521,20; 430,11
†sākotne, cēlums	345,4
sakši, zakši	323,4
†sāku viela, izejviela, jēlviela	317,2
salēse	529,1
sālnieks, sālnika	522,8
†saļaude	461,3
sāļi; sāls	519,4
sāncensis, †sāncensis	410,1
sāndurvis, †sāndurvis	423,7
(ķieģeļu) sānplakne	321,2
sanskrita, †sanskritu valoda	460,2
†Sāpīgās Dievmātes, Cietējas Dievmātes baznīca	336,4
saplāksnis	321,2
sapratīgs; saprātīgs	392,13
sarakste; sarakstīšanās	388,9
sarakstīt; rakstīt	421,5
†sardzne	426,5
sāre, †sūra, †prosa, †eršķis	391,11; 474,2
sarkanbaltsarkans	482,2
sarocīties, †sarokoties	396,25
saspriedzināt, †sasprindzināt	414,4
†sastāvēt	402,11
†sastrādāties, sadarboties	495,1
saturīgs	374,9
†saukala, sauklis, lozungs, sauksme	472,2; 541,8
sausēklis, †dzēšlapa	358,4
savāktuve	450,10
savdabas (augi); savdabā (augoši)	511,5
†savlaicīgi, laikā, laikus	337,8; 535,4
savrup, †savrūp	317,4; 483,1; 416,4
savrupība, †savrūpība	476,4
savstarpējs; savstarpīgs	385,5; 480,16
savstarpu darbība, savstarpiedarbība	532,2
savvaļas augi	533,3
schēma; †schēmats	323,1
scepteris, †cepteris	445,1
secīgi	537,2
secinājums	402,2
†sēfs, seifs	382,5
segnis; segne	353,6
segšūnas, klājējšūnas	493,15
sēmafors	509,5

†sēmikuols, sēmikōls	317,7	slāpekļis	363,1
sensācionāls, †sensācionēls	419,1	slēdzekļi, †slēgpulksteņi	409,8
sērsības, †sērstības	411,1	slēdziens, risiens	402,2; 396,17
sešspārnains, sešu spārnū,		slēgt	396,17; 430,10; 511,1
†sešuspārnains	440,3	slēpēt, slēpjuot, †slēpuot	340,4
†sešvietīga, sešvietu (lidmašīna)	399,6	slīdekļi, †slīdkalniņš	394,15
sevišķīgs, sevišķs	520,4	†slīdskriešana	509,3
sezona, †sesona	385,9	slikts	344,2
sievisks; sievišķīgs	442,4	slimokase	485,2
sikkiosks	531,3	slīpējamās ripas, †slīpriņas,	
sildāmā virsa, sildāmvirsa	381,9	†pulieršības	418,6
sildeklis, †sildķermenis	538,4	slodzīkla	523,4
simtais	497,3	smagme; smagums	482,7
†simtgadējas; simtgadīgas, simtgadu		smagsvarnieks	521,9
(cīņas)	385,4	smarša	319,6
sinopse, †sinopsija	497,2	smarža	319,6
sintakse, †sintaksis	448,1	†smēre, ziede	382,20; 369,4
†sirdsgudrs	488,1	†smēreļļa, ziežamā eļļa	382,20
†sirdsskaidrs, ar skaidru sirdi	488,1	†smērēt; ziest; svaidīt	
†sirdsšķīsts, šķīstsirdīgs	336,6		384,2; 443,2; 382,20; 369,4
sitenis, †sitiens, sitnis, †klopsis	361,1	sniegt, pasniegt	384,15
situācija, novietne	362, 363,1	sociālais	520,5; 521,11
sīve (kaņepjēļa)	434,3	sōda	462,2; 502,1
skābarde, †skābardis, †skābardzis		sōfa	502,1
	479,1; 429,5	sokties	376,12
skābcietīgs	437,1	sovchozs	521,15
skābeklis	363,1	spangale, †bļitka, žibulis	407,3
skaitekļi, †skaitīklas, †skaitīkļi,		spangalēt, †bļitkot, žibuļot	407,3
†skaituļi	322,6	†sparģeļi, skuostini	522,2
†skaitīties	390,12	spats, †špats	522,2
skandalisks, skandalōzs,		spazma	498,2
†skandaliōzs	336,5	speciālārsts, †ārsts-speciālists	537,3
skandalnieks	336,4	†spiedluoksne	319,5
skaņu pārvirzīšana	540,1	spīkers, vēstītājs	366,3
skārda, †bleķa plāksnes	423,7	spīlītes, (veļas) †knaģi	520,6
skārdene	537,2	spode, †vikse	422,5
skārds	321,2	spodēt, †viksēt	422,5
skarlatīna, †šarlaks	365,3	sporaugi	527,5
skatāmie, uzskates līdzekļi	535,1	†sportists-makšķernieks, sporta	
skatlogs	317,3	makšķernieks	405,5
†skolotājs adjunkts, adjunkta		spuožums, spīdums, mirdzums,	
skolotājs	379,9	spuožme, spulgs	340,6
skolu nosaukumi	345,2	sprādzējumbumbas,	
skostiņi, †sparģeļi	522,2	spridzināmbumbas	523,1
†skrējceļš, skrienamais ceļš	397,19	†sprāgstvielas, spridzekļi	348,4
skrējjiens; skriešana	480,4	†spraudadata, spraudene	334,4
†skrejlapiņas, lidenes, lidokles	511,8	sprediķis, svētruna	418,7
skrūve	515,8	sprediķot	418,7
skume, skumjas	505,7	spridzīkla	348,4
skurstenis, dūmenis	471,4	spriegums	414,4
skutuliņš, †ploška	366,10	spulga, †ploška	390,1
skuteklis, skuveklis	529,1	stābs, †štābs	332,1

staigājam; staigājot	312,6
stāja	425,4
stājīgs	425,4
staltradzis, alnis	467,1
†starainis, starains	328,6
stārks, gandrs, svētelis	419,3
starmeši, staru metēji, †starumeši	405,6
starpniecība, †vidutājība	407,2
starpnieks, vidinieks, videnieks, †vidutājs, †vidūtājs, vidotājs	492,2; 407,2
statenisks, †statens	508,8
†statistiskais, statistikas birojs	409,8
stats, †štats	332,1
†stērķele, ciete	521,20
†stichija, elements	397,12
stieple, stiepile	402,5
stīgla, stieple	508,7
stiklene	537,2
stirnāzis, †bukš	432,3
strīdus; ķilda; rāte	346,1
stublis, †stublājs	521,20
†students-praktikants, praktikas students	537,3
†studētie, studējušie (latvieši)	315,1
sūcamgāze, †sūcgāze	507,2
sudraba nauda, sudrabnauda	485,2
suflieris, †čukstis	378,17
suga	450,15
sūkalas, †sūkulas	450,17
sūklis	379,10
sūknēšana	423,5
sukrenes, konfektes	332,3
sumināšana, †zumināšana	382,1
sumināt	382,1
sūrsme	482,7
†sūtība, misija	456,1
svabada, brīva (enerģija)	366,11
svaidīšana	382,20
svaidīt, iesvaidīt	443,2; 382,20
svaine, sievas māsa	332,2
svainene, svaiņa vai svaines meita	332,2
svainēns, svaiņa vai svaines dēls	332,2
svainis, sievas brālis	332,2
†svarīgi, ar uzsvaru, zīmīgi	378,14
svarīgs	378,5,13
svēdrains (koks)	399,13
svelmīgs (laiks)	493,13
svērtēns, †svērtens	508,8
svētbilde, svētglezna, svēttēls	482,6
sveteris, svīters	328,7
svētinājums	479,2

svētināt	479,2
svētošana; svētojums	437,1
svētot	437,1
svētruna, sprediķis	418,7
†svētrunāt	403,17
svēttēls, svētbilde, svētglezna	482,6

š

†šarlaks, skarlatīna	365,3
šaujamaiss laukums, †šaujlaukums; šautuve	416,6
šaurības, †ierobežotības princips	340,7
†šāviņu droši, nesašaujami (stikli)	429,6
še; šeit	323,7
†šefība, pārziņa, rūpe, gādība	519,1
šefiste	519,1
†šeibe, ripa	402,8
šēras, †schēras, †skēras, †škēras, †škēras	351,1
šiferis, †šiferis	499,2
šifra, (ne)šifrēts	322,2
šis (†sakarā ar šo)	393,1
šķērdumsvars	544,2
†šķēres, ziņklītes, grieznes	335,9
šķīdums; šķīdinājums; atšķaidījums	337,5
šķietami augi, šķietamie augi, †šķietamaugi	525,2
šķiņķis, kumpis	343,3
šķirklis, šķīramais režģis, †šķirdēlītis, †šķirrežģis	409,3
šķirklis, šķīramais vārds	377,3
(vīna) šķirne; (vīna) šķira	450,15
(stādu) šķirnes; (ļaužu) šķiras	412,1; 450,15

šķīstsirdīgs, †sirdsšķīsts	336,6
šodien; tagad	455,1
†špala, gulsnis	397,10
†špalera, norinda	509,4
†špats, spats	522,2
†štābs, stābs	332,1
†štāts, stats	332,1
šuvumi	533,5

t

tādā kārtā	396,20
tādēļ ka; tāpēc ka; jo	399,1
tadpat; tad pat	392,15
tagadnīgs	528,2
†tak, taču	422,3
tā kā; tā ka	483,1; 444,4
talantīgs, †talantīvs	468,3

tālrunātava (telefona būdiņa)	535,3
taļļa, †taija	328,2
tāpēc ka; tādēļ ka; jo	399,1
tāpele, tāfele	478,7
tarifs, †tarīfs	416,1
tas	415,6; 440,6
tātad; tā tad	439,6; 494,9
tautas dziesma	481,5
tautas ienākumi, †ienākums (latviešu) tautiņa	488,2 322,3
tece; notece	402,3
technikums	314,2
techniskā apgādātība	532,2
tecīla, tecīla, †teciels, †tecele	532,1
teciņu, †teciņus (soļi)	484,3
teicamnieks	523,6
teiksma	395,15
teiksmains	395,15
teit, te	323,7
tējnieks	534,5
tēlegrafs, †tālraksts	381,2
teltene	533,1
telvieši	376,1
tema; temats	514,8
tematisks	514,8
terase	527,5
†terors, terrors	456,3
†testamente, testaments	334,9
tēvbrālis	332,2
tēvišķīgs	442,4
tēvmāte	332,2
tēvocis, tēvbrālis; mātbrālis	332,2
tēvtēvs	332,2
tiesību zinātne, jurisprudences	332,6
tieslietu zinātne	332,6
tikpat	400,8
tilpīgs	423,5
tirgotava	531,3; 312,1
toms, †tomoss	405,1
tons, †tonuss	330,1
traģēdija	402,9
traģisks, †traģisks	402,9
traipīgs, valkans	430,11
transportlīdzekļi	481,4
trata, †tratta	401,11
trauksnis; traukšņi	486,2
†trejuots, trīskārtīgs	460,5
trejradu	332,2
trejskaitļu (aplēsumi)	481,9
treknēt	528,3
trīcinieks	520,7
†trokšņš, trokšņains	379,8

tūkstošais	497,3
turpat	400,8
tuvināt, tuvot (pilnestībai)	524,4

u

†ugunsaizsargājošas, pretuguns krāsas	397,1
†ugunsdrošs, nedegams	399,16
†ugunsdzēsības, ugunsdzēsēju nodaļa	410,8
ugunturīgs, ugunī izturīgs, †uguns izturīgs	399,16
ungaru līgava, †ungariete-līgava	399,7
upju tvaikoņi	481,9
upmala, upmale	494,7
utrēta, †utrīrēta izteiksme	451,5
†uzdotība, uzdevums	449,5
uzglūne	539,1
uzglūņa	539,1
uzkalnītis	464,6
uzklājs; apklājs; pārklājs	533,5
†uzkrist, durties acīs	384,19
†uzkrītošs, dīvains, savāds, ērmots, svešāds	436,3
uzmava	336,3
uzņēmums	381,9
uz priekšu	333,5
uzreiz, uzreiz	394,20
uzrēķins, uzlēsums	334,5
†uzsacīt, †uzteikt, atsacīt (dzejoli)	380,11
uzskaite	522,7
uzskate	356,3
uzskates, †uzskatāmības līdzekļi	535,1
†uzskatīt	403,1; 426,8; 477,2; 457,3
uzurpātors	518,6
uzvarīgs	464,1
uzvedība; uzvešanās	505,13
uzvedīgs	505,13
uzziest	382,20
uzziņa; izziņa	328,5

v

vācticība	432,2
vācticībnieki	432,2
vācticīgs	432,2
vācu ticīgie	432,2
vadmotīvs, †leitmotīvs	403,7; 348,3
vagonete, kurkata	429,5
vai; jeb	487,3; 394,25
vaiklis	527,2
vainaguot	319,7

ziežamā eļļa, †smēreļļa	382,20	zoodārzs, zooloģiskais dārzs	523,10
ziežamvielas	482,8	†zumināšana, sumināšana	382,1
†zignāls, signāls	407,7	zutiņš, †nēģis	422,6; 466,3
zīmotnes; nozīmes; pazīmes	382,16	zveirs, koss	434,3
zinātnisks cēlonības izskaidrojums	524,4		
		Ž	
ziņot; paziņot	424,4	žēlas, †žēla	390,13
ziņklītes, †šķēres, grieznes	335,9	žibulis, spangale, †bļitka	407,3
znots, meitas vīrs	332,2	žibuļot, spangalēt, †bļitkot	407,3
zobārsta kabinets	479,5	žirācija	484,3
zobārstniecība	479,5		

Sintakse, stils

†administratīvie izdevumi	409,8
adreses	364,1; 378,6; 384,13
aiz laika trūkuma	382,13
aizliec par mani	413,5
†aizliegts iekāpt un izkāpt, vagonam kustoties	399,2
†(spriedums atceļams) aiz likuma pārkāpumiem	414,5
†aizsargāt seju saulei	412,6
Antons un Pēteris Birkerts u.c.	319,3; 404,1
apmeklēt skolu; iet skolā	346,5
†(šī) apspriede solās būt interesanta	423,7
†apspriede spekulācijas apkaŗošana	536,8
apspriedīsim skolēnu lietas	334,12
†apsveicami būs tas, ka...	460,4
apšaubāmo prasību norakstījumi zaudējumos	481,9
†(artelis ieteic darbiniekus) ar arteļa neaprobeŗotu drošību	393,9
†ar Auktumu vieniem paliekot, Munte...	429,6
†(beigusi augstskolu) ar baltu filoloŗes, baltu filologu, romāņu filoloŗes gradu	386,6; 396,24
†(no ... A. Bērziņa) ar kundzes	411,10
†(tas uzvilks) ar līneāla palīdzību	388,6; 450,18
†(grāmata nav identiska) ar nevienu ... lekciju kursu	483,6
†(darbiniekus pieņem) ar pavēli	535,4
†(viņš) ar savu dzīves biedru	397,21
ārzemju tirgū	488,2
†ass trūkums	520,1
atbilde uz visiem jautājumiem	524,4
†atbildi manam jautājumam	323,9
†atbildot jūsu lūgumam	512,4
†(... kas to) atgrieztu pārējai pasaulei	478,4
†atgrieŗot sarakstīšanos, ziņojumu...	430,10
†atklāta nespējnieku apgāde, atklātie dārzi	410,8
†atklāta satiksme starp Rīgu-Suntaŗiem	390,7
(viņš) atradās ārzemēs	491,3
†atraisījusies visām vaŗām	480,5
†atrast kontaktu	324,2
†(zemgaļi) atrieba savus postītājus	411,12
†(ārpus Francijas) atrodoŗo pilsoņu piedalīšanās...	431,9
†(organisms) atsaucas ar spēcīgu reakciju	336,8

†(viņš) atstāja labu (sliktu) iespaidu	378,16
†(viņš) atstāj pagrimuša cilvēka iespaidu	337,9
atstāstījuma izteiksme	513,2
†attiecībā pret	515,4
atvaļinājums slimības dēļ	385,6
†(jāziņo) augstākstāvošai iestādei	542,3
†bailes iedvesošs klusums, sajūsmu iedvesoša atspulga	423,7
†bauda izglītību	353,5
†bažas iedvesošas pazīmes	465,1
bērza baļķis; bērzu baļķi	421,8
bērzu, egļu ... malka	479,4; 472,8
†(stāvoklis ir) bezcerību pilns	415,2
†bez dzīvnieku mēģinājumiem ir arī tīri klīniski novērojumi	466,10
†bez kā	447,1
†bez šaubām, ka vācu aizceļošana	506,4
(vienā) biedrībā caurmērā 50 biedru un (vienai) biedrībai 50 biedru	480,11
†biedrības apvienojušas 200 biedru	480,12
biedrības bagātas ar kapitāliem, biedrības bagātas kapitāliem	480,15
†(visiem) biedriem obligātoriski jāierodas	393,3
†(signāli) brīdinās vilcienu tuvošanos	407,7
†(arī) Budas vārds nebūšot grūti atcerēties	392,7
†bumbu sprādzieniem nogalināti	391,22
būt, nokļūt neizdevīgā stāvoklī	378,18
†(ģenerāli) caururba lodes	463,6
†celt prasību	414,5
ceļmalas jāapdēsta kokiem, ar kokiem	490,2
†(atlikušo) ceļu viņš turpināja zirgā	393,4
†chargē d'affaires	429,3
†ciest neveiksmi	394,4
†cik arī (ne)	410,7; 434,6; 536,1
(jautājums jau) cilāts vairāk gadus	384,4
cilvēks atrodas asinsradniecībā ar...	524,4
†cīnoties ar pūci, tā saskrāpēja Graudiņam rokas	448,2
†cita starpā, starp citu	464,8
†(es) dabūju dāvināt to un to	336,2
daļa strādnieku parakstījuši līgumu	326,3
†darbam ... jābūt tautas dzīvi ceļošam...	394,18
†darba nespējīgs	410,8
†darba nevīžīgs jauneklis	425,6
datumi	344,3
†dažādu veidu novietojumi	486,3
debitīvs	393,3; 493,5; 331,4; 338,5; 341,4; 374,3; 427,3; 446,7; 476,3
desmit †lati, latu	382,9
†(bailēm jābūt) dibinātām	396,9
†diloņa slimi bērni	488,1
divdabju gradācija	426,6; 389,11
†20–30-vietīgs automobilis	480,18
divi draugi; divi pagastos	512,3; 435,1
†dod priekšroku universitāti beigušiem nekā tiem, kas beiguši kādu arodskolu	407,8
†(es) dodu vārdu tam un tam	359,1

†dot attiecīgu virzienu	414,5
†dzina jokus	423,7
dzīvo paša namā, savā namā	364,1
dzīvot uz zemēm, uz laukiem, laukos	347,2
†elpotāju organu sistēma	493,12
†Francijai šis strīdus maz interesē	411,13
†gāja dziļi pie sirds savas tēvzemes likteņi	433,6
†galvas pilsētas Rīgas galva	464,9
†(plosts) gandarīja vīrus par ... pūlēm	470,4
†(jūs) gandrīz nenokļuvāt zem riteņiem	419,7
†gandrīz vai uz ik soļa	423,7
gatavoties †kam, uz ko	311,3
†grāmatas izraksts	466,10
†gremotāju organu anatomija	493,12
†griežoties pie prasītāja kasācijas sūdzības	414,5
†(nav uzņemti) iedzīvotāji, vecāki par 51 gadu	449,2
†ieņem amatu	353,5
(lielvalstis) ieņem stāvokli Klaipēdas jautājumā	383,9
†iekāms ka tie sapūst	375,2
†iekustina jautājumu	353,5
(Kārklīš) iemaksāja bankā 25 latus un 52 santīmus	430,9
†(nostāties) iepretim citām tautām	338,7
†iesūtīti kāds 1000 nosaukumu	396,5
iet skolā; apmeklēt skolu	346,5
†ieturēt termiņu	414,5
†(priekšlikumus, kuņus atzītu par) ievedamiem	535,4
†ieved grafiku	539,2
†ievest zemes grāmatās	414,5
ik (nostājas priekš prepozīcijas)	423,7
†(pieaug) interese lauku darbam	407,7
†... ir... , ir ...; ... ne ... , ne ...	450,5
†irbes nedrīkst šaut	456,7
†īru katoļu protestantu sadarbība	469,13
†(viņam bija) izcilu nozīme	469,13
†izdauzījuši akmeņiem logus	412,6
izdevumi izglītības veicināšanai	488,2
†izdevumi materiāliem	488,2
†izdodas istaba	395,5
†izdot ... kļedzienu	539,2
†(durvis) iziet koridorā; (logi) iziet uz ielu	437,5
†iziet vārtus	320,9
†izjemt vielu	523,2
izkulties visām likstām cauri	384,9
†izpildām ... traucējumu novēršanu	468,8
†(koris) izpildīs dziesmas	376,3; 407,7
†(programmas numurus) izpildīs mākslinieki	430,10
†(orķestris) izpildīs simfoniiju	376,3
†izpildīt (pienākumus utt.)	

389,13; 394,3; 414,5; 505,2; 538,3; 388,10; 378,13; 505,2; 538,3

izplaukt pumpuros	517,2
†izpriecu nodoklis	486,3
†(viņš) izrāda vājas dzīvības zīmes	458,3
†(Asmaras krišana) izraisījusi ... diskusiju	539,2
†(rīkojums) izsaukts ar to	414,5
†(nav, ir) izslēgts	336,7; 396,18
†izslēgt tādus un tādus procesus	335,11
†izstāvošās summas	409,8; 403,15
†(tādi putni ir) izteikti laupītāji	493,14
†izvestie mērniecības darbi	410,8
†jāpilda satiksmes noteikumi	536,11
†(no) jaunievēstiem jautājumiem minami	542,1
†jemt priekšā	450,11
†jemt vārdu	387,1
jemt vērā; ievērot	383,4
†Jersika un tai 1939. gadā izdarītie izrakumi	515,1
†jo ar lielāku nodokli viņu aplika	394,17
†jūrās zelts ir vairāk nekā upēs	413,10
†jūtama liela vajadzība pēc darbam sagatavotiem preses darbiniekiem	468,8
†ka, ja	463,7; 516,3
†ka, jo	516,3
†ka, lai	516,3
(viņš) kalpo uz Latvijas dzelzceļiem vai ... Latvijas dzelzceļos	389,12
kam nepiemetas jūras kaite	416,2
kam, tam (aiz prepozīcijām)	485,2
†kam valdzina zvejniecība	387,2
†(ģīmetne) karājās sienā	412,6
†kārtības diferenciālvienādojums	484,3
†kas arī ne	536,1
†kas darāms, lai vistas ziemā dētu	502,8
kasē uz 1. septembri; kasē 1. septembrī	362,3
†kas, kāds, kā jūsu vārds; kā jūs sauc	357,4
kas, kuŗš	446,6
†kas man gribētos novērst	320,12
†katra būve, kuŗai vairāk nekā 30 stāvu, nerentējas	411,11
klausīt padomam; sekot padomam	536,7
†klausīt uz vārda, klausīt kā likts	534,7; 535,3
†(apņemšanās) kļūt studentam	476,2
†kopmielasts pieejams visiem	477,5
†korķa sevināšanas materiāli	407,9
†krama cieta griba	413,8
†krist svarā	396,19
kritiskas piezīmes par filozofiskām sistēmām	540,1
†Kronvaldam uzgavilēja simti aizrautīgi latvieši	416,8
†kulšana spriguliem bija grūts darbs	412,6
kurls ar abām ausīm, kurls uz abām ausīm	443,3
†lai arī cik	410,7; 536,1
†laid mierā	346,6
†lai kāds arī (ne)	398,5
†lai ko arī (ne)	410,7

†(turpmāk) lasītavā atvēršanas laiku nodomāts pagarināt	535,2
laukos dzīvot, uz laukiem dzīvot, dzīvot uz zemēm	347,2
†(suns) ... laupījumu satver kājām, bet kaķis ar muti	450,21
†lepns uz ko	374,4; 483,7
†līdzdalību jemt	517,1
līdz kaklam apnicis	384,6
†līdz turpmākam	430,10
†liekas būt labs	357,3
†lieta grozās ap jauniem apstākļiem	414,5
†lieta pastāv iekš tam	376,9
†likties uz	505,5
likt vērā	383,4
†liste izsniegta Bēriņš Klotildei	382,14
lūdz, lūdzu	396,8
lūgums nesmēķēt	347,1
mācās ap simtu, ap miljonu cilvēku	543,3
†mācies pazīt	375,5
†malārijas slimie iedzīvotāji	423,7
manim, tevīm, sevīm pēc prepozīcijām	383,17
mani sauc †Kārlis, mani sauc Kārli, par Kārli	369,3
†mazākais kaŗš nav sācies	501,3
†mazinājies arī pārkāpumu skaits par satiksmes noteikumu neievērošanu, par ko sastādīti protokoli	398,3
†(kuŗai bieza) matu pīne kā resns zalktis bija apvijies	397,5
†meklē pirmklasīgu kungu piegriezēju	394,19
†meklēt izbeigto personu 3. saraksts	401,6
†metās bēgt	318,4
mīlestība uz māti, pret māti	518,7
mūsu Berlīnes sūtniecība mainījusi adresi	385,1
†mūsu sūtņa Berlīnē Krieviņa aizceļojums	385,1
†nākt ar ... priekšlikumu	535,4
†nākt pie slēdziena	396,17
(katrreiz laime) nav bez nelaimes	376,10
nav laimes bez nelaimes	376,10
†nāve pieklauvē kapiem	392,1
†nāves klusa	408,12
†neaprimdamā cītībā	494,5
†(Ērikas skats) neatvairījās pretējai sienmalai	514,1
†(viņiem) nebija sevišķi panākumi	441,5
negribēdama tik agri modināma	416,9
neizbēgs barga soda, bargam sodam	526,3
†nekad nebiju Līnas ... redzējis	332,4
†(viņi) neļāvās ļaunā Koŗa apzagties	394,11
†(karavānas, kuŗām arī) nemanījās ūo miesas sargu	386,5
†nenoliedzami tas, ka...	471,7; 502,6
†nenorimdamā cītībā	494,5; 486,1
†ne no ūā, ne no tā	443,10
neredzu neviena cilvēka	332,4
†neskatoties uz	383,5; 390,8
†nest atbildību	381,10
†(nodaļas, kas) nesuŗas sardzes dienestu	425,6

ne tuvāk par 3,1 (trim-kommats-viens) metriem	435,2
ne tuvāk par 3 1/10 (trim un vienu desmitdaļu) metra	435,2
neuzticēšanās priekšniekam	536,6
neuzticība pret priekšnieku	536,6
†(tīrumi tika uzarti) no arāja	387,3
(4% nodevas) no iesniegtām prasībām	403,11
†(kārtības uzturēšana neitrālā zonā) no japāņu karaspēka	391,12
†(atlīdzība) no mežniecību darbiniekiem	403,11
†(pārskats par izdevumiem) no neizlietotu krēdītu kapitāla	403,11
†(nodoklis) no nekustamas mantas	403,11
†(procenti) no noguldījumiem	403,11
(iejēmumi) no pilsētas ēdienu namiem	403,11
†(nodevas) no pilsētas valdes ... autobusu līnijām	403,11
† no sala bojāti kartupeļi	514,3
†(atmaksāts) no Tautas labklājības ministrijas	403,11
†(atlīdzība) no valsts fonda zemju ieguvējiem	403,11
† nobraucot strauji kalnu	480,6
nodarbina 50 strādniekus, 50 strādnieku	480,10
†(lietošanai) nodeva blakus atrodošo namu	388,4
†(kapitālu) nodibināšana	407,9
nodibinātas 10 biedrības	480,14
nodibināts 10 biedrību	480,14
(vilciena) nolaišana no stacijas	380,14
† nomas par reklāmu stabiem	410,8
(dziesma plūst) no miljonu, †miljons, †miljoniem cilvēku lūpām	543,2
†(valde) noslēdz līgumu ar tirgotājiem	430,10
†(kā pareizi) nostādāma kumeļu audzēšana	379,1
(rakstu) nosūtīt pēc piederības, pēc piekritības	431,4
† no svara	408,5
noteikta (nenoteikta) laika noguldījumi	488,2
† notiesāt ko uz nāvi	515,6
noturēs sarīkojumus, sēdes	453,2
†(šis apstāklis nevar) novest pie sprieduma atcelšanas	414,5
† nozīmēt jaunu ministru	425,6
†(spēkus) ņemošai	408,7
† ņemt (neņemt) ko nopietni	396,12
† paceļas jautājums	353,5
† pa ievērojami lētām cenām	391,21
†(darba disciplīna) pamatojas uz apzinīgu izturēšanos	535,4
† papīru tirdzniecības uzņēmumi	486,3
†(K. Jēkabsons te) parāda sevi kā labs lauku dzīves vērotājs	392,11
† pārbaudīšanas aparāti	407,9
pārbrist upi	320,9
† pārdos armijai nederīgos zirgus	375,1
†(turpmāk tur), paredzami, savu lomu spēlēs arī Katrīna	468,8
†(biedrībai) paredzēti statūtu grozījumi	389,15
† pārējiem eksemplāriem vajadzēja iepriekš parakstīties	392,6
par grūtiem, †par grūtu	505,12
† pārkāpt sētu	320,9
†(uzliek) par pienākumu ... direktoriem	542,2
†(sirdis ir vēl) pārpilnas atceri	399,10

†(ierēdnis) pārskaitīts citā nodaļā	417,7
(organismu) pārskatot	335,1
†(cilvēki ir) par slinku, lai ietu...	413,10
par spīti	383,5
†(arodu, valodu) pārvalda	353,5
†pastāv iekš tam	458,2
†pastāvīga izstāde labiem gāzes aparātiem	410,8
pašvaldības (arī pašvaldību) iestādes	482,8
†pa tik, pa cik	446,8
paturēt galvā	383,4
paturēt prātā	383,4
pavasaris iestājas	362,8
pa vasaru, vasarā, vasaru	382,17
†pēc ar	506,1
(sadalījums) pēc uzņēmuma īpašnieka tiesiskā veida	486,3
†(uzņēmumu skaits) pēc uzņēmumu īpašnieku tautībām un pavalstniecībām	486,3
†pēc visa spriežot	422,9
perfektīvie verbi	421,5; 436,6
†personas, kas nav Anglijas pavalstnieces	440,5
personu un priekšmetu reģistrs	464,3
†(kas) ... <u>pie</u> apstākļiem var radīt	418,10
†(iztrūkums) <u>pie</u> budžeta realizēšanas	401,11
†(atrast kādu vēl) <u>pie</u> dzīvības	419,5
†(paliktu) <u>pie</u> dzīvības	467,6
†(nodoklis) <u>pie</u> īpašumu atsavināšanas	401,11
† <u>pie</u> (katras) izdevības	383,10; 440,8; 390,3
† <u>pie</u> jaunā likuma paskaidro	516,2
†(saceļ) <u>pie</u> klausītājiem smieklus	414,2
†(nodarbināts) <u>pie</u> koku stādīšanas	451,6
† <u>pie</u> labākās gribas	397,14
†(pērk mājiņu) <u>pie</u> labas satiksmes	539,2
†(viņš) <u>pie</u> labas veselības	414,2
† <u>pie</u> laika	426,8
†(pierakstīties) <u>pie</u> lekcijām	338,4
†(izdevumi) <u>pie</u> malkas sagatavošanas	401,11
†(inventārs) <u>pie</u> meža darbiem	401,11
†(alga strādniekiem) <u>pie</u> motorzāģa	401,11
† <u>pie</u> nelabojamiem jāpielieto stingrs režīms	404,8
† <u>pie</u> nomaksas lūdzu jemt līdz lēsi	512,1
(bērns jāsāk radināt) <u>pie</u> noteiktas kārtības	537,1
†(saistīti) <u>pie</u> rokām un kājām	397,14
†(ievēlēts par docentu) <u>pie</u> romāņu filoloģijas fakultātes	407,7
†(atalgojums) <u>pie</u> ... ēku skaitīšanas	401,11
† <u>pie</u> sievas aizturēšanas atrasta...	398,2
†(nolaišanās var notikt) <u>pie</u> skaidras redzamības	467,6
†(aizgādības punkts) <u>pie</u> slimnīcas	401,11
†(daži vārdi) <u>pie</u> strēlnieku deklarācijas	408,8
† <u>pie</u> šāda iedzīvotāju skaita	422,10
<u>pie</u> šīm cenām jāievēro...	491,3
† <u>pie</u> tā paša	463,6
†(izdevumi) ... <u>pie</u> traktu izpirkšanas	401,11
†(izpildīts nāves sods) <u>pie</u> trim teroristiem	477,1

† pie tuberkulozes slimniekiem novērojama...	391,24
†(lai gan gāze) pie ugunsnelaimes pamanīšanas bija nogriezta...	436,7
†(augi) pie uzglabāšanas zaudē īpašības	495,2
†(grāmata iznāks) pie Valtera un Rapas	448,3
pie vārdēm novērots	331,5
pie visa kā var pierast	323,8
† pie vistrūcīgākā uztura	409,7
†(ielu drīkst pāriet tikai) pie zaļā signāla	536,12
† pie zemākas augļu likmes šis aizņēmums...	438,4
†(kādi principi uzturēti) pie zirgkopības celšanas	403,2
†(Leo Delība) 50 gadu nāves dienas piemiņai	527,1
†(nelaiķis) piederēja biedrības dibinātājiem	394,16
(viņa) piederēja pie tām māksliniecēm...	407,6
piederēt (kam)	450,7
piederēt (pie kā)	450,7; 544,3
†(izrādei) piedēvēja cieņu tas...	512,2
piedod grāciju	423,7
† piedod ... nozīmi	407,7
† piedzēruša stāvoklī	375,2
† piekrist domām	334,2
† piekritis liels iespaids	390,9
†(organizācijām) piekrit izcilus vieta	390,10
(sacensībai) pielaistas †raidlugas	383,12
† pielaist kļūdu	356,2; 461,4
† pielikt šķidru indi	331,3
† pielikumi pārsūdzībai	473,4
† piemērot līdzekļus	536,9
† piensaimnieku sabiedrību ražošanas izdevumi	482,8
† piens ir kaitīgs, ja tas iegūts no govīm, kas slimo ar tuberkulozi, un ja tajā ir kaitīgu vai lipīgu slimību dīgļi	513,6
† pieprasīt telefoniski	465,5
pierast pie darba	346,9
†(īpašumi) pierobežo jūrai	425,6
piesavināties zināšanas	521,19
piespiedu , piespiesta , uzspiesta kustība	360
† pirms būvēt ēkas, izlasīt grāmatu	463,6
†(satiksmi necer ātrāk atjaunot kā) pirms 2 dienām	463,6
† pirms iedarbināt motoru, viņa...	417,9
† pirms kā iestāties kavalerijā	440,8
† pirms trīsi gadi	360
† prasītāja saņēmusi 300 latus, no kuŗas summas tā izdevusi...	414,5
†(izrādīja interesi) pret mūziku	461,5
†(iegādāt) pret skaidru samaksu	410,8
† priekš gadiem astoņi	456,8
†(gaismai) priekš izplatīšanās telpā vajag...	482,10
† priekšrocību akcijas	488,2
† projām esošs, † prom esošs, klāt neesošs	401,9
† pulcēt iespējami visus audzēkņus	418,10
† quousque tandra abutere patientiam nostram?	410,6
†(kad šīs lapu puses beigs) rakstīties	457,2
†(vietām) redzas mājiņas	408,11

†rēķināties ar palīdzību	465,4
†rēķinoties ar šiem apstākļiem	539,2
†rezultātus paziņoja staru metējiem	412,6
†(Latviju) robežo četras kaimiņu valstis	450,6
Roma aeterna; †Roma alternā	407,1
†romiešu-katoļu garīdznieki	443,9
†... rūpniecības zīmi autolīnijai Vec-Milgrāvis – Ilģeciems	396,8
†saimniecība, ko robežo mežs	425,6
saimniecības krīze, statistika	491,3
saimnieciska rīkošanās	491,3
sajēmu trīsdesmit piecus latus, trīsdesmit pieci lati	481,8
†sakšu gramatika „Historia Dania” vēsta	410,4
†(tas nenozīmē šo) sankciju nekavējošu spēkā stāšanos	390,6
†(no) sapulcējušamies ... vairums bija studenti	408,9
†(kapitāls) sastādās no tīras peļņas	382,7
†(latviešu) sastāvēšana vācu draudzēs	402,11
†(valde) sastāv no trim locekļiem	382,6
†(salikts teikums) sastāv no ... vienkāršiem teikumiem	383,7
†sastāv organizācijā, kasē	353,5
†sat. un transp. uzņēmumi uz ūdeņiem	486,3
†saukt pie kārtības	322,1
†(lietas) savest kārtībā	323,3
†savstarpējo apdrošināšanas biedrību normālistatūti	481,6
sazvejoti 1200 kilogrami mencu	493,2
sazvejots 1200 kilogramu mencu	493,2
sekot padomam	536,7
simt kg sviesta ražošanas izdevumi	482,8
†skaitļi uzrādīti miljons latos vai miljonos latu	480,9
†skaņa pāriet par ... skaņu	337,1
†skat. Kalniņš	391,6
†slēgšanas ietaises transformātoru stacijām	407,9
†slēgšanas tornis pie Dubultu pārceltuves	407,9
†slēgt mieru, draudzību	382,2; 430,10
†slimības, arī slimību gadījumi	485,2
†sniegt paskaidrojumus	346,8
†(apsūdzēto) sodīja katrā lietā ar 4 mēnešiem cietumā	392,3
†sodīt ar naudas sodu līdz Ls 500,— apmērā	396,11
†spriedums nav dots analogā lietā	414,5
starp citu, †cita starpā	464,8
†(viņš) strādā(ja) kā skolotājs, mācītājs	376,7; 339,5
substantīvu refleksīvās formas	383,11
†šai sakarībā; šai sakarā	338,1
šis; tas	393,1
†tā (lokomotīve) aprīkota vajadzīgām ierīcēm	380,5
†taisa izrakumus	406,8
†taisīt slēdzienu	323,10; 396,17
†tai vietā, lai	438,4; 506,2
†(piešķir) tālu ejošu nozīmi	436,7
tam, kam aiz prepozīcijām	485,2
tas; šis	393,1; 440,6

tas; viņš	362,9; 424,5
†tas ir arī pelnīti, jo arī viņa sirds pieder ne tikai zinātnei, bet...	427,4
†tas jau veca lieta	320,12
†tā vēl tālu nebija dārgākā	407,5
†temperatūra celsies dažī grādi virs nulles	480,3
tēvs un māte nomiruši; nu bija ne vien bērniņš, bet arī māte mirusi	469,14
ticēt Dievam; ticēt uz Dievu	402,16
†tiesības aizturētas	383,6
†tirgoties laikrakstiem un papirosiem	412,6
†tīrumi līdzenumos tur tikpat kā nav	409,6
†Tolstoja 25 gadu aizmūža atcerei	394,1
†trīs nāciju integrējošie faktori	395,10
†trūkst īstens radīt prieks	418,9
trūkt (tās trūkstot...; tai trūkstot...)	473,5
†turpina kristies	318,4
†turpina pielikt pūles	396,4
†un ko arī	397,5
†(balstīt spriedumu) <u>uz</u> apsvērumiem	414,5
(reaģēt) <u>uz</u> ār pasaules iespaidiem	380,12
†(dziesmas) <u>uz</u> Aspazijas tekstiem	391,17
†(kreditēšana ...) <u>uz</u> atvieglinātiem noteikumiem	476,6
†(pazeminājām cenas) <u>uz</u> baterijām	395,4
†(sadalīt) <u>uz</u> citiem principiem	508,2
†(īpašvārdi) <u>uz</u> -isks	423,7
†(pirkt) <u>uz</u> izdevīgiem noteikumiem	497,1
†(peļņa) <u>uz</u> izsniegtām orderu grāmatām	406,10
†(stipendija) <u>uz</u> Janševska vārda	436,7
<u>uz</u> jūsu rakstu	382,13
(atbildēt) <u>uz</u> kairekļiem	380,12
†(sukuru tagad izsniedz) <u>uz</u> kartiņām	507,3
†(dziedātāju pavada) <u>uz</u> klavierēm	359,3
†(mākslinieks), <u>uz</u> kuŗu tauta var būt lepna	374,4
†šķērslis <u>uz</u> latviešu un vācu saprašanas	506,6
†(iedzīvotāju skaits) <u>uz</u> laukiem	485,2
†(orderi) <u>uz</u> malku	404,12
†(skolēnu pārceļ) <u>uz</u> nākošo klasi	310,5
†(procenti no obligācijām) <u>uz</u> pārdotām ... zemēm	406,10
†(izgatavoti) <u>uz</u> pasūtījumu	393,8
† <u>uz</u> pavēli izdarīja	347,4
†(vēstules) <u>uz</u> pieprasījuma	512,5
† <u>uz</u> pilsētas valdes lēmuma Jūsu lūgums noraidīts	430,10
† <u>uz</u> priekšlikumu nolēma	347,4
† <u>uz</u> sava rēķina	440,8
<u>uz</u> savu galvu	449,6
†(ceļot namu) <u>uz</u> tādiem noteikumiem	403,3
†(kursa starpība) <u>uz</u> tiražētām ķīlu zīmēm	406,10
† <u>uz</u> to es esmu lepns	378,15
† <u>uz</u> to labāko	381,6
†(viņš ir) <u>uz</u> to spējīgs	425,6
†(aizdomīgas) <u>uz</u> tuberkulozi personas	381,3
†(par lekcijām attiecībā) <u>uz</u> vagonu elektrisko iekārtu	404,12

(apņicis) uz viņu klausīties	384,6
† uz visātrāko	423,7
† uz visiem laikiem	429,6
†(viņš cīņu) uzdeva	430,10
†(dumpinieki) uzdeva cīņu	462,4
†(ārsts) uzdeva slimnieku	462,4
†(uzraudzība) uzlikta ... pārvaldei	542,4
uzņēmumi , kas nodarbina 50 strādniekus	480,10
uzņēmumi , kur nodarbināti 50 strādnieki	480,10
uzņēmumi , kur nodarbināts 50 strādnieku	480,10
(jautājumu) uzstādīt	374,11
†(tautsaimnieku) uzstādītās hipotezes	489,2
†(paši...) uzstājās deklamācijām par...	412,6
†(kādi principi) uzturēti pie Vācijas zirgkopības celšanas	403,2
† Vācija , vairs nebūdama Tautu savienības loceklis	421,9
†(fakultāte) vadīsies savā darbībā no šiem statūtiem	470,3
† vadīties no atzinuma	397,15; 402,12
†(sarakstītājs ... vēsturi), vadoties no attīstības viedokļa	395,7
† vadoties no domas apsargāt ... tautu	513,7
†(stiprināt disciplīnu) vadoties no ... likuma	535,4
†pagasta ļaudis vairīdamies, viņa apstaigāja kalnu	469,4
†(viņa) vairījās ļaužu skatus	469,4
† vairīties dzērājus	374,5
† vai sievietēm izpildāms nāves sods	374,7
†(gandrīz) vai uz ik soļa	423,7
†(Rīgai) vajag vairākus tiltus	409,6
† valdība prasīs saimnieciskus un darba tiesiskus upurus	464,10
†(latviešu) valsts pilsoniskā audzināšana	397,18
† vārda pilnā nozīmē	419,6

Vārdu kārtā teikumā

1) rēģulas par vārdu kārtu teikumā	384,13; 386,1; 324,1
2) augstie baznīcu torņi; baznīcu augstie torņi	324,1
3) †baznīcu augstie torņi	324,1
4) †čeks derīgs ar divu no šo triju personu parakstiem	476,9
5) †Dombrovska atceres nāves diena	393,2
6) †dominētāja šī daiļdarba doma	401,2
7) †gāja pa ielas pašu vidu	324,1
8) †grūti pārvarams bezceļa kalnains apgabals	394,14
9) †Īdens aiziešot no ministra Tautu savienības lietās posteņa	391,20
10) †iecelts par sūtniecības Berlīnē padomnieku	397,4
11) †izdarīt asins zinātnisku analīzi	416,7
12) †Jelgavas ģimnazijas pieaugušie direktors	320,8
13) †kāds etnisku problēmu mūsu zemē apcerējums	399,3
14) kārtas skaitlenis aiz valdnieka vārda	386,7
15) kundze, kungs priekš un pēc uzvārda	450,12; 480,7; 508,6
16) †(tirgojas) ar kungu, dāmu jaunu un lietātu veļu	384,7
17) labais tēva draugs; tēva labais draugs	324,1; 328,1
18) likumainais laimes ceļš, laimes likumainais ceļš	324,1
19) †Lokarnas līguma visas parakstītājas	408,6
20) mans labais draugs	324,1
21) māsas mīlais dēls; mīlais māsas dēls	416,7

22) †mēs šeit nerunāsim nedz par Dekartu matēmatiķi, fiziķi, nedz metafiziķi, bet vienīgi par Dekartu filozofu...	446,5
23) †milzu indīgas čūskas	441,4
24) †nodibināta neatkarīga no Nankinas valdības valsts	394,12
25) †novietotais Liepājā pulks	384,13
26) otrā tautas izglītības nedēļa	324,1
27) personu vārdi un uzvārdi	400,2
28) pieci saimnieka dēli; saimnieka pieci dēli	324,1
29) †piena caurmēra tauku procents	491,3
30) †pirmā Latvijā radiobāka	386,1
31) †publicētais vakar lēmums	384,13
32) †sieviešu slepens loto klubs	423,6
33) stalti paceļas baltā karaļa pils; stalti paceļas karaļa baltā pils	324,1
34) †š. g. 30. marta manam papildu rakstam Nr. 2665 ziņojumu...	382,15
35) †šie soļi ievada Japānas jaunu aktivitāti Ķīnā	390,2
36) †telefona galda aparāts	378,7
37) tēva labais draugs; labais tēva draugs	324,1; 328,1
38) †trīspadsmitais pārļabots izdevums	391,2
39) †vājas Rīgas kausa sacīkstes	324,1
40) vārdu kārtā skolu nosaukumos	345,2
41) visi lieli vīri; lieli visi vīri	324,1
42) †mani visi draugi	324,1
43) †visi notiesātie neesot vis nošauti, bet izsūtīti	417,8
44) †visi šoruden Latvijā Mauriņas priekšlasījumi nenotiks	419,8
†(kas spēj) veicināt interesi praktiskam darbam	391,3
†(lēni), vēlāk līdz mēreni vēji	468,8
†vest dzīvi	397,3; 382,11
vest grāmatas pēc amerikāņu sistēmas	382,11
†vētra aizkavējusi lidotājai ierasties Rīgā	413,10
†viens starp pirmajiem latviešu rakstniekiem	376,8
†vilkt konsekvences	412,5
†Viļņas un Pēterpils garīgajās akadēmijās	470,2
†viņi man netraucē	389,2
†viņš aizrāvies no fotografēšanas un apņēmies uzņemt visus	392,5
viņš ies malkas	341,4
†viņš iesniedzis lūgumu savam priekšniekam, un pēdējais to noraidījis	455,3
viņš; tas	362,9; 424,5
†visa atzinība, †visu atzinību	424,6; 434,6; 536,3
†visā Barselonā gandrīz vairs nemaz neesot atrodamī sērkokociņi	462,6
†visā drīzumā	536,3
†visā īsumā	424,6
†visā klusībā	423,7
†visā mierā	440,8
†visā nopietnībā	463,6
†visā pilnībā	424,6
†visas izdošanās atslēga	400,4
†visas pērn izsniegtās brīvkartes nav derīgas	530,2
visiem bijuši jāiegādā karogi	369,1
†(viņa gaišo personību neaizmirsīs) visi, kas ar viņu iepazīnušies	508,1
†(ir) visi pamati tā domāt	502,2
†visu vērtību iestāžu telpām	536,3

†zaudēt kundzību par savu gribu	478,5
†(lūgums iesniegts) <u>zem</u> Kalniņa vārda	376,5
†(iegāja Adujā) <u>zem</u> mūzikas skaņām	388,3
†(izrādīja lugu) <u>zem</u> nosaukuma	397,16
†(paziņo) <u>zem</u> paraksta	347,3; 535,4
†(iegādāties dzelzceļa biļetes) <u>vinī</u> uzskata zem sava goda	384,5
†(ko īsti tiesu palāta saprot) <u>zem</u> vārda „bufetčiks”	396,21
ziedoņiet aizsardzībai pret uzbrukumiem no gaisa, ziedoņiet gaisa aizsardzībai	480,17
ziedoņiet pret nāvi no gaisa kara aviācijas fondam	384,1
†(ja jūs gribat dabūt) zināt skaidrības	378,1
†(līgavainis ar tautu meitu) zirgā	412,6

Personu vārdi, uzvārdi, vietu nosaukumi

Īpašvārdu rakstība

312,3; 339,2; 40,1; 502,9,10; 505,6	
Abuls	403,8
Āchena, †Aachene, †Achene	406,1
Adrianopole	406,1
Aglona, †Aglyuna, Eglūna	402,1
Agrigenta, †Agridženta	423,1
Aizvolga	538,10
Akropole, †Akropolis	462,1; 406,1; 23,1
Alunāns, †Allunāns	440,1
Amudarja	522,5
Andrejs	312,12; 319,2
Andris, †Andrs	312,13
Andrupene, †Andrupena	471,6
Apgulde, Apgult(n)e, †Abgulde	443,1
Apse-Saliņa	339,2
Aristotels, †Aristots	446,2
Aspazija	350,2
Atis, †Ats	320,2
Avenārius	312,10
Azija	408,1
Bairons	502,10
Bankava	502,9
Batumi	535,7
Berhtesgādene	421,2
Bērsmuiža	439,2
Bēzmuiža	439,2
Bēthovens	439,1
Bizē	474,1
Bospors, †Bosfors	421,1
Brenners, †Brenera	440,1
Brišs, †Briche	413,1
Cempu, †Cempju muiža	421,3
Cēre, †Cere	404,1
Cūriche, †Cūriche	421,3

Čaikovskis	400,3
Čerņus	503,2
Čeruti, †Čerutī	401,1; 397,8
Delfi	497,2
Dēmostens	496,4
Dienvīdņiseiska	521,20
Dižirve, †Dižirbe	400,1
Dōdekanēsa, †Dodekānu salas	429,1; 386,2
Doma baznīca, Doms, †Domu baznīca	402,9
Dona, Dons	378,3
Don Kichots	475,2
Dōvra	503,1
Dvina, †Ziemeļu Daugava	436,1
†Dzevs, †Ceuss, †Ceiss, Zevs	457,5
Eda, †Edda	433,1
Eduards, †Eduarts	320,5
Elbe, Elba	498,1
Elkšņu jeb Elkšu muiža, †Ellerna	452,2
Emīlis, Emīls	320,3
Erasmus Roterdamietis, †Erasmus fon Roterdams, Roterdamas Erasms	495,6
Erio	413,1
Esene, †Essene	440,1
Etiopija vai Aitiopija, †Etiopie	397,7
†Feifere, Pfeifere	374,1
„Jūl. Cēzara” Filipu skats, †Filipīnu skats	410,5
Fīrhufs, †Vierhufs	441,1
Garibaldi	429,1
Garone, †Garona	421,2
Gebelis	320,4

Germans, †Germanoss	405,1	Krasutska, †Krasutskaja	500,3
Gōgolis, †Gōgoļš	341,8	Kristībvārdu saraksti	363,2; 364,2; 365,1; 367,2; 367,3
†Gotfrīds fon Strasburgs, Strasburgas Gotfrīds	495,6	Kronvaldu Atis, †Kronvalda Atis	426,4
Grēse, †Grēsa	424,1	Krups, †Krupps	433,1
†Ģete	423,1	Kurasao	485,2
Hacha, †Gacha	492,1	Kuršu mare, †Kuršu māre	418,4; 463,1
Hanfštengels, †Hanfstängels	439,1	Kūziks, †Kūsiks	439,1
Hēbelis	320,4	Ķeistutis	320,10
Hēgelis	320,4	Ķemeris, Ķemeŗi	384,8
Heinrichs, Indriķis, †Henrijs	394,2	Lamašs, †Lamache	386,8
Hēliopole, †Heliopolisa	406,1	Latva, †Latava, †Latāva, Latuva	335,8
Hērakls; Herkulis	537,6	Lēvenis	338,6
Herders	320,4	†Lība, Lībija	354,1
Hipokrāts, †Hipokrātes	399,8	Lielupe	378,3
Hipolita, †Hipolīta	429,1	Liepna, †Lipna, †Līpna	398,1
Holodna, †Holodnaja	500,3	Līksna, †Leiksna, †Liksna	402,1
Homērs, †Hōmers	379,3	Līpa, †Lippa	456,3; 402,1
Horātijs, †Horacijs, †Horacis	431,2	Līvāni, †Livāni, †Livāni	400,12; 418,1; 502,3; 320,11
Huss	401,1	Lizums, †Līzums	399,4
Īdens, †Idens	386,8	Londona	502,10
Īģuciems, †Īģeciems	396,8	Lucka	393,11
Indriķis, Heinrichs, †Henrijs	394,2	Luka	530,1
Irinopole	406,1	Ļubļina	393,11
Irkutska	403,16	†Macdonalds	401,1
Ivanovičs, †Ivanoviči	429,1	Madona, Muoduona (skat. arī FBR IX, 119)	390,7; 311,5
Izabella, †Izabela	439,1	Maļutins, †Maljutins	523,7
Jāgailis, †Jagailis	450,1	Manaseīns	521,17
Jakutska	403,16	Māŗa, †Māŗa	338,2
Jāsmuiŗa	320,11	Masariks, †Mazariks	379,2
Jaunoskols	521,20	Matejs, †Mateuss	312,9
Jeŗis, †Jerŗis, †Dŗersis	391,19	Māterlinks, †Meterlinks	414,1
Jozuus	312,10	Māzings, †Maasings	403,10
Jūpīters, †Jupīters	423,1	Mazirve, †Mazirbe	400,1
Juŗkevičs	412,2	Maŗeīķi, †Moŗaiķi, †Moŗeīķi	348,1; 357,2; 501,1
Kalē	503,1	Mesina, †Messina	394,9; 401,1
(Pēteris) Kanizijs, †Kaniss	431,2	Mētopole, †Metropols	406,1
†Kāŗlis-Arturs Liberts; Kāŗlis Arturs Liberts	429,4	Milānas Skāla, †Milānas Skala	491,4
Kasele, †Kassele	418,1	Milgrāvis, †Milgrāvis	396,8
Kaukazija	533,2	Momsens, †Mommsens	423,1
Kaukazs	533,2	Mota, †Motta	439,1
Kauna, †Kaunā	322,8	Murjānis, †Murjāni	439,3
Kerkovius	312,10	†Mussolīni	401,1
Kivi, †Kivī, †Kīvī	395,6	Nadeŗda	312,3
Klaipēda	380,1	Nameisis, †Namejs	376,1
Konstantinopole	406,1		
Kopenhagene	421,2		

Neikens	353,4	Sankt Gotards	496,1
Nemuns, †Nemans, †Nemane, †Nemuna, †Nemuns	397,9; 403,8	Sāviena, †Saviena	418,1
Neris, †Nerisa, †Neris, †Nerisa, †Nerija	338,6; 406,1; 460,1	Seḡa, †Sede	317,5
Nestors, †Nestors	449,3	Sēlija, †Sēla	354,1
Nevēža	338,6	Sēne, †Sēna	421,2
Nīca, †Nica	404,1	†Senekka	456,3
Nīcgale, †Nīcgale	379,12	Siksta kapella, †Sikstīnas kapela	489,4
Nigerija	485,2	Sirdarja	522,5
Nīla, Nīls	378,3	Slītere, †Šlītere	466,2
Nurmi, †Nurmī	401,1	Smetana, †Smētana	391,8
		Smetōna	395,9
Oļiniete	319,8	Smits, †Smīss	388,2
O'Nīls, †O'Neils	429,1	†Sōfokls, Sofokls	448,4
		Sōkrats, †Sokrāts, †Sokrats	394,6; 391,4
Panemune, †Paņemune	415,3	Solovejs laupītājs	533,5
Pārvolga	538,10	Spārne, †Spāre	311,5
Pasītis, †Passītis	417,1	Spasa vārti	538,12
Pauls, Paulis	320,3	Stankus	325,2
Pāvils, Pāvuls	446,3	Stenders	320,4
Pestalocijs, †Pestalocis, Pestaloci	312,11; 429,1	Stērstu Andrejs, †Sterstu Andrejs	388,1
Petkevičs	412,2	Strasburgas Gotfrīds, †Gotfrīds fon Strasburgs	495,6
Petrovičs	412,2	Suchumi	535,7
Petss, †Pētss	404,1	Supè, †Supe, †Suppè	439,1; 474,1
Pfalce	374,1		
Pfeifere, †Feifere	374,1	Šachts	433,2
Pīpkalonija	483,8	Šēkspīrs, †Šekspīrs	386,10; 401,1; 418,1; 476,5
Pītagors	523,3	Šillers	320,4
Poļakovičs	412,2	Šopēns, †Schopen	400,3
Praga, †Praha	404,1	Šūberts, †Šuberts	439,1; 394,8
Promētejs, †Prometējs	414,1	Šūmanis	394,8
Ptolemajs, †Ptolemejs	484,3		
		Tallina	345,3
Rasins	386,8	Tartu, Tērbata, †Tartū	401,1; 345,3; 491,2
Reina, Reins	378,3		
Rēvele	345,3	Tbilisi	535,7
Rēzna, †Razna, Rāzna	450,2	Telva, †Tālava	376,1
Roma aeterna, †Roma alternā	407,1	Termopilas, †Termofila	497,2
Romas Kampaņa, †Romas Kampanja	489,4	Tēzejs, †Tezējs	429,1
Rōne, †Rōna	421,2	Ticho-Brache, †Ticho-Brachs	446,2
Rosini, †Rossini	439,1	Tits, †Titus	407,1
Roterdamas Erasms, Erasms		Traki, †Troķi	501,2
Roterdamiētis, Er. no Roterdamas, †Erasms fon Roterdams	495,6	Treus	402,1
Rūbenss	433,3	Trikāta, †Trikāte	483,1
Rupais	320,6	Tūkīdīds	413,1
Ruzvelts, Rūzvelts	522,9		
		†Uīlds, Vailds	401,1
Salaca, †Salace	395,2	Ūsiņš, †Ūziņš	451,3
Sankt Gallene, †Sv. Gallers	495,7; 496,1		
		Vallija, †Valija	392,8
		Varaklāni	402,1

Vašingtona	502,10
Vato, †Vatto	423,1
Vec-Milgrāvis, †Vec-Milgrāvis	396,8
Veļopolska, †Vilopolska	447,4
Venera, †Venuss, †Venēra, †Venus (kalns)	402,1; 407,1; 418,1
Venizels	401,1; 405,1
Vensans; †Vensāns	417,5
Venta	378,3
Verava, †Vörava	415,4
Verbātus	312,10
Verbicka, †Verbickaja	500,3
Vērmanes dārzs	384,10
Vītauts	320,11; 348,2
Vladigerovs, †Vlaģigērovs	406,1

Volfs	400,3
Zāra, †Saara	406,1
Zārbrikena, Saarbrikene	406,1
Zauņus, †Zauņuss	430,1
Zēbergs, †Seebergs	399,11
Zevs, †Dzevs, †Ceuss, †Ceiss	457,5
Ziemeļjeniseiska	521,20
Zilaua	502,9
Zubatījs, †Subatījs, †Subbatījs	391,9; 408,1
Zvārde, †Svārde	427,1
Žorža Sanda, †Žorža-Zanda	394,10

Galotnes un piedēkļi

Adjektīvu noteiktā un nenoteiktā galotne

324,1; 361,2; 385,8; 387,6; 390,2; 399,5; 413,7; 425,5; 428,4; 434,5; 446,10; 478,3; 483,3

Deklinācija (iekavās norādīts pārrunātais locījums)

Lietvārdi

Alfonss (viensk. ģen.)	312,7
Alvis (viensk. ģen.)	489,1
Antans Račūns (viensk. ģen.)	408,1
Arvīds Kēse (viensk. ak.)	391,1
ass (daudzsk. ģen.)	413,6
augsne (daudzsk. ģen.)	463,3
auss (daudzsk. ģen.)	413,6
biedrību, laikrakstu, lugu, rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu utt. nosaukumu locīšana	401,1; 379,6; 399,9
biedrs (viensk. vok.)	520,9
Blaus (viensk. ģen.)	482,5
Boriss (viensk. ģen.)	312,7
Buenos Aires (daudzsk. ģen.)	522,4
Cēsis (daudzsk. ģen.)	413,6; 366,13
Dāvis (viensk. ģen.)	450,3
dividende (daudzsk. ģen.)	382,4
Dzintra (viensk. ģen.)	469,3
gulsnis (viensk. ak., daudzsk. nōm.)	397,10
Gustavs Vasa (viensk. ģen.)	362,1
Hodža (viensk. ģen.)	468,1
inde (daudzsk. ģen.)	502,7
Jānis Krauze (viensk. dat.)	403,4
Janševskis (viensk. ģen.)	355,1
Jumis (viensk. ģen.)	389,4; 466,1

kaimiņiene (daudzsk. ģen.)	341,7
kase (daudzsk. ģen.)	366,13
Katilīna (viensk. ģen.)	362,1
Kiprs Petrausks (viensk. ģen.)	411,8
klase (daudzsk. ģen.)	494,8
kvīts (viensk. ģen.)	334,8
ļaudis (daudzsk. nōm.)	483,1
Markus (viensk. ģen., dat.)	418,2
māte (daudzsk. ģen.)	383,1
melnkrekļis (viensk. ģen.)	401,3
ministrs (viensk. ak.)	391,10
Morze (viensk. ģen.)	411,8
omnibuss (viensk. ģen.)	328,4
pase (daudzsk. ģen.)	366,13
paziņa (viensk. ģen.)	397,2
pilsētas galva (viensk. dat.)	376,4
profesors Zālīte (viensk. dat.)	320,1
purvs (daudzsk. nōm.)	441,3
(abas) puses (daudzsk. ģen.)	440,4
rase (daudzsk. ģen.)	366,13
Šadeika (viensk. ģen.)	408,1
Tamsāre (viensk. ģen.)	399,12
Tautmīla (viensk. ģen.)	509,1
Ušerovskis (viensk. ģen.)	355,1
uts (daudzsk. ģen.)	413,6
Vaitkus (viensk. ģen., dat.)	386,3
valsts (daudzsk. ģen.)	413,6

zuoss (daudzsk. ģen.) 366,13

Skaitļeni

divi 389,1 | desmits 322,7

Vietniekvārdi

šis (viensk. lok.) 505,1 | tas (viensk. lok.) 505,1

Konjugācija (iekavās norādīta pārrunātā verbu personas forma)

Indikātīvs

aicināt (tag. viensk. 3. p.) 385,11
aizturēt (tag. viensk. 1. un 3. p.) 464,5
apbedīt (tag. viensk. 3. p.) 514,2
apbest (tag. viensk. 3. p.) 514,2
apjaust (pag. viensk. 1. p.) 537,4
apsvilināt (tag. viensk. 1. p., daudzsk. 1. p.) 408,7
atskārst (pag. viensk. 3. p.) 462,3
bedīt (tag. viensk. 1. un 3. p., daudzsk. 1. un 2. p., pag. viensk. 1. un 3. p., daudzsk. 1. un 2. p.) 346,4; 514,2
best (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 346,4; 514,2
būt (pag. viensk. 3. p.) 400,7
būt (tag. daudzsk. 2. p.) 473,2; 444,2
cept (tag. viensk. 1. p.) 389,4
ciņīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
dēstīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
diet (pag. viensk. 1. p.) 442,2
dilt (tag. viensk. 1., 3. p.) 396,27
dvēst (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 422,1
dzimt (tag. viensk. 1. un 3. p.) 396,27
gūstīt (tag. daudzsk. 1. p.) 418,3
gūt (tag. daudzsk. 1. p.) 418,3
iedvēst (pag. viensk. 3. p.) 422,1
irt („laivu”; pag. viensk. 1. pers.) 509,2
irt („vīle irst”; pag. viensk. 3. p.) 509,2
just (pag. viensk. 1. p.) 513,1
kaītēt (tag. viensk. 3. p.) 346,3
kāitēt (tag. viensk. 3. p.) 346,3
kāpt (tag. viensk. 3. p.) 451,4
kristīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
ķēzīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
lēkt (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 385,12
lēst (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 334,5
lielīt(ies) (tag. viensk. 1. p.) 381,7

locīt (tag. viensk. 1. un 2. p.) 442,1
medīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
mērīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
mīstīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
mocīt (tag. viensk. 1., 2., 3. p.) 442,1
nārstīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
norītēt (tag. viensk. 3. p.) 543,1
pārstāvēt (tag. viensk. 3. p.) 406,4
pelnīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
pestīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
pētīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
plandīt(ies) (tag. viensk. 1., 2., 3. p., pag. viensk. 3. p., nāk. viensk. 3. p.) 389,3
plēst (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 428,2
plēst(ies) (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 428,2; 422,1; 385,12
precēties (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 339,4; 381,7
pūlēties (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 339,4; 381,7
pult (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.) 421,6
rocīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
sālīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
sarežģīties (tag. viensk. 3. p.) 437,3; 483,2
saudzēt (tag. viensk. 3. p.) 419,2
sirdīties (tag. viensk. 1. p.) 381,7
sist(ies) (pag. daudzsk. 1., 2. p.) 385,10
sodīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
sokties (tag. viensk. 3. p.) 376,12
strīdēties (tag. viensk. 3. p.) 521,12
sunīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
svētīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7
šķindēt (tag. viensk. 3. p., pag. viensk. 3. p.) 411,5
šķīstīt (tag. viensk. 1. p.) 381,7

(ie)tilpt (tag. viensk. 1., 3. p.)	521,3; 396,27
tūrīt (tag. viensk. 1. p.)	381,7
trīsēt (tag. viensk. 3. p.)	442,3
vēstīt (tag. viensk. 3. p.)	410,4
vētīt (tag. viensk. 1. p.)	381,7
virt (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.)	434,2
zeltīt (tag. viensk. 1. p.)	381,7
ziest (tag. viensk. 1. p., pag. viensk. 1. p.)	382,20
zvanīt (tag. viensk. 1. p.)	381,7
zvērēt (tag. viensk. 1. p.)	451,7

<u>Imperātīvs</u>	
ciest (daudzsk. 2. p.)	395,8
cirpt (daudzsk. 2. p.)	444,2
kaitināt (daudzsk. 2. p.)	341,5
neciest (daudzsk. 2. p.)	395,8
palikt (daudzsk. 2. p.)	494,15
sargāt (daudzsk. 2. p.)	384,11
sazināties (daudzsk. 2. p.)	430,3
sēsties (viensk. 2. p., daudzsk. 2. p.)	456,11; 490,5
stāties (daudzsk. 2. p.)	473,2
sveicināt (daudzsk. 2. p.)	341,5
turēt (daudzsk. 2. p.)	474,3

Piedēkļi

-ains	421,7; 335,7
-am (divd.)	312,6; 421,6
-dams (divd.)	408,7
-ens, -ena	508,8
-ība	384,17
-ība; -šana	463,4
-īgs; -ējs	379,4; 494,2; 503,3
-īņš; -ītis	541,1; 464,6; 520,3
-(ist)isks	391,15; 384,16; 432,6; 508,8; 521,11

-is, -usi (divd.)	441,2; 430,4; 467,2; 481,3; 483,1; 493,3
-ošs (divd.)	377,5; 380,9; 388,4; 390,6; 394,18; 403,9; 404,6; 408,7; 456,10; 461,1; 465,1; 493,13; 494,3; 528,4
-ot (divd.)	312,6; 440,4; 451,4; 514,2
-tava; -tuve	383,3
-ums; -šana	466,8

Izruna

ē, ģ	323,6; 362,5; 366,6; 423,1; 449,10; 502,3
o, ū, uo	316,1; 408,2
Uzsvars	371,3; 406,1; 429,3; 456,4; 505,6

Rakstība

Adverbi kâ, tâ utt.	391,1
Ģarjie vokâli un mîkstinâtie lîdzskani alfabêtâ	310,2
<u>Lielo burtu lietošana:</u>	
atsevišķi vârdi (nosaukumi)	343,1; 380,7; 381,8; 389,17; 392,2; 505,11; 513,5; 515,5; 544,4
iestâžu nosaukumi	310,3; 357,1
svêtķu nosaukumi	318,5
tautu nosaukumi	513,4
<u>Sâisinâjumi</u>	376,2; 391,18; 404,11; 481,2; 488,2; 515,2; 522,3

Interpunkcija

domu zīme	395,16; 493,6; 495,4; 518,3
jautājuma zīme	315,5; 536,4
kōls	493,6; 515,3
kommats	
	312,8; 319,4; 339,1; 352,0; 370,4,5; 375,7,8,9,11; 376,11; 386,12; 387,4; 389,8a,8b,8c,8d; 390,4; 394,26; 395,16; 397,22; 400,5,11; 411,14; 412,7; 415,8; 417,10; 431,8; 432,8; 434,4; 437,4; 440,9; 446,1,11; 450,13; 451,9; 469,15; 471,1; 476,1; 481,10; 482,9; 492,3; 494,14; 495,3,4; 499,3,4,5; 501,3; 504,3; 505,4; 507,6; 515,7; 516,1; 518,2; 519,5; 523,5; 534,6; 536,5; 538,6,7; 543,8
pēdiņas	321,3
punkts	486,3; 322,3
sēmikōls	358,1; 493,9

Satura rādītājs

Priekšvārdi.....	III
Sēžu dalībnieku saraksts.....	III
Protokolos minētie preses izdevumi.....	IX
Prof. J. Endzelīna rokraksta paraugs	10
RLB valodniecības nodaļas sēžu protokoli	11
Pēdējās RLB valodniecības nodaļas sēdes protokola attēls (sēdes dalībnieku saraksts)	137
I. T. K. valodniecības komisijas sēžu protokoli	138
L. Ū. valodniecības komisijas sēdes protokols	138
Beidzamais uzglabājies protokols (sēdes dalībnieku saraksts)	149
RLB valodniecības nodaļas sēdēs un valodniecības	150
Rādītājs	150
Saīsinājumi	150
Atsevišķi vārdi.....	150
Sintakse, stils.....	169
Personu vārdi, uzvārdi, vietu nosaukumi	181
Galotnes un piedēkļi	184
Lietvārdi	184
Skaitļi.....	185
Vietniekvārdi	185
Piedēkļi	186
Izruna	186
Rakstība	186
Lielo burtu lietošana.....	186
Saīsinājumi	186
Interpunkcija.....	187